Colecția Scriitori Clasici

B.P. HASDEU - V. ALECSANDRI
AL. DAVILA - B. DELAVRANCEA

DRAME ISTORICE

EDITURA Coresi BUCUREȘTI

B.P. HASDEU • VASILE ALECSANDRI
AL. DAVILA • BARBU DELAVRANCEA

DRAME ISTORICE

Coperta colecției: Cristina COTERBIC

Redactor: Ruxandra NIȚU
Tehnoredactor: Adrian UTALE

I.S.B.N. 973-570-192-8

B.P. HASDEU
AL. DAVILA

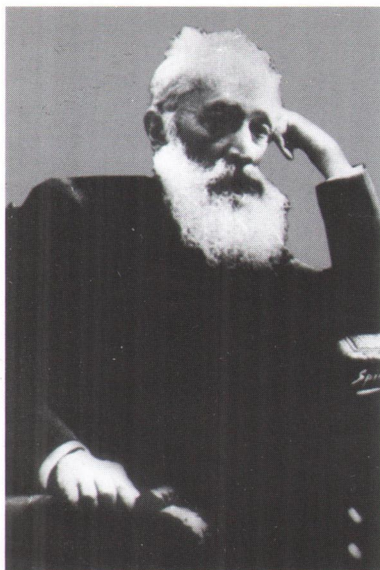
VASILE ALECSANDRI
BARBU DELAVRANCEA

DRAME ISTORICE

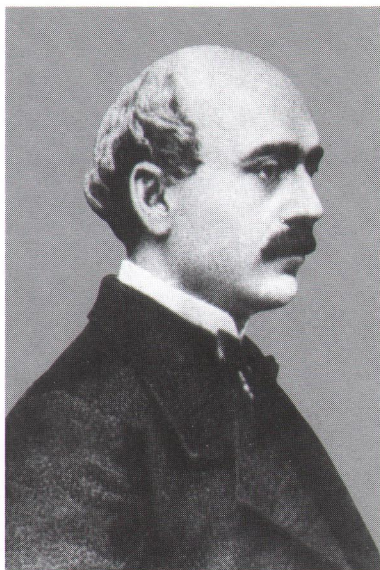
Ediția a II-a

Antologie, cuvânt înainte, tabele cronologice biobibliografice, selecție de referințe critice, note și glosar de *Eugen Blăjan*

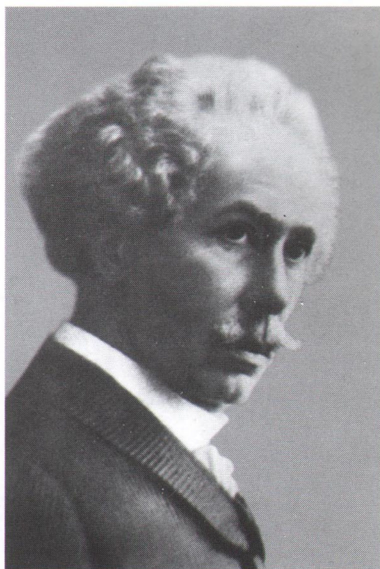
BOGDAN PETRICEICU HASDEU
(1838-1907)

VASILE ALECSANDRI
(1821-1890)

ALEXANDRU DAVILA
(1862-1929)

BARBU DELAVRANCEA
(1858-1918)

CUVÂNT ÎNAINTE

„V-am dat un teatru, vi-l păziți
Ca un lăcaş de muze
Cu el curând veți fi vestiți
Cu veşti departe duse;

Cu el năravuri îndreptați,
Dați amintiri la minte,
Podoaba limbei noastre dați,
În româneşti cuvinte!“

Iancu Văcărescu, 1819

Începuturile teatrului românesc sunt datorate profundelor prefaceri care au avut loc în societatea noastră în primele trei decenii ale secolului al XIX-lea, un rol deosebit jucându-l în desfăşurarea lor mişcarea revoluționară, națională şi socială a lui Tudor Vladimirescu, crearea unor societăți culturale care, prin ideile şi atitudinea lor față de cultură, de istorie şi de viața socială, au constituit piatra de temelie a dezvoltării culturii noastre naționale, pregătind calea ideilor Revoluției de la 1848 care aveau să pună, ele însele, bazele trainice ale unei literaturi naționale unitare.

În acest context, un rol important l-a avut mişcarea teatrală, prin crearea de instituții teatrale şi dramaturgie, componente indisolubile ale acesteia.

Astfel, sub îndrumarea unor cărturari care au îmbrățişat ideile iluminismului, au avut loc în Principatele Române primele manifestări teatrale: la 2 decembrie 1816, la Iaşi, avea loc prima reprezentație în limba română a pastoralei Mirtil şi Hloe *de Gessner şi Florian, tradusă şi prelucrată de Gheorghe Asachi, iar trei ani mai târziu, la Bucureşti, în interpretarea elevilor de la „Sf. Sava“, sub conducerea dascălului transilvănean Gheorghe Lazăr, este prezentată în limba română piesa* Hecuba *de Euripide. Cu acest prilej, Iancu Văcărescu a rostit versurile alese ca moto al cuvântului nostru şi care, alături de îndemnurile rostite de Mihail Kogălniceanu în* Introducțiunea *la primul număr al „Daciei literare“, din 1840, au constituit punctele cardinale care vor călăuzi dezvoltarea pe mai departe a spectacolului şi a creației dramaturgice româneşti, a însăşi literaturii noastre inspirate din trecutul istoric al țării, biciuind năravurile rele ale acesteia, promovând înaltele virtuți morale, oferind spectatorului şi lectorului, ca exemple, pe cele mai de seamă personalități, care, de-a lungul*

secolelor, s-au născut, au trăit și au luptat pentru apărarea independenței naționale, a tradițiilor și spiritualității poporului nostru, pentru dezvoltarea vieții sociale și culturale a acestuia.

Înființarea în Muntenia a „Societății Filarmonice", în 1833, de către Ion Heliade-Rădulescu și I. Câmpineanu, iar în Moldova, la Iași, în 1836, a „Conservatorului Filarmonic-Dramatic, de către Gheorghe Asachi, a constituit unul dintre factorii cei mai de seamă în realizarea unui repertoriu din ce în ce mai bogat, cuprinzând treptat, pe lângă piesele traduse din dramaturgia universală, și piese scrise de autori români, dintre care menționăm pamfletele dramatice ale lui Iordache Golescu, Comedia vremii *sau* Franțuzitele *de Costache Facca,* O bună educație *de Costache Bălăcescu,* Îngâmfata plăpumăreasă *sau* Cucoană sunt *de Costache Caragiali,* Baba Hârca *de Matei Millo,* Muza de la Burdujeni *de C. Negruzzi, creații care criticau cu asprime tarele morale ale societății, unele dintre acestea fiind înzestrate cu reale calități literare, și continuând cu Vasile Alecsandri, primul creator de seamă al dramaturgiei românești. O dată cu îmbogățirea repertoriului teatral, prin abordarea creațiilor dramaturgiei românești, s-a manifestat de către aceste societăți și preocuparea pentru pregătirea actorilor, punându-se chiar bazele învățământului artistic în țara noastră.*

Apariția în 1840, la Iași, a „Daciei literare", sub conducerea lui Mihail Kogălniceanu, s-a constituit, prin programul său, ca un factor de primă importanță în dezvoltarea literaturii noastre naționale, „comună pentru toți", implicit a dramaturgiei. „Foaia noastră – precizează M. Kogălniceanu în introducțiunea la primul număr al revistei – va fi un repertoriu general al literaturii românești, în carele, ca într-o oglindă, se vor vedea scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, fiștecarele cu ideile sale, cu limba sa, cu chipul său", subliniind mai departe că „istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de pitorești și poetice, pentru ca să putem găsi și la noi sujeturi de scris fără să avem pentru aceasta trebuința să ne împrumutăm de la alte nații (...) Ca să avem arte și literatură națională trebuie ca ele să fie legate cu societatea, cu credințele, cu obiceiurile, într-un cuvânt, cu istoria noastră."

Inspirația din istoria și viața poporului român, biciuirea moravurilor societății și promovarea înaltelor calități ale poporului nostru, sporirea valorii estetice a operelor literare, toate acestea aveau să stea în atenția marilor creatori ai literaturii noastre făcând să apară primele opere în proză și poezie, ca și primele creații de seamă ale dramaturgiei românești: Farmazonul din Hârlău *(1840),* Iorgu de la Sadagura *(1844), critici pline de sarcasm la adresa parvenitismului și veleitarismului, cărora li s-au adăugat* Chirițele, *aparținând primului dramaturg important al literaturii noastre, Vasile Alecsandri, căruia i-a urmat cel ce avea să fie, prin comediile sale, cel mai mare dramaturg din literatura română: Ion Luca Caragiale.*

După ce, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, apar cele dintâi drame istorice, încercări modeste, dintre care menționăm piesele Petru Rareș *și* Ștefan cel Mare *ale lui Gheorghe Asachi, cărora li se adaugă în universul*

prozei nuvela Alexandru Lăpuşneanul *de C. Negruzzi, a doua jumătate a aceluiaşi secol şi începutul secolului al XX-lea sunt perioadele în care, sub influenţa ideilor paşoptismului românesc, apar cele mai reprezentative drame istorice din literatura noastră, începând cu* Răzvan şi Vidra, *apărută în 1867 cu titlul* Răzvan-vodă, *de Bogdan Petriceicu Hasdeu, şi continuând, în 1879, cu* Despot Vodă *de Vasile Alecsandri, cu* Vlaicu-vodă *de Alexandru Davila, în 1902, şi cu trilogia istorică a lui Delavrancea:* Apus de soare *(1909),* Viforul *(1910) şi* Luceafărul *(1910).*

Valoarea documentară şi literară a acestor creaţii le conferă primul loc în dramaturgia română clasică, inspirată din trecutul nostru istoric, atât în ceea ce priveşte forma sub care sunt reflectate momentele şi personalităţile istorice evocate, cât şi în ceea ce priveşte mijloacele artistice de înaltă ţinută care le particularizează: portretizarea viguroasă şi complexă a personajelor istorice evocate, realismul cu care este prezentat peisajul social-politic al vremii, prin participarea tuturor reprezentanţilor societăţii medievale româneşti la desfăşurarea dramatică a acţiunii, bogăţia lexicală a limbii folosite de eroii dramelor, versificarea bogată în elemente stilistice, folosirea cu măiestrie a arhaismelor şi regionalismelor.

O sumară trecere în revistă a acestor două prime creaţii pe care le cuprinde antologia noastră se impune, urmând ca cititorii să aprofundeze analiza literară şi stilistică a acestora cu ajutorul selecţiilor de referinţe critice pe care editorul le pune la dispoziţie, atât prin citate, cât şi prin bibliografiile selective consacrate studiilor şi articolelor scrise despre acestea de-a lungul vremii.

Poema dramatică în 5 acte în versuri, Răzvan şi Vidra, *a lui B. P. Hasdeu, oferă o imagine complexă şi realistă a Moldovei din secolul al XVI-lea subliniind frământările şi contradicţiile societăţii feudalismului, lupta dintre boieri şi popor, dintre boieri şi domnul ţării, ura celor mulţi şi oprimaţi împotriva ciocoilor, dragostea faţă de pământul strămoşesc şi de frumuseţile acestuia.*

Răzvan şi Vidra, protagoniştii piesei, sunt personaje cu o viaţă sufletească profundă şi zbuciumată, stăpâniţi de patimi zguduitoare, dar uniţi printr-o înverşunată şi neostoită dorinţă: dobândirea puterii şi măririi. Răzvan este un rob ţigan eliberat şi ajuns căpitan de haiduci, de care se îndrăgosteşte Vidra, nepoata marelui boier Moţoc, personaj care inaugurează galeria personajelor feminine din literatura noastră, propunându-şi ca ţel suprem cucerirea şi stăpânirea lumii. Urmându-şi destinul, cei doi îndrăgostiţi pornesc o aprigă şi necurmată luptă pentru a-şi atinge ţelul: puterea şi mărirea.

„Nici un alt scriitor român – semnalează Mircea Eliade în introducerea la volumul Răzvan şi Vidra, Poezii şi Magnum Etymologicum, *apărut sub îngrijirea sa, în 1944 – n-a cântat mai sincer şi mai înfierbântat gloria, «setea de a merge înainte», «setea de a fi tot mai mare şi mai mare», ca Hasdeu în Răzvan şi Vidra. Alături de dragoste, cealaltă pasiune dominantă în Răzvan este ambiţia, iubirea gloriei, dar nu e vorba de o mediocră*

ascensiune socială, de parvenire în sensul modern al cuvântului, ci de dorința aprigă de a-și face drum în istorie, de credința în propriul său destin, în «steaua» sa."

Ilustrarea pasiunilor dezlănțuite și puternice, care zguduie viața sufletească a personajelor, cunoașterea epocii și a psihologiei mulțimii, a mentalității acesteia, limba bogată în expresii autohtone, în proverbe, redarea unor obiceiuri și cântece populare, replicile pline de pitoresc sunt numai câteva dintre virtuțile acestei prime drame istorice valoroase din dramaturgia noastră clasică.

Creată în versuri strălucitoare, pline de sevă romantică, dar nu întotdeauna deplin realizate, această dramă marchează începutul suitei de drame istorice care vor urma prin ceea ce a lăsat istoriei dramaturgiei noastre, inspirate de istoria poporului nostru, bardul de la Mircești, prozatorul, dramaturgul și marele îndrumător al vieții noastre literare – Vasile Alecsandri.

Folosind cronica lui Nicolae Costin, marele înaintaș al dramaturgiei noastre naționale creează legenda istorică în versuri, 5 acturi și 2 tablouri, intitulată Despot Vodă, *apărută pentru prima dată în 1879. Această dramă istorică redă într-un conflict dramatic puternic destinul unui fiu de pescar sărac, un aventurieri înzestrat cu inteligență deosebită, plăcut la vorbă și stăpânit de mari ambiții, care, printr-o bogată înlănțuire de intrigi, voiește să-l înlăture de la tronul Moldovei pe Alexandru Lăpușneanu, ascensiunea acestuia sfârșindu-se însă prin înjunghierea sa de către nebunul Ciubăr – „sublimul nebun, un fel de duh al pământului și răzbunător al tradiției". „Astfel, Despot Vodă – după cum afirma G. Călinescu – devine tragedia nu prea adâncă însă bine studiată a omului de acțiune din afară, în luptă cu un factor puternic și impenetrabil, cu obiceiul țării."*

Înzestrată cu o suită bogată de personaje, reprezentând diferitele straturi ale societății Moldovei secolului al XVI-lea, oameni cu dragoste de neam și țară sau potrivnici, în rândul cărora Despot apare ca un „erou excepțional prin pregnanța trăsăturilor sale dominante: frumos, inteligent, abil, cabotin, superior, în stare să cucerească și să deruteze, să inducă în eroare pe cei din jur. Ambiguitatea structurii sale, amestec de intenții și proiecte mărețe, pe care le trece în primul plan spre a masca substanța caracterului, constând în voluptatea puterii sale este exprimată în replici sau monologuri, adesea remarcabile, o dată prezentându-le smerit, culme a ipocriziei, pentru că era un ambițios și un orgolios, la curtea lui Lăpușneanu, reușind să cucerească indulgența Doamnei Ruxandra, nu și a cunoscătorului de oameni, Lăpușneanu", după cum îl caracterizează Pompiliu Marcea în prefața la volumul Teatru *de Vasile Alecsandri, apărută în 1984 la Editura Ion Creangă.*

Deghizarea, amestecul comicului cu tragicul, antiteza dragoste-răzbunare, sentimente care stăpânesc pe unele dintre personaje, cugetările asupra deșertăciunii gloriei pământești, asupra onoarei, toate acestea reprezintă procedee proprii romantismului francez, pe care le întâlnim

îndeosebi în creația dramatică a lui Victor Hugo, sub influența căreia își concepe și structurează substanța legendei sale istorice, după cum demonstrează E. Lovinescu, în studiul care prefațează volumul Despot Vodă, *Legendă istorică de V. Alecsandri, apărut la Editura „Ancora", în colecția „Biblioteca clasicilor români".*

„În scrierea mea – afirmă V. Alecsandri într-o scrisoare adresată prințului A. Cantacuzin în 1 dec. 1879, referindu-se la Despot Vodă –, *am căutat a călca pe urma adevărului istoric; am pus pe scenă personagii contemporane lui Despot, păstrând fiecăruia caracterul său deosebit. Singurele figuri create de mine sunt acelea a lui Ciubăr Vodă și a fetei lui Moțoc, Ana, căci am avut nevoie de dânsele pentru țesătura intrigii acestei drame.*

Mi-a plăcut însă a atribui lui Despot ideile ce fiecare om de arme trebuia să aibă în părțile apusului, pe timpul lui Carol Quintul și a lui Papa Pavel, adică ideea de a face parte dintr-o cruciadă menită să elibereze creștinătatea de sub jugul otoman. În el m-am încercat a prezenta nu un simplu râvnitor la putere, ci un ambițios îndemnat de un țel măreț la început, însă zdrobit de fatalitate, nimicit în aspirările lui printr-un concurs de împrejurări neprevăzute, și rătăcit prin amețeala înaltei trepte sociale la care a ajuns.

E lesne a aluneca pe povârnișul ce duce de la tron la tiranie, când omul nu știe a se stăpâni pe sine și când el nu poate a sta neclintit și răbdător în prezența piedicilor ce se ridică și nămolesc calea voinței lui."

Primul deceniu al secolului al XX-lea este marcat în dramaturgia noastră istorică de apariția unor noi și valoroase creații, continuând astfel drumul ascendent al acesteia început cu cele mai importante opere ale genului – Răzvan și Vidra *de B.P. Hasdeu și* Despot Vodă *de V. Alecsandri, este vorba de drama în 5 acte, în versuri,* Vlaicu-vodă *de Al. Davila, apărută în 1902, și de prima parte a trilogiei lui Delavrancea, poemul dramatic* Apus de Soare, *apărut în 1909 și distins pentru calitățile sale deosebite cu Premiul „Năsturel" de către Academia Română.*

Dedicată luptei pentru apărarea independenței naționale și a spiritualității tradiționale românești, drama istorică Vlaicu-vodă *de Alexandru Davila prezintă cititorului și, respectiv, spectatorului acestei reprezentative creații a dramaturgiei noastre, vremea lui Vlaicu-vodă, în timpul domniei căruia (1364–1374) Țara Românească trece printr-o perioadă în care eforturile voievodului de a consolida autoritatea statală se izbesc puternic de tendințele de cucerire ale Imperiului Otoman și ale Ungariei. Lupta lui Vlaicu împotriva mamei sale vitrege, Doamna Clara, catolică și înverșunată susținătoare a ocupației străine, și a celor care i se alătură ei, desfășurată într-o impresionantă suită de momente de un dramatism puternic, condusă cu înțelepciune, îndrăzneală și curaj, va birui tot ceea ce se întreprinde de către dușmanii țării și ai credinței strămoșești, doamna Clara va fi înlăturată împreună cu acoliții săi, țara fiind salvată de la înrobire.*

Înzestrat cu remarcabile însuşiri, Vlaicu-vodă este un erou cu o viaţă sufletească bogată, cu un caracter puternic care-l va ajuta în ceea ce întreprinde în folosul poporului al cărui domn şi slujitor este.

Sintetizând observaţiile critice asupra ultimelor două opere dramatice cuprinse în această antologie, subliniem, în cazul lui Vlaicu-vodă, *remarcabila construcţie dramatică cu o intensitate deosebită a vieţii scenice, realizarea unor puternice fizionomii ale eticului şi psihologicului personajelor, limba bogată şi plină de prospeţime alcătuind tirade patetice fireşti, realizate cu o deplină artă a compoziţiei; iar în ceea ce priveşte poemul dramatic* Apus de soare, *evidenţiem ilustrarea pe un fond poetic fabulos atât a personajului principal, cât şi a atmosferei care domină poemul, fina observare a sufletului omenesc întruchipată în fraze sacadate, în simetrii verbale, cuvintele rostogolindu-se ca apele într-o cascadă şi, în sfârşit, retorismul, grandoarea şi teatralitatea, elemente care-i conferă poemului un loc aparte în dramaturgia noastră.*

Prin Apus de soare, *prima parte a trilogiei, care cuprinde şi piesele* Viforul *şi* Luceafărul, *consacrată de Delavrancea istoriei Moldovei medievale de la începutul secolului al XVI-lea, dramaturgia noastră se îmbogăţeşte cu un poem dramatic dominat de un profund şi dramatic lirism, închinat unuia dintre cei mai de seamă domnitori ai istoriei neamului nostru: Ştefan cel Mare, remarcabilă personificare a celor mai înalte virtuţi ale poporului. „Deşi prezentat în amurgul glorioasei sale domnii, cu trupul măcinat de suferinţă, Ştefan cel Mare dobândeşte, prin voinţa lui imensă, prin fermitatea cu care şi-o impune, dimensiunea eroului baladesc. După ce-şi domină conflictul interior – provocat de limitele condiţiei sale biologice, de boala sa, care-l împiedică să mai poată transpune în fapte temerarele sale gânduri, el înfrânge pe boierii doritori să înlăture autoritatea centralizată, înscăunându-l ca domn pe fiul său Bogdan. Meritoriu pentru arta dramatică a lui Delavrancea – scrie mai departe Constantin Măciucă în prefaţa sa la Antologia de dramaturgie românească, intitulată* Vlaicu Vodă *şi apărută în 2 volume la Editura Ion Creangă în 1973, cel de-al doilea volum cuprinzând şi poemul dramatic* Apus de soare – *este faptul că latura eroică a lui Ştefan cel Mare nu acoperă, ci dezvăluie bogat, nuanţat, latura lui umană, conferind personajului o autenticitate incontestabilă."*

Dramaturgia istorică românească a înregistrat de-a lungul secolului al XX-lea, începând cu cel de-al doilea deceniu, creaţii inspirate din viaţa unora dintre cele mai de seamă personalităţi şi evenimente ale istoriei noastre naţionale. Pentru calităţile deosebite literare, pentru forţa cu care au evocat vremile şi oamenii cărora le-au fost consacrate, menţionăm dramele istorice Letopiseţi *de Mihail Sorbul, inspirată din viaţa unuia dintre cei mai tragici domni ai Ţării Moldovei – Ioan Vodă cel Cumplit,* Ringala *de Victor Eftimiu, piesă al cărui personaj principal este Ringala, soţia lui Alexandru cel Bun, piesa* Se face ziuă *a lui Zaharia Bârsan, care evocă răscoala lui Horia, Cloşca şi Crişan, de la 1784, dramele istorice* Tudor Vladimirescu *şi* Un

domn pribeag *de Nicolae Iorga și drama* Avram Iancu, *închinată de Lucian Blaga marelui erou al revoluției transilvane de la 1848.*

Trebuie menționat că în perioada la care ne referim, dramaturgii români și-au diversificat aria tematică a creațiilor lor – comedii, drame și tragedii –, nu puține dintre acestea afirmându-se ca prezențe deosebite în istoria dramaturgiei noastre. Piese ca Gaițele *de Al. Kirițescu,* Patima roșie *de Mihail Sorbu,* Titanic Vals *de Tudor Mușatescu,* Tache Ianche și Cadâr *de Victor Ioan Popa,* Omul care a văzut moartea *de Victor Eftimiu,* Domnișoara Nastasia *de George Mihail Zamfirescu,* Omul cu mârțoaga *de George Ciprian,* Jocul ielelor *și* Suflete tari *de Camil Petrescu,* Jocul de-a vacanța *și* Steaua fără nume *de Mihail Sebastian reprezintă creații, inspirate din viața societății românești, de o valoare literară deosebită, continuând să fie retipărite și reprezentate pe scenele teatrelor de la noi și nu numai.*

După cel de-al doilea război mondial, dramaturgia istorică românească înregistrează un număr destul de însemnat de creații purtând în marea lor majoritate amprenta orientărilor ideologice și culturale specifice regimului totalitar comunist, care a subjugat viața spirituală a poporului nostru. Dintre aceste creații inspirate din trecutul istoric al țării noastre amintim piesele de teatru Petru Rareș *de Horia Lovinescu,* Bălcescu *de Camil Petrescu,* Steaua zimbrului *de Valeriu Anania,* Răceala *și* A treia țeapă *de Marin Sorescu,* Săptămâna patimilor *și* Viteazul *de Paul Anghel, evocări dramatice închinate lui Ștefan cel Mare și, respectiv, lui Mihai Viteazul.*

Propunându-și, asemenea celorlalte cărți apărute în Colecția „Scriitori clasici", să pună la dispoziția celor ce studiază istoria literaturii române cele mai reprezentative creații ale acesteia, prezenta antologie a dramaturgiei noastre istorice oferă, spre lectură și studiu, elevilor și studenților, patru dintre cele mai valoroase creații: Răzvan și Vidra, *poemă dramatică în cinci cânturi, de B.P. Hasdeu,* Despot Vodă, *legendă istorică în versuri, 5 acturi și 2 tablouri, de Vasile Alecsandri,* Vlaicu-vodă, *dramă în 5 acte, în versuri, de Alexandru Davila, și* Apus de soare, *poem dramatic în 4 acte, de Barbu Delavrancea.*

Textele pieselor antologate de noi au fost stabilite pe baza confruntării celor mai reprezentative ediții apărute după cel de-al doilea război mondial cu ediții de bază apărute până în 1944, inclusiv, introducându-se astfel pasajele care au fost eliminate din texte de către cenzură.

Analiza atentă și profundă a trăsăturilor caracteristice, a valorii artistice și a importanței pe care aceste opere dramatice le au în contextul dramaturgiei noastre este oferită celor care își propun să le studieze în capitolele speciale de Referințe critice, *selectate de noi din studii și articole apărute de-a lungul vremii în lucrări monografice, în istorii ale literaturii române sau în publicații periodice, aparținând unor personalități marcante ale criticii și istoriei noastre literare, dintre care amintim pe Nicolae Iorga, Al. Davila, G. Călinescu, E. Lovinescu, Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu, Perpessicius, Mircea Eliade, Ovidiu Papadima, Al. Piru, Constantin Ciopraga, Ion Rotaru, George Munteanu, Liviu Rebreanu, Victor*

Eftimiu, Tudor Arghezi, Cella Delavrancea, Tudor Vianu, Emilia Șt. Milicescu, Al. Săndulescu și Dumitru Micu. Aceste aprecieri critice oferă cititorilor posibilități deosebite de aprofundare a studiului consacrat autorilor cuprinși în antologie.

Referințele critice sunt însoțite de bibliografii selective cuprinzând, de asemenea, studii și articole apărute în volume sau în publicații periodice.

Au fost păstrate toate notele aparținând scriitorilor, adăugând acestora note pe care le-am considerat necesare îmbogățirii cunoștințelor unora dintre cititori, care sunt numerotate între paranteze la subsolul paginii.

Volumul se încheie cu un glosar al arhaismelor și al regionalismelor mai puțin cunoscute.

Eugen Blăjan

B.P. HASDEU

(1838–1904)

TABEL CRONOLOGIC BIOBIBLIOGRAFIC

1838 – 26 februarie, s-a născut Bogdan (Tadeu) Petriceicu Hasdeu, în comuna Cristinești, județul Hotin, ca fiul al lui Alexandru Hasdeu și al Elisabetei, născută Daucș. Familia Hasdeilor descindea din aceea a voievodului Ștefan Petriceicu. Alexandru, născut în anul 1811, a făcut studii de drept la universități din Polonia, avea înclinații deosebite pentru limbi străine, clasice și moderne, înclinații moștenite și de fiul său, Bogdan.

1848 – Bogdan rămâne orfan de mamă.

1850 – Alexandru Hasdeu revine din Polonia în Basarabia; cei doi fii ai săi, Bogdan și Nicolae, urmează cursurile liceului regional din Chișinău.

1852 – Începuturile literare ale lui Bogdan: o odă, în limba rusă, scrisă cu prilejul împlinirii a 25 de ani de domnie a țarului Nicolae I, tradusă în românește de d-na E. Dvoicenco și publicată în cartea acesteia, *Începuturile literare ale lui B.P. Hasdeu.*

– Bogdan se înscrie la universitatea din Harkov. În timpul anilor de studiu scrie, în limbile rusă și franceză, schițe și lucrări privind istoria românilor și cea universală, lucrări filosofice și de astronomie; scrie poeme, în limba rusă, inspirate din poezia populară.

1854 – Părăsește Chișinăul intrând în armată, timp în care, sub îndrumarea tatălui său, își continuă studiile, urmând chiar și cursurile universitare la Harkov.

1857–1858 – Bogdan trece Prutul, în Moldova, stabilindu-se la Iași. În primăvară, e numit judecător la Cahul, iar la sfârșitul anului este destituit din funcție la ordinul lui Nicolae Vogoride; în decembrie apare, la Iași, revista „România"; aceasta, după patru numere, schimbându-și titlul în „România. Revista hebdomadară sub redacțiunea d-lui Bogdan Petriceiko-Hăjdău", din care apar doar patru numere.

1859 – Hasdeu tipărește cu caractere semicirilice „Foaia de istorie română", în același an este numit profesor de istorie, geografie și statistică la Școala Reală din Iași, fiind numit în același an și custode al Bibliotecii naționale din localitate.

1860 – Apare o nouă revistă, „Foaie de istorie și literatură", a cărei editare încetează în luna iulie a aceluiași an.

1861 – Publică studii și articole în revistele din Moldova; din iulie până în septembrie pleacă în Polonia, într-o misiune științifică, prilej cu care cercetează arhivele transcrise în documente privind istoria românilor, contribuind astfel la dezvoltarea istoriografiei românești. În același an înființează cu mari dificultăți un „Institut privat de educațiune" pentru elevi.

1862 – Își reia posturile de profesor și, respectiv, de bibliotecar la Universitatea ieșeană. Având existența asigurată, Hasdeu tipărește o nouă revistă, „Moldova", care de la volumul al II-lea își schimbă titlul în „Lumina", aceasta devenind cea mai de seamă publicație periodică realizată de Hasdeu până în acel timp. Tipărită cu litere latine și redactată în cea mai mare parte de Hasdeu, revista cuprinde poezii, proză, teatru, articole și documentare istorice, cronici și biografii ale unor personalități istorice. Aici apare nuvela *Duduca Mamuca,* care, din cauza „frivolităților" pe care le cuprindea, la recomandarea „Comitetului de inspecțiune a școalelor din România de dincoace de Milcov", îi va aduce destituirea, la 20 mai, din postul de profesor și darea lui în judecată; instanța, după o pledoarie strălucită a inculpatului Hasdeu, îl achită.

1863 – Este numit de domnitorul Alexandru Ioan Cuza membru în Comisiunea moșiilor mănăstirești, post în care rămâne puțin timp. În noiembrie, tipărește la București revista „Aghiuță", săptămânal satiric în care Hasdeu atacă vehement pe adversarii săi politici prin versuri satirice, foarte ironice; revista încetează să apară la ordinul lui Mihail Kogălniceanu, unul dintre adversarii lui Hasdeu.

1864 – Hasdeu își continuă cu perseverență studiile în domeniul istoriei, precum și activitatea literară, apărând în această perioadă volumele: *Filozofia portretului lui Vlad Țepeș, Luca Stroici, părintele filologiei române* și o nouă versiune a *Duducăi Mamuca,* nuvela *Micuța.* Editează publicația „Arhiva istorică" în numerele căreia apar multe și deosebit de importante documente și studii istorice.

1865 – Hasdeu conferențiază la Ateneul Român, abordând o problematică istorică, socială și literară foarte variată. La 10 iunie se căsătorește cu Iulia Faliciu, descendentă a unei familii de moți din Roșia Montană, Iulia fiind de-a lungul anilor un înverșunat susținător și stimulent pentru activitatea soțului său.

– Scrie dramele istorice *Răzvan și Vidra* și *Domnița Ruxandra,* precum și biografia romanțată, dar critică, a domnitorului *Ioan Vodă cel Cumplit.*

1866 – Apare, din februarie până-n iunie, revista „Satyrul", Hasdeu continuându-și astfel polemica, satira și invectivele la adresa adversarilor săi.

– În toamna aceluiași an i se reprezintă, la Teatrul Național din București, drama *Domnița Ruxandra.*

1867 – La 10 februarie, pe scena teatrului Bassel – condus de Mihail Pascaly – are loc premiera dramei istorice *Răzvan și Vidra.*

– Întreprinde călătorii în Transilvania și Basarabia, la sfârșitul anului, fiind ales deputat.

1868 – Hasdeu este prezent în viața politică a țării atât în parlament, cât și prin articolele sale politice publicate în ziarul „Românul". Călătorește în Ungaria, Serbia, Austria, Boemia,

Bavaria și Franța îmbogățindu-și studiile privind istoria universală.

– În același an este ales președinte al societății „Românismul“, prezență deosebită în viața societății românești din acea vreme.

1869 – Apare, sub conducerea lui Hasdeu, ziarul „Traian“, care își va schimba în scurt timp titlul în „Columna lui Traian“, publicație care cuprinde cele mai de seamă articole și studii politice ale remarcabilului și temutului om politic; netolerat de guvern datorită atitudinii sale critice, Hasdeu este arestat pentru câteva zile, în strânsă legătură cu un complot organizat de Candiano-Popescu.

– La 2 noiembrie se naște Iulia, singurul copil al scriitorului, al cărei naș este Ion C. Brătianu.

1871 – În toamnă, Hasdeu începe să publice în „Columna lui Traian“ un amplu studiu intitulat *Vladislav Basarab,* care va apărea în aceeași publicație între anii 1871–1873 cu titlul *Istoria critică a românilor,* primul volum al acestei ample și valoroase lucrări va apărea în 1873.

– Din acest an Hasdeu renunță la activitatea sa politică, consacrându-și cercetările studiilor istorice, iar „Columna lui Traian“ devine din decembrie revistă științifică.

1872 – La 9 noiembrie trece pragul vieții Alexandru Hasdeu. Fiul, recunoscut ca personalitate de prim rang a istoriografiei noastre, își continuă cercetările în acest domeniu, rezultatele acestora sunt cuprinse în *Istoria critică a românilor,* volumul al II-lea, care va apărea la începutul anului 1874.

1873 – Hasdeu este decorat cu „Marea medalie de aur pentru istoria națională“ de domnitorul Carol.

1874 – Întreprinde o călătorie în Transilvania, în timpul căreia cercetează și transcrie documente istorice. Este preocupat, în această perioadă, de domeniul filologiei, care va deține primul loc în activitatea sa, fiind numit profesor de filologie comparată; prelegerile sale sunt cuprinse în lucrarea *Principii de filologie comparată,* apărută în 1875.

1876 – Prelegerile sale sunt suspendate până în mai, din ordinul lui Titu Maiorescu, ministru al Instrucţiei Publice.

– Apar ample şi remarcabile studii filologice în „Columna lui Traian"; este tradus, în limba franceză, primul volum al *Istoriei critice a românilor.*

1877 – Hasdeu este ales membru al Academiei Române; în anul următor este trimis ca reprezentant al României la al IV-lea Congres al orientaliştilor de la Florenţa.

1878–1881 – Este perioada în care apar cele trei volume ale *Cuventelor den bătrâni,* remarcabilă contribuţie la dezvoltarea filologiei şi lingvisticii româneşti. În 1880 este distins de Academia Română cu premiul „Ion Heliade Rădulescu" pentru primele două volume din celebrul său studiu. În 1881 soţia şi fiica lui Hasdeu pleacă la Paris, unde Iulia îşi va continua şi desăvârşi studiile, înregistrând uimitoare rezultate.

1882 – Reapare „Columna lui Traian" cu un conţinut în exclusivitate filologic şi lingvistic – Hasdeu este prezent cu o suită de monografii adunate în următorul an în volumul *Din istoria limbii române.*

1883 – Rosteşte un remarcabil discurs la dezvelirea monumentului lui Jules Michelet, de la Paris, discurs apărut în presa franceză şi foarte apreciat.

1884 – Hasdeu este ales deputat la Craiova. Este perioada în care, din însărcinarea Academiei Române, Hasdeu lucrează la *Magnum Etymologicum Romaniae,* dicţionar de o valoare remarcabilă şi de vastă întindere, din care, între 1886 şi 1893, apar trei volume, ultimul volum ajungând până la cuvântul *bărbat.* Al patrulea volum al acestei monumentale lucrări, apărut în 1898, cuprinde doar introducerea în care Hasdeu îl prezintă pe voievodul muntean Negru Vodă.

1888–1890 – Iulia, fiica lui Hasdeu, se îmbolnăveşte de plămâni la Paris, şi, după o scurtă şedere la Montreux, este adusă în ţară, la Mănăstirea Agapia, La 17 septembrie 1888 Iulia se stinge din viaţă, eveniment care va marca pentru totdeauna viaţa tatălui său, preocupările ştiinţifice ale acestuia trecând pe un plan secund, Hasdeu reuşind, răvăşit de durere, să

ducă la sfârşit doar o parte dintre lucrările pe care se angajase faţă de Academia Română să le încheie.

1891–1892 – În 1891 publică în „Revista nouă" o suită de studii spiritiste, pe care în anul următor le va edita în volumul *Sic cogito*. În aceeaşi perioadă conferenţiază la Ateneul Român, susţinând teme mult apreciate de auditoriu.

1893 – Începe construirea castelului de la Câmpina, care va fi terminat în 1896, unde Hasdeu se retrage, părăsindu-l doar pentru a ţine cursurile la Universitatea din Bucureşti.

1899 – Părăseşte postul de la Arhivele Statului, iar în anul următor îşi încheie, pensionându-se, activitatea didactică universitară.

1902 – La 2 iulie moare soţia sa, Iulia. Ultima sa prezenţă în publicaţii este prefaţa-scrisoare la volumul *Studii* al lui N.I. Apostolescu. „Magul de la Câmpina", cum a fost numit de cei care l-au cunoscut, îşi petrece timpul în atmosfera apăsătoare, încărcată de amintiri şi profunde meditaţii, celebrând „şedinţele spiritiste" de-a lungul cărora se întâlneşte cu spiritele celor două fiinţe dragi lui, Iulia, fiica, şi Iulia, soţia.

1907 – La 25 august, retras din lume asemenea unui pustnic, Bogdan Petriceicu Hasdeu trece în lumea umbrelor la Câmpina, pentru marea întâlnire cu cele două Iulii, atât de dragi inimii lui. Trupul său neînsufleţit va fi înmormântat la 27 august în cavoul familiei din Cimitirul Şerban-Vodă (Bellu), unde se odihneşte alături de fiica şi soţia lui.

EDIŢII POSTUME

Cărţi poporane – Studiu introductiv şi note de Petre Haneş. Bucureşti, 1935;

Scrieri literare, morale şi politice – Ediţie critică cu note, variante, bibliografie şi studiu introductiv. Fundaţia pentru literatură şi artă, 1937, 2 vol.;

Cuvente den bătrâni – Texte alese cu o introducere şi note de J. Byck. Cultura naţională, 1937;

Răzvan şi Vidra, Poemă dramatică în cinci acte – Ediţie îngrijită de Ion Pillat. Editura Cartea Românească, 1940;

Cuvente den bătrâni – Ediţie îngrijită de D. Murăraşu. Editura Cartea Românească, 1946;

Răzvan şi Vidra, Poezii, Magnum Etymologicum – Ediţie îngrijită şi introducere de Mircea Eliade. Editura Cugetarea Delafras, colecţia Scriitori clasici români cu comentarii, 1944;

Pagini alese – Editura de stat pentru literatură şi artă, col. Biblioteca pentru toţi, 1953;

Scrieri literare – Ediţie îngrijită, note şi prefaţă de Nicolae Sorin. Editura Tineretului, col. Biblioteca şcolarului, 1959; ed. a II-a, 1963; ed. a III-a, 1965;

Scrieri literare – Prefaţă şi note asupra ediţiei. Editura de stat pentru literatură şi artă, col. Biblioteca pentru toţi, nr. 41–42, 1960–1961;

Articole şi studii literare – Prefaţă, texte alese şi îngrijite de Constantin Măciucă. Editura pentru literatură, col. Mica bibliotecă critică, 1961;

Scrieri alese – Ediţie îngrijită de J. Byck, cu un studiu introductiv de George Munteanu. Editura pentru literatură, 1968;

Etymologicum Magnum Romaniae – Ediţie îngrijită de Andrei Rusu. Studiu introductiv de Paul Cornea. Editura Minerva, col. Biblioteca pentru toţi nr. 554–555, 1970;

Răzvan şi Vidra, poemă dramatică în 5 cânturi – Postfaţă de Constantin Măciucă. Editura Minerva, seria Arcade, 1975;

Vlaicu-vodă. Antologie de dramaturgie românească – Ediţie, prefaţă şi note finale de Constantin Măciucă. Editura Ion Creangă, col. Biblioteca şcolarului, 1973, 2 vol. (volumul I cuprinde şi **Răzvan şi Vidra**);

Etymologicum Magnum Romaniae – Ediţie îngrijită şi sudiu introductiv de George Brâncuşi. Editura Minerva, 1972, vol. I; 1974, vol. II; 1975, vol. III;

Sarcasm și ideal, versuri și proză – Antologie, postfață și bibliografie de Mircea Zaciu. Editura Minerva, seria Arcade, 1975;

Ioan Vodă cel Cumplit – Postfață și bibliografie de Doina Curticăpeanu. Editura Minerva, seria Arcade, 1978;

Dramaturgia istorică românească – Ediție îngrijită, prefață, cronologie și note de Ion Nistor. Editura Albatros, col. Lyceum, 1981, 2 vol. (volumul I cuprinde și **Răzvan și Vidra**).

B.P. HASDEU

RĂZVAN ȘI VIDRA

Poemă dramatică în cinci cânturi

„Mărirea deșartă și iubirea de arginți, acestea sunt nește neputințe iuți ale sufletului..."
MITROP. TEOFIL,
Cazania, 1644

DEDICAȚIUNE

Soției mele
Iulia Petriceicu-Hasdeu

Cumplita sărăcie ș-invidia vicleană
Danțau în jurul meu:
În inimă durere, și-o lacrimă pe geană,
Și-n piept suspinul greu!

Tu, însă, ca o lampă rămasă mângâiere
Când faclele s-au stâns,
Cu-o rază de iubire sorbeai acea durere,
Secai amarul plâns!

Suspinul singur numai îmi sta mereu în cale:
Oftam făr' să voiesc,
Ca umbrele, ce-n fața luminii matinale
De noapte ne-amintesc!

În zilele acelea de sumbră poezie,
Cu-o mână-n mâna ta,
Am scris această dramă, ce-n viață-mi o să fie
Ca floarea „nu m-uita"!

În stalactit se-ncheagă o undă, picurată
P-o stâncă nencetat;
Așa oftarea-mi lungă aice închegată
Suspin cristalizat!

Mânia mizantropă a omului în goană,
Sarcasmul infernal,
Le vezi în astă carte, înfipte-ntr-o icoană
Cu vârful de pumnal!

Și cui să-nchin eu oare, când timpul se răzbună,
Ecoul amorțit
Din nemilosul viscol pe care împreună
Abia l-am resimțit?

O, tu, ce chiar suspinul îl împărțeai cu mine,
Făcându-l mai ușor:
Tăiai oftarea-ntreagă în două mici suspine,
Unite prin amor!...

B.P.H.

CÂNTUL I

UN ROB PENTRU UN GALBEN

> „În Moldova au cei mici despre cei mari acest obicei de pier fără județ, fără vină și fără seamă. Singuri cei mari judecători, singuri pârâși și singuri plinitori legii. Și de acest obicei Moldova nu scapă..."
>
> URECHE, sub anul 1564

Fețele:

RĂZVAN, țigan dezrobit
SBIEREA, boier bătrân
TĂNASE, cerșetor
BAȘOTĂ, mare vătav
DASCĂLU
TÂRGOVEAȚA I
TÂRGOVEAȚA II
TÂRGOVEAȚA III
TÂRGOVEAȚA IV
TÂRGOVEȚUL I
TÂRGOVEȚUL II
TÂRGOVEȚUL III
FATA I
FATA II
SLUJITORI de la vătăvie

O piață în Iași, în fund o biserică, mai încoace o piață, în laturi case.

TĂNASE *(șezând pe piatră):* Miluiește-mă, jupâne! Dumnezeu va da-nzecit
Sufletelor ce se-ndură de-un sărman nenorocit!
SBIEREA *(oprindu-se în drum):* Cum? ce spui? La sută mia? O camătă minunată!

De-ar fi astfel, toată starea-mi eu ţi-aş da-o chiar îndată...
Să ştii însă că dând una, n-o mai vezi, n-o mai găseşti...
TĂNASE *(sculându-se):* Miluieşte-mă, jupâne, cu ce singur socoteşti!
Ş-un bănuţ o să-mi ajungă... Iată, de trei zile-n gură
N-am luat un pic de pâine, n-am avut o fărmitură...
SBIEREA: De trei zile? Ce minciună!... ş-apoi cine-i vinovat?
Pentru mine e totuna, de-ai mâncat sau n-ai mâncat...
Un bănuţ! Cum nu! E lesne!... Bănişorii nu s-aruncă.
Decât cerşitor, mai bine ia toporul şi la muncă.

(Răzvan se arată în fund şi se opreşte din dosul lui Sbierea.)

TĂNASE: Vai, jupâne! vai, jupâne!... Nu cerşeşte un român,
Nu cerşeşte cât mai are un pai de nădejde-n sân!
Nici eu nu cerşeam, jupâne, pe când aveam vitişoare,
Ş-un pământ cât trage plugul, ş-o prispuliţă la soare;
Dar vecinii, din rea pizmă, la judecată m-au tras,
Ş-acum iată-mă-s, jupâne, gol pe poduri am rămas!...
Copilaşii plâng de foame...
SBIEREA: Copilaşii!... Vrea să zică
Tu eşti un nebun de frunte! După ce n-ai chiar nimică,
Te mai apuci de prăsilă... Auzi! Îi trebui copii!
Un neam de netoţi... Dă-mi pace! Ducă-se pe la pustii!...
TĂNASE *(aşezându-se):* Of, of, of!... Şi tu, jupâne, o să dai de vreo ispită!

(Sbierea face trei cruci mari dinaintea bisericii şi se depărtează, fără a băga de samă că i-a căzut o pungă din chimir.)

RĂZVAN: Aşa cruci evlavioase, aşa faţă răstignită,
Aşa-nchinăciuni plecate, până la brâu şi mai jos,
Nu făcea nici sfântul Petre, nici însuşi Domnul Hristos!
Bre! Jupânul ăsta crede că drept la rai o să meargă
Pe când dracii după dânsul cu limba scoasă aleargă!...

(Face câţiva paşi şi ridică de jos punga.)

Aoleu! O punguliţă!... Ba-i un săculeţ cam greu!...
Îl va fi pierdut boierul cel cu zor de Dumnezeu...
Măi, opreşte-te, jupâne!... Stăi, jupâne, de m-ascultă!...

SBIEREA *(din afară):* La naiba! Ţi-am spus o dată că nu-mi
place vorba multă!
Un singur pas nu poţi face făr' să dai de vrun calic!...
Fugi! N-am bani! N-am o groşiţă! N-am nimic, nimic,
nimic!
RĂZVAN: Nimic n-are sărăcuţul! Aşa zice!... Prin urmare,
Omul neputând să piarză tocmai lucrul ce nu-l are,
Punga nu-i a lui. Atuncea... fie dar a cui o vrea,
De vreme ce toată lumea mi se leapădă de ea...

(Numără: unu... cinci... opt...)

Douăzeci, şi toţi cu găuri! Parc-ar fi să-mi povestească
Cum se dezmierdau, sărmanii, în salba sărbătorească,
Pe-un grumaz de ţărăncuţă, grăsuliu şi răsfăţat,
Pân' ce gheara ciocoimii din carne i-a înhăţat!...
De-ar avea banii o limbă, lucrurile ce ne-ar spune
Pe mulţi albi i-ar face negri, ca cel mai negru tăciune...
Nu! Eu nu vreau astă pungă!... Şi chiar foame de mi-ar fi,
Pâinea astfel cumpărată mă tem că m-ar otrăvi!...
Moşule!
TĂNASE: Ce vrei?
RĂZVAN: Jupânul nu ţi-a dat lescaie frântă?
Uite! Eu îţi dau o pungă... Scoală, moşule, şi cântă!
TĂNASE: De la un ţigan pomană?
RĂZVAN: Dec! Şi totuşi pe boier,
De-ţi da o scârbă de-aramă, tu l-ai fi urcat în cer?
TĂNASE: E român, oricum...
RĂZVAN: Jupânul e român? Vai, ce ocară!
Te-nşeli, moşule! El este piatră, lemn, strigoi sau fiară,
Dar numai român nu-l cheamă, că mult mai român
sunt eu!...
Nu căta că-ţi pare searbăd şi pârlit obrazul meu,
Că nici noaptea nu-i bălană, dar pământul odihneşte;
Că şi pâinea de secară este neagră, dar hrăneşte!
Ş-apoi, moşule, eu unul nu-s ţigan de rând, mă jur.
Nu, nu, crede-mă. În pieptu-mi bate suflet de vultur.
Măiculiţa fu româncă...

TĂNASE: Moldoveancă?
RĂZVAN: Se-nţelege.
TĂNASE: Moldoveancă? Ce-auz, Doamne!... dar asta-i o fărdelege:

Unde s-a aflat
Că s-a-mpreunat
Corbi cu turturele,
Şerpi cu floricele,
Urşi cu căprioare
Şi norii cu soare?...

O porumbiţă să-ndure un bărbat cioroi...
RĂZVAN: Taci, măi!
Că simţesc cum intră-n mine şaptezeci de năbădăi!...
N-atinge ţărâna mamei, că nu mai ştiu ce-o să fie!
Mi se-ntâmplă multe pozne când sunt cuprins de mânie.
Eu nu-s ţigan... ţi-am mai spus-o!... Nu mă mai tot zăpăci!...
Mai pe scurt, na, iată, banii!... Pleacă dracului d-aci!
TĂNASE: De la un şerb nu voi cere, nu voi lua niciodată:
Ursita-mi e neferice, dar a ta-i chiar blestemată.
De mi-ar fi să mor de foame, mâna mea n-o voi păta,
Primind milă dintr-o mână, care... nici ea nu-i a ta!
RĂZVAN: Eu şerb? dar bată-te focul, mitropolitul Năstase
Nu ştii oare că la moartea-i pe toţi robii săi iertase?...
Singurul vlădică-n lume sau cel puţin la români,
Care nu voia ca fraţii să fie slugi şi stăpâni,
Fiind tot un os ş-o carne... Aşa scris-a în diată,
Poruncind să plece slobozi toţi ţiganii săi dodată;
Toţi, moşule, pân' la unul: bărbaţi, copii şi muieri...
S-a spart lanţul! De-atunci, iată, două ierni şi două veri
Eu zbor în stânga şi-n dreapta, ca voioasa ciocârlie
Pe care n-o mai popreşte ferecata colivie.
TĂNASE: Eşti ţigan pe jumătate, nu eşti rob...
RĂZVAN: Asta-i nimic.
Mai este ceva. Văzut-ai?...
TĂNASE: Ce?
RĂZVAN: Un ţigan grămătic?

TĂNASE: Grămătic?... nu!... nu, băiete... N-am văzut, căci nu se vede,
Şi chiar de-aş vedea cu ochii, pare-mi-se că n-aş crede.
RĂZVAN: Ţiganii sunt tot ce-ţi place: şelari, fierari, potcovari...
TĂNASE: Calăi...
RĂZVAN: Adecă, nu-i vorbă, nici calăii nu sunt rari![1]*
Dar grămătici, ba... Ei bine! Numai singur eu supt soare,
Dintre mii de ţigănime, ştiut-am să-nvăţ scrisoare,
Sârbească şi românească, încât ajunsei de mic
În casa mitropoliei cel mai isteţ grămătic...
Grămătic, moşule dragă!... Acuma ia dară banii,
Şi te rog a nu mă pune într-un hal cu toţi ţiganii...
TĂNASE: Dar aceşti bani, măi băiete, vor fi un lucru... furat.
RĂZVAN: Aşa-i! Tocmai! Ai dreptate! Ai vorbit adevărat!
Toţi banii din ţara noastră poartă, moşule, pe sine
Semnul furilor ce-i pradă, printre lacrimi şi suspine,
De la noi, de la opincă, de la omul cel sărman,
Ş-apoi nu vor să ne-arunce în obraz un gologan!
Zburători ce sug în umbră! Javre, moşule, d-acelea
La cari omenească-ţi pare numai faţa, numai pielea,
Iar sufletul pe dobândă fu luat de la satan,
Cu tocmeală să se-ntoarcă mai murdar şi mai viclean!...
TĂNASE: Bine, bine spui, băiete!...
RĂZVAN: Lucru furat! ai dreptate!
Însă n-oi fi eu acela care va prăda pe-un frate!
Mama, buna măiculiţă, din mormânt ar tresări,
De-ar şti că-n pieptu-mi se mişcă păcatul de-a tâlhări!...
Dar la naiba frunza verde! Ce să mai tocăm degeabă?
Iată banii, mulţumeşte, du-te, caută-ţi de treabă!
Află, moşule, atâta: fie banii chiar furaţi,
Copilaşii tăi te-aşteaptă fără pită şi-nsetaţi!...
TĂNASE *(luând punga şi sculându-se):* Bogdaprosti, măi băiete!... Bogdaprosti! Rău îmi pare
Ca să văz o lighioană c-un suflet atât de mare!
De-ai fi român, cale-vale! dar ţigan, păcat! păcat!
Tat-tău o fi fost, băiete, o groază de blăstemat

---

* Vezi notele la pp. 114–118.

De-au întortocheat pe mă-ta în linguşirile lui[2]...
Multe dragostea mai face pe faţa pământului!
E curat un fel de boală, ce de noi când se lipeşte,
Pe român mi-l ţigăneşte, pe ţigan mi-l româneşte,
Toate lucrurile-n lume cu susul le pune-n jos:
Îngerul urât se pare, ucigă-l crucea frumos!...
Dar eram să uit, băiete, de-a te-ntreba, cum te cheamă?

RĂZVAN: Pe mine Răzvan...Smaranda chema pe drăguţa mamă;
Muri an... ba nu! trăieşte! trăieşte-n cugetul meu,
Şi va trăi totdauna, până voi trăi şi eu!...

TĂNASE: Dumnezeu să mi-te-ajute, precum tu m-ajuţi pe mine;
Zilele tale să curgă tot zile lungi şi senine;
Iar nevoia să doboare pe-oricine-ţi va fi duşman!...
Rămâi sănătos, băiete!... Ce păcat că eşti ţigan!...

(Pleacă murmurând: Răzvan, Răzvan, Răzvan... apoi se întoarce.)

Ştii ce? Mi-am luat de samă... Nu-mi trebuie punga-ntreagă.
Mi-ajunge ş-un singur galăn... zău aşa, Răzvane dragă!
Mai sunt mulţi săraci, băiete, şi eu n-aş vrea de prisos,
Pe când se zbuciumă fraţii, simţind cuţitul la os!

(scoţând punga)

Na!...

RĂZVAN: Dar, moşule...

TĂNASE: Ascultă, nu mai face vorbă lungă!
Mai împarte tu ş-altora pâine din această pungă.

(Ia un galbăn şi dă sacul lui Răzvan.)

Fă pe gândul meu, căci altfel, zău, nu primesc nici un ban...
Acuma mă duc, băiete... Mare păcat că-i ţigan!...

(Iese)

RĂZVAN: Bietul om!... Ce fudulie! Ce vorbe late! Ce toană!
Cineva, privind, l-ar crede că-i un împărat în goană!

Ce despreț! D-abia ne vede... Taica lui n-a fost țigan!...

(Se uită în jur cu pază, apoi scoate din sân o hârtie.)

Lumea-și bate joc de mine! Râde lumea de Răzvan!...
O să râz și eu de lume!... Da, vom râde fiecare:
Ea de mine cu trufie, eu de dânsa cu turbare!...

(Lipește hârtia pe un stâlp și iese, pe când ușa bisericii se deschide, venind mai mulți, dintre cari dascălul se oprește lângă hârtie, iar ceilalți se grămădesc.)

TÂRGOVEAȚA I: Uf! Nu mai stau pe picioare de necăjită ce sânt!
Zău, nu-i prea bună zăbava, fie locul cât de sfânt.
Părințelul Agaftanghel ar fi un preot cu minte,
Dar lungește, vai!... Te face să fugi chiar de cele sfinte.

TÂRGOVEAȚA II: E mai deștept popa Tacu de la Sfântul Nicolai;
În două vorbe ți-arată calea-n iad și calea-n rai,
Ș-apoi îți zice: alege-ți! – și-ntr-o suflare sfârșește:
De-ți place iadul sau raiul, cum vrei, el nu te silește...

(Dascălul, stând lângă hârtie, începe a râde cu hohot.)

TÂRGOVEȚUL I: Dar tu ce râzi, măi fârtate, singur, chiar ca un smintit?
Te știam om de ispravă! Doar n-ai înnebunit?
Spune, ce scrie pe-acolo?

TÂRGOVEȚELE: Cine scrie și cum scrie?

TÂRGOVEȚUL II: Nu cumva iarăși vreun cântec, rânjind de biata domnie?

TÂRGOVEȚUL III: Sau poate vro păcăleală, pe vornici? pe logofeți?

DASCĂLUL: „Εγνων άνέγνων, χατέγνων[1]: niște cai verzi pe păreți!...

TÂRGOVEȚUL I: Ești nerod, și pace bună! Eu nu-s cărturar ca tine.

TÂRGOVEȚUL II: Nici eu!

---

[1] Știu și rășștiu (gr.).

TÂRGOVEȚUL III: Nici eu!
TOȚI: Chiar nici unul!...
DASCĂLUL: Așa să fie!
TOȚI: Vezi bine!
DASCĂLUL: Vai de țară!
TÂRGOVEȚUL I: Tu citește!
TÂRGOVEȚUL II: Ești dascăl!
TÂRGOVEȚUL III: E treaba ta!
TÂRGOVEAȚA I: Curând! Curând!
TÂRGOVEAȚA II: Zi odată!
CELELALTE: Nu mai putem aștepta!
DASCĂLUL: Fiindcă voi nu știți carte...
TOȚI: Ei bine?
DASCĂLUL: Dar faceți gură...
TOȚI: Ei bine?
DASCĂLUL: Căci din păcate, a românului făptură este...
TOȚI: Ei bine?
DASCĂLUL: Să zbiere cu câtu-i mai nătărău...
TOȚI: Ei bine?
DASCĂLUL: De voi mi-e milă...
TOȚI: Ei bine?
DASCĂLUL: Voi citi eu.
TÂRGOVEȚUL I: Citește!
TÂRGOVEȚUL II: Da! Da!
TÂRGOVEȚUL III: Începe!
TÂRGOVEȚELE: Ascultare! Ascultare!
TÂRGOVEȚUL I: Eu port bumbac în ureche. Ridică-ți glasul mai tare...
TÂRGOVEȚUL II: Dar nu răcni, că pe mine mă cam supără la cap...
TÂRGOVEȚUL III: Mai în sfârșit, hai odată, mișcă-ți barba cea de țap!
DASCĂLUL *(citește)*:

Frunză verde de negară,
De când domnește în țară
Petru-vodă șchiop și slut,
De râs țara s-a făcut!...

TOȚI: De râs țara s-a făcut! Da, da, da!
Hi, hi, hi! Ha, ha, ha! Hi, hi! Ha, ha!
TÂRGOVEAȚA I: Petru-vodă șchiopătează, dar nu-i slut![3]
TÂRGOVEAȚA II: Nu, nu, nu este!
Ba-i chiar frumușel la față ca fătul cel din poveste!
TÂRGOVEȚII: Tăceți, gâștelor, odată!
TÂRGOVEȚELE: Auzi, obraznici, mojici!
DASCĂLUL: Ori m-eți asculta, sau altfel mă duc și vă las aici...
TÂRGOVEȚII: Ba nu... Citește! citește!
TÂRGOVEȚELE: Noi gâște? Noi?... Ce ocară!
TÂRGOVEȚUL I: Tăceți sau plecați!
TÂRGOVEȚUL II: Firește!
TÂRGOVEȚUL III: Da, da! Afară! Afară!
DASCĂLUL: Vreți să m-ascultați odată?
TÂRGOVEȚUL I: Negreșit! Nu ne pricepi?
TÂRGOVEȚUL II: Citește! Haide! Tăcere!
TÂRGOVEȚUL III: Apoi dară ce nu-ncepi?
DASCĂLUL:

Frunză verde de neagră,
Vodă doarme în cămară,
Iar boierii, tot furând,
Își fac trebile pe rând!

TOȚI: Își fac trebile pe rând! Da, da, da!
Hi, hi, hi! Ha, ha, ha! Hi, hi! Ha, ha!
DASCĂLUL:

Frunză verde de negară,
Norodul plânge și zbiară,
Dar în cer și pe pământ
Nu-l aude nici un sfânt!

TOȚI: Nu-l aude nici un sfânt! Da, da, da!
Hi, hi, hi! Ha, ha, ha! Hi, hi! Ha, ha!
DASCĂLUL: Frunză verde de neg...
TÂRGOVEAȚA I *(întrerupând):* Haide! iarăși frunză de negară?
Ce, Doamne! Tot numai una?... ca și cum n-ar fi-ntr-o vară
Feluri de feluri de frunze!...

TÂRGOVEAȚA II: Viorele, rozmarini...
TÂRGOVEAȚA III: Garofițe, busuioace...
TÂRGOVEAȚA IV: Trandafiri, brânduşe...
TOATE: Crini...
TÂRGOVEȚUL I: Tăceți odată, că-i poznă!
TÂRGOVEȚUL II: O să vă luăm la goană!
TÂRGOVEAȚA I: Auzit-ai, soro, vorbe!
TÂRGOVEȚUL III: Bre! Doar nu eşti o icoană?
TÂRGOVEAȚA II: Dar nici dumneata un vodă, ca să ne batjocoreşti!
DASCĂLUL: Vreți să citesc mai departe? Nu vreți?...
TOȚI: Ba da, să citeşti!
DASCĂLUL:

Frunză verde de negară,
Decât un domn de ocară,
Iar boieri mişei şi hoți,
Mai bine la dracu toți!

TOȚI: Mai bine la dracu toți! Da, da, da!
Hi, hi, hi! Ha, ha, ha! Hi, hi! Ha, ha!
TÂRGOVEȚUL I: Măi! Oare tocmai la dracu?... Să nu fie?...
Ştii... Mai lasă...
TÂRGOVEȚUL II: Ba nu! Nicidecum! La dracu!
TÂRGOVEȚUL III: La dracu cei ce ne-apasă!
TÂRGOVEȚUL I: Fie şi la dracu, totuşi... vro vorbă mai cu papuci...
De pildă: la cel cu coadă şi cu coarne să te duci;
Se-nțelege că-i tot dracul, dar ocara-i mai cioplită...
DASCĂLUL: Aş! Cu coarne şi cu coadă poate să fie ş-o vită!
Mai bine dar drept la dracu!
TÂRGOVEȚUL II: Mai bine, pre legea mea!
MAI MULTE VOCI: Ho! Încet! Vine vatavul!
TÂRGOVEAȚA I: O să dăm de vreo belea!...

(Se arată Başotă, înconjurat de slujitori.)

DASCĂLUL: Soseşte nenorocitul, tocmai când vorbeam de vite:
Se-ntâmplă, zău, câteodată, cimilituri potrivite.

BAȘOTĂ: Oameni buni! Ce stați aice? Ce veste? Ce v-ați oprit?
Cu ce scop?... A! o hârtie! Să vedem, ce s-a citit?
TÂRGOVEȚUL I: Va fi o carte domnească...
TÂRGOVEȚUL II: O cazanie...
TÂRGOVEȚUL III: O rugă...
BAȘOTĂ: Slujitori! să fiți cu pază, ca nici unul să nu fugă...
Parc-aș fi sigur că-i iarăși vrun cântec nerușinat![4]
TÂRGOVEȚUL I: N-aș crede!
TÂRGOVEȚUL II: Nu-l mai citește!
TÂRGOVEȚUL III: Foarte rău ne-am încurcat...
BAȘOTĂ *(apropiindu-se de placard și silabisind: frun... frunză... verde... de neagră... de când... dom... dom... domnește...):* Cum? Împotriva domniei? Împotriva stăpânirii?
Și voi toți sunteți în gloată părtași ai nelegiurii?
A! V-am prins, lifte spurcate! Vi-i dragă viața, sau ba?
Să-mi spună dar adevărul, pe cine l-oi întreba!

(Apucă de piept pe Târgovețul I.)

Tu ai o față cam proastă: frunte jos, gură căscată,
Semnele cele mai bune de-o inimă nestricată...
Pune dar mâna pe cuget, ș-arată-mi cine l-a scris
Acest cântec ce cutează pe-un vodă să-l ia în râs?
TÂRGOVEȚUL I: Iartă-mă, jupân vătave... măria-ta și stăpâne...
Eu nu știu chiar nimicuță... de nu-i așa, să fiu câne...
Eu am sosit acușica... Sunt omul cel mai smerit...
Eu nu știu carte, jupâne... Nu eu, altul a citit...

(Răzvan, intrând pe nesimțite, se amestecă în gloată.)

BAȘOTĂ: A citit? Dar cine-anume? Care dintre toți? Arată!
TÂRGOVEȚUL I *(arată la Dascăl):* Acesta, jupân vatave...
BAȘOTĂ: A! Ființă blăstemată!
DASCĂLUL: Da, da! Cam așa, jupâne! Ce să zic? Eu am citit,
Dar nu cu voie vegheată: chiar dumnealor m-au poftit...
Cercetează-i și-i întreabă... Nu sunt eu cel cu pricina.
A citi când nu te lasă, de! a cui să fie vina?

BAŞOTĂ: Oameni buni! Acuma dară, ca să văz ce-i de făcut,
Vă mai întreb, cum anume a citit acest limbut?
TÂRGOVEȚUL I: Curat pe moldovenie...
TÂRGOVEȚUL II: Negreșit! Cum se citește!
BAŞOTĂ: Drace! nu-i aci-ntrebarea. Eu știu că moldovenește.
Dar citit-a oare iute? Fără a se-nvălmășa?
Resfirat? Limpede? Neted? Repede?
MAI MULȚI: Așa! așa!
BAŞOTĂ: Așa-i, hoțule?... Ei bine! Acuma ce-mi vei răspunde?
DASCĂLUL: Hoț! Γνωθι σαντòν[1], jupâne. Eu nu doresc a m-ascunde,
Citit-am cum este rostul; vezi bine că nu-n zădar
Am tot învățat la buche. Sunt dascăl! Sunt cărturar!
BAŞOTĂ: Ticălosule! Cum, Doamne, nu ți-e greu, nu ți-e rușine
Să-mi spui mie la palavre, când vorbești tocmai cu mine?...
Eu! eu vătavul cel mare, mă-nțelegi tu cine-s eu?
Mâna dreaptă a lui hatman, carele la rândul său
Este și el mâna dreaptă a lui vodă... Prin urmare,
Vreau să-ți spui, cap făr' de crieri! că eu, vătavul cel mare,
N-aș putea citi prea iute ceea ce alții au scris.
Ș-apoi tu! tu s-o poți face? Ar fi un lucru de râs!
Un dăscălaș, o nemică, tu să mă-ntreci chiar pe mine?
Aceasta-i peste putință! Aceasta nu se cuvine!...
Deci, judecata ți-e scurtă, fiind foarte-nvederat
Că cine-i foarte obraznic este foarte vinovat.
Tu ai scris cântecl ăsta! Te cunoști după sprânceană:
Un nas ascuțit de vulpe, o bărbiuță vicleană,
Ochi mici și buză subțire... chiar un chip de fariseu!
Vezi că te-am ghicit? Pe mine nu mă-nșeli tu, fătul meu!...
Slujitorilor, luați-l! E bun de spânzurătoare!

---

[1] Cunoaște-te pe tine însuți (gr.).

RĂZVAN: Mai stați! De ce-i așa pripă? Turci, tătari sunteți voi oare
De săriți dintr-o năvală grabnic a ne spânzua?
Jupân vatav, mână dreaptă! Mă rog nu te supăra!
Să fie oare cu cale, în țara moldovenească,
A omorî pentr-un cântec o ființă omenească?
BAȘOTĂ: Țigan! Cioară! Faraoane!
RĂZVAN: Fie toate cum vei vra,
Dar pe bietul om, jupâne, iartă-l, nu-l mai spânzura!
El nu-i faraon, nu-i cioară; e român, îți este frate...
TÂRGOVEȚII: Are dreptate țiganul! Țiganul are dreptate!
BAȘOTĂ: O să-l învăț eu îndată! Să mă-nfrunte ș-un netot?
Băieți! Pe-amândoi luați-i! Spânzurați-i bot la bot!
RĂZVAN: Zău? Ce spui? Așa-i povestea? De minune! Foarte bine...
Atunci lăsați-l pe dascăl și luați-mă pe mine;
El nu-i vinovat, sărmanul; cântecul făcut-am eu;
L-am scris, l-am lipit și pace! De nu-i bun, îmi pare rău...
Ce priviți așa la mine? Doară nu-s o arătare...
MAI MULȚI: Tu ai scris?
RĂZVAN: Chiar eu, firește.
BAȘOTĂ: Lucru vrednic de mirare.
Un țigan să scrie stihuri, n-aș fi crezut-o... Ce-i drept,
Mutra-i oarecum arată suflet ager și deștept...
Vrea să zică, ș-acea doină din săptămâna trecută?
RĂZVAN:

Foaie verde magheran,
Logofătul e viclean...[5]

Da, da, jupâne vătave! Tot de mine e făcută...
TOȚI: Bre!
BAȘOTĂ: Ciudat! Să știe carte o jivină de țigan!
RĂZVAN: Ba poate că-ntrec, jupâne, pe mulți boieri din Divan...
BAȘOTĂ: Slujitori! lăsați pe dascăl, măcar că eu cu arcanul
Pe toți dascălii i-aș prinde ș-aș spânzura cu toptanul;
Căci ei răzvrătesc norodul, ei învață pe cei mulți

C-ar trebui ca boierii să umble goi și desculți;
Și chiar ăst țigan n-ar merge astăzi la spânzurătoare
De n-ar fi fost nici un dascăl ca să-l pună la scrisoare...
Cată dar, dascăle, cată![6] Scăpat-ai cum ai scăpat,
Dar păzește-te de dracul, c-o să dai de vrun păcat!...
Acuma tu, faraoane, răspunde-mi dar docamdată,
Dece te-apuci tu d-o treabă poprită și neiertată?
O faci oare de la tine? sau cineva ți-o fi spus?
RĂZVAN: Apoi de, jupân vătave, Stan e jos și Oprea-i sus!
Dumneata mereu ne spânzuri, ș-astfel trăiești boierește;
Eu fac doine și doinițe, ca să-mi petrec țigănește;
Fiecare cu ce poate!... Nu-i dat dreptul orișicui
Să pună-n ștreang omenirea în mijlocul târgului!...
Ș-apoi acest drept, jupâne, dacă mi s-ar da și mie,
Eu n-aș omorî nici unul, ca să pot ierta o mie.
BAȘOTĂ *(surzând)*: Șiret țigan!... Dar nu-i lesne a scăpa
pe-un osândit!
Fapta ce tu ai făcut-o e un lucru de gândit.
A necinsti cârmuirea, a batjocori Divanul,
Poate numai doară vodă, sau măria-sa sultanul...
Totuși, dragul meu, o lege, un vechi și sfânt obicei,
Te-ar scoate din gura morții... Ești însurat, sau holtei?
RĂZVAN: Ba nu-s însurat, jupâne...
BAȘOTĂ: Mare noroc! Ești ferice!
Ai putea să scapi cu zile... În pravila țării zice
Cum că de-osândă se iartă pe cine-l ia de bărbat
O copilă, o fecioară, un suflet nevinovat[7]...
Așa-i obiceiul nostru, datina cea strămoșească.
Acuma rămâne numai vro fată să se găsească...

(către târgovețe)

Printre voi nu este oare?
FATA I: Sunt eu.
FATA II: Și eu.
BAȘOTĂ: Minunat!
Două fete cumsecade? Nu-i așa? De măritat?
FATA I: Negreșit!

FATA II: Fără-ndoială!
BAŞOTĂ: Prea bine. Spune-ţi-mi, dară,
Care dintre voi, de milă, nu va lăsa ca să piară
De-o cazně foarte cumplită acest băiat priceput?
Însumi eu voi face nunta, după cum am mai făcut.
M-eţi fi ciraci...
FATA I: Iertăciune! Eu una nu vreau, jupâne!...
Un bărbat ţigan! O, Doamne!... Cum se poate!... E ruşine!
FATA II: Şi nici eu!... Ferească Sfântul!... Mai bine foc şi potop!
S-ajung de povestea lumii? Eu, fată de potropop?
RĂZVAN: Aşa-i? Atunci de ce dară ieşit-aţi voi amândouă,
Răsărind în sus deodată, ca ciupercile când plouă,
Ca să ne cântaţi cu ison că sunteţi de măritat?
FATA I: De ce!... Iată!... Să se ştie!...
FATA II: Ce ţigan neruşinat!
RĂZVAN: Măi! Le-aţi auzit cu toţii de la mic şi pân' la mare!
Astfel dar, de-acu-nainte veţi şti bine fiecare,
Spunând-o-n toată Moldova, spre ştiinţa tuturor
De la Nistru pân' la munte, că cine sunt dumnealor!
Mirese de poruncealǎ ce-ar vrea bărbaţi să-şi găsească...
Iar dumneaei mai cu samă, o fată potropopească!

(Toţi râd cu hohote.)

SBIEREA *(intrând):* Ce oameni lipsiţi de minte. Să râză chiar de prisos:
Şi fără nici o dobândă, şi fără nici un folos.
RĂZVAN: Ai văzut, jupân vătave, că nu-i nici o fată-n lume
Ca să nu se înfioare când aude de-al meu nume...
Frumoasă-i legea străbună, ce iartă pe-un vinovat,
Dacă poate să-l iubească un înger fără păcat;
Frumoasă-i legea străbună, care pricepe c-o ceaţă
Se pierde, când o răzbate o rază de dimineaţă;
Frumoasă-i legea străbună, care crede că nu-i rău
Alesul unei fiinţe curate ca Dumnezeu!...
Frumoasă-i legea străbună... dar dânsa nu-i pentru mine,
Precum într-o florărie nu-i loc unui mărăcine,

Precum într-o sărbătoare nu-i loc unui cerşitor,
Precum în zvonul de râsuri nu-i loc plânsului de dor;
Căci numai cerul primeşte, sub streaşina-i milostivă,
Scai şi floare, catifeaua şi sumanul dopotrivă!...
Eu ţigan! eu... o, jupâne! Decât vai, decât amar,
Mai dulce-i spânzurătoarea! Nu mai aştepta-n zadar!...

(În acest interval Sbierea, zărind capătul pungii ieşit din cămaşa lui Răzvan, se pipăie cu-ngrijire la chimir.)

BAŞOTĂ: Pentru cea dintâi greşeală, moartea ştreangului e mare...
Slujitori, acum dodată... duceţi-mi-l la-nchisoare.
SBIEREA *(smulgând punga din sânul lui Răzvan):* Sacul meu, jupân vătave! Iată-l, săculeţul meu!

(Se pune a număra banii.)

BAŞOTĂ: Cum? Aşa să fie oare? L-ai furat? Tu
RĂZVAN: Ba nu eu.
TÂRGOVEŢUL I: Ţiganul la mal se-neacă!
TÂRGOVEŢUL II: Ţiganul îşi dete-n petec![8]
TÂRGOVEŢUL III: Zi că-i un ţigan, şi pace!
TÂRGOVEŢELE: Un ticălos! Un besmetec!
SBIEREA: Fost-au douăzeci de galbeni... Numai nouăspreci mai sânt!...
Unde-i unul? unul? unul?... Daţi-mi-l de sub pământ!
BAŞOTA: Unde-i galbănul, ţigane?
SBIEREA: Un gălbănaş, rupt din soare,
Strălucitor, fără gaură, ferecat... M-auzi tu oare?
BAŞOTĂ: De ce nu răspunzi, ţigane?
SBIEREA: De ce mă nenoroceşti?
RĂZVAN: Apoi de!... Iartă, jupâne... Galbănu-ţi nu-l mai găseşti...
În locu-i va fi o pâine într-o colibă săracă...
SBIEREA: Eu nu te-nţeleg! Eu nu ştiu!... Scoate-mi-l din piatră seacă!
BAŞOTĂ: Ţiganul e prea obraznic. Am fost cu dânsul prea blând.
Slujitorilor, luaţi-l! Spânzuraţi-l mai curând!

SBIEREA *(apucând pe Bașotă de mână)*: Mai stăi, jupâne
vătave! Nu te grăbi! Mai așteaptă...
Spânzură-l, dar mai-nainte fă-mi o judecată dreaptă.
BAȘOTĂ: Ciudat, boierule dragă! Apoi ce-ți pot face eu?
SBIEREA: Cum ce? Vreau sfânta dreptate!... Cum ce? Dă-mi
galbănul meu!...
Uitat-ai pravila țării? obicei? canoane? legea?...
DASCĂLUL: În ce guri încape legea!
SBIEREA: În gura mea, se-nțelege!...
Ascultă, jupân vătave... Nu mă lăsa păgubaș!...
Sau țiganul să-mi întoarcă acel galbăn... gălbănaș...
Ori de nu, atunci, jupâne, stăpânul să mi-l plătească...
Astfel este obiceiul, pravila moldovenească...
BAȘOTĂ: Al cui ești tu, măi țigane? Cine e stăpânul tău?
RĂZVAN: Sunt țigan iertat, jupâne: țiganul lui Dumnezeu!
SBIEREA: Iertat? cu atât mai bine! Dup-a legii glăsuire,
Băiatul mi se cuvine în loc de despăgubire,
Așa-i, jupâne vătave!... Pravila zice curat:
Furul să se dea acelui de la care a furat.[9]
Dă-mi-l rob.
RĂZVAN: Eu rob?
SBIEREA: Vezi bine!
BAȘOTĂ: Adecă, oricum să fie,
Vrei, boierule, să-l capeți jidovește în robie.
Știi c-un țigan, chiar de laie, se plătește orișicând
Peste douăzeci de taleri, pe când ăsta nu-i de rând:
E frumos și știe carte...
SBIEREA: Știe carte?
BAȘOTĂ: Foarte bine.
SBIEREA: Tocmai așa rob îmi trebui. Este tocmai pentru mine.
Îmi va ține catastișe, socoteli și daraveri.
Dă-mi-l după legea țării...
DASCĂLUL: Cea făcută de boieri!
SBIEREA: Nu știu de cine-i făcută, dar știu că-i foarte cu cale.
BAȘOTĂ: Atuncea se schimbă treaba... Să-ți spui verde
dumitale
C-aș avea și eu nevoie de-un țigan așa de rar,
Cam cutezător, cam țanțoș, dar deștept și cărturar.

Nu-nțeleg, nu pot pricepe și nu vreau ca el să fie
Bună pradă pentru altul, pe când îmi place și mie...
Deci, ia-ți galbănul din parte-mi, iar eu pe țigan mi-l iau.
SBIEREA: Nu, jupâne! Niciodată! nu, nu, nu! Nu vreau! Nu vreau!...
Vinovatul să-mi plătească! Nu altul! Nu orișicare!
BAȘOTĂ: Boierule! Știi prea bine, cine-i vătavul cel mare?...
SBIEREA: Dec! și eu la visterie fost-am ftori-cămăraș!
BAȘOTĂ: Boierule! Află dară că postelnicul mi-e naș...
SBIEREA: Dar apoi și eu, jupâne, cu logofătul sunt rudă...
BAȘOTĂ: Boierule! Nu m-aprinde!... Mă faci să plesnesc de ciudă!...
SBIEREA: Plesnește. Eu nu te-mpiedic... Dar țiganu-i tot al meu!...
BAȘOTĂ: Boierule! Taci din gură, căci mă jur că eu... eu... eu...
RĂZVAN *(către popor)*: Câinii osul ca s-apuce, corbii stârvul ca să-mpartă,
Boierii ca să robească, unii cu alții se ceartă!...
TÂRGOVEȚUL I: Se-nțelege!
TOȚI: Așa este!
SBIEREA: Îi vezi, jupâne vătav!
Taie-i pe toți! Nimicește mojicimea cu nărav!
Dar pe țigan dă-mi-l mie.
RĂZVAN: Stați, boieri! Vorba-i degeabă!
Nu m-eți robi voi pe mine! Nu m-eți robi! Mai degrabă
Veți pune-n lanțuri furtuna, cu tunete și cu ploi,
Decât s-ajung eu vrodată rob la unul dintre voi!...
Jupâne! Eu cer osânda. Spânzurătoarea m-așteaptă.
Mi-am bătut joc de domnie: e cea mai grozavă faptă!...
Cineva poate să râză de sfinți și de Dumnezeu,
Dar de vodă, nu... Ei bine! Dă-mi, jupâne, ștreangul meu!
BAȘOTĂ: Slujitorilor, luați-l!... Ba nu...

(lui Sbierea la o parte)

Boierule dragă,
Uită cearta, căci, pe cinste, am glumit, a fost o șagă,
Un nimic. Dumneata, frate, cu logofătul ești neam,
Și chiar la logofeție eu o judecată am

Cu neşte răzaşi... Un petec... Nu-i tocmai o treabă mare...
Mă-nţelegi... Să fim prieteni... O pricină de hotare...

(Se strâng de mâni cu căldură.)

RĂZVAN: Ce mai aşteptaţi voi dară? Ce staţi? Ce vă mai gândiţi?...
Calăi ce pe robi ucideţi, pe cei slobozi îi robiţi!
TOŢI: Are dreptate ţiganul! Ţiganul are dreptate!
BAŞOTĂ: Slujitori! Daţi-mi afară toate gurile căscate!

(Slujitorii gonesc poporul, care se depărtează cu nemulţumire.)

TÂRGOVEŢUL I: Lasă-mă, jupân vătave, să văz cioroi spânzurat!
CEILALŢI: Şi eu! şi eu!...
BAŞOTĂ: Ba la naiba!
SBIEREA: Afară de la mezat!
BAŞOTĂ: Aşa-i! Acum suntem singuri! Nimeni nu-mi mai stă la spate,
Ca să strige că-i cu cale sau că nu este dreptate...
Slujitorilor, la lucru!... Apucaţi-l pe ţigan!
RĂZVAN *(lăsându-se în mânile slujitorilor):* Mă dau eu singur, jupâne.
BAŞOTĂ: Treaba merge găitan.
Legaţi-mi-l şi duceţi-l...
RĂZVAN: Întins la spânzurătoare!
Omul om, să fie slobod; decât rob, mai bine moare;
Ş-apoi moartea-i înviere pentru cel despreţuit!
SBIEREA: Aleu! Vorbeşte-ntr-aiurea... Necum să fi-nnebunit!...
BAŞOTĂ: Prietene! Ia-ţi ţiganul, şi nu uita mai cu samă
Pricina cea de hotare...
RĂZVAN *(zbuciumându-se cu desperare):* Unde eşti, o! mamă! mamă!

CÂNTUL II

RĂZBUNAREA

„Ţiganul şi clăcaşul
Au fost gândirea mea;
Stăpânul, arendaşul,
Şi legea lor cea grea..."
C. BOLLIAC

Feţele:

RĂZVAN, căpitan de haiduci	MOŞ TĂNASE
RĂZAŞUL } ceauşi de haiduci	HOŢUL I
VULPOI } ceauşi de haiduci	HOŢUL II
VĂSCAN GANEA, boier	HOŢUL III
VIDRA, nepoata vornicului Moţoc	CIOBANUL
SBIEREA	HAIDUCI

Un crâng în codrul Orheiului în Basarabia. În fund un părău. Mai încoace un trunchi răsturnat. În laturi stânci.

HOŢUL I: Ian să-mi spuneţi, ce să facem ca să mai scurtăm
din vreme?
HOŢUL II: Face-vom ce face frunza, când prin codru
vântul geme;
Ori vom face ca izvorul, când aruncă spuma lui,
Scăpărând argint din undă, pe verdeaţa crângului;
Sau să facem ca securea, când fieru-n copaci loveşte,
Iar copaciul nu se lasă, luptându-se bărbăteşte;

Frunza, securea, izvorul, toate ne cântă cu dor:
Să cântăm și noi ca frunză, ca secure, ca izvor!
HOȚUL III: Cântecul să fie freamăt, troscot, șoaptă, toate-ntr-una;
Blând ca sărutarea mumei, crunt și groaznic ca furtuna!
HOȚUL I: Să cânte Răzașul dară!
RĂZAȘUL *(oftând)*: De ce nu, de-aș avea cui,
Ștergându-mi plânsul cu plânsul, cum se scoate cui prin cui!...
Dar ce zic! Nu sunt eu numai, care sufere și plânge;
N-oi fi singur eu, în care doina-mi cugetul va frânge;
Tot ca mine varsă lacrămi, despuiați și nevoiași,
Toți acei ce-n țara noastră se mândresc a fi răzași,
Păstrând, ca o moaște sfântă, hrisoave, peceți, urice,
Putrezite de vechime și-n cari cu fală se zice
Că, scăldându-se în sânge, moșii și strămoșii lor
Au câștigat ca răsplată câte-o brazdă de ogor!...
Tune, fulgere, trăsnească, cu potopul și pojarul!
Mult-mare mi-este mânia! Mi-este mare-mult amarul!
HOȚUL I: Eu am auzit, bădiță, c-adecă și la munteni
Ar fi răzași ca ș-ai noștri, numiți acolo moșneni[10]...
HOȚUL II: Sunt și-n Ardeal, măi fârtate; ba și-n țara ungurească;
Le zice chineji, dar este chiar o breaslă răzășească[11].
RĂZAȘUL: Apoi oriunde să fie, tot o soartă, tot un drac!
Tot vecinii mi-i înșeală, tot vecinii mi-i dezbrac;
Vecini de cei cu putere, cu căftane daurite,
Numai fir, numai mătasă, numai cu samur blănite;
Vecini dintr-aceia care, c-o-mbrâncire, c-un cuvânt,
Satul întreg plin de viață mi-l prefac într-un mormânt!
Vecini dintre cari acuma, de-i văz în cale-mi, îi spintec,
Și hohotesc spintecându-i...
HOȚUL III: Dar tu ai uitat de cântec.
RĂZAȘUL: Ba n-am uitat. Vrut-am numai sângele-mi să-l pui în joc,
Ș-astfel, pomenind trecutul, să pot cânta mai cu foc.

(Își drege glasul, își apasă cușma pe frunte și cântă.)

Frunză verde de sălcie,
Bat-o scârba răzășie!
Eu credeam că-i boierie,
Și-i curată calicie!
Ani întregi m-am judecat,
Sănătatea mi-am mâncat,
Și nimic n-am câștigat.
Eu umblam la judecată,
Copiii-mi plângeau pe vatră,
Nevasta-mi era uitată!
Dar acuma Dumnezeu
A făcut pe gândul meu,
Ca să-mi mai răzbun și eu!
Pentru dalba haiducie,
Pentru mândra voinicie,
M-am lăsat de răzășie,
Ș-am ales judecători
Cei stejari nestrâmbători,
Ca să-mi fie frățiori!

TOȚI:

Numai codrulețul drag
Dă dreptate la sărac!
Numai arcul după spate
Dă săracului dreptate!

HOȚUL I: Zi, Răzașule,-nainte! Zi-nainte! Nu mai sta!
Ca să știu că piere lumea, tot cu drag te-aș asculta!
HOȚUL II: Zi-nainte! Zi-nainte! Să te-auză sfântul soare!
HOȚUL III: Uf, uf, uf! Rău mă frământă! Mi-e și cald, mi-e și răcoare!
RĂZAȘUL *(ia arcul în mână și cântă)*:

Frunză verde lemn sucit,
Și de când m-am haiducit,
Dragu-mi-i drumul cotit
Și de umbr-acoperit.
Când văz pe ciocoi viind,
Mă fac broască pe pământ,
Îmi așez săgeata-n vânt,
Și mi-l iau la căutare,
De la cap pân' la picioare,
Fără ah, fără cruțare!
Și chitesc, și socotesc,
Și cuget, și mă gândesc,
Pe unde să-l nemeresc:

La retezul părului,
Din dosul işlicului,
Unde-i greu ciocoiului!

TOŢI: Las' să moară ca un câne,
Că mult te-a căznit pe tine!
Las' să moară ca o fiară,
Că mult geme biata ţară!...

(Se arată, trecând puntea părăului, Ganea şi Ciobanul.)

HOŢUL I: Un boier aice-n codru!
CEILALŢI *(apucând armele)*: Un căftan!... Suntem trădaţi!
CIOBANUL: Liniştiţi-vă, că doară ne cunoaştem, măi fârtaţi!
Eu vi-l aduc pe credinţă: eu vi-s chezaş şi povaţă;
Voi aveţi lipsă de galbeni, el are lipsă de braţă...
GANEA: Care-i căpitanul vostru?
RĂZVAN *(ieşind dintre tufe)*: Ce-ţi trebuie? Ce pofteşti?
GANEA: Pe căpitan...
RĂZVAN: Căpitanul?... sunt eu; dar tu cine eşti?
GANEA: Dumneata? Să fie oare? Sabia cea de văpaie,
De care tremură ţara?
RĂZVAN: Numai pe cei răi îi taie.
GANEA: Dumneata Răzvan?
RĂZVAN: Ei bine, ştii acuma cine-s eu;
Spune-mi dar şi tu, jupâne, cum se cheamă ciocul tău?
GANEA: Nu-i vorba de nume...
CIOBANUL: Lasă! ţi-oi spune eu, căpitane.
Din botez Văscan îi zice, iar după poreclă Gane;
Feciorul lui Osip Gane ce fusese căminar...
GANEA: Eu n-am venit în pădure ca să vorbim în zadar.
Lucrul care mă zoreşte trebui isprăvit îndată...
Nu-ncape nici o zăbavă... Află că iubesc o fată...
RĂZVAN: Atunci du-te la vrun popă, dintre cei ce pentr-un zlot
Cunună soră cu frate şi mătuşă cu nepot!
N-ai ce căta pe la mine,
Preoţit de cruda soarte
Ca să cunun alde tine
Numai cu duhul de moarte!

Așadar pleacă, jupâne; pleacă, vesel c-ai scăpat...
Însă de-ai venit aice cu vrun scop înveninat...

(Pune mâna pe pumnal.)

CIOBANUL: Nu-l speria, căpitane... Boierii sunt slabi la fire:
Brațul, haina, mintea, fața, inima, totu-i subțire.
RĂZVAN: Urmează-ți vorba, jupâne. Te-ascult...
GANEA: Apoi îți spuneam
C-am îndrăgit pe-oarecine, firește fată de neam;
Din nenorocire totuși ea n-are mamă, nici tată,
Ș-unchiu-său vrea să-i răpească moștenirea cea bogată,
Luându-și de gând s-o-nchiză călugăriță la schit...
O faptă nelegiuită! Un lucru nepilduit!
RĂZVAN: Sărmana!... Dar zestrea-i mare?...
CIOBANUL: Avuții nenumărate!...
RĂZVAN: Sărmana!... Mori după dânsa?
CIOBANUL: Lângă Nistru patru sate!...
GANEA *(dând lui Răzvan o pungă)*: Iată trei sute de galbeni.
Alți trei sute, negreșit,
O să-ți aducă ciobanul, după lucrul săvârșit...
RĂZVAN: Cum o cheamă pe sărmana?... Pe iubita cea bogată?
GANEA: Nu-i vorbă...
CIOBANUL: O cheamă Vidra... Știi? A lui Moțoc nepoată...
Și cin-oare n-o cunoaște!
RĂZVAN: Da! Am auzit și eu...
HOȚUL II: Un fătoi ce călărește și-mpușcă chiar ca un zmeu.
Într-o zi am întâlnit-o alergând la vânătoare...
E voinică, n-am ce zice! Și-i frumoasă ca o floare...
RĂZAȘUL: Știut! După ce-i din osul acelui vornic Moțoc[12],
De care Moldova-ntreagă mi se temea ca de foc!
GANEA: Căpitane! Noi în vorbe pierdem vremea fără treabă...
RĂZVAN: Se-nțelege! Tu ai sete s-apuci zestrea mai în
grabă...
Spune-mi însă mai-nainte, pentru banii ce ne-ai dat,
Ce fel de marfă anume să-ți dea codru-ntunecat?
GANEA: Chiar acuma, căpitane, zece călărași în silă
Târăsc la călugărie pe nefericea copilă...
Mănăstirea nu-i departe... S-o smulgi din mâinile lor...
Dă-mi-o mie...

RĂZVAN: Te iubeşte?
CIOBANUL: Aşa! Nu-i ceva uşor!
Vidra-i o fată semeaţă, bâcsită cu fudulie,
Care n-o să bage-n samă nici chiar pe sfântul Ilie!...
Să iubească pe jupânul? Să-şi pună pofta-n cui...
Boierul ştiu c-o iubeşte, dar nu ea pe dumnealui...
GANEA: După cununie, lasă! şi iubirea o să vie...
Dar grăbeşte, căpitane...
RĂZVAN: Aşa-i! După cununie!
Adevărat. Eu uitasem c-asta-i lege pe la voi:
Numai zestrea înainte, iar iubirea mai apoi!...
Mai apoi? ba nu! iubirea nu mai vine niciodată,
Unde dintre două inimi, una-i boarfă cumpărată!...
Dar mai în sfârşit, ce-mi pasă!...
CIOBANUL: Curat aşa zic şi eu:
De nu se iubesc boierii, pentru dânşii e mai rău.
RĂZVAN: Băieţi! Mergeţi cu jupânul. Aţi auzit ce pofteşte.
Simbria-i destul de bună: faceţi treaba voiniceşte...
CIOBANUL: Sănătate, căpitane!...
GANEA: Niciodată n-oi uita
Slujbuliţa cea frumoasă ce-o mi-i face dumneata,
Şi-ţi făgăduiesc pe cinste, că dacă din întâmplare
Vei fi prins de cârmuire, te scap eu din supărare:
Sunt cumnat cu pârcălabul, iar vornicii amândoi
Mi-s cam rude de departe...
RĂZVAN: Ciocoii sunt tot ciocoi!

(Către Răzaşul, care vrea să plece cu ceilalţi.)

Răzaşule! mai aşteaptă...
RĂZAŞUL: Porunceşte.
RĂZVAN *(luându-l deoparte)*: Cată bine.
De-i pricepe că miroasă...
RĂZAŞUL: A trădare? Las' pe mine!
RĂZVAN: Dar nu v-atingeţi de Vidra... E femeie.
RĂZAŞUL: Chiar să vrei, răzaşul nu se pogoară la bătaie
cu femei!

(Ganea, Ciobanul şi haiducii ies.)

RĂZVAN: Femeie!... Precum pojarul se naşte dintr-o scânteie,
Aşa m-aprinde pe mine ciudată vorba: femeie!...
Femeie! De când pe dânsa o făcuse Dumnezeu,
El nu mai face nimica, fermecat de lucrul său,
Şi privind cu mulţumire la lumea cea zâmbitoare,
Zice: eu sunt rădăcină, dar femeia este floare!...
Femeie!... Şi totuşi omul, de lăcomie târât,
Iubeşte nu pe femeie, ci auru-i cântărit!...
Pentru dânsul e femeie moşia cea măsurată,
O sculă preţeluită sau o pungă numărată!...

(Se aude afară un glas strigând: Răzvan! Răzvan!!)

Mă cheamă?... Cine să fie...
TĂNASE *(arătându-se dintr-o parte)*: A! Iată că te-am găsit!
RĂZVAN: Stăi!... Tu eşti... Mi-aduc aminte... Eşti acel nenorocit,
Carele la Iaşi pe poduri oboseai strigând „jupâne",
Pân' să capeţi o lescaie sau o fărâmă de pâne!...
Te cunosc, deşi de-atuncea trecut-a un veac întreg:
Trei ani cumpliţi de robie...
TĂNASE: Robie? Nu te-nţeleg!
Te ştiam slobod, băiete; sprinten ca o rândunică;
Bătându-ţi joc de necazuri... Zău! nu mai pricep nimică...
RĂZVAN: Da! O robie de spaimă, cum numai duhul cel rău,
De-ar putea să biruiască, ar robi pe Dumnezeu!
Fost-am şerb, fost-am în lanţuri, ş-acum inima-mi suspină
Întâlnindu-te pe tine, căci tu, tu ai fost pricină!...
TĂNASE: Eu?
RĂZVAN: Tu, moşule! Tu singur! Asta-n veci eu n-oi uita...
Ş-apoi iată-mă-s în codru, haiducind din vina ta;
Şi mâini, de-mi va fi ursita să mor pe spânzurătoare,
Ţi-o voi datora tot ţie...
TĂNASE *(făcând semnul crucii)*: Poznă!... Nu glumeşti tu oare?...
Să ştiu c-aşa-i adevărul, o clipă n-aş zăbovi,
Dându-ţi pieptul meu drept ţintă, să te poftesc a lovi!...

RĂZVAN: Tu! da, tu eşti o unealtă a puterii fără nume,
Care ţese nevăzută toate lucrurile-n lume,
Astfel c-ades muritorul, bun ca blândul mieluşel,
Face rele peste rele, făr' s-o ştie singur el!...
TĂNASE: Dar ce spui?...
RĂZVAN: Ţi-aduci aminte nenorocita de pungă,
Din care luaşi un galbăn, zicându-mi c-o să-ţi ajungă,
Că sunt mulţi sărmani în ţară, că nu-ţi place de prisos,
Pe când se zbuciumă fraţii, simţind cuţitul la os?...
Moşule! Făcând aceasta, puteai să prevezi tu oare
C-o să mă cufunzi pe mine în robia-ngrozitoare?...
Ei bine! căzut în fiare pentr-un galbăn ce-a lipsit,
De primeai tu punga-ntreagă, eu scăpam nepedepsit!...
Ha, ha, ha! Ş-apoi mai strige căpăţânele-nţelepte
C-omul ştie tot ce face, ştie tot ce-o să-l aştepte,
Uitând c-un flutur de seară, ce trece repede-n zbor,
Este-n stare să răstoarne toată prevederea lor!...
O faptă cât de frumoasă, ca o floare cu otravă,
Tăinuieşte câteodată pieirea cea mai grozavă!...
În sfârşit, tu eşti pricină!...
TĂNASE: Dar de ce, copilul meu,
Să nu mă veşteşti în clipă, lăsându-mă-n locul tău
Însumi eu să-ncarc robia pe căruntețele mele,
Şi scăpându-te pe tine, să port lanţuri cât de grele?...
Un ţigan ce miluieşte pe-un neputincios bătrân,
Zică tot ce-i place lumea, este chiar ca ş-un român...
RĂZVAN: Haide! Ce-a fost se trecuse... Spune-mi acuma, iubite,
De ce-ţi târăşti tu la codru oasele cele-nvechite?
Cum de ţi-ai lăsat copiii?
TĂNASE: Ba copiii m-au lăsat.
RĂZVAN: Te-au lăsat? Nu-mi vine-a crede!...
TĂNASE: Săracii au răposat.
În ţara noastră cea mare şi bogată, măi băiete,
Sunt români ce pier în foame! Sunt români ce mor de sete!...

Astfel în toată Moldova, păcătosului Tănas
Nici un sprijin, nici un razăm, nici un scut n-a mai rămas,
Decât numai să-și însemne pieptul cu cea sfântă cruce
Și zicându-și „Doamne-ajută!“ calea codrului s-apuce;
Căci de-o bucată de vreme, cerșitorind pe maidan,
Auzeam mereu tot vorbe de căpitanul Răzvan...
RĂZVAN: Cum? La Iași?...
TĂNASE: La Iași, băiete, se vorbește despre tine
Felurite verzi ș-uscate, câte nici în cap nu-ți vine!
Unii te laudă foarte, ca pe-un strălucit viteaz;
Alții, adică boierii, te sfâșie cu năcaz;
Iar țiganii tăi... iertare! O să-mi pui lacăt la limbă,
C-alta orice i-aș mai face, degeaba! tot nu se schimbă!...
RĂZVAN: Zi, moșule! Zi-nainte... Eu nu mă supăr deloc.
TĂNASE: Ei bine, țiganii zbiară că tu ești al lor proroc:
Tu o să-i scoți din cătușe, tu o să-i speli din păcate,
În tine-i toată nădejdea, fără tine nu-i dreptate;
O nebună de țigancă le-a spus c-a visat prin somn
Că tu o s-ajungi odată nu numai jude, ci domn!...
RĂZVAN: Ciudat!
TĂNASE: O blestemăție! Auzi cine să domnească!
Însuși dracul nu croiește minciună mai țigănească.
Dar nu-i vorba de țigancă... Apoi precum îți spusei,
Rămâind singur în lume, fără copilașii mei,
Fără milă și-ndurare, fără căpătâi și vatră,
Mai rău decât chiar țiganii ce colindează cu șatră,
M-am pus pe gânduri, băiete; gânditu-m-am, răzgândit,
Ș-acum iată-mă-s aicea, bucuros că te-am găsit.
Nu căta că-s vechi de zile: în tinerețele mele
M-am bătut cu multe lifte care de care mai rele:
Ba leși, ba păgâni, ba unguri, ba frânci de-ai lui Despot
Și ce-am învățat atuncea, n-am uitat încă de tot...
Mă vezi prăpădit, dar altfel această mână secată
Tot ar mai putea trimite dușmanului o săgeată...
Decât să mor în orașe de cruzimea celor răi,
Mai bine vroi în pădure prin mine să piară ei!...

O ființă cât de slabă sporește când își răzbună!
Încearcă-mă și pe mine... Sunt haiduc și pace bună!
RĂZVAN: Așa te vreau, moș Tănase! Ș-o să vezi peste puțin
C-orașu-i o lighioană și numai codru-i creștin...
În oraș totu-i robie; cel mai mic și cel mai mare,
Toți ca unul poartă lanțuri, toți ca unul gem în fiare;
Fiecare slugărește, și nici unul nu-i stăpân;
Însuși domnul cu rușine pleacă fruntea la păgân![13]...
Pe când aicea stejarul lângă buruiană crește,
Dar fie cât de puternic, el pe dânsa n-o robește;
Iar sălbatecele fiare, ce flămânde rătăcesc,
Omoară sărmana jertfă pe care mi-o nemeresc,
Dar n-o-njugă cu năpaste, ca fiara cea omenească,
Care prada-i n-o ucide și n-o iartă să trăiască!...
În oraș totul se-ngroapă și putrezește de viu
În locuința-i îngustă și rece ca un sicriu,
Unde suflarea se curmă, unde văzduhul lipsește,
Unde cărămidă, lespezi, lut și piatră te-nvălește;
Pe când aicea verdeața ne ține loc de păreți,
Ne-acopere numai frunza și numai cerul măreț,
Iar jos s-așterne covorul, văpsit cu mii de văpsele,
Ce singură firea-l țese din ierburi și floricele!...
Lumea totuși de departe ne numește cu fiori
Ucigași, împușcă-n-lună, hoți, tâlhari, omorâtori...
O, nu, moșule! Nu crede! Așa fost-a totdauna
Că de cel gonit se leagă clevetirea și minciuna,
Precum mușchiul se lățește pe-un copaci pe care-l tai,
Și nu-l lasă pân' ce viermii nu-l prefac în putregai!
Săracul țăran ce-și pierde vitișoarele sau plugul,
Robul osândit ce fuge, blăstemând biciul și jugul,
Toți cei slabi, izbiți de soartă, de nevoi încunjurați,
Aflǎ-n codru mângâiere și ne dau nume de frați.
Când privești Moldova-ntreagă părăsită-n jaf și-n silă,
Pe cei buni în neputință, pe cei răi fără de milă,
Veneticul și păgânul, cel de neam și cel bogat,
Numai ei având dreptate și la vodă și la sfat,
Căciuliți de toată lumea, fără grijă de nimică...

O! atunce-ți pare bine când deodată se ridică
Spaima de haiduci în țară, născuți din al țării chin,
Precum o durere crudă naște-n piept câte-un suspin!
TĂNASE: Urmează, frate Răzvane! Mai vorbește! Mai vorbește!...
Focul cuvintelor tale m-alină, mă răcorește!
Sunt vorbe de sus, băiete, iar nu de-un om pământean...
O, Doamne! Să iasă tocmai dintr-o gură de țigan!...
VULPOI *(de departe)*: Căpitane! Căpitane!
RĂZVAN: Ce este?
VULPOI *(târând după dânsul pe Sbierea)*: O caracudă!
Am pescuit-o acuma pe-uscat fără multă trudă...
RĂZVAN: Sbierea? În mâinile mele?
SBIEREA: Chiar Răzvan!... Vai!... Sunt topit!...
TĂNASE: Te cunosc și eu prea bine!
SBIEREA *(căzând în genunchi)*: Și dumneata?... Am murit!...
Sfinte Petre!... Sfântă Ana!... Mucenice Spiridoane!...
Scăpați-mă din pieire!... O să vă dau trei icoane,
Tot de-aramă poleită cu aur... sau cu argint!...
VULPOI: Drace! Nu știam eu singur c-am pus mâna chiar pe-un sfânt!
L-am găsit în drum la stânga, într-o căruță stricată;
De gras ce-l vezi, de departe mi se păru că-i o roată;
Dar fiindcă vrea să fugă, îi dădui un bobârnac,
Și simții atunci de-aproape că-n roată-i ascuns un sac.
Deci acuma, căpitane, poți să-i dai răvaș la dracul,
Că tot ce-a fost bun într-însul nu mai este: iată sacul!...
SBIEREA *(frângându-și mâinile)*: Taleri trei mii patru sute cincizeci și șapte ș-un ort!...
Sunt pierdut!... Preasfântă troiță! Maică Precistă!... Sunt mort!
TĂNASE: Dați-mi cinevași o armă, căci poftesc cu pofta mare
Să-i număr, tot unul-unul, vro zece mii pe spinare!
RĂZVAN: Eu țigan, și iată cine se laudă că-i român...
Fraților! Priviți-l bine: eu sunt rob, dânsu-i... stăpân!...
TOȚI: Stăpân?...
RĂZVAN: Boierule, scoală!... Nu-i frumos și nu-i cu cale

Să-ngenunchezi dinaintea unui rob al dumitale.
Jupânului, ce-i cu dreptul d-a şedea chiar în Divan,
Nu se cade să se plece de frica unui ţigan...
Scoală dar ca ş-altă dată, scuipă-mă şi pălmuieşte,
Că vodă nu-ţi cere sama, şi pravila nu te-opreşte!
Scoală dar ca ş-altă dată, şi pune pe-argaţii tăi
Ca să-mi dea şi dânşii palme, ca să mă scuipe şi ei!
Ţara-ntreagă nu-i a voastră?... Codru sau oraş, ce-ţi
pasă?
Oricând ş-oriunde, jupâne, sunteţi tot la voi acasă!...

(Sosesc Vidra, Ganea, Răzaşul şi ceilalţi hoţi.)

RĂZAŞUL: Căpitane! Îţi aducem pe nepoata lui Moţoc.
E cam cu nărav ciocoaica: n-o auzi vorbind deloc...
VULPOI: Bre! Ce de mai boierime! Doi jupâni ş-o jupâneasă!
HOŢUL I: Parcă-i la curtea domnească!
HOŢUL II: O adunare aleasă!
RĂZAŞUL *(privind la Sbierea)*: Haida-de! Dar ăsta cine-i?...
De când maica m-a făcut,
N-am întâlnit niciodată om mai pocit şi mai slut!
HOŢUL I: O gadină!
HOŢUL II: O şopârlă!
HOŢUL III: O năpârcă-nveninată.
RĂZVAN: Tăcere! Să fiţi cu toţii marturi la o judecată.
Ăst boier, pe care-acuma îl vedeţi îngenuncheat
Şi care la Iaşi se plimbă mândru ca un împărat...
SBIEREA: Nu, nu, nu...
VULPOI: Taci, caracudă!
RĂZVAN: Ăst boier prin răutate
Întrece gadini, şopârle şi năpârci înveninate...
Ca painjinul ce ţese pe furiş vicleanu-i ciur,
Şi-l întinde, şi-l anină, şi-l acaţă pe-mprejur,
Şi drept din mijloc pândeşte, pironit în neclintire,
Aşteptând să-i intre gâza în capcana-i cea subţire,
Apoi lacom se repede, bucuros c-a înşelat,
Ş-o tot rupe, ş-o tot vâră în stomahu-i desfundat,
Şi iar îşi cârpeşte ciurul, şi iar la pândă s-aşează,

Şi iar ocheşte-n tăcere, nouă pradă să-i mai cază...
Astfel şi boierul ăsta e painjinul sătul,
Gata să-şi mai dreagă cursa, tot strigând că nu-i destul!
SBIEREA: Nu, nu...
VULPOI: Taci, că te ia naiba!
HOŢUL I: Nici iadul n-o să-l primească!
RĂZVAN: Însă din jertfele sale, nu-i alta ca să-l urască
Cu furie mai cumplită, cu foc mai înverşunat,
De cum Răzvan îl urăşte, setos de-a fi răzbunat!
Pentr-un galben, ce pe drumuri l-am găsit pe neaşteptate,
El, cu pravila-i în mână şi pe buză-i cu dreptate,
Mă ia rob... rob pentr-un galben, şi mă face nevăzut
Într-un beci, de mucezeală în mocirlă prefăcut,
Unde mă legase-n zgardă, ca pe-un câine-n bătătură...
Îl urăsc cu cea mai cruntă şi nepovestită ură!...

(Vidra face o mişcare de groază.)

TĂNASE: Răzbunare! Răzbunare!
HOŢII: Furcă!
RĂZVAN: Da! voiesc şi eu
Să-mi răzbun; dar moartea-n furcă i-ar fi prea puţin...
SBIEREA *(căzând jos)*: Valeu!
RĂZVAN: Cruce, ţeapă, glonţ, săgeată... Nu-i destulă răzbunare!
Vreau o altfel de pedeapsă: o pedeapsă şi mai mare...
RĂZAŞUL: Căpitane! Ian sfârşeşte! Că decât să mai aştept,
Mai bine-acum dintr-o dată să-i înfig măciuca-n piept!
RĂZVAN: Măi Vulpoiule, rădică-l!...
SBIEREA *(când îl scoală Vulpoi)*: Vai mie!... Răzvane frate!...
Mă jur c-am lăsat acasă catastişe nencheiate...
Iartă-mă!... Tocmai pe tocmai!... Fost-ai rob, te iert şi eu...
De vrei, îţi voi da ş-un zapis... Martur mi-este Dumnezeu!...
RĂZVAN: Vulpoiule, du-l din codru! Scoate-mi-l pân' la răspânte,

Arată-mi drumul cel mare și zi-i aceste cuvinte:
Iată dreapta, iată stânga, iată jos și iată sus;
Alege la deal, la vale, la răsărit, la apus;
Răzvan te-avusese-n palmă, și numai c-un semn de mână
Ar fi putut să te facă praf, pulbere și țărână...
Totuși, uite! Nu-ți lipsește nici un fir din perii tăi...
Să trăiască codrul verde!... Pleacă slobod unde vrei...

(Vidra e foarte mișcată.)

TĂNASE: Cum! Îl ierți? Îl lași să scape?...
RĂZAȘUL: Căpitane! Mi se pare
Că tu-ți cam petreci cu glume, ș-ai uitat de răzbunare!
RĂZVAN: Răzbunarea cea mai crudă este când dușmanul tău
E silit a recunoaște că ești bun și dânsu-i rău!...
RĂZAȘUL: Astea nu se trec la mine! Doară nu-s o fată mare,
Ca să cred că răzbunarea nu-i decât o sărutare!...
Noi l-am prins, al nostru-i dară, al codrului, nu-i al tău!
Nu-l iert eu, bată-l să-l bată!...
VULPOI: Și nici eu nu-l iert!
HOȚUL I: Nici eu!
HOȚUL II: Bagă sama, căpitane! Noi nu te-am ales pe tine,
Ca să te pupi cu boierii și să ne dai de rușine!
O VOCE: Țiganul se prea gurguță!
ALTĂ VOCE: Se cunoaște că-i țigan!
MAI MULTE VOCI: Țigan! Chiar țigan!...
RĂZVAN: Țiganul nu mai este căpitan!

(Scoate din brâu o bardă poleită.)

Când voi m-ați pus peste codru, dându-mi în mână securea,
Juratu-mi-ați să m-asculte lunca, drumul și pădurea.
Iată barda ce-a pătat-o jurământul cel viclean;
Dați-o unui alt mai vrednic, care nu va fi țigan!
Puneți dintre voi pe-acela care-i meșter să vă-nvețe
A năvăli-n slăbiciune, a vă izbi-n bătrânețe,
Sau pe-o singură furnică să dați iurăș câte doi!
Așa căpitan vă trebui, dar Răzvan nu-i pentru voi!

(Aruncă barda și voiește a ieși.)

RĂZAŞUL: Haide, haide, căpitane! Te iuţeşti peste măsură!
Nu te pierdem noi pe tine pentru astă pocitură!

(Priveşte încruntat la Sbierea, apoi ridică de jos securea şi o dă lui Răzvan.)

Iată barda, ia-ţi-o iarăşi, fă ce-ţi place, fă cum ştii...
Dar eu unul... of, măicuţă!... l-aş tăia fâşii-fâşii!
VULPOI: Să trăiască căpitanul!
TOŢI: Căpitanul să trăiască!
TĂNASE: Da, da! Şi de ţigănie să nu se mai pomenească!
RĂZVAN *(către Sbierea)*: Stăpâne, acuma pleacă!...
SBIEREA: Să plec?... Cum?... Adevărat!...
O, ce om! Ce piatră scumpă! Ce suflet de matostat!...
Dar fiindcă scapi de moarte pe-un creştin foarte cucernic,
O să te blagoslovească Dumnezeu atotputernic!...
RĂZVAN: Fugi, boierule, de-aice!... Fă-mi şi tu pe placul meu!...
Mi-e scârbă s-aud din gură-ţi numele lui Dumnezeu!
VULPOI *(împingând pe Sbierea)*: Mişcă! Mişcă, caracudă!
SBIEREA: Ba nu... Mă rog! Fără pripă!...
Mai avem o socoteală... Numai un cuvânt... O clipă!...
Daţi-mi sacul meu!... Răzvane!... Nu mă sărăci de tot!...
Taleri trei mii patru sute cincizeci şi şapte ş-un zlot!

(Iese ghiontit de Vulpoi.)

VIDRA *(înaintând şi întinzând mâna către Răzvan)*: Aş fi mândră, căpitane, ca să strâng o mână, care
Nu voieşte să-şi răzbune decât numai prin iertare!...
RĂZVAN: Mâna mea?... Această mână, dezmierdată de cuţit,
Arsă de foc şi de vânturi, bătută necontenit,
Spălată de ploi şi grindini, aspră şi neagră din fire,
Cuteza-va ea s-atingă mâna-ţi albă şi subţire?...
VIDRA: De când oamenii din codru răpitu-m-au după drum,
N-am oftat, n-am zis o vorbă, fost-am mută pân-acum,
Oprind lacrima pe geană şi-necând în piept suspine,
Ca să nu pogor pe Vidra pân' la ei şi pân' la tine...
Dar nu-i pasere pe lume să nu cânte mai cu dor,
Când ziua-i plină de soare şi cerul e fără nor;
Nu-i femeie să nu-şi simţă inima-i în turburare,
Când s-aşterne dinainte-i luminând o faptă mare!...

Rob, țigan, haiduc, de-oriunde soarta să te fi adus,
Un suflet c-al dumitale își va face loc în sus!

(Răzvan rămâne ațintit.)

TĂNASE: Aferim! Ce mai muiere! De-ar fi mulți boieri
ca tine...
GANEA: Ce faci, dragă jupâneasă? Cine-ar crede!... E rușine!
Nepoata marelui vornic și fiica unui spătar,
Dumneata să stai la vorbă... ce-njosire!... c-un tâlhar!...
RĂZAȘUL: Căpitane! Căpitane!... Fă-ți cu mine o pomană:
Dă-mi voie măcar dintr-însul să-ți fierb de prânz o tocană!
HOȚII: Da, da! Să-l tăiem îndată!...
RĂZAȘUL: Să-l bucățim mărunțel,
Ca să nu se mai cunoască de-a fost boier sau vițel!...
RĂZVAN *(ieșind din gândire)*: Cum? De ce-i așa urgie?...
Lăsați-l în bună pace!...
El nu v-a făcut nemica...
RĂZAȘUL: Nu cumva! Iată ce-mi place!
Doar n-ai fost surd, căpitane?... Nu-l mai apăra-n
zadar!...
Nu l-ai auzit tu singur că te numește tâlhar?...
RĂZVAN: Eu tâlhar?... Dar cine-a zis-o?... Răzvan nu putea
s-auză,
Căci simțirea-i se pierduse, rătăcindu-se pe-o buză
Din care sorbea cu-ncetul cuvinte ce-mi par mereu
Că tot încă sună, sună și răsună-n jurul meu!
O, tu, femeie măreață! tu un înger! tu o zână!
Tu, ivire minunată ce-mi răsai ca o lumină!
Să te mai auz o dată că locul meu este sus...
Așa c-ai spus-o? Mai spune-mi! Mai spune-mi încă!...
VIDRA *(cu sfială)*: Am spus...
RĂZVAN: Ai spus!... Eu credeam că-n lume nu va fi nici o
ființă
Ca să-și cufunde privirea, sub gunoi de umilință,
Pân' la omul care-n viața-i n-a gustat de nicăiri
Decât despreț și nemilă, batjocură și loviri!...
Dar știi tu oare puterea ce-o au cuvintele tale,
Luminându-mă ca raza străcurată jos în vale,

Unde de-ale nopții umbre, supt un văl întunecos,
Ascundeau în adormire tot ce-i bun, tot ce-i frumos?...
Tu mi-ai dat o lume nouă, mi-ai deschis o nouă cale!
C-un cuvânt, c-o vorbă numai, cu suflarea gurii tale,
Ca Domnul Hristos pe Lazăr tu din moarte m-ai sculat!...
Ce putere! Ce minune!...

RĂZAȘUL: Căpitanu-i fermecat!

RĂZVAN: Dar tu stai și taci acuma?... Îți pare rău dumitale
C-ai picurat o nădejde peste un noian de jale?
Poate-ți mai aduci aminte cine ești?... Ei bine, dar,
Nici eu n-o să uit atunce că Răzvan e un tâlhar!

(Către Ganea.)

Sunt tâlhar!... Așa-i, jupâne?... Ei, da! Sunt tâlhar! Firește!...
Am înțeles cum mă cheamă, ș-o să mă port tâlhărește...

(Aruncând jos o pungă.)

Na, boierule! Ia-ți punga!...

GANEA: Ba nu! Ia-ți-o dumneata...
Îți mai datoresc trei sute... Crede-mă că n-oi uita...
Ciobanul o să-ți aducă.

RĂZVAN: Nu-mi pasă de datorie!
Iată banii tăi, jupâne! Dă-mi o altfel de simbrie!...
O simbrie tâlhărească! Las' prin cântec să ți-o spui:
Numai cântecul deschide cugetul haiducului!

P-un deal, p-un colnic,
Mergea un voinic,
Voinicul voinicilor
În țara piticilor:
Cu fața voinică
Ș-o inimă mică!
Lângă el mergea,
Și la el privea,
Și mereu ofta,
Poate că-l iubea,
O copilă dalbă
Cu galbeni în salbă,
O dulce fetiță
Cu flori în cosiță,
Cu rai în guriță!
Amândoi mergea,
Și mergând grăia,

Şi grăind zâmbea,
Când iată
Dodată
Pe drum mi s-arată,
Stând în calea lor,
Vătavul haiducilor,
Căpitanul hoţilor,
Groaza veneticilor!
Şi cum mi s-arată,
Priveşte la fată,
O vede şi iată:
I se face milă
De biata copilă!
Şi zice apoi
Către cel ciocoi,
Către cel voinic,
Voinic de nimic:
Calea e a ta,
Mândra e a mea,
Şi de nu mi-o dai,
Hai la luptă; hai!...

(Vidra îşi pune mâna pe frunte.)

TĂNASE: Uf, uf, ce inimă mare! Păcat, zău, că nu-i creştin!...
GANEA: Eu nu-nţeleg, căpitane... Ce vrei? Ţi-oi plăti deplin...
RĂZAŞUL: Nu-nţelegi ce este lupta?
GANEA: Lupta?
RĂZAŞUL: Lupta voinicească:
Unul pe-altul să-mi apuce, ş-apoi să mi se trântească!
GANEA: Dar căpitanu-i mare tare... mai umăros... mai cu piept...
Lesne poate să mă bată... nu se cade... n-ar fi drept.
RĂZVAN: A! jupânului, pesemne, îi place lupta nemţeşte?
Daţi-i săbii dumisale: să-şi aleagă ce pofteşte!...
Pentru mine-i chiar totuna: ne vom bate cum va vrea;
De-oi muri, nu-i mare treabă, iar de nu, Vidra-i a mea!

(Scoate paloşul, pe când Răzaşul dă pe al său lui Ganea.)

Apucă spata, jupâne!...
GANEA *(scoţând paloşul)*: Din dragoste!
CIOBANUL: Patru sate!
RĂZVAN *(năvălind)*: Apără-te!...
VIDRA *(descoperindu-şi faţa şi punându-se între amândoi)*: Nu, Răzvane!... N-ai cu cine!... Nu te bate!...

CÂNTUL III

NEPOATA LUI MOȚOC

„Să nu te blăsteme cineva:
s-ajungi slugă la cai albi
și stăpân femeie s-aibi!"
ANTON PANN

Fețele:

RĂZVAN, ostaș leșesc
VIDRA, iubita lui
RĂZAȘUL, VULPOI — tovarășii lui
SBIEREA, prins în război
HATMANUL
MINSKI, PIOTROWSKI — căpitani
ISCOADA MUSCĂLEASCĂ
OSTAȘUL I
OSTAȘUL II
OSTAȘUL III
CĂPITANI ȘI OSTAȘI LEȘEȘTI

O tabără leșească la marginile țării muscălești: corturi, tunuri, arme...

(Trei ostași, din cari I și II duc pe cel al treilea, greu rănit.)

OSTAȘUL I: Mulți muscali ucis-ai oare?
OSTAȘUL II: Cu sabia?
OSTAȘUL I: Cu ce vrei!
OSTAȘUL II: Cu sulița două sute și cu paloșul vro trei!
Opt sau nouă-zece sute... Poate și mai mult!...
OSTAȘUL I: Desigur!
OSTAȘUL II: Dar tu?

OSTAŞUL I: N-am ucis nici unul. Nu-mi place. N-am vrut eu singur!...
Rănit-am însă vro mie... Tu mă ştii că-s cam voinic:
Tot răni de cele mai grele, de la cap pân' la buric...
OSTAŞUL II: Vezi, aşa suntem noi leşii!
OSTAŞUL I: Trăiască ţara leşească!
Muscalul, de-ar fi cu dracul, tot nu-i chip s-o biruiască!...
OSTAŞUL III: Of!... Eu mă sfârşesc cu zile... şi voi, ca neşte nebuni,
Când nu tremuraţi în tufe, vă desfătaţi în minciuni!...
Ah! duceţi-mă la doftor: încai moartea să mă scape...

(Câteşitrei ies la dreapta, pe când la stânga se arată Minski şi Piotrowski.)

MINSKI: Uite, măi! Inima-n mine plesneşte, gata să crape!...
Sângele mi se rădică şi se suie în obraz
De ciudă, de-ntărâtare, de durere, de necaz!
Cum ţi se pare, iubite? într-o tabără crăiască,
Tocmai în mijlocul nostru şi-n ţara noastră leşească,
Un străin, o venitură, un om fără căpătâi,
Un nătărău din Moldova să fie tot cel dintâi?
Pe când eu zac la o parte, lăsat fără nici o treabă,
Uitat ca o jucărie, ca un copil, ca o babă!
PIOTROWSKI: Ce vrei! *Ut verum dicamus*(1), mărturiseşte şi tu
C-acest *vir valachus* este *strenuissimus*...(2) *14*
MINSKI: Ba nu!
Eu nu recunosc aceasta! Nu se cheamă vitejie
A nu se teme de moarte numai din obrăznicie!
Un nu ştiu cine ca dânsul, un mojic necunoscut,
Nu-i este iertat a face lucrurile ce-a făcut!
Să cuteze el s-apuce steagul muscălesc cel mare...
Aceasta m-aruncă-n friguri, în furie, în turbare!...
Să pătrunză chiar în cortul voievodului rusesc...
O! aceasta-i grozăvie! Sunt gata să-nnebunesc!
Spune singur tu, fârtate, dacă nu era mai bine
Neşte astfel de izbânde să se fi făcut de tine?

---

(1) Ca să vorbim drept (lat.).
(2) Bărbat valah... foarte sârguitor (lat.).

Sau de-un altul orişicare... iar de mine mai ales!...
Spune, spune tu!...
PIOTROWSKI: Fireşte! *Non est in dubio res*[1].
Însă, *carissim' amice*[2], aşa va fi totdeauna
Că *virtus* nu-i alta-n lume decât *prospera fortuna*[3].
Răzvan e *felix ad casum*[4]! Totu-i merge găitan!
E noroc. *Venti faventes*[5]!
MINSKI: Tot Răzvan! Răzvan! Răzvan!
Tabăra leşească-ntreagă mi-l înalţă şi-l ridică,
Iar despre noi nu s-aude, nu se vorbeşte nimică!...
Dreptu-i, oare, ca-ntr-o ţară, în care eu sunt născut,
Un venetic fără nume să fie mai cunoscut?!...
Zici că-i noroc?... Nu-i aceasta!... Nici noroc, nici vitejie!
Este altceva, iubite, ş-o să ţi-o spui numai ţie...
Eu sunt sigur ş-aş fi gata chiar să jur c-acest Răzvan
E frate...
PIOTROWSKI: Frate cu cine?
MINSKI: Cu...
PIOTROWSKI: *Dic quaeso!*[6]
MINSKI: Cu satan!
PIOTROWSKI: Ce spui, *Domine mi Deus!*[7] ... Dar de-unde s-o
ştii aceasta?...
MINSKI: O vei şti şi tu ca mine... Spune-mi, văzut-ai nevasta
Îmbrăcată bărbăteşte, haine negre, chip bălan,
Care întovărăşeşte nencetat pe-acest Răzvan?
PIOTROWSKI: Am văzut-o... E frumoasă! *Virgo facie concina, perdecora, pervenusta...*[8]
MINSKI: Ha, ha, ha! Asta-i pricina!
Răzvan zice că-i e soră, dar eu pot să-ţi dovedesc
C-acea muiere-i chiar dracul, numai botu-i femeiesc!

---

[1] Nu-i nici o îndoială (lat.).
[2] Mult iubite prietene (lat.).
[3] Virtutea... soarta prielnică (lat.).
[4] Fericit din întâmplare (lat.).
[5] Vânturi prielnice! (lat.).
[6] Spune, te rog! (lat.).
[7] Doamne, Dumnezeule! (lat.).
[8] Fecioară cu chip plăcut, minunată, foarte frumoasă (lat.).

Dânsa-i o fermecătoare ce cu farmecele sale
Are puterea pe-oricine să-ntunece, să-l înşale,
Să-i ia văzul, să-l orbească, să facă noapte-n amiaz,
Încât s-o crezi că-i frumoasă şi pe Răzvan că-i viteaz!...

PIOTROWSKI: Ce-i drept, *Sanctissimus Thomas*, în *Summa Theologica,*
Firmat[(1)] asemenea fapte, iar *Petrus Hispanus* scrie
Cum că *foemina* şi dracul sunt *affines*[(2)] oarecum:
Dracul e foc, iar femeia iese dintr-însul ca fum...

MINSKI: Crede-mă c-acea muiere, orice-i spune, orice-i zice,
Orice-i vrea, e însuşi dracul...

PIOTROWSKI: Taci, că iată vin aice
Alii duo Valachi[(3)], ce-i tot văd mai-mai de-un an
Conjunctissime vivendo[(4)] nedespărţiţi de Răzvan...

MINSKI *(privind în partea de unde vin Răzaşul şi Vulpoi)*: Piha!
Ce făpturi ciudate! Ce fiinţi nesuferite!
Ce mişcări respingătoare! Ce obrazuri necioplite!
Eu unul îţi spui atâta că de-oi fi vreodată crai[15] –
Lucrul este cu putinţă – ei bine, de trei ori vai
Ce legi aspre n-aş mai face, ca să dau peste hotară
Şi să gonesc într-o clipă toţi moldovenii afară!
Însă toţi! Toţi pân' la unul! Nici un om! Nici un picior!
Numai pe Răzvan, el singur, l-aş lăsa... ca să-l omor!

RĂZAŞUL *(cântând de departe)*:

Vom îmblăti la săcară
Până-n mândra primăvară
Ş-om ieşi la codru iară,
În capătul şesului,
La marginea drumului,
În calea armeanului![16]

MINSKI *(dulce)*: Să trăiţi, voinici!

VULPOI: Prea bine; mulţumim...

---

(1) Preasfântul Toma d'Aquino în *Summa Theologica* afirmă (lat.).
(2) Femeia... rude (lat.).
(3) Ceilalţi doi valahi (lat.).
(4) Trăind foarte strâns uniţi (lat.).

RĂZAŞUL: Şi sănătate,
Căci în lume sănătatea e mai bună decât toate!
MINSKI: Mă prea bucură-ntâlnirea... Doream să vă văz
de mult...
Eram să vă-ntreb un lucru...
RĂZAŞUL: De nu-i fi lung, eu te-ascult,
Fiindcă noi, moldovenii, ştim aşa că vorba lungă
E nebunie de crieri şi sărăcie de pungă.
MINSKI: Aş dori s-aflu... Pe cinste, Răzvan al vostru mi-i drag,
Şi... vorbind c-un oarecine... făcut-am un rămăşag...
Ca să nu-l pierd... mă pricepeţi... vreau să zic...
îmi trebui mie...
În sfârşit, ce fel de slujbă sau ce fel de boierie
Va fi avut în Moldova viteazul cel strălucit,
Ostaşul cel mai de frunte, bărbatul cel mai vestit,
Podoaba taberei noastre, un luceafăr, o minune!...
VULPOI: Drace! Vrei numai atâta?...
RĂZAŞUL: Taci, Vulpoiule; nu-i spune...
VULPOI *(zâmbind)*: Ba să-i spui! De ce să piarză săracul
un rămăşag?
Mai vârtos când ştiu acuma că Răzvan îi este drag!...
Învaţă dar de la mine că slujba ce-o avusese
În ţara Moldovei este dintre cele mai alese;
O treaptă atât de naltă, încât era mititel
Boierul cel mai puternic, când se punea lângă el...
PIOTROWSKI: *Admirandum!*[1]
MINSKI: Dar ce slujbă? Cum se cheamă?
RĂZAŞUL: Măi, ţi-ajungă!
Că ne-am înţeles odată de-a nu face vorbă lungă...
Sunt cam iute. Bagă sama!...
VULPOI: Las', Răzaşle!... Eu vreau
La toate câte doreşte, să-i pot răspunde pe şleau.
Că doar nu ne cercetează cu vrun scop de răutate;
Mai cu samă când iubeşte pe Răzvan ca şi pe-un frate...
Aşadar, mă-ntrebi ce slujbă? Cum se cheamă?... Fel
de fel!

---

[1] Este de admirat! (lat.).

Unii căpitan îi zice, alții-i zice vătășel...
Dar treapta-i mult mai de frunte, prin putere și simbrie,
De cum pe la voi aice este chiar o hătmănie!...
PIOTROWSKI: *Capitaneus pedestris?*(1)
VULPOI: Ba și călare ades:
Pedestrime la strâmtoare și călărime la șes...
În codru se pedestrește, pe câmp încalecă iară:[17]
Astfel este rânduiala oștilor la noi în țară...
MINSKI: Dar avea moșii?
VULPOI: Ha drace! L-asta eu nu m-am gândit!...

(După o tăcere.)

Cât poate da o moșie, Răzvan căpăta-nzecit...
Adecă cevași ca dijmă, în bani, în grâne și-n vite,
Ce trebuia la poruncă să-i dea toți pe negândite...
PIOTROWSKI: Și-ți fi avut multe *pugnas, videlicet*(2) bătălii?
VULPOI: O! se-ntâmpla câteodată și-ntr-o zi două sau trii,
Cât ținea vremea de vară, căci în urmă, la iernatec,
Ne hodineam cum fac turcii: obicei îndemânatec!
MINSKI: Dar spune-mi, acea femeie...
RĂZAȘUL *(cu furie)*: La dracu! La nouă draci!
La nouă sute!...
MINSKI: Ce-ți trebui? Ce vrei, voinice?...
RĂZAȘUL: Să taci!
Bată-te mama pădurii! Te mai legi și de muiere?
MINSKI: Ba nu; doream să știu numai...
RĂZAȘUL: Zău, mai bine fă-mi plăcere,
Ori ne lasă tu aice, sau noi te lăsăm aici!...
MINSKI *(cătră Piotrowski)*: Haidem, tovarășe!
PIOTROWSKI: *Ergo*(3)...
MINSKI: Să fiți sănătoși, voinici!

(Iese cu Piotrowski.)

RĂZAȘUL: Bună treabă!... Pizma, ura, zavistia, vrăjmășia,

---

(1) Comandant de infanterie (lat.).
(2) Lupte, adică (lat.).
(3) Așadar (lat.).

Şi nici un pai de răsplată pentru toată vitejia,
Iată câştigul cel mare, ce Răzvan l-a dobândit
De când părăsise ţara şi codrul blagoslovit!
Vai de dreptatea leşească! Vai de bunătăţi streine!
Ne-am păcălit, măi fârtate! Rău ne-am păcălit!...

VULPOI *(gânditor)*: Vezi bine!...

RĂZAŞUL: Mai înţelept moş Tănase, când zicea oftând cu foc:
Tu fă ce-ţi place, Răzvane, dar eu o să stau pe loc;
Nu las Moldova, şi pace! foamete, sete, ruşine,
Aice să sufăr toate, căci e cuibul meu!...

VULPOI: Vezi bine!...

RĂZAŞUL: Şi eu, Vulpoiule dragă, trebuia verde să-i spui,
Iar nu să caut orbeşte buricul pământului,
Uitându-mi de răzăşie!... Poate că prin judecată,
De mai rămâneam în ţară, tot o câştigam odată,
Hrisoavele mele iată-s!

(Scoate din sân o legătură.)

Aci trei urice sânt
De la Alexandru-vodă şi de la Ştefan cel Sfânt,[18]
Pe cari le stropesc cu lacrimi, le şterg de praf cu suspine,
Şi le ştiu pe dinafară, făr' să fi citit!

VULPOI: Vezi bine!...

RĂZAŞUL *(sărută şi apoi ascunde legătura)*: Îi ziceam eu:
Măi Răzvane, nu pleca! nu fi nebun!
Decât orice trai în lume, traiul codrulu-i mai bun!...
Of! Nu vru să mă-nţeleagă!... Şi tu ştii a cui e vina?
Aşa-i când tace cocoşul, lăsând să cânte găina;
Aşa-i când capra-i în frunte, poruncind în loc de ţap
Aşa-i când bărbatu-i coadă; aşa-i când muierea-i cap!...
Din dobitoacele toate, numai matca la albine
N-are cusur ca stăpână... Celelalte, vai!

VULPOI: Vezi bine!

RĂZAŞUL: Dracul ne trimise-n cale pe nepoata lui Moţoc!
Sărmanul Răzvan acuma nu-i om, ci-i un năpârstoc,
Pe care Vidra mi-l mişcă şi-l întoarce fără preget,
Şi la dreapta, şi la stânga, nu cu mâna, ci c-un deget!...

Ș-apoi eu nu dau cu gândul, oricât de mult chibzuiesc,
De ce Vidrei nu-i plăcuse obiceiul haiducesc?
VULPOI: M-am gândit și eu l-aceasta, ș-am ajuns drept încheiere
Să cred că Vidra-i smintită, ca orișicare muiere,
Iar Răzvan, de-a fost odată cu o minte de bărbat,
De când ascultă pe Vidra, și dânsul s-a deocheat;
Căci nebunia s-acață mai rău ca un mărăcine
Și trece cu o căscare de la om la om...
RĂZAȘUL *(gânditor)*: Vezi bine!
VULPOI: Este-nvederat că leahul nu face haz de Răzvan...
Ș-apoi de-ar mai ști, o, Doamne! că nu-i creștin, ci-i țigan...
Oho! L-ar goni departe! Ba cu dânsul și pe tine...
Iată cum ne duce Vidra, trăgându-l de nas!
RĂZAȘUL: Vezi bine!
VULPOI: Leșii au o lege-anume: un om de neam țigănesc[19]
Să nu calce cu piciorul pe pământul cel leșesc...
Alte neamuri să poftească, orișicând sau orișicine,
Iar jidovii mai cu seamă, sunt ca-n țara lor[20]...
RĂZAȘUL: Vezi bine!
ISCOADA *(arătându-se din fund)*: Creștini cucernici...
VULPOI: Ce-ți trebui?
ISCOADA: V-am văzut, de nu mă-nșel,
Umblând cu Răzvan...
RĂZAȘUL: La naiba! Nici tu nu te-mpaci cu el?
ISCOADA: Nu mă-mpac? Iartă-mă, Doamne! Eu nici nu-nțeleg ce-i ură:
A iubi pe toți creștinii mă-nvață Sfânta Scriptură...
Așadar, vă rog să-mi spuneți într-un chip cuviincios,
Unde poci oare să-l aflu, în numele lui Hristos?...

(Zărind pe Răzvan, care se apropie)

Dar ce văd! Iată chiar dânsul!... Dumneata ești, mi se pare,
În toată creștinătatea luptătorul cel mai tare?

Ca sabia lui Arhanghel, ca toiagul lui Aron,
Praștea lui David prorocul, buzduganul lui Samson...

RĂZVAN: Sunt Răzvan...

ISCOADA: E de nevoie, nimenea ca să n-o știe,
Să vorbim precum vorbise Moise cu Iehova...

RĂZVAN *(către Vulpoi și Răzașul, făcându-le semn să plece)*:
Fie!

RĂZAȘUL: Crede-mă c-ar fi mai bine ca și pe noi să ne lași.
Ai mulți dușmani... Chiar muscalii nu-ți sunt așa
de vrăjmași
Ca leahul cel pizmătareț, care alta nu visează
Decât el să se rădice și toată lumea să cază...

RĂZVAN: N-aveți grijă! Fiți în pace!... Puteți să vă depărtați:
Brațul meu e lângă mine și sabia-i lângă braț...

VULPOI *(depărtându-se cu Răzașul)*: Haidem, Răzașule dragă!
Să-i spunem Vidrei aceasta:
Cine pe noi nu ne-ascultă, o s-asculte pe nevasta...

RĂZVAN: Suntem singuri. Ce vrei?

ISCOADA: Jură de-a nu spune nimărui
Taina cea de mântuire ce-am venit ca să ți-o spui.

(Răzvan face un semn de învoire.)

Nu-i așa! Eu vreau anume pe crucea prea lăudată,
Pe cei doisprezeci apostoli și pe Maica cea Curată,
Pe cele șapte biserici, pe cei patruzeci de sfinți,
Pe soborul din Nikeia cu trei sute de părinți,
Pe-o sută cincizeci de psalmuri, pe șaptezeci de
tâlcovnici,
Pe toți fericiții pusnici și mucenici și duhovnici,
Și pe ieslele, la care se-nchinară cei trei crai,
Să-mi juri mai întâi de toate că leșilor nu mă dai...

RĂZVAN: Tu nu ești leah prin urmare?

ISCOADA *(făcând cruce)*: Dumnezeu să mă păzească
De-a fi eretic ca leșii de lege papistășească!...
Dar dumneata, ca și mine, ești pravoslavnic curat,
Și slujind în astă țară, faci cel mai mare păcat,
Precum zice sfântul Pavel...

RĂZVAN: Aşa, iarăşi cele sfinte?
Tu eşti muscal! Numai dânşii sunt meşteri cu jurăminte
Tot cruci şi tot evanghelii să-nşire ca din fuior
Chiar atunce când li-i gândul să ne-nşele mai uşor!...
Ce vrei? Ce cauţi pe-aice? De la cine vii şi de-unde?
Ce faci în oastea leşească şi ce-ai cu mine?...
Răspunde!...
ISCOADA *(văzând pe Vidra, care se apropiase şi se pusese în faţa lui)*: Acest om... astă muiere... muierea nu-i tocmai om,
După cum mărturiseşte fericitul Chrisostom...[21]
RĂZVAN: Taci!
ISCOADA: Femeia-i cam limbută: ea nu pricepe ce-i taina;
Vorba-i lungă ca şi coada, cada-i lungă ca şi haina,
Precum arată prorocul!...
RĂZVAN *(apucându-l de barbă):* Zău, nu mă mai stăpânesc!
ISCOADA: Nu mă necinsti!... Sunt preot şi părinte sufletesc...
RĂZVAN: Zici că eşti preot?... Dar spune-mi, popii i se cade oare
Să-şi arunce jos veşmântul, câlcând rasa sub picioare,
Şi prin fapta cea mai neagră să mânjească sfântul dar,
Iscoadă-n întreaga lume, preot numai în altar?[22]
ISCOADA: Fiule! Eu nu văd răul de-a lucra cu stăruinţă
Pentru sfântul ţar şi pentru pravoslavnica credinţă.
Păcatu-i al dumitale, care, fiind moldovean,
Îţi dai sufletul în gheara leahului celui viclean,
Popor depărtat de lege, oi rătăcite din turmă
Şi pe cari o să-i striveascã judecata cea din urmă,
La un loc cu filistenii şi cu Gog şi cu Magog...
Ş-apoi făcându-le astea, unde-i folosul, mă rog?
RĂZVAN: Eu caut numai la cinste...
ISCOADA: Fleacuri! Treabă de cuvinte!
Folos, cinste, tot aceea, deşi se cheamă altminte!
Aşadar, ce fel de cinste dobândit-ai, de când eşti?
Ca Nemvrodul din scriptură, floarea cetei diavoleşti?
VIDRA: Are dreptate, Răzvane! Iat-a treia bătălie,
În care braţul tău varsă ploi de sânge pe câmpie,

Ș-apoi unde-i mulțumirea și răsplata ce-o primești,
Rădicând pe brazda morții clăi de stârvuri dușmănești?...
Pe când tu goneai vrăjmașul, dând cu pieptul la năvală,
Alții mulți s-ascund în umbră, de-unde, răsărind cu fală,
Îi vezi mari, îi vezi în frunte, lăudați, slăviți, aleși,
Iar tu rămâi tot în urmă, ca o slugă pintre leși!
RĂZVAN: Și tu, Vidro?
ISCOADA: Jupâneasa vorbit-a dumnezeiește!
Câteodată prin femeie duhul cel sfânt ne vorbește;
De pildă, Ana, Iudita, Estera... mai în sfârșit,
Este-nvederat că leahul deloc nu te-a răsplătit...
Rusul știe mult mai bine să dea orișicui dreptate...
RĂZVAN: Taci! Destul!
VIDRA: Vorbește!
ISCOADA: Țarul îți dăruiește trei sate...
VIDRA *(cu dispreț)*: Bogăție? Nu-i aceasta!
ISCOADA: Trei sate lângă Kazan,
Și, cât va ține războiul, o treaptă de căpitan...
VIDRA *(mișcată)*: Căpitan?
ISCOADA: Mai pe dasupra, pentru creștineasca faptă,
După moarte fericirea ș-un locaș în rai te-așteaptă...
Și trei sate mari...
RĂZVAN: Lipsește! Mi-e greu să te mai ascult!...
VIDRA: Dar uiți, iubite, că de-ar fi oricum să fie
Muscalu-ți dă chiar îndată cinstea de căpitănie...
Vei fi căpitan, Răzvane!
Căpitan, aceasta-i mult!
RĂZVAN: Nu primesc!
VIDRA: Ce spui, Răzvane! Dar de ce să nu primești?...
Nu-i puțin căpitănia în oștile muscălești.
Tu nu ești născut aice; poți să mergi în lumea-ntreagă;
De leși n-ai nici o nevoie și nimica nu te leagă...
Cată-ți norocul aiurea, dacă nu-l găsim aici!
RĂZVAN: Am jurat!
ISCOADA: Dar jurământul nu se dă la eretici.
Deci, mitropolitul nostru pe dată o să-l dezlege,
Judecând după soboare și dumnezeiasca lege,

Precum anume se scrie în sfântul Nomocanon,[23]
Citește cap paisprezece soborul din Chalkedon,
Cap treizeci și trei sau patru sobor din Laodikia,
Asemenea capul două sobor din Antiohia...

RĂZVAN: Fugi, popă fără credință, ce legea ți-o iei în râs
Fugi, și spune celor javre ce la mine te-au trimis
Că Răzvan nu vrea să guste dreptatea voastră rusească,
Pentru care lumea toată-i o marfă negustorească,
Iar omul se socotește ca vita, ce-un precupeț
O cumpără-n așteptare s-o desfacă mai cu preț!
Numai la voi vrednicia prin cumpănă se cunoaște,
Deprinși a vinde cu dramul până și sfintele moaște,
Și cu mâna pângărită rămășița unui sfânt
A schimba după tocmeală, pe aur sau pe argint!
Fugi de-aici!

VULPOI *(venind iute, turburat)*: Topenie! Grozăvie!
Bazaconie!...

RĂZVAN: Ce este?

VULPOI: Lucru nevisat în vise, nepovestit în poveste!...
Vezi pe hatmanul acolo, stând la vorbă și la sfat,
De toată căpitănimea ocolit și-nconjurat?

(Iscoada se uită unde arată Vulpoi și fuge în partea cealaltă.)

RĂZVAN: Ei bine, ce mă privește?

VULPOI *(cu necaz)*: Ei bine!... Ba zău nu-i bine!...
Ei vorbesc și pun la cale și se-ntreabă chiar de tine...

RĂZVAN: De mine? Ce nălucire!

VULPOI: Căpitanii într-un gând
Îți tot caută pricină și te defaimă pe rând;
Unul cere să te scoață din oaste, altul din țară,
Al treilea chiar din lume te-ar da bucuros afară,
Iar hatmanul mi-i ascultă, neclintit ca un butuc:
De multe, ce tot aude, s-a făcut și el năuc!

VIDRA: Vezi, Răzvane, ce greșeală de-a ne vesteji aice,
Pe când într-o altă parte ai putea să fii ferice?
Hai în oastea muscălească! Atâta ne-a mai rămas...
Te-așteaptă căpitănia, de-ai face numai un pas...

VULPOI: Vine hatmanul... Priveşte!... S-au oprit în două rânduri...
E posomorât bătrânul: se cunoaşte că-i pe gânduri.
RĂZVAN: Fie ce-a fi, las' să fie!... Eu unul tot ce-am jurat
Păstrez cu fruntea senină şi cu cugetul curat!
Jurământul nu-i o glumă, născută printre pahare
Şi, deodată cu beţia, răsuflată prin uitare:
Jurământul pentru mine este mândrul curcubeu,
Ce leagă josul cu susul şi pe om cu Dumnezeu!...
VIDRA: Ba mai bine-i o unealtă, o păpuşă, o momeală,
Prin care cel ce nu crede pe toţi ceilalţi îi înşeală!...

(Se pune deoparte. Vin hatmanul, Piotrowski, Minski, mai mulţi căpitani, în urma lor Răzaşul.)

MINSKI: Ştiu bine, sunt foarte sigur şi de tot încredinţat
Că tabăra n-o să guste hotărârea ce-ai luat...
PIOTROWSKI: *Asciscere peregrinos*[1] multe primejdii aduce:
Pe străini lasă-i în coadă, *sapientissime duce*[2]...
HATMANUL: Cine pentru noi se luptă nu-i străin, ci-i pământean...
Eu te căutam pe tine, viteazule căpitan.
RĂZVAN: Poate mă iai drept un altul, hatmane prealuminate.
Eu nu-s căpitan...
HATMANUL: Aceasta-i cam puţin; după dreptate
Ar trebui să fii hatman, căci chiar bătălia de-az,
Nu eu, tu ai câştigat-o, viteazul cel mai viteaz!
RĂZVAN: Iartă-mă...
HATMANUL *(ridicând buzduganul):* Deci, în puterea semnului de hătmănie,
Răsplătind măcar în parte minunata-ţi bărbăţie,
Căpitan pe câmpul luptei te rădic şi te vestesc,
În faţa taberei mele şi prin numele crăiesc!

(Muzica militară intonează un marş triumfal. Vulpoi sare în sus, Răzaşul îşi freacă mâinile.)

---

[1] A admite pe străini (lat.).
[2] Preaînţelepte duce (lat.).

RĂZVAN: Eu?... Dar cum... În ce cuvinte...
MINSKI *(cu căldură):* Căpitane, eu aş cere
Să te facă chiar polcovnic! Aş leşina de... plăcere!
O dorinţă-nvăpăiată mă tot roade nencetat,
Ca dup-atâtea războaie să te văd... înaintat!...
PIOTROWSKI *(sărutând pe Răzvan): Satisfactionis causa*[1], şi eu te sărut acuma,
Ştiindu-te *dignum esse,* chiar *amplitudine summa*[2]!...
HATMANUL: Însă nici căpitănia, mă jur pe-acest buzdugan,
Nu-i ceva destul de mare pentru braţul lui Răzvan.
La seimul cel mai de-aproape, ţara o să te primească,
Spre mai deplină răsplată, în boierimea leşească[24]...
Voi stărui şi eu însumi şi toţi prietenii mei...
Dar pân-atunci, căpitane, spune-mi singur, ce mai vrei?
RĂZVAN: Nu pot mulţumi... N-am vorbe, hatmane, prealuminate...
HATMANUL *(zâmbind):* A, da! Mi-am adus aminte! Printre prăzile luate
În tabăra muscălească, găsit-am un moldovan,
Un boier, un om de frunte, judecând după căftan,
Deşi de multă vechime nu mai are nici o faţă,
Iar din ceprazuri sclipeşte ici-colea d-abia vro aţă...
Ţi-l dăruiesc...

(Răzvan se închină, hatmanul şi căpitanii încep a ieşi.)

MINSKI *(întorcându-se iute):* Căpitane! În veci nu m-oi sătura
Toate bunurile lumii cu toptanul a-ţi ura,
Şi văzându-te pe cale la o treaptă şi mai-naltă,
Inima-mi de bucurie saltă, saltă, saltă, saltă...

(Iese. Răzvan încrucişează mâinile pe piept şi rămâne nemişcat pe gânduri. Vidra îl priveşte în tăcere.)

VULPOI: Iată-n sfârşit, căpitane, eşti chiar căpitan acum!
Şi-n pădure, căpitane, fuşi căpitan oarecum,
Astăzi, însă, căpitane, eşti mai cu căpitănie!

---

(1) Din pricina mulţumirii (lat.).
(2) Că eşti demn... de cea mai mare cinste (lat.).

RĂZAŞUL: Bată-l norocul să-l bată! Hai să facem o beţie!

(Târăşte afară pe Vulpoi, cântând.)

Frunză verde de castan,
Căpitanu-i căpitan!
Tan! tan! tan!
Tan! tan! tan!
Căpitanu-i căpitan!
Frunză verde de castan!...

RĂZVAN: Iartă-mă, scumpo iubită!... Chiar fericirea ne-apasă,
Când deodată, ca un fulger, pe sărmanul om se lasă!...
Simţ în mine-o greutate... Doresc şi nu pot să crez...
Nu-i cumva vro nălucire? Poate dorm? Poate visez?...
VIDRA: Cum? Atâta veselie? Pentru ce?... Pentru-o nimică?
Căpitan! Ce mare treabă!... Căpitanu-i o furnică!...
Veselească-se Răzaşul sau Vulpoi, făpturi de rând,
Care pentr-un pai sunt gata a se tăvăli cântând!...
Dar tu?... Tu s-o faci, Răzvane?... Căpitanii într-o oaste
Sunt atâţia, că-n mulţime se lovesc coaste la coaste...
Căpitan!... o jucărie!... Căpitan!... e un covrig,
După care colindează bieţii copilaşi pe frig!...
RĂZVAN: Ce? Căpitanu-i o glumă? Într-o tabără crăiască?
Dar ce fel de lucru-ţi trebui, care să te mulţumească?...
Au nu mă-nvăţai tu, Vidro, a merge chiar la duşman,
Câştigând prin viclenie tot cinstea de căpitan?...
Nu-mi spuneai tu dineoare, cu mânie şi mustrare,
Că-ntr-o tabără domnească căpitanu-i lucru mare?...
Lămureşte-mă, iubito, unde vrei tu să m-aduci?
Nu-i de mult de când în codru, cu o ceată de haiduci,
Numele-mi suna prin ţară, ca o seceră ce sună
Când retează buruiana să crească iarba cea bună!
Eu credeam atunci că-n lume nu-i chip să fie pe-aiuri
O zodie mai ferice ca traiul unei păduri,
Unde brazii şi stejarii, uriaşi din vremea veche,
Înfruntând mii de furtune, viteji fără de păreche,
Mi se-nchinau cu răbdare, m-apăra şi m-asculta,
Pân'ce din sânul lor verde nu m-a smuls voinţa ta!...
Te văzui... iubirea şterge tot ce-i place ca să şteargă:

Lăsat-am cărări înguste ș-am ieșit la calea largă,
Uitat-am codrul, Moldova, tot ce-a fost, tot ce-a trecut,
Venit-am în țări străine, cum ai spus și cum ai vrut...
Astăzi norocu-mi zâmbește: sunt căpitan și pe cale...
VIDRA: De-a fi boier ca toți leșii: o boierime de jale!
RĂZVAN: Hatmanul mă socotește, de ceilalți sunt căutat,
Numai tu pe bucuria-mi tragi un văl întunecat,
Pe când c-un ceas mai-nainte erai de-o altă părere...
Nu sunt un copil, de care să-și bată joc o muiere!
VIDRA: Da! O muiere din neamul acelui groaznic bărbat,
Care numai c-o-mbrâncire patru domni a răsturnat,
Ș-al căruia falnic sânge clocotește cu putere,
Ca talazurile mării, în pieptul meu de muiere!
Ah, ascultă-mă, Răzvane! Și-ntre firile de jos
Foarte mulți sunt tari de mână ș-au un suflet inimos,
Dar totuși rămân ca broasca cea cufundată-ntr-o baltă,
De-unde numai câteodată, ieșind pe uscat, tresaltă,
Privește la mândrul soare, se-ntinde pe-un verde strat,
Sughiță-n sine cu poftă văzduhul lin și curat.
Încât ai crede, văzând-o, c-a priceput ce-i lumina
Și nu mai poate să guste întunerecul și tina,
Pe când n-a trecut o clipă: iată broasca înapoi
Se-ntoarce iarăși în noapte, în mocirlă și-n noroi!...
Vitejia cea mai mare, inima cea mai aleasă,
Mii de bunătăți cu care nu știu cine te-nzestrasă,
Sunt, iubitule, ca fierul ruginit și fără preț,
Până când încape-n mâna lucrătorului isteț
Ce-l apucă strâns în clește, îl curăță pe cărbune,
Și dintr-o grămadă neagră mi-l vezi scoțând o minune,
Strălucită ca oglinda, gingașă încât, suflând,
Suflarea-i întipărită pe luciul cel plăpând!
Acel lucrător, Răzvane, se numește...
RĂZVAN: Se numește?
VIDRA: Setea de-a merge-nainte... Iată ceea ce-ți lipsește,
Acea sete care frige și-ngheață inima mea!
Dar trebui s-o aibi, Răzvane! Eu voiesc, ș-o vei avea...
Atunce când buza Vidrei obrazu-ți pârlit l-atinge,

Ochii mei în ochii-ți cată, mâna mea pe mâna-ți strânge,
Sufletul meu desfășoară
Câte-o părticea mereu
Ce pe furiș se străcoară
Adânc în sufletul tău!
Vidra-i pentru tine-n lume
Ca izvoarele de munte
Ce fac Dunărea să spume
Din păraiele mărunte...

VULPOI *(vine șovăind)*: Hi, hi! Dunăre!... Departe! Căpitane, eu sunt beat,
Ș-aș vrea să-ți spui, căpitane, un lucru foarte ciudat...
Adecă-te, căpitane... zău, n-are nici o păreche...
Dar lasă-mă, căpitane, ca să ți-o spui la ureche...

RĂZVAN: Spune...

VULPOI: Apoi, căpitane, știi leahul cel blăstemat?...
Știi cela ce-ți strângea mâna?... Căpitane, eu sunt beat!...
Știi, se vâră-n om ca musca?... Știi, char cu nepusă masa?...
Hi, hi! Știi leahul acela? Iubește pe jupâneasa!

RĂZVAN: Vidra?

VIDRA: Eu?

VULPOI: Da, da, da, Vidra!... Mi-a spus că-i place de foc!
Zău așa! Chiar acușica!... Ha, ha, ha! Ce dobitoc!...

(Minski se arată în fund.)

Dar iată-l! Întreabă-l singur! Bată-l năbădaica leahul!
Hi, hi, hi!... Mi-e somn!... Mi-e lene!... Ba nu! Mă doare stomahul!

(Iese.)

RĂZVAN *(mergând iute înaintea lui Minski și apucându-l de mână)*: Ascultă-mă, cum te cheamă!... Știi un lucru? Știi sau ba?
Noi trebuie să ne batem!...

MINSKI: Dar pentru ce?

RĂZVAN: Nu-ntreba!...

Pentru ce?... Pentru că... pentru... pentru că, privind la tine,
Simțesc un fel de simțire... mai în sfârșit, nu mi-e bine!...
O să ne batem chiar astăzi... Chiar acuș! M-ai auzit?...
MINSKI: Cum așa? Nu pot pricepe, tovarășe preaiubit...
Eu nu ți-am făcut nimica... Să ne batem nu-i cu cale...
Spune mai întâi pricina...
RĂZVAN *(cu furie)*: Nu-mi plac ochii dumitale!
Mă supără, mă-ntărâtă, m-aprind... Nu mai pot vorbi!...
MINSKI *(zâmbind cu dulceață)*: Numai atâta? Ei bine... atunci, când ne-om întâlni,
Mă jur a-mi închide ochii... O să mă feresc de ceartă...
Dar sunt grăbit... Am o treabă... Mă duc... Iartă, iartă, iartă!...

(Fuge.)

RĂZVAN *(cu dezgust)*: Ce mișel!...
VIDRA: Mă mir, Răzvane, văzându-te temător.
Nu cumva m-ai crede-n stare pân' la viermi să mă pogor?...
RĂZVAN *(luând-o de mână cu aprindere)*: Și palaturi aurite, ș-un acoperiș de paie,
Când flacăra le cuprinde, fac tot un fel de văpaie:
Iubirea-i un foc, iar focul, oricât de jos ar veni,
E grozav când izbucnește, și-i lesne a izbucni!
Mi-ești dragă și-n toată lumea găsesc cu putință toate,
Dar dragoste fără teamă nu se poate, nu se poate!...
VIDRA *(arătând în urma lui Minski)*: Cugetă acum, iubite, de-i cinste pentr-un Răzvan
O biată căpitănie: și dânsul e căpitan!...
OSTAȘUL *(aducând pe Sbierea, care vine cu capul plecat și numără pe degete)*: Robul de la hatman...

(Se închină și iese.)

RĂZVAN: Sbierea!...
SBIEREA *(ridicând capul, cu bucurie)*: Tu ești, Răzvănică dragă?...

Şi dumneata, jupâneasă?... Parcă văd o pungă-ntreagă!...
RĂZVAN: Te rog să ne spui şi nouă prin ce minune-ncăpuşi,
Aşa departe de ţară, tocma-n tabără la ruşi?
SBIEREA: Încăpui ca două-n patru... Ce-ntrebare! Nu ştii oare
Că tabăra muscălească este foarte-ncăpătoare?
Ş-apoi, mai având necazuri, slăbisem mai mult de-un şfert:
Carnea spânzură pe mine curat ca un sac deşert...
RĂZVAN: Eu te-ntreb prin ce-ntâmplare te găseşti în astă ţară?
Cum de te-au luat muscalii?...
SBIEREA: De la tătari mă luară[25]...
RĂZVAN: Dar tătarii?
SBIEREA: Mă robise mai anţărţ, când au trecut
Prin moşia mea Flămânzii, o moşie lângă Prut.
Asta n-ar fi fost nimica, să nu fi luat cu mine
Un chimir cu trei fişicuri pline, pline, pline, pline:
Cel dintâi era cu taleri, altul numai cu florinţi,
Al treilea galbeni, galbeni de cei ungureşti cu zimţi!...
Ce chimir!... De piele neagră, şi bagă bine de samă,
Avea-n juru-i acăţate zece năsturaşi de-alamă...
RĂZVAN *(zâmbind)*: Tătarul de la Moldova, muscalul de la tătar,
De la muscal te ia leahul, ş-ar fi cu putinţă iar
De la leah să te ia neamţul, încât astfel într-o zi,
Deodată cine mai ştie prin ce ţară te-ai trezi!...
Oare nu era mai lesne, cu puţină cheltuială,
Să te răscumperi din lanţuri şi să scapi de tărbăceală?
SBIEREA: Cum? Să mai plătesc? Vai mie! Ar fi mai bine să crap!
O asemenea prostie nici nu mi-a trecut prin cap!
Ce-mi pasă că nu sunt slobod, când stăpânul mă hrăneşte?
Iar pân-atunci în Moldova venitul meu creşte, creşte...
Ş-apoi eu am totdauna o nădejde-n Dumnezeu
Că sfântul mereu mă scapă, fără să-i dau nici un leu,
Decât numai câteodată vro lumânare de ceară,
Care, de frica scumpetei, o fac la mine la ţară...

RĂZVAN: Du-te, boierule, du-te! Nădejdea te-a mântuit...
Întoarce-te la Moldova, fără să fi cheltuit!
Te iert pentru-a doua oară...
SBIEREA *(făcând cruce)*: În sfârşit, o, Doamne sfinte!
RĂZVAN: Te-am mai iertat în pădure...
SBIEREA: Bine că-mi aduci aminte!
Răzvănaşe, cer dreptate! Ar fi un păcat să tac...
Hoţii tăi atunci în codru mă despoiară de-un sac.
Fii şi tu om cumsecade, fă-ţi o pomană deplină:
Nu te bucura, drăguţă, de-o avuţie străină...
Dă-mi înapoi săculeţul!... tu ştii c-a fost peste tot
Taleri trei mii patru sute cincizeci şi şapte ş-un zlot...
VIDRA *(luând pe Răzvan la o parte)*: Vezi! Învaţă de la dânsul patima ce vrea să zică!
Acest om pentr-o lescaie, acest om pentru-o nimică
Va suferi cu plăcere, făr' să scoaţă un suspin,
Robie, lanţuri, ruşine, bătăi, închisoare, chin...
SBIEREA *(zâmbind cu mândrie)*: O, da, da...
VIDRA: Ş-orice adaos, orice spor de bogăţie,
În loc ca să-l mărginească, îi dă o poftă mai vie,
O dorinţă mai setoasă ş-un avânt mai arzător
De-a vedea lucind în ladă-i sunător pe sunător!
SBIEREA: O, aşa... aşa...
VIDRA: Aşterne dinainte-i ca zăpadă
Covoare cu pietre scumpe, aur şi argint grămadă...
SBIEREA *(cu desfătare)*: Şi...
VIDRA: Dânsul tot n-o să-ţi zică: Stăi! acuma-s mulţumit!
SBIEREA: Hai-de-de-de! Na! Fireşte! Doară n-am înnebunit!
VIDRA: O! dacă şi tu, Răzvane, ai simţi aşa de tare
Mândra patimă de-a creşte tot mai mare şi mai mare
Precum Sbierea mii de galbeni din nimic a secerat,
Tu dintr-o căpitănie ai ajunge împărat!...
SBIEREA: Atunci m-ei da şi dobânda... Acum însă, deocamdată,
Să ne răfuim cu sacul. Fii datornic bun de plată...
Răzvănică, sufleţele, să nu uiţi că eşti creştin...
Numai camătă s-ar face nouă sute pe puţin...

RĂZVAN: Nu!... Departe de la mine toate patimile care
Cu lăcomia lui Sbierea au vrun fel de-asemănare!
VIDRA *(respingându-l cu dispreț)*: Fugi! Mi-e milă și mi-e jale! Mic, tot mic și iarăși mic!
În deșert din înjosire eu mă-ncerc să te rădic!
Du-te dar de te-nvârtește în îngusta-ți vizuină:
Cearcă-ți mintea-n întunerec, scaldă-ți sufletul în tină!
Eu te las! Te las, Răzvane! Om tâmpit și sfiicios!
O prăpaste ne desparte: eu prea sus și tu prea jos!

(Vrea să iasă. Răzvan se repede după dânsa, Sbierea strigă: Sacul meu! sacul meu!...)

CÂNTUL IV

ÎNCĂ UN PAS

„Pentru țigani s-au zis multe,
ca să nu fie primiți
Căci rușine Eteriei a fi cu țigani
uniți,
Căci luându-se Elada, de vor fi și ei
ostași,
Vor cere cu tot cuvântul și ei să fie
părtași..."

BELDIMAN, *Jalnica tragodie*

Fețele:

RĂZVAN, polcovnic leșesc
VIDRA, nevasta lui
RĂZAȘUL
VULPOI
SBIEREA
HATMANUL
BAȘOTĂ

Locuința lui Răzvan într-un orășel leșesc la marginea Moldovei.

RĂZAȘUL: Nu mai pot, bată-l năpastea! De-atâtica timp în șir
Să nu vezi o sărmăluță, ci tot numai borș cu știr![26]
Destulă străinătate!

(arată la gât)

M-am săturat pân-aice:
De amărâtă ce mi-e viața, nu mai știu cum i-aș mai
zice!...
Șase veri și ierni vro șapte, nu o lună sau un an,
De când parc-aș fi o umbră după pașii lui Răzvan;

Ba zău, chiar umbra, fârtate, când e lumină, s-ascunde,
Pe când eu rămân cu dânsul, amândoi oricând
ş-oriunde!...
Haiducit-am împreună şi-mpreună am trecut
În astă ţară leşească, unde dracul s-a născut!
Cu muscalii, cu păgânii, nu vrun an şi nu vru o lună,
Şase veri şi ierni vro şapte, bătutu-ne-am împreună!

VULPOI *(cu desplăcere)*: Haide! Cineva te-ar crede că
numai voi amândoi
Aţi făcut şi mari şi late! Dar uitat-ai pe Vulpoi?

RĂZAŞUL: Orice-i zice tu, acuma fostul nostru harambaşă
Ajuns-a obraz de cinste, cât un vizir sau un paşă;
E polcovnic, e om mare, şi ca mâini o să-l privim
Înălţându-se deodată şi mai ceva!... Aferim!
Nu-i vorbă... I se cuvine! N-a câştigat de pomană!
Chiar săptămâna trecută a mai căpătat o rană
În lupta cea cu tătarii...

VULPOI: Aş! D-abia l-au zgâriat!
Sărutare de săgeată... Nu-i lucru de speriat...
Dec! A fost rănit şi dânsul într-o singură bătaie,
După ce trecuse teafăr prin douăzeci de războaie.

RĂZAŞUL: Dar să lăsăm toate astea... Nu ştiu ce voiam să-ţi
zic...
Aa! Uite pe fereastră!... Priveşte!... Nu vezi nimic?...

(Cântă, arătând cu mâna.)

Cu miros de viorele,
Trandafir şi micşunele,
Bate vântul ţării mele!
Bate-ai, vântule, curat,
Să alini al meu oftat!
Bate-ai, vântule, uşor,
Să-mi mai treacă din cel dor!
Bate-ai, vântule, cu foc,
Să mă muţi din acest loc!

Aşa-i, Vulpoiule dragă! Tare mă furnică dorul!
Ţărişoara-i prea aproape: de-i asvârli cu toporul,
Dai de brazda românească!... Nu mai este pe-unde fui

Pe la muscali, pe la dracu, pe la tata dracului!
Ş-apoi astăzi în Moldova nu mai e nici Petrea Şchiopul,
Prietenul ciocoimii, bat-o focul şi potopul!
Alt vodă stătuse-n locu-i, un stăpân mai omenos,
Care şade sus, dar ţine cu norodul cel de jos!
Cică-l cheamă Aron-vodă... un voinic, un flăcăiandru,
O viţă lăpuşnenească: feciorul lui Alexandru[27]...
Ştii? Cel Alexandru-vodă, ce mânca boieri de vii,
Încât îi făcea de groază bejenari pe la pustii!...
Aşadar, pe-aci mi-e drumul. Trec prin foc şi prin furtună!
Să mai stea Răzvan şi singur... Nu rămâi şi pace bună!...
Mă duc la Iaşi cu hrisoave...

(scoate din sân o legătură)

Iată-le! Aice sunt
Ispisoace şi direse chiar de la Ştefan cel Sfânt!...
E cam veche legătura, de mare-mult ce-i purtată,
Dar n-o las de lângă mine, n-o las cu capul o dată!
O voi strânge tot la sânu-mi, cât voi umbla pe pământ,
Şi-n urmă, dând ortul popei, o voi duce şi-n mormânt!...

(Sărută legătura ş-o ascunde.)

Voi merge iar cu proţapul, o să vorbesc cu domnia,
Doară va da Sfântuleţul să-mi întoarcă răzăşia...
VULPOI: Drace! Nu cumvaşi ai crede c-o să rămâi numai eu?
Culcă-te pe-acea ureche! Nu cunoşti tu gândul meu.
Orice ţipenie-n lume un sfânt are sau o sfântă:
Pe tine, vezi bunăoară, răzăşia te frământă,
Pe mine mă prigoneşte frumuseţea codrului,
Când şedeam cântând din frunză la umbra stejarului.
Tu a tale, eu a mele, fiecine ale sale!...
Uite, zău, când mi se-ntâmplă de-ntâlnesc viind în cale
Un ciocoi ca o fetiţă, mititel şi curăţel,
Lins la ceafă, dres la faţă, sprintenel şi spălăţel,
În sfârşit, o pocitură dintre cele guri căscate –
Mă-nvoaltă, mă răsuceşte ca să-i dau pe după spate!...
Când privesc într-o livadă copăcelul ofticos,
Cu crengi tocite de-omidă şi cu trunchiul găunos,

Hoţomanul meu de cuget mă gâdilă şi-mi şopteşte:
Nu-i aşa că-n codru nostru ciuperca mai bine creşte?
Când aud o păsăruică ciripind pe vrun zaplaz,
Mi se pare ciripirea-i că, zău, n-are nici un haz,
Căci mi-aduc aminte bine… of, of, of, mi-aduc aminte
Cum ciripea dineoare, cum ciripea mai-nainte,
Cum ciripea la pădure prin rărişul cel din crâng…
Şi când mi-o aduc aminte, pe loc îmi vine să plâng!

(Intră Răzvan, cu braţul stâng oblojit.)

RĂZAŞUL: Polcovnice!
RĂZVAN: Ha? Ce treabă?
RĂZAŞUL: Dă-mi drumul să plec de-aice.
VULPOI: Şi eu…
RĂZVAN: Mă lăsaţi pe mine?
VULPOI: Ba nu… totuşi… cum am zice…
RĂZVAN: Ce? Nu vă mai place dară al armelor meşteşug?
În loc de sabia lată vreţi la sapă şi la plug?
Vi s-a urât cu războaie? Poftiţi odihnă?…
RĂZAŞUL: Nu încă…
RĂZVAN: Poate vi-i foame? Vi-i sete?… N-aveţi cuşmă sau opincă?
VULPOI: Nu…
RĂZVAN: Atunci care-i pricina?
RĂZAŞUL: Apoi dă, ce să vorbesc!
Mi-e dor de ţara Moldovei, de căminul strămoşesc…
VULPOI: Şi mie…
RĂZVAN *(furios)*: Aşa, nemernici!… Cum? Vouă vi-i dor de ţară!…
Dar eu? Ce-s eu? Ce? Răspundeţi!… Sunt o gadină? O fiară?
Oare inima-mi cernită, ca o rază dup-un nor,
Nu plânge şi ea, sărmana, de focul acelui dor?
Numai voi iubiţi Moldova?… Dor de ţară!… Dor de ţară!…
Rândunicele, când pleacă, se gândesc la primăvară,
Ca să se-ntoarcă voioase iar la cuiburile lor,

Şi numai omul, el singur, să nu simţă nici un dor!
Fugiţi! Lipsiţi dinainte-mi...

VULPOI: Polcovnice...

RĂZVAN *(lovind cu piciorul în pământ)*: Dor de ţară!...

RĂZAŞUL *(scărpinându-se la cap)*: Zău, n-ai cuvânt să te superi...

RĂZVAN *(punând mâna pe sabie)*: Ieşi afară! Ieşi afară!...

(Răzaşul şi Vulpoi ies prin o uşă, pe când Vidra intră prin alta.)

VIDRA: Ce-nsemnează astă larmă?

RĂZVAN: Dintâi, să mă liniştesc!

VIDRA: Eşti turburat?

RĂZVAN: Nu-i nimica... Nu poci să mă stăpânesc...
Dor de ţară!... Sunt cam iute...

(strigă)

Măi, Răzaşule!
Vulpoi!...

VIDRA: Dar ce vrei să faci, iubite?

(Vulpoi intră cu sfială.)

RĂZVAN *(dându-i mâna)*: Fie pace între noi!...
Celălalt de ce nu vine?...

VULPOI: Aş! El fulgeră, trăsneşte,
După cum ştii că-i e firea: când se supără, plesneşte!

RĂZVAN: Spune-i că-l rog să mă ierte... Mi-aţi vorbit într-un ceas rău.
Cât despre plecarea voastră, o să vedem mai târziu.

VULPOI: Să trăieşti!

(Iese.)

VIDRA: Aş vrea să aflu şi eu cu tot dinadinsul
Ce-i şi cum?...

RĂZVAN: Am fost la hatman...

VIDRA: A! Şi ce-ai făcut la dânsul?

RĂZVAN: Dragă, o să-ţi spui în urmă lucrurile ce-am grăit;
Ajungă-ţi acum dodată că ieşii foarte mâhnit...
M-arunc pe cal ca vârtejul, înfig în coasta-i un pinten,

Murgul scutură din coamă, zboară vesel, fuge sprinten,
Şi cu cât sălta mai tare, şi cu cât mai mult sărea,
Mişcarea-i cea furioasă simţeam că mă răcorea,
Până ce-l lăsai în voie, azvârlind din mâni căpăstru:
Calul, născut în Moldova, mă duse drept pân'la Nistru.
Nistru, apă românească, ce spumegă printre stânci,
Îngropând duşmanii ţării în vâlvorile-i adânci!
Nistru, ale cărui unde altădată-n zile grele
Apărau în loc de tunuri hotarele ţării mele!
Nistru!... Nistru!... Pân-acuma ştiut-am să mă feresc
De-a trece pe lângă ţărmu-i, ca să nu mă ispitesc!
Şi să nu-mi aduc aminte că rămâi în ţări străine,
Pe când scumpa mea Moldovă nu-i departe de la mine!
Astăzi însă de nevoie mă simţii împins la mal,
Căci dorul ţării răzbate pân' şi sufletul de cal!...
Nainte-mi se dezveliră, şerpuind ca un balaur,
Holde şi câmpii, în care, jucând printre spice de-aur,
Se zăreau, că pietricele presărate pe-un inel,
Bosoioc şi garofiţă, toporaş şi ghiocel,
Iar prin ele-n depărtare, un român muncind la soare,
Falnic, român plin de viaţă, se părea şi el în floare!...
Le văzui acele locuri şi din văz le sărutai,
Ţara-mi, unde însuşi iadul parcă se preface-n rai!...
Numai tu poţi înţelege, numai tu, Vidro iubită,
Poţi simţi cu ce durere am trecut eu prin ispită
Şi, scăldând calul în spuma de la ţărmul fermecat
Eu şi dânusl, fără voie, amândoi ne-am depărtat!...
Viu acasă... d-abia însă pus-am piciorul, şi iată
Vin Răzaşul şi Vulpoiul dinaintea mea dodată,
Neştiind că-n pieptu-mi arde cel pojar îngrozitor,
Şi-mi vorbesc de ţara noastră, şi-mi grăiesc de-al ţării dor!
Ei să plece la Moldova! Dor de ţară! Dor de ţară!...
Iară sângele meu fierbe! Furia m-apucă iară!...

VIDRA: Vrea să zică, tu, Răzaşul, calul vostru şi Vulpoi
Sunteţi tocmai deopotrivă, tot un fel şi tot un soi?

RĂZVAN: Cum aşa?...

VIDRA: Inima voastră se vaietă și suspină
Dup-o pulbere deșartă, o bucată de țărână,
Un pământ uscat și rece, de ierburi acoperit,
Printre cari o floricică de-ntâmplare-a răsărit!...
Asta-i iubirea de țară?... De-așa iubire mi-e jale,
De-așa ființă mi-e milă...
RĂZVAN: Tu iar cu visele tale!...
VIDRA: Vise!... Nu oricine poate să viseze-al Vidrei vis!...
Când te-am întâlnit în codru și-ntâlnindu-te mi-am zis:
Acest haiduc o să-ntreacă trândăvita boierime –
Eu visam... ș-astfel de vise altul nu visează nime!
Când te-am smuls la lumea largă din ascunsu-ți adăpost,
Împingându-te-nainte, iarăși visul meu a fost!
Ș-acum eu visez, Răzvane, când mi se pare ciudată
Iubirea țării ce numai prin buruieni se desfată!...
Omul ce-și iubește țara cu adevăratul dor,
Nu-i pasă de lutul țării, ci de-al țării viitor!
Năzuiește pân' la stele, fă-te tot și tot mai mare,
Și slava-ți o să mărească țara ta din depărtare.
Precum luminosul soare,
Din lăcașu-i depărtat,
Sparge făr' să se pogoare
Vălul nopții-ntunecat!...
Fie Răzvan orișiunde, el tot țara și-o iubește,
Dacă prin faptele sale se rădică și uimește,
Încât împrejuru-i face pe străin și pe păgân
Să șoptească cu mirare: multe poate un român!...

(Sbierea se arată în ușă.)

RĂZVAN: Tu, jupâne? Cum? Ș-aice?...
SBIEREA *(frecându-și mânele)*: Da, da! Ș-aice! Ș-aice!
De ce nu? Viu din Moldova ca să te fac mai ferice...
Jupâneasă foarte scumpă, nu știi încă, negreșit,
C-unchesșelul dumitale nu mai este?... S-a sfârșit:
Și-a încheiat catastihul, isprăvind de cheltuială,
Căci și viața omenească-i tot un fel de socoteală...
VIDRA *(cu răceală)*: A murit? Ce spui, jupâne? Și dumneata cum o știi?

SBIEREA: De vro câtva timp încoace eram vecini la moşii
Că mă-ntorsei din robie, cu dobânzi întârziate
Cumpărai pe lângă Nistru nişte câmpuri nelucrate[28]...
Apoi bine, jupâneasă, dumneata acuma eşti
Deplină stăpânitoare moştenirii părinteşti:
Patru sate, două iazuri, mii de vite râmătoare,[29]
Şapte mori, o herghelie ş-o pădure... Nu vinzi oare?
VIDRA: Dumneata ai vrea să cumperi?
SBIEREA: Ieften; bani în ţară nu-s;
Cu turcii, cu bir, cu dajdii, toţi gălbănaşii s-au dus...
RĂZVAN: Nu! Noi nu vindem nimica! Voi lăsa pe leşi mai bine
Ş-o să m-aşez româneşte, în ţara mea şi la mine...
VIDRA: Aşa? Nu cumva, Răzvane, să ne-nchidem într-un sat,
Gustând viaţa de câmpie şi văzduhul cel curat
Într-o cuşcă mojicească, plină cu miros de varză,
În casă grămezi de teancuri şi pe-acoperiş o barză?
Tu o să petreci, iubite, vânând potârnichi şi lupi,
Eu purtând grijă de turme, de ţarină şi de stupi,
Iar vătavii, pârcălabii şi vecinii de moşie,
Văzându-ne, o să zică: Ce bună gospodărie!...
Frumos trai! plăcută soartă! Noi, o Vidră ş-un Răzvan,
Să-nlemnim stând la o parte, nemişcaţi ca un buştean!...
SBIEREA: Este foarte potrivită socoteala dumitale:
Decât a sta la moşie, mult mai bine cu parale...
RĂZVAN: Dar ascultă, dragă Vidră, şi-n Moldova ca ş-aici
Se dă cuvenita cinste la ostaşi şi la voinici...
SBIEREA *(clătinând din cap)*: Hem! s-ar putea ca ş-acolo să te primească polcovnic...
Însă la români o slujbă nu-i tocmai lucru statornic!
VIDRA: Să văd eu cum se-ncovoaie cu sfială un Răzvan
Pe lângă cei mai din coadă boieraşi de la Divan,
Pentru ca dintr-înşii unul, c-o inimă mai miloasă,
Ca la un câine din curte să-i arunce nişte oasă?
Ba poate că şi pe Vidra, pe nepoata lui Moţoc,
O să mă trimiţi, cu lăcrimi să mă duc într-un noroc
La nevasta vrunui vornic sau la vro logofetească,

Care n-ar putea la mine să fie nici fată-n casă!...
Așa se capătă slujba când tu te pleci ca s-o cei,
În loc d-a-i sili prin fapte să te caute chiar ei!
Nu, nu! Las' ca țara noastră să simță durerea crudă
Că-n sânu-i omul de frunte în deșert îl vezi c-asudă,
Și din cupa deznădejdii bând ocară, bând amar,
Lucrează și zi și noapte, lucrează tot în zadar,
Căci mișeii, ca o strajă, cârma țării împresoară
Și pe-oricine nu-i dintr-înșii mi-l resping și mi-l doboară!
SBIEREA: Ca unul ș-unul fac două, vorbit-ai drept și frumos:
Pe mine, zău, tot mișeii din visterie m-au scos.
Mulți mișei sunt în Moldova! Dumnezeu să te ferească!
Eu ș-oricare om de treabă poate să se prăpădească!...

(Către Răzvan.)

Așadar vinde-ți moșia, să n-ai bătaie de cap:
Uite, eu, ca un prieten, aș vrea numai să te scap...
RĂZVAN *(luând pe Vidra la o parte)*: Iubită Vidră, mai lasă... De ce-i astă grabă mare?
Eu nu ți-am spus încă toate... Mai este o-mprejurare...

(Cu răceală, către Sbierea.)

Vino mai târziu, jupâne... Mai târziu!
SBIEREA *(cu umilință)*: Vă las... Vă las...
Mă-ntorc într-o jumătate, ba nu! Într-un sfert de ceas.

(Se depărtează, apoi se oprește în ușă, se mai închină o dată și iese.)

VIDRA *(cu tărie)*: Fie! Eu ți-am spus, Răzvane, ș-acum îți voi spune iară
Că Vidra nu vrea să plece ca să se-ngroape la țară...
RĂZVAN: Bine! Nu ne vom întoarce!... Vreau și eu să-ți dovedesc
Cât de mare ți-e puterea și cât de mult te iubesc...
VIDRA: Dar oare viața-mi întreagă nu-i destul să-ți dovedească,
În toată clipa, că Vidra știe și ea să iubească?
Eu nu mă gândesc, Răzvane, eu nu mai pot cugeta,
Eu nu mai pricep nimica decât înălțarea ta...

RĂZVAN: Nu vom pleca la Moldova; mă supun voinței tale;
Dar lumea-i încăpătoare; s-alegem o altă cale:
La nemți, la turci sau aiurea, oriunde-mi vei porunci,
Atâta-i cu neputință de-a mai rămânea pe-aci...
VIDRA: Și de ce-i cu neputință?
RĂZVAN: Știi c-am fost la hatman...
VIDRA: Bine...
RĂZVAN: Acum el n-o mai ascunde ș-o spune la orișicine
C-o să fie cu Moldova un război înfricoșat...
Astăzi la dânsul acasă ne-a chemat pe toți la sfat,
Ne spuse dintâi că leșii sunt rău cu țara nemțească,
Ș-având legături cu turcii ar dori să le păzească;
Ne mai spuse c-Aron-vodă, noul domn moldovenesc,
Ține-mpotriva Turciei cu-mpăratul cel nemțesc;
Ne-a mai spus altele multe, înșirând vro patru oare,
Și-n sfârșit, drept încheiere, ne-a arătat o scrisoare,
În care craiul îi zice să fie gata pe loc
A trece hotarul țării cu sabie și cu foc...
M-ai lăsa tu oare, Vidro, ca brațul meu să izbească
Un piept de român? S-aprinză o colibă românească?...
RĂZAȘUL *(intrând zăpăcit)*: Vine hatmanul! El însuși!...

(Iese.)

VIDRA: Eu te las a cugeta...
Că... lovind pe-un domn netrebnic, vei scăpa chiar țara ta...

(Vidra iese prin ușă, pe când prin alta intră hatmanul.)

HATMANUL *(privind în urma Vidrei)*: Este sora dumitale?
Acea femeie vitează
Ce te-nsoțește-n războaie, înfruntă moartea, veghează
Pe câmpul de bătălie, în rând cu ostașii mei,
Pe cari ades îi întrece?... Minune dintre femei!
RĂZVAN: Este Vidra...
HATMANUL: Astă dată cerul a fost cu drepate,
Dând o asemenea soră la un asemenea frate...

(Se așază, se gândește, apoi, după o tăcere.)

Fiindc-astăzi dimineață ne certasem oarecum,
Tu nu te-așteptai, sunt sigur, să ne mai vedem acum?...

RĂZVAN: Nu, hatmane. Neaşteptată e numai cinstea cea mare
De-a te vedea-n locuinţa unui om fără-nsemnare...
HATMANUL: În întâlnirea ce-avurăm, pare-mi-se că-mi spuseşi?...
RĂZVAN: Şi ţi-o mai spui înc-o dată că-mi dau viaţa pentru leşi,
Ş-oriunde mă vor trimite, le voi sluji cu credinţă,
Dar nu mă bat cu românii... nu; asta-i peste putinţă!...
HATMANUL: Polcovnice! Bagă seama că, mai mult ca orişicând,
Eşti dator tocmai acuma să te jertfeşti chiar nevrând.
Ajutorul dumitale, decât altul orişicare,
Ni-i cu totul de nevoie în această-mprejurare.
Dumneata cunoşti Moldova; ţara ş-oamenii cunoşti,
Locurile, rânduiala, tot ce trebuie pentru oşti...
Războaiele se câştigă nu numai prin vitejie;
Ades mai mult ca prin braţe se face prin dibăcie...
RĂZVAN *(posomorându-se)*: Am înţeles! Prin urmare, vouă vi-i trebuitor
Un om vândut, o iscoadă, un mişel, un trădător...
HATMANUL: A, polcovnice! Se poate să-mi faci astfel de dojene?
Dumneata eşti leah acuma, căci *patria ubi bene*,
După cum zice latinul, şi nu mai eşti moldovean;
Poţi să te baţi cu Moldova, făr-a te numi viclean...
RĂZVAN: Hatmane, latinul zice... Dar fii bun de-mi tălmăceşte,
În cuibul meu, la Moldova, nu se-nvaţă latineşte...
HATMANUL: Ţara este unde-i bine...
RĂZVAN: Aşa?... Păcătos latin
Cine iubea deopotrivă pe-un frate şi pe-un străin,
Zicând că ţara-i o turtă, încât să poată stomahul
Leah a mă face pe mine, sau muscal să facă leahul!
Nu, hatmane! Niciodată!... Fie pâinea cât de rea,
Tot mai dulce mi se pare când o ştiu din ţara mea!...
HATMANUL *(sculându-se)*: Vrea să zică, eşti statornic în hotărârea luată

De-a ieşi din sânul nostru?
RĂZVAN: Da. Ş-o mai spun înc-o dată,
Dar mă jur că de nevoie şi cu părere de rău:
Dumneata singur ai face tot aşa la locul meu...
HATMANUL *(aşezându-se, după o tăcere)*: Pe castelanul Piotrowski îl cunoşti; rudă cu mine,
În războaie totdauna s-a bătut destul de bine,
Fiind dintre cei de frunte şi la luptă şi la sfat.
Nu-i bătrân, nu-i fără stare, este foarte învăţat...
Ei bine! eu, cum s-ar zice, aş putea să pun la cale
Ca nepotul meu Piotrowski să ia sora dumitale...
RĂZVAN *(sculându-se)*: Pe Vidra? El o iubeşte? Ţi-a spus?
HATMANUL: Nu...
RĂZVAN: El nu ţi-a spus?
HATMANUL: Piotrowski o să m-asculte: tânărul e preasupus...
RĂZVAN *(liniştindu-se)*: Bine! o să-ntreb pe Vidra... Vom vedea ce-o să ne zică!...
El nu ţi-a spus c-o iubeşte? Să fi spus... Dar nu-i nimică...
HATMANUL: Ş-aceasta nu-i încă totul. Ca să leg cu ţara mea
Pe viteazul cel mai mare din câţi am putut vedea,
Eu, eu hatmanul, sunt gata să-ţi dau în căsătorie
Pe fiica mea...
RĂZVAN *(mişcat)*: Cum? pe fiica-ţi...
HATMANUL: Aşa, polcovnice...
RĂZVAN: Mie?
HATMANUL: Nu mă mir că te uimeşte...
RĂZVAN: Da! Ş-o s-uimească pe toţi!
Hatmane! Eu în Moldova ştii oare ce-am fost?
HATMANUL: Ce?
RĂZVAN: Hoţ!
HATMANUL *(sculându-se cu mirare)*: Hoţ? O, Doamne!...
RĂZVAN: Hoţ de codru! Să răpească şi s-omoare,
Nu făcea braţul meu alta... Îmi mai dai pe fiica-ţi oare?
HATMANUL: Trecutul nu ne priveşte... Să privim ce este azi:
Eu te văd boier, polcovnic, ostaşul cel mai viteaz;

Când țara mea-ți datorează izbânde strălucitoare,
Iar cine caută pete, le găsește chiar în soare,
Eu îți dau pe fiica-mi!
RĂZVAN: Însă... gândește-te...
HATMANUL *(așezându-se)*: M-am gândit.
RĂZVAN *(după o tăcere)*: Hatmane prealuminate! În Biblie ai citit
Că Faraon din Eghipet s-a-nfundat cu păcătoșii
Din voia dumnezeiască în undele Mării Roșii?
HATMANUL: Dar ce-nsemnează-ntrebarea?
RĂZVAN: Astfel pieri Faraon[30];
Puțini dintr-ai săi scăpară din acel grozav canon;
Totuși o altă pedeapsă de la urgia cerească,
O pedeapsă și mai crudă au trebuit să primească.
Dumnezeu îi osândise, în urma celui potop,
Mii de veacuri să colinde fără țintă, fără scop,
Alungați din țară-n țară, din loc în loc ca o turmă,
Disprețuiți de noroade ca lucrul cel mai din urmă,
Și-nvârtindu-se pe drumuri, până la groaznica zi
Când trâmbița judecății din cer o vor auzi,
Ș-atunci lumea despletită, ca muierea vinovată,
O să strige: Doamne! Doamne! mai iartă-mă ș-astă dată!...
HATMANUL: Polcovnice! Vino-n fire...
RĂZVAN: Acel neam nenorocit,
La Dumnezeu în osândă și la oameni huiduit,
Sufere cu nepăsare mânia ursitei sale.
Bărbații lor nu știu alta decât să fure, să-nșale,
Tăvălindu-se-n minciună, în mișelii cufundați,
Iar femeile ajută, și chiar întrec pe bărbați,
Vânzând drumașilor floarea tinereților plăpânde,
Ș-apoi sufletul satanei, când alta nu se mai vinde,
Căci soarta lor e să vâneze... nu le pasă ce și cui!
HATMANUL: Țigani?
RĂZVAN *(ștergând sudoarea de pe frunte)*: Tatăl dumitale a fost leah?
HATMANUL: Ce vrei să-mi spui?...
RĂZVAN: Însă maica dumitale, se zice c-a fost maghiară?

HATMANUL: Polcovnice! Ce-ntrebare? Unde mergem?
RĂZVAN: Așadară,
Ești maghiar?
HATMANUL: Ba leah, dar totuși prea ciudate mi se par
aceste vorbe fără noimă...
RĂZVAN: Ești leah! Vai, nu ești maghiar!...
Neamul se ia după taică!... După taică! Biata mamă
Deloc nu se socotește, deloc nu se bagă-n samă!...
Sărmana maică, ce poartă copilu-n sângele său,
Ca să-i dea suflarea vieții, duce chinul cel mai greu,
Cu cântecul ei ne-nvață, cu laptele-i ne nutrește;
Când plângem noi, ea, drăguța, c-un zâmbet ne liniștește
Și plânge de bucurie, văzându-ne că zâmbim;
Maica, cea dintâi ființă pe care noi o iubim,
Cea dintâi ce ne iubește, nu-i nimică! Totu-i tată!...
O, dreptate omenească! O, dreptate blăstămată!...
HATMANUL *(cu îngrijire)*: Polcovnice! Tu mă sperii... Ești
bolnav... Ești rătăcit...
RĂZVAN: Maică-mea a fost româncă. Tată-meu... Mai în sfârșit,
Eu... eu sunt țigan!
HATMANUL: O, Doamne! Tu țigan?... Nu-mi place gluma!...
RĂZVAN: Da! Țigan, țigan!... Ei bine, să te mai vedem
acuma!...
HATMANUL *(își pune mâna pe frunte, se gândește, apoi, după o tăcere, în cursul căreia Răzvan îl privește ațintit)*:
Întreaga țară leșească...
RĂZVAN *(apucându-l iute de mână)*: Taci, hatmane! Nu uita
Cine-s eu, ș-adu-ți aminte și cine ești dumneata!...
În viață numai o dată întâlnii în neagra-mi cale
Una singură ființă cu simțirea dumitale,
Ce din falnica nălțime a nașterii boierești,
Privind cu ochii cu care tu, hatmane, mă privești,
Cu mâna-i îmi strânse mâna și-mi vorbi cu omenie.
Acea ființă e Vidra... nu soru-mea, ci soție.
HATMANUL *(sculându-se și răzămându-se de umerii lui Răzvan)*: Am făcut, ca leah și hatman, tot ce-n putință
mi-a stat,

Și nimic, nimic în lume din parte-mi n-aș fi crutat,
Ca să câștig țării mele pe iubitul meu tovarăș...
Dar nu-i chip! Să fim prieteni! Mâna ta!... spuindu-ți iarăși
Că primeam cu bucurie un ginere ca Răzvan!...

VULPOI *(intrând iute)*: Polcovnice! De la țară un boier... Un moldovan...

(Lasă să intre Bașotă și iese. Răzvan face o mișcare de mirare. Bașotă, văzând pe hatman, se oprește în ușă.)

HATMANUL: Boierule din Moldova! nu te cunosc pân-acuma,
Și totuși te rog dă-mi voie ca să-ți spun o vorbă numa...
Norodul vostru se zice c-oareșicând ar fi venit
Și s-ar trage tocma-tocma din Râmul cel preavestit;
Dar cum oare vreți ca lumea să v-asculte, să vă crează,
Când întreaga firea voastră cu totul se depărtează
Din obiceiul acelor oameni ageri și vârtoși,
Pe care voi cu trufie ni-i arătați ca strămoși?
Râmlenii cei din vechime căutau fără-ncetare
Ca să scoață la lumină tot ce-i bun și tot ce-i mare,
Încât la plug și la sapă găseau adesea bărbați
Cu cari se fălește lumea: pe Catoni și Cincinați...
La voi, însă, când o rază
De soare pătrunde-n țară,
Toți se scoală, toți turbează,
Toți voiesc s-o dea afară!...

(Arată la Răzvan și iese.)

BAȘOTĂ *(închinându-se)*: Cer iertare; viu d-a dreptul de la drum și plin de prav.
Mă cheamă...

RĂZVAN: Știu cum te cheamă, jupâne mare vădav!
Ne cunoaștem foarte bine.

BAȘOTĂ *(închinându-se)*: Luptându-ne cu muscalii
Umplut-ai Moldova-ntreagă de numele dumitale,
Și slava ce-o câștigaseși nu puțin a mai crescut
Prin vestea că mai în urmă și pe tătari i-ai bătut;
Deci, icoana mătăluței, la Cracovia lucrată,

Și care, cum ești acuma, întocmai astfel te-arată,
Stăpânul meu Aron-vodă o ține-n palatul său,
Unde cu multă plăcere putut-am s-o văd și eu;
Și cum o văzui, pe dată zis-am: mare, mare, mare!
Nas de șoim! o frunte naltă! din ochi inima tresare!
Mai în sfârșit, toată fața numai duh și numai foc!...
Căci pe cei aleși de soartă eu unu-i ghicesc pe loc...
RĂZVAN: Nasul meu, ochii și fruntea vor fi fost de tot altminte;
Așadar nu-i de mirare că nu-ți mai aduci aminte!...
Ș-apoi altceva mai este: eu eram atât de mic,
Încât vătavul cel mare, zărind un sărman pitic,
Nu vrea nici să-l bage-n samă sau d-aproape să-l privească,
Ș-ar fi putut cu piciorul ca pe-o muscă să-l turtească!
Piticul însă de-atuncea, speriat de-un vis grozav,
N-a uitat și n-o să-l uite pe-acel puternic vătav...
Dar lăsând acestea toate, spune-mi, cinstite jupâne,
Ce-ntâmplare, ce furtună te-o fi aducând la mine?
BAȘOTĂ *(închinându-se)*: Măria-sa Aron-vodă, din voia lui Dumnezeu
Moșteanul țării Moldovei, domnul și stăpânul meu –
Ba și naș, căci mai deunăzi, din părinteasca sa milă,
Mi-a făcut nespusa cinste de-a-mi boteza o copilă –
Mă trimite cu solie la polcovnicul Răzvan,
Ca să-i spui că-l cheamă țara, dându-i un loc în Divan...
RĂZVAN: În Divan?...
BAȘOTĂ *(închinându-se)*: Suntem în luptă cu puterile păgâne,
Și după cum se spune, o să mai vedem ca mâne
Că și leahul trece Nistrul turcului în ajutor.
Un război atât de strașnic nu-i tocmai lucru ușor!
Deși nemții și muntenii sunt legați cu noi frățește,
Deși oști avem destule, deși hrana nu lipsește,
Totuși este trebuință și de-un hatman iscusit:
Stăpânul meu Aron-vodă la dumneata s-a gândit...
RĂZVAN *(iute)*: Cum ai spus? Ce zic? Eu hatman? Mai spune dar înc-o dată!...
Hatman?... Hatman în Moldova?... Ce-ntâmplare neașteptată!...

BAŞOTĂ *(închinându-se)*: Sărut mâna. Merg la gazdă şi stau gata orişicând
La porunca dumitale... Cred c-o să plecăm curând?...

(Iese cu multă umilinţă, pe când Vidra se arată în altă uşă, oprindu-se fără a fi văzută de Răzvan.)

RĂZVAN *(după o tăcere)*: Acest om fără dreptate de nu m-arunca-n robie,
Eu n-aş fi cătat lumină la codru şi-n haiducie;
De nu mă ducea norocul în umbra negrei păduri,
Pe minunata mea Vidră n-aş fi-ntâlnit-o aiuri;
De nu iubeam o femeie cu o inimă semeaţă,
N-aş fi găsit în războaie un nume ş-o nouă viaţă!...
Acest om, fără s-o ştie, m-a rădicat pân-aci:
O, Doamne! căile tale cine le poate ghici!
Tu, ce pe duşmanii noştri ades ni-i faci o unealtă,
Prin care ne-mpingi cu-ncetul la ţinta cea mai înaltă!...
VIDRA *(apropiindu-se)*: Jupâne! Jupâne hatman!
RĂZVAN *(strângându-i mâna)*: Tu o ştii!...
VIDRA: Ţi-a mai rămas
Să faci pe calea măririi un singur, un singur pas!
RĂZVAN: Un pas?...
VIDRA: Ca s-apuci cu fală scaunul lui Ştefan cel Mare
Şi patruzeci mii de oaste să te-aştepte-n ascultare,
Bucuroşi a-nfige lancea în ce parte-i va-ndrepta
Un deget al mânei tale, o vorbă din gura ta!
RĂZVAN *(tulburat)*: Scaunul lui Ştefan cel Mare?...
VIDRA: Ştefan cel Mare, iubite!
RĂZVAN *(punând mâna pe braţul cel legat)*: Ştii tu oare că tătarii poartă săgeţi otrăvite?...
Astă rană...
VIDRA *(zâmbind)*: Astă rană?... Ei bine?... Ce-i?... Să vedem!...
Te temi de moarte, Răzvane?... De când asta?...
RĂZVAN: Da, mă tem!...
Nu mă temeam mai-nainte, până ce cu desfătare
Nu gustai, Vidro iubită, din fagurul de-a fi mare!
VIDRA: Aşa-i, Răzvane, că-i dulce?...
RĂZVAN: O, nepoata lui Moţoc!

Sufletul meu fără tine n-ar fi cunoscut deloc
Astă simțire ciudată, ce-l îndeamnă să dorească
Jos la picioarele sale toată lumea să privească!...
VIDRA: Şi numai tu ca un munte ce primeşte cel dintâi
Mândrul soare, pe când noaptea stă culcată peste văi!...
RĂZVAN: O, da! voiesc a fi mare, precum Sbierea cu grămadă
Voieşte movile de-aur numai la dânsul în ladă!

(Sbierea scoate capul prin uşa din fund.)

Însă rana! Braţu-mi arde... O săgeată cu venin!
SBIEREA *(înaintând)*: Vindeţi? Dacă daţi mai ieftin, eu plătesc acum peşin...

CÂNTUL V

MĂRIREA

„Aşa s-a plătit şi lui Răzvan răul
ce-l făcuse şi el lui Aron-vodă..."
MIRON COSTIN, *cap. II*

Fețele:

RĂZVAN, hatman moldovenesc	TĂNASE	căpitani
VIDRA	RĂZAŞUL	căpitani
BAŞOTĂ	VULPOI	căpitani
SBIEREA	ŞOLTUZUL	

UN COPIL MAI MULȚI CĂPITANI ŞI TÂRGOVEȚI
Palatul lui Răzvan în Iaşi.

(Răzaşul şade gânditor, fluierând o doină, cu capul plecat pe mână. Afară se aud din depărtare împuşcături de tun.)

VULPOI *(intrând)*: Bună ziua, căpitane!
RĂZAŞUL: Ziua rea, nu ziua bună:
Unde vezi tu bunătate, când tot fulgeră şi tună?
Măi Vulpoiule, nu-i bine...
VULPOI: Te prea poftesc mai întâi
Să te-nveți a nu-mi mai zice nici „Vulpoiule", nici „măi"!
Sunt căpitan ca şi tine, şi nu-s căpitan degeabă:
Te rog dar să-mi zici de-acuma: căpitane...
RĂZAŞUL: Mare treabă!
Nu cumva să-ți zic „jupâne", sau „boierule"? Ce spui!
Mai aşteaptă! Deocamdată, pune-ți, dragă, pofta-n cui!...
Leahul ne trimite-ntruna ghiulele peste ghiulele,

Noi stăm închiși în cetate ca dobitocul în piele,
Merinda se-mpuținează, iarbă de pușcă mă tem
Că peste două-trei zile de leac n-o să mai avem,
Și tu te gândești acuma, moară stricată! dihane!
A da lege și poruncă ca eu să-ți zic: „căpitane“?...
VULPOI: Te sperie leahul?... Asta-i?... Apoi pe care să fii.
Noi ne-am înfrățit cu dânșii.
RĂZAȘUL: Dar tu de unde o știi?...
VULPOI: Drace! Vulpoi ce nu știe? Ascultă, să-ți spui pe față.
Măria-sa Aron-vodă trimis-a azi dimineață,
Chiar pe Bașotă vatavul drept la hatmanul leșesc...
RĂZAȘUL: Și ce crezi tu?...
VULPOI: Cu bună samă! Nicidecum nu mă-ndoiesc!...
Leșii sunt gata la pace... Vrei dovezi? Ei bine, iată!...
Dintâi cetatea Sucevei nu s-a luat niciodată
Și, prin urmare, nici astăzi nu se ia așa ușor;
Apoi Bașotă vătaful e un faimos vorbitor,
Și deci, îndrugând la fleacuri, pe leși o să-i amețească,
Că-i știut ce fel de poamă-i înțelepciunea leșească;
În sfârșit, dușmanul vede că nu-i glumă cu Răzvan,
Cunoscându-l din aproape că-i suflet de hoțoman!...
Așadar la dracu lupta, ducă-se naibei vrăjmașul,
Târgu-i rupt, pacea-i făcută, n-ar strica nici aldămașul;
Cârșmăreasa nu-i departe: o măsură doi șalăi,
Cotnar din via domnească...
RĂZAȘUL: Măi Vulpoiule...
VULPOI: Iar „măi“?
Nu poți să zici: „căpitane“?... Zău c-o s-ajungem la ceartă!...
RĂZAȘUL: Bre, n-am văzut pân-acuma o făptură mai deșartă,
Trăsni-te-ar căpitănia, căpitane mare fleac!
Sunt sute de semne rele, iar bune nu-s nici de leac.
Hatmanul nostru, de pildă, când intră, când vrea să iasă...
Mereu se tot poticnește, intrând și ieșind din casă...
VULPOI: Dec! Astea sunt semne bune!
RĂZAȘUL: Semne bune?
VULPOI: Negreșit!
Este rău când omul cade, iar nu când s-a poticnit...

RĂZAŞUL: Vezi că ş-altceva mai este...
VULPOI: Orişicâte mi s-ar spune,
Tălmăcind cum se cuvine, toate semnele sunt bune!
TĂNASE *(intrând)*: O veste, copii!... O veste!...
VULPOI: Căpitani, iar nu copii!
Te rog, căpitan Tănase, ca şi dumneata s-o ştii...
Am ajuns şi eu odată să fiu un obraz în lume,
Şi tocmai acuma nimeni nu vrea să-mi zică pe nume!...
RĂZAŞUL: Ce veste?
TĂNASE: O veste mare. Vatav Başotă-n sfârşit
Împăcă treaba cu leşii, şi domnul a iscălit...
Avem pace chiar la vreme: ne lipseau hrana şi pravul,
Nu era chip a mai merge...
VULPOI: Isteţ mai e şi vatavul!
RĂZAŞUL: Cu leşii?... Asta-i nimică!... Mai este turc şi tătar...
VULPOI: Haida-de! Ei sunt departe... Grijă le porţi în zadar...
TĂNASE: Ba nu-i vorbă că-s departe; dar leşii se-ndatorează
A ne tocmi şi cu dânşii...
RĂZAŞUL: Cine-i nebun ca să-i crează!

(Afară se aud strigăte: Să trăiască Aron-vodă.)

VULPOI: Aron-vodă să trăiască... Auziţi ce chiu? ce zvon?
Mult mai iubeşte norodul pe măria-sa Aron!
TĂNASE: Adecă, orice s-ar zice, è un vodă cumsecade:
Pe sărăcime o cruţă, pe cei cu căftan îi rade,
Iar nu lasă pe ciocoiul, fără fund şi fără dop,
Să despoaie toată ţara, cum făcea Petrea cel Şchiop!...
Însă nu-i lucru temeinic a norodului strigare.
Sunt bătrân. Văzui cam multe... Strigau alţii şi mai tare:
Să trăiască Lăpuşneanul, şi-l viclenіră urât;
Despot-vodă să trăiască, ş-apoi mi l-au omorât;
Să trăiască Ştefan Tomşa, şi-l goniră ca pe-un câne;
Ioan-vodă să trăiască, şi-l dete-n gheare păgâne...
Într-o clipă Lăpuşneanul, Tomşa, Despot şi Ion
Fură sus şi jos dodată... Vai şi de vodă Aron!
Una crede ş-alta spune, iar face din zăpăcire
Necrezute şi nespuse: aşa-i românul din fire.

RĂZAŞUL: Bine-ar fi s-avem odihnă! După ce de la Divan
Mi-am câştigat judecata, mulţumită lui Răzvan,
Cum aş mai zbura, bădiţă, să-mi mai văz de răzăşie!...
VULPOI: Nu-ţi este greu, căpitane, ca să spui o nerozie?
Eu unul, din ziulica de când m-am căpitănit,
Uitat-am nu răzăşia, ci chiar codrul înverzit!...
Ş-aice-s ca şi-n pădure, având puterea de-a face,
Fără frică de pedeapsă, tot ce vreau şi tot ce-mi place.
Neghiobii, ce nu m-ascultă, stau la pândă de-i ochesc,
Apoi mi-i iau la bătaie, mi-i închid şi mi-i globesc...
Suntem oameni, căpitane, pentru cari totul e lesne,
Căci lumea cea mai măruntă nu ne-ajunge nici la glesne.
Venit-a apa la moară! Vom măcina cât putem:
Să ne folosim de timpuri când alţii de noi se tem!...
Ce să te plângi atâta pentr-un pai de răzăşie,
Când acuma ţara-ntreagă e pentru noi o moşie!...
RĂZVAN *(intră foarte tulburat)*: Bine că sunteţi aice!...
Unde-i Vidra?... Ascultaţi!...
Mergeţi!... Pe toţi căpitanii pe dată să mi-i chemaţi!...
Eu v-am fost ca ş-un părinte!... Adunaţi-i mai în
pripă!...
Timpul zboară... Mai degrabă!... Într-o clipă! într-o
clipă!...

(Iese prin uşa din stânga.)

VULPOI: Ha, Ha! Înţeles-aţi oare vreun singur cuvânt măcar?
Mă tem că hatmanul nostru e cu trei roate la car...
RĂZAŞUL: Ce-ţi spuneam eu dineoară? Tot la vorba ceea vine:
Poticneala-i mare lucru... Măi Vulpoiule, nu-i bine!...
VULPOI *(furios)*: Măi? iar măi?...
TĂNASE: Noi pierdem vremea, tot la fleacuri înşirând!...
Haidem! Pe toţi căpitanii să-i adunăm mai curând.
Hatmanul ştie ce face. El învaţă, el răspunde.
Este datoria noastră ca să-l ajutăm oriunde...
Eu ştiu că-n ţara Moldovei unul e Răzvan, mă jur!
Păcat că-i ţigan... La dracu! Ăsta-i singuru-i cusur!

(Ies toţi prin uşa din fund, pe când prin cea din stânga intră Răzvan şi Vidra.)

RĂZVAN: Da! S-au împăcat cu leşii...
VIDRA: Şi cu păgânii?...
RĂZVAN: Fireşte!
VIDRA: Trebuia tu să-i dai sfaturi...
RĂZVAN: De la mine nu primeşte...
Atâta-i mai rău! iubito, cată drept în ochii mei!
Drept!... Aşa!... Spune-mi, acuma, nu citeşti nimic în ei?...
VIDRA *(cu nedumerire)*: Sunt tulburi...
RĂZVAN: Tulburi? Atâta?... Foarte bine! vrea să zică
Nici Aron-vodă în ochii-mi n-a putut citi nimică!...
Ochii mi-au fost cu credinţă...

(Strângând pumnii şi cu un glas înecat.)

Vidro! Vidro!... Eu voiesc
Negreşit una din două: sau moarte, ori să domnesc!
VIDRA: Asta-i şi dorinţa Vidrei... însă trebui amânată...
Nu-i timp...
RĂZVAN: Astăzi, astăzi, astăzi; sau astăzi, ori niciodată!
Aron se-mpacă cu leşii, şi cu ajutorul lor
Se-ntăreşte la domnie, pe când eu sughiţ şi mor!
Aron se-mpacă cu leşii, şi sabia-mi nu mai poate
Prin duşmani să mă slăvească, iar slava duce la toate!...
Aron se-mpacă cu leşii... Fără nume, fără tron,
Ce fac eu?... Răspunde-mi, Vidro!... Aşadară, jos Aron!...
VIDRA: Nu te grăbi!... mă-ngrijeşte o presimţire ciudată,
Şi presimţirea femeii nu se-nşeală nicioadtă...
RĂZVAN: Vorbe seci!
VIDRA: O, nu, Răzvane! Chiar astăzi eu am visat
O vedenie grozavă, un lucru înfricoşat...
Maica ta-n haine cernite din mormânt păşea spre mine,
Ochii-i se-necau în lăcrimi, pieptu-i gemea de suspine,
Şi durerea-i, plămădită cu mânia la un loc,
Îmi striga din gura-i moartă: Piei, nepoata lui Moţoc!...
RĂZVAN: Vise! O nimica toată! Luptătorul, care-n viaţă
Întâlneşte la tot pasul însăşi moartea faţă-n faţă,
Încât i se par acuma dopotrivă morţi şi vii,
Nu-l tulbură o nălucă ce sperie pe copii!...

Ș-apoi unde-i acea Vidră, care-mi tot spunea odată
De-a nu fi ca mici păraie, ci ca Dunărea cea lată?
Unde-i acea Vidră, care zi și noapte mă-nvăța
Că pân' și iubirea țării e pofta de-a se nălța?
Unde-i acea mare Vidră, ale căreia cuvinte,
Ca o sămânță măruntă, îmi cădeau adânc în minte,
Și din tainicele brazde ale sufletului meu,
Prinzând rădăcini cu-ncetul, dezvălindu-se mereu,
Ieșir-acuma deodată, pline de suc și de viață,
Râzând de viscoli, ca bradul încins cu sute de brață?
Unde-i Vidra?... Dinainte-mi stă un chip tremurător,
Ce de spaimă crede-n umbre și plânge de spaima lor...
Așa? Tu, ce-ai fost în stare, cu-mbrânciri necontenite
Pân' la marginea măririi să m-aduci pe nesimțite,
Tocmai astăzi, când ajungem la doritul nostru mal,
Te-ngrozește fața mării ce ridică val pe val?...
Află dară că degeaba unda muge, vântul geme;
Răzvan, împins pân-aice, de furtuni nu se mai teme,
Și călcând cu desperare peste unde, peste vânt,
Va ști să meargă-nainte: sau la tron, ori la mormânt!...

(Intră Răzașul, Vulpoi, Tănase și mai mulți căpitani.)

VIDRA: Mă duc să mă-nchin, Răzvane... Numai în zile de goană
Omul uită necredința și-nțelege o icoană!...

(Iese.)

CĂPITANII: Să trăiești!
RĂZVAN: Nu-i timp de vorbe!... Pe când viteazul Mihai
Scaldă Țara Muntenească de la Giurgiu pân'la plai,
În sângele de năpârcă al urdiilor păgâne;
Pe când Jigmon ungureanul, la hotarele române,
Păscut cu noi împreună de șarpele veninos,
Își pune pieptul în luptă pentru crucea lui Hristos;
Pe când neamțul, francul, papa, țările creștine toate
S-au unit ca să doboare spurcata păgânătate,
Numai leșii cei zburdalnici sunt cu turcul înțeleși,
Iar domnul Aron al vostru s-a tocmit argat la leși!
Sunteți români, și românii n-au suferit niciodată

Pe fruntea domnilor ţării măcar o singură pată!
Un vodă-i un fel de doftor, şi norodul, fraţii mei,
Nu-i dator să fie jertfa doftorilor celor răi!...
Mulţi domni avuse Moldova; cei buni au domnit o viaţă,
Ceilalţi au purtat cununa o singură dimineaţă;
Căci făcându-se lumină şi soarele fiind sus,
Poporul da jos pe-aceia pe cari poporul i-a pus![31]...
Un vodă, ca orişicine, îşi ia plata după faptă...
M-aţi înţeles? Vremea trece...

CĂPITANII: Jos Aron!...

RĂZVAN *(arătând uşa)*: Ţara v-aşteaptă!

(Căpitanii ies, afară de Vulpoi şi de Tănase.)

VULPOI: Să-l ucidem?...

RĂZVAN: Nu, lăsaţi-l!...Domnii când nu mai domnesc
S-aseamănă cu strigoii: ei umblă, dar nu trăiesc...

VULPOI: Bine!...

RĂZVAN: După ce-l veţi prinde, să daţi semne din pistoale!...

VULPOI: Înţeleg!... Ş-apoi să facem ca norodul să se scoale,
Ş-adunându-se cu gloată, mic şi mare pe maidan,
Să zbiere dobitoceşte: Trăiască vodă Răzvan!...

RĂZVAN: Pe Başotă...

VULPOI: Ştiu! Cu dânsul voi avea chiar eu a face:
De mult îl pândesc de-aproape, căci nici de frică, nu-mi place!...

(Iese.)

TĂNASE: O să plec şi eu îndată, numai o vorbă să-ţi spui...
Faci rău!...

RĂZVAN: De ce?

TĂNASE: Apoi bine, nu se cade orişicui
A şedea pe scaunul ţării...

RĂZVAN: Ce-nsemnează?...

TĂNASE: Proasta minte
Ar vrea să-ndulcească vorba şi nu găseşte cuvinte...
Dă-mi voie să-ţi spui pe faţă...

RĂZVAN: Spune verde, moş Tănas!

TĂNASE: Despot fu grec, Ioan-vodă fu armean şi Iancu sas...

Dar orişicum pân-acilea, din mila dumnezeiască,
Noi n-am avut nici un vodă... ştii! Ţara o să cârtească.
Ce să-i faci!... Mai bine hatman. Să nu fi fost
tată-tău...

RĂZVAN *(încruntat)*: Cum?...

TĂNASE: Apoi de! Bătrâneţe!... Să ne ierte Dumnezeu!...

(Iese.)

RĂZVAN *(se aşază cu capul plecat pe mâni, apoi se scoală, face în tăcere câţiva paşi prin odaie, se opreşte pe loc)*:
Nu-i greu încă patru zile de-a ne mai lupta-n cetate,
Pân'ce tabăra lui Jigmon va lovi pe leşi la spate...
Docamdată, pân-atunce, nu ne temem de păgâni:
Ramazanul lor mai ţine tocmai două săptămâni...
M-am gândit bine la toate... Câte griji şi câte trude
Numai ca s-apuci domnia!

(Cu tulburare.)

Dar pistolul nu s-aude!...

(Ascultând.)

Nu!... Tot nu!...

(Îşi freacă fruntea, se aşază iarăşi pe divan şi pleacă capul pe mâni.)

VIDRA *(intrând încet)*: Acum, iubite, nu-i timp a mai cugeta!
Steaua lui Răzvan e mare: încrede-te-n steaua ta!...
Fii bărbat în orice soartă: şi-n cădere, şi-n izbândă,
Privind cu sângele rece la răsplată sau osândă!

RĂZVAN *(sculându-se)*: Tu n-ai auzit pistolul?

VIDRA: De nu vei avea noroc,
Blăstemul o să izbească pe nepoata lui Moţoc,
Care din cupa măririi s-a străduit să te-mbete.
Şi nici ea nu-i vinovată! Nu!... Sunt neamuri cu pecete,
În cari Dumnezeu sădeşte vreun bine sau vreun păcat,
Ş-apoi toţi d-acelaşi sânge îl moştenesc nencetat!
Neamul lui Moţoc nu poate s-aibă altă cugetare,
Decât numai-numai-numai văpaia s-ajungă mare!...

RĂZVAN: Tu n-ai auzit pistolul?... Pistol!... Nu l-ai auzit?
Spune!

(Cu furie.)

Ureche! Ureche!...

(Afară se aude o împușcătură.)

A! De-acuma s-a sfârșit!
Sunt domn! Trăiască domnia!...

(Cu amărăciune.)

Cât de lesne, cât de iute
Se răstoarnă domnii țării, cel mult în zece minute!

(Către Vidra.)

Dar tu nu mai spui nimica? mai dinioară mi-ai zis
Nu știu ce... ba mi se pare... de!... îmi povesteai un vis...
Mai spune-mi-l înc-o dată...

VIDRA *(îngenunchind)*: Îți mulțumesc, Doamne sfinte,
C-ai auzit cu-ndurare o rugăciune fierbinte!...

(Se scoală.)

Crezut-ai oare, Răzvane, că se poate speria
De niște deșerte vise chiar o inimă c-a mea?
Gândit-ai oare, iubite, c-o nălucă muierească
Ar putea glasul măririi în pieptu-mi să-l năbușească?...
Vântulețul, ce-adiază printre vițe din lăstar,
Rămâne fără putere în fața unui stejar,
Pe care numai furtuna îl zguduie și-l sfărâmă...

RĂZVAN: Furtună?...

VIDRA: Cea mai cumplită!

RĂZVAN: Ești doamnă, Vidro...

VIDRA: Sunt mamă!...
Aici copilul se mișcă... Simțindu-l în sânul meu,
Uit toate și văd acuma, văd că-s femeie și eu!...

(Afară se aud strigăte: Să trăiască Răzvan-vodă.)

RĂZVAN: Ascultă, iubito Vidră! Ascultă, scumpo soție!...
Sângele nostru din leagăn va moșteni o domnie!...

(Intră Șoltuzul și mai mulți târgoveți.)

ŞOLTUZUL *(închinând lui Răzvan pe o tablă de argint struguri şi spice de grâu)*: După datina străbună, rămasă de la mai-mari,
Eu, Şoltuzul ot-Suceava cu cei doisprezece pârgari,[32]
Aleşi ca să fim în fruntea târgoveţilor d-aice,
Dorim măriilor-voastre ani mulţi şi viaţă ferice,
Încât să-ncingeţi Moldova, asemenea unui brâu,
Numai cu livezi de struguri, numai cu câmpii de grâu;
Căci norodul, dând domnia, se mulţumeşte cu poame,
Ca să nu piară de sete şi să nu moară de foame.

RĂZVAN: Primesc din mâinile voastre prinosul de bun ogur,
Ş-a fi părintele ţării făgăduiesc şi mă jur:
Nu voi uita niciodată c-a românului tărie
Este plugul şi cântarul mai presus de boierie...

ŞOLTUZUL: Tot după vechi obiceie, păstrate din veac în veac,
Ales-am din sânul nostru băiatul cel mai sărac,
Pentru ca măriei-tale din gura-i copilărească
Să dea, fără să se teamă, o povaţă bătrânească...
Copile, sărută poala îmbrăcămintei domneşti,
Şi cum vei putea mai bine, oraţia s-o citeşti!

BĂIATUL *(după ce sărută mâna ce-i întinde Răzvan)*:

Măria-ta!
Nu te supăra,
Ci fii bun a ne-asculta!
Îţi vom spune cam multe
Şi mărunte,
Dar tot lucruri plăcute,
Să fie drag orişicui să ne-asculte!
O sută de ani să domneşti,
Pe duşmani să-i biruieşti,
Pe vrăjmaşi să-i pedepseşti,
Pe turci
Să-i pui în furci,
Pe tătari
Să-i pui în pari,
Pe leşi şi pe cazaci
Să-i dai la draci,
Alta să nu faci;
Pe unguri şi pe nemţi
Tot acolo să-i trimeţi;
Ş-aşa mai departe,
Ca toţi să-i aibă parte,

Ş-aşa înainte
Ca toţi să-nveţe minte,
Ş-aşa rânduri-rânduri
Ca toţi să se puie pe gânduri!...
Dar cu moldovenii tăi,
Măcar de-o fi şi răi,
Măria-ta să fii bun cu ei;
Şi de-i vedea unii şi desculţi,
Măria-ta tot să-i asculţi;
Căci norodul e cam năzdrăvan:
Face multe pozne într-un an;
Şi ţara-i cam nebună:
Face multe pozne şi-ntr-o lună;
Ba la-ndemână
Şi-ntr-o săptămână;
Iar de nu t-ei păzi,
Chiar într-o zi
Multe-i auzi!

RĂZVAN *(dându-i o pungă)*: Destul! Să trăieşti, băiete!...

(Intră Răzaşul, Tănase şi mai mulţi căpitani.)

RĂZAŞUL: Măria-ta! Sănătate!
Isprăvit-am toată treaba fără multă greutate:
P-Aron-vodă la răcoare în spătărie l-am pus;
Boierii, mitropolitul, pe toţi la palat i-am dus;
Mai în sfârşit, lucru-i gata!
RĂZVAN: Unde-i Başotă?
RĂZAŞUL: El are
Pe Vulpoi cu toată ceata de vânători în spinare.
RĂZVAN: Bine, dragii mei tovarăşi!... Stăpânirea-mi în curând
La toţi şi la fiecare va da răsplată pe rând...
SBIEREA *(intrând iute, speriat, pierzând răsuflul, cu o lădiţă în mână)*: Jupâne!... Mărite doamne!...Scapă-mă! Norodul pradă!
Sinete, zapise, ţara, lumea-i în această ladă!...
RĂZVAN: Linişteşte-te, jupâne. Averea-ţi chiar pe maidan
O poţi lăsa fără grijă în zilele lui Răzvan...
SBIEREA *(răsuflând mai uşor şi făcând semnul crucii)*:
În ladă tot e mai sigur!... Păräluţa cere pază:
Mai bine s-o ţii sub cheie, ca nimene să n-o vază...

VIDRA: Doamne, soţule, stăpâne! Nu mă mai pot opri!...
Într-un glas cu ţara-ntreagă, viu a-ţi ura ş-a-ţi dori
O domnie fericită... Ba înc-aş mai vrea ca mâne
Tu să legi într-o cunună toate ţările române,
Încât de la Marea Neagră pân'la falnicul Carpat,
Să nu domneşti ca un vodă, ci ca Răzvan împărat!
CĂPITANII: Da, da, da! Împărăţie!...
TĂNASE *(trist)*: Ar fi bine docamdată
Să rămânem cu Moldova!
SBIEREA: Ce om fără judecată!
Dar Moldova-i sărăcită! Nu-i chip altfel s-o cârpeşti
Decât unind laolaltă mai multe ţări româneşti...
Două şi două fac patru: cea mai dreaptă socoteală!...
RĂZAŞUL: Vulpoi avuse dreptate... Nu mai cred în poticneală!...
Toate semnele sunt bune!... Măria-ta, la palat
Ne-aşteaptă mitropolitul cu toţi boierii din sfat...
RĂZVAN: Să mergem! Voiesc acuma din gura domniei-mele
Ţara s-audă nădejdea d-a scăpa din zile grele.
SBIEREA *(cu umilinţă)*: Stăpâne preamilostive, unde-i merge, merg şi eu;
Lada mea e-n siguranţă numai lângă domnul meu!...

(Toţi se pregătesc a ieşi.)

VULPOI *(intrând cu spaimă)*: Pierduţi!...
TOŢI: Ce veste?
VULPOI: Vătavul...
TOŢI: Ce-i?...
VULPOI: Başotă...
TOŢI: Zi!...
VULPOI: Trădare!
Scăpă din mânile mele, deschise poarta cea mare,
Leşii au umplut cetatea!...

(Sbierea cade mort, fulgerat de apoplexie.)

RĂZAŞUL *(clătind din cap)*: Poticneala!...
TĂNASE: Eu ştiam
Că nu se cădea s-apuce scaunul ţării orice neam.

VIDRA *(luând pe Răzvan de mână)*: Iubite! Nu sta pe gânduri... Când soarta te prigonește,
Fii mândru chiar în cădere!...
CĂPITANII: Măria-ta! Poruncește!...
VIDRA: Și ce s-așteptați voi oare de la viteazul Răzvan,
Decât paloșul în mână, și-nainte la dușman?
RĂZVAN *(scoțând sabia)*: Să trăiască neagra moarte! Ne cunoaștem foarte bine!...
Cine vrea s-o strângă-n brațe, iată calea! După mine!...

Moartea-i mireasă,
Mormântu-i casă,
Viermii sunt nași,
Hai la vrăjmași!

(Iese urmat de căpitani.)

VIDRA: Moarte!... Moarte!... Dar se poate?... Moară oamenii cei mici,
Precum călcâiul turtește mușuroiul de furnici;
Omul, însă, care lumea pe palmă-i ar vrea s-o poarte,
Zodia-i, scrisă pe frunte, respinge pizmașa moarte!...

(Se gândește.)

Dumnezeule puternic! De ce mai faci uriași,
Dacă-n rând cu toți piticii pradă morții vrei să-i lași?...
Cum? Cereasca ta dreptate se pogoară pân'la fiară:
Vulturul trăiește veacuri, iar musca d-abia o vară,
Și numai omul cel mare, stăpâne, tu-l osândești
Ca să moară dopotrivă cu muștele omenești!...

(Se cutremură.)

O, nu, nu! Răzvan nu moare!... Orice pai în astă lume
Trebui s-aibă vro ursită, o țintă, vrun scop anume,
La care-i dator să meargă, de vântul sorții împins,
Și cade numai atunce când este semnul atins!...
Calea lui Răzvan e lungă și d-abia se desfășoară:
Pân'la capăt e departe... Răzvan nu poate să moară!
Nici chiar Dumnezeu el însuși nu schimbă ceea ce-i scris!...

(Iute.)

În genunchi, Vidro!...

(Îngenunchează și ridică ochii în sus.)

Iertare!...

(Cu spaimă, punând mâna la ochi.)

Visul meu!... Grozavul vis!...

(Sculându-se cu tărie.)

Și de ce eu stau aice, când Răzvan înfruntă focul?
Dați-mi armă!... Lângă dânsul, în primejdie mi-e locul...

(Se repede la armătura de pe părete și se oprește.)

Dar copilul meu, o, Doamne!

(Se cutremură.)

Ce-aud?

(Din spațiu răsună o voce ca un ecou: Dar copilul meu? Vidra cu groază își întoarce fața spre ușă, ca și când ar vedea pe cineva acolo.)

Muma lui Răzvan!... Mă-ntreabă... Și ce-i pot răspunde eu?

(Făcând semnul crucii.)

Piei, nălucă, piei! Sunt mamă!

(Face un pas îndărăpt.)

Nu te-apropia!...

(Răsună iarăși ecoul: Sunt mamă!... Vidra, zdrobită de emoțiune, se aruncă pe divan.)

Ea vrea dinte pentru dinte! Muma mumei cere samă!...

(Face o sforțare și se scoală cu energie.)

Oare nu mai sunt eu Vidra?

(Abătută.)

E cumplit al mumei dor!...

(Pe prag apare Răzvan, greu rănit, ținut de Vulpoi și de Răzaș. Vidra se repede înainte-i.)

A! Scăpat! Ce fericire!... Tu!

RĂZVAN *(cu un glas slab, pe când Vulpoi și Răzașul îl pun pe divan)*: Am biruit și mor!...

(Arătând la cadavrul lui Sbierea.)

Nu-mi ziceai tu, oare, Vidro, să fiu întocmai ca Sbierea?
Eu cu cinstea şi mărirea, el cu prada şi averea!

(Vidra îngenunchează şi-şi ascunde faţa în mâini.)

Dar ce-i mai trebui acuma mii de galbeni în grămezi?
Ce-mi foloseşte domnia?... Pe-amândoi aci ne vezi
Praf, pulbere şi cenuşă!... Nebuni, ce din lăcomie,
El pentr-o biată lescaie, eu pentr-un ceas de mândrie,
Necruţând nimica-n lume, neştiind nimica sfânt,
Uitam că viaţa-i o punte dintre leagăn şi mormânt!...

(Cu durere.)

Mi se-ntunecă vederea, dar văd ceva de departe...
O jumătate din mine de cealaltă se desparte...
Ah, veniţi, veniţi cu toţii!... Unde-i bătrânul Tănase?...
RĂZAŞUL: Apărându-te pe tine, mort în luptă a rămas!...

(Vulpoi plânge.)

RĂZVAN *(în agonie)*: Ţigan!... Ţigan!... Apă!... Apă!...

(Cade mort peste Sbierea.)

RĂZAŞUL: Decât o aşa domnie,
Mii de tunete, mai bine-i un petec de răzăşie!...
Zmeul zmeilor să-ncapă într-o şchioapă de mormânt!...
VULPOI *(cu spaimă)*: Nu vezi că-i moartă şi Vidra?... N-a zis un singur cuvânt,
Nici o vorbă, nici un ţipet, privind pe Răzvan că moare!...
VIDRA *(sculându-se liniştită)*: Voi puteţi vorbi ş-a plânge!...
VULPOI: Doamnă!...
VIDRA: Pe voi nu vă doare!...
RĂZAŞUL *(cu furie)*: Dar tu l-ai ucis, ciocoaică! Tu la moarte-l aduseşi!
O să mi-o plăteşti acuma, tune-fulgere!...

(Scoate cuţitul şi voieşte s-o lovească.)

VIDRA *(cu sânge rece, arătând la uşă)*: Să ieşi!

(Răzaşul lasă mâna în jos şi pleacă capul.)

Perseverenţa, I, 1867, n-rele 6–33

Notele lui Hasdeu
la
RĂZVAN ŞI VIDRA

1. **Adecă nu-i vorbă, nici călăii nu sunt rari...**
Despre această ocupaţiune a ţiganilor: Toppeltinus, **Origines Transsylvanor,** ed. 2, Vien. 1762, op. 6, p. 56 – Benko – **Transsylvania.** Vindob, 1778, t. 1, p. 502 – Miron Costin – **Letopisețul Țării Moldovei,** t. 1, p. 231 – Grellmann etc.

2. **Tat'tău va fi fost băiete, o groază de blăstemat**
De-au întortochiat pe mă-ta în linguşirile lui!
Despre părinţii lui Răzvan, vezi: Heidenstein – **Rerum Polonicar,** lib. XII. Francof. 1672, p. 315: **Rozvanum quemdam, qui matre Valacha, patre ex eo genere hominum, quo Ciganos vulgo vocant natus.**

3. **Petru Vodă şchiopătează, dar nu-i slut!...**
Despre frumuseţea lui Petru cel Şchiop vezi: Crusius – **Turco – Graecia,** Basil. 1584 – Hammer – **Geschichte d. Osmanisch. Reiches,** t. 3, p. 205.

4. **Par'c-aş fi singur că-i iarăşi vreun cântec neruşinat!**
În pravila lui Vasile Lupul, publicată în 1643, dar bazată pe neşte materialuri cu mult mai vechi, se prevede deja pedeapsa pentru „cela ce va scrie versuri sau va scoate cântece într-o ocară cuiva...". Vezi: Misail – **Epoca lui Vasile Lupul,** p. 54 – E remarcabil că asemeni satire au fost familiare străbunilor noştri chiar în timpii cei primitivi ai Romei; dovadă cele XII Table: „qui malum carmen incantasset...".

5. **Logofătul e viclean...**
Mare-logofăt era pe atunci Luca Stroici, unul din oamenii cei mai învăţaţi şi cei mai perfizi ai timpului, despre care vezi monografia mea: **Luca Stroici – părintele filologiei latino-române,** Bucureşti, 1864.

6. **Cată dar, dascăle, cată!...**
Vezi opiniunea lui Ștefan Tomșa despre oamenii cei învățați, în Miron Costin – **Letop.**, t. 1, p. 231.

7. **Cum că de-osândă se iartă, pe cine-l ia de bărbat**
O copilă, o fecioară, un suflet nevinovat...
Acest sublim obiceiu a existat în Moldova până la începutul secolului nostru, dupre cum își aduc aminte bătrânii. El se pare a fi o reminiscență a supremei venerațiuni ce avusese anticii romani pentru virginitate.

8. **Țiganul la mal se-neacă!...**
Țiganul își dete în petec.
O mulțime de asemenea proverbe și anecdote despre țigani, vezi în Anton Pann – **Povestea vorbei.**

9. **Furul se dă acelui de la care a furat...**
Acest obiceiu a existat deja în pravila cea pierdută a lui Alexandru cel Bun precum arată un călător, care a trecut prin Moldova în anul 1420. Vezi **Voyages et ambassades de Messire Guillebert de Lannoy,** Mons. 1840: „les larrons jusque à neuf furent prins et a moy livrez la hart au col...". Pasajul întreg noi l-am reprodus în **Arhiva istorică,** t.1, p. 129–130. În documentele scrise românește aceasta se numește: „a da pe fur de grumaz". Originea obiceiului se referă la legislațiunea romană din cele XII Table. vezi: Gaius – Comment. I § 189: „liber verberatus addiecebatur ei, cui furtum fecerat".

10. **Ar fi răzași ca și ai noștri, numiți acolo moșneni...**
Răzaș și moșnean sunt sinonime în toată puterea cuvântului. Răzaș vine de la „redire", verb juridic, care înseamnă la anticii romani moștenirea averii teritoriale în marginile unei singure familii. Vezi: Terentius apud Heinecc., **Antiquitates Romanae jurisprudentiae,** Argentor, 1734, t. 2, p. 11.

11. **Le zice chineji, dar este chiar o breaslă răzășească...**
Vezi: Puscar – **Dissertaț despre împărțirea Ardealului,** p. 15, 16, etc. – Kemény – **Uber die chemal. Knessen und Kenesiate der Wallochen,** în Kurz Magazin, t. 2, p. 286–339 – Viszgálódász az Erdély Kenezsegekrol. Enyed. 1864 et.

12. **Știut! După ce-i din osul acelui vornic Moțoc...**
Despre acest Moțoc, care a răsturnat unul după altul pe Ștefan Rareș, pe Joldea Vodă, pe Alexandru Lăpușneanu și pe Basiliu Despote, vezi Ureche – **Letopis.**, t. 1, p. 176, 182, etc. Engel – **Geschichte der Moldau,** p. 192, 202, etc., Șincai și alții.

13. **Însuşi Domnul cu ruşine pleacă fruntea la păgân...**
Botero – **Relazioni universali,** Venezia, 1600, t. 2, p. 120: „I Vaivodi Moldavia di Valachia, e di Transilvania, si mantengono ne'loro principati a viva forza di presenti, e si mutano ogni giorno quei di Valachia e di Moldavia, perchè si danno a quel che più offerisce e per poter mantener quel che si e offerto, consumano i popoli..."

14. **C-acest vir valachus este strenuissimus...**
A amesteca cuvinte, locuţiuni şi chiar fraze întregi latine, a fost în Polonia o modă de eleganţă şi de erudiţiune, mai ales pe la finele secolului XVI. Din acest unct de vedere personajul Piotrowski este un tip istoric.

15. **Eu unul îţi spun atâta, că de-oi fi vro dată crai...**
În Polonia, după stingerea dinastiei Jagellonilor, toţi nobilii, până şi cei mai de jos, erau eligibili la tron. Proverbul favorit al acelei epoci era: **„ţăranul nobil este egal Voievodului"** (izlachcie na zagradzie, rowien wojewodzie...)

16. **La marginea drumului/În calea armeanului...**
Tot comerţul Moldovei din secolul XVI se afla în mâinile armenilor, ceea ce explică sensul acestei doine publicată de D. Alecsandri. – Pentru citaţiuni, vezi scrierea mea: **Istoria toleranţei religioase în România,** p. 61–65.

17. **În codru se pedestreşte, pe câmp încalecă iară...**
Vezi Bălcescu – **Arta militară la moldoveni,** În Magazin istoric, t. 2, p. 52.

18. **De la Alexandru Vodă şi de la Ştefan cel Sfânt...**
Aşa numea poporul pe Ştefan cel Mare. Vezi Ureche – **Letopisetul...,** t. 1, p. 145 – Strykowski, **Kronika Polska,** Warszawa, 1846, t. 3, p. 320.

19. **Leşii au o lege-anume: un om de neam ţigănesc...**
Vezi legile din 1565 şi 1578, în **Volumina Legum,** t. 2, p. 608 şi 691. – cf. Czacki – **O Cyganach** în Dziela, Poznan, 1851, t. 3, p. 300.

20. **Iar jidovii, mai cu seamă, sunt ca-n ţara lor...**
Despre evreii în Polonia vezi o interesantă scrisoare din 1601 în Burmann – **Sylloge epistolarum,** Leidae, 1727, t. 2, p. 69–71.

21. **După cum mărturiseşte fericitul Chrisostom...**
Vezi Königswarter – **Histoire de l'organisation de la famille.** Paris, 1851, p. 337, unde mai citează un canon sinodal: „Mulier non est facta ad imaginem Dei".

22. **Iscoadă-n întreaga lume, popă numai în altar...**
Cum că preoții greci și ruși din secolul XVI jucau în adevăr asemenea roluri. Vezi **Akty Zapadnoi Rossi,** t. 4, p. 159–160, 203–236 și **Acta Tomiciana,** t. 1, p. 154.

23. **Precum anume sunt scrise în sfântul Nomocanon...**
Vezi Nomocanon Photii cum comment Balsamonis, ed. Justelli, Paris, 1615, p. 186–187.

24. **Spre mai deplină răsplată, în boierimea leșească...**
Despre această înaintare a lui Răzvan în armata polonă sub regele Ștefan Batori, vezi Heidenstein, loco laudato: pro gregario primum milite inter pedites meruerat, postea a Stephano Rege virtutis causa ad ordimen perductor fuerat..."

25. **De la tătari mă laudă...**
Despre tot ce suferea Moldova în secolul XVI din cauza invaziunilor tătărești, vezi Gratiani – **De Despota Vallachorum Principa,** Varsavie, 1759, p. 19, 75: sensibus atque imbelli aetate occisa, aedificiis in censis, quindecim millia capitum Christiani nominis in servitutem abduxere.

26. **Să nu vezi o sărmăluță, ci tot numai borș cu știr...**
Până la introducerea cucuruzului sub primul Mavrocordat, varza sau curechiul forma mâncarea națională a țăranului român, dupre cum zice Miron Costin – **Letopisețul...,** t. 1, p. 9: „în toată viața în mâncare cu dulceața curechiului". Despre originea slavică a borșului cu știr, vezi Golembiowski – **Domi i dwori,** Warszawa, 1830, p. 32–33.

27. **O viță lăpușnenească: feciorul lui Alexandru...**
Așa se intitulează însuși Aron Vodă în crisoavele sale. Vezi Wickenhauser – **Moldowa oder in Urkundenbuch,** Wien, 1862, t. 1, p. 93.

28. **Cumpărai pe lângă Nistru neșe câmpuri nelucrate...**
Așa cum era pe atunci tot litoralul Nistrului din cauza invaziunilor tătărești, precum arată călătoria olandezului Douza – **De itinere suo Constantinopolitano,** Lugduni Bat., 1599, p. 16.

29. **...mii de vite râmătoare...**
Una din principalele resurse de bogăție în zona de mijloc a Basarabiei nistrene. Vezi Kantemir – **Beschreibung der Moldau,** Leipzig, 1771, p. 69.

30. **Astfel pieri Faraon** etc.

Din această opiniune poporană despre originea țiganilor a derivat la noi numele de „Faraon“ sau „Baraon“. E remarcabil că autorii romani de câte ori vorbesc despre vechii egipteni, parcă descriu pe țiganii de astăzi, bunăoară: Amm. Marcell, l. XXII, 36 și 16 Ariston ap. Aulu-Gell., I, XI, cap. 18, etc. Cronicarul săsesc Weyss, carele cunoscuse personalmente pe Răzvan, zice: „Resovan war gewis nationis aegyptiacae...“. Vezi Trauschenfels. Deutsch Fundgruben z. Gesch. Siebenburgens, Kronstadt, 1860, p. 145.

31. **Poporul da jos p-aceia pe cari poporul i-a pus...**

Cum la români n-a existat niciodată nici măcar umbra așa numitului „drept divin“, dovadă că chiar Ștefan cel Mare, deși cucerise tronul cu sabia în mână și deși era fiu de domn, totuși a fost silit să convoace adunarea poporului și „i-a întrebat pe toți, este cu voia tuturora să le fie domn?“ Vezi Ureche – **Letopisețul...** p. 118. Mai multe alte probe, care nu pot avea aci locul lor, au fost dezvoltate în Cursul public de dreptul constituțional al românilor, pe care îl ținusem în sala Ateneului Român în septembrie-noiembrie 1866.

32. **Eu, șoltuzul ot Suceava, cu cei doisprezece pârgari...**

Despre șoltuz, pârgari și toată organizațiunea vechilor municipalități române vezi în a mea **Arhivă istorică,** t. 1, part. I, darea de seamă p. VII–VIII. – Despre obiceiul de a oferi principelui la intrarea în domnie struguri și grâu, cată Heidenstein, op. cit., p. 318.

B.P. HASDEU - *RĂZVAN ŞI VIDRA*

REFERINŢE CRITICE

selecţie

«După două încercări nereuşite de teatru istoric, Hasdeu izbuteşte oarecum neaşteptat în piesa în versuri **Răzvan şi Vidra,** rămasă până astăzi, alături de **Vlaicu-vodă,** una din foarte rarele capodopere ale genului la noi. Izvorul este din nou Bălcescu, autor al unei biografii a lui Răzvan. Nu e nici o îndoială că o parte dintre motivele dramei Hasdeu le-a cules din aerul epocii sale romantice: „lupta de ură" dintre boieri şi popor, ţiganul văzut ca un spirit liber, cinstit şi nesupus convenţiilor, folclorul haiducesc ş.c.l. Mulţi romantici, în cap cu Mérimée, au privit cu simpatie pe foştii robi, deveniţi briganzi sau revoltaţi, dar conservându-şi sufletul inocent, penetrabil de pasiuni sălbatice. [...]

Forţa dramei constă în substratul ei pasional, dincolo de circumstanţele sociale imediate. De altfel, ca toţi romanticii, Hasdeu este un evocator tendenţios al trecutului, istoria fiind până şi la un mare istoric ca el doar un pretext de a promova convingeri contemporane. Nu ca dramă istorică ne interesează **Răzvan şi Vidra** (plină de anacronisme), ci ca dramă a unei pasiuni general umane. Nici la Hugo, nici la ceilalţi autori de teatru romantici lucrurile nu stau altfel. Şi de aceea nu e adevărat că Răzvan „cade" de la statutul unui revoltat social altruist la acela al unui egoist orbit de putere (şi încă sub influenţa ambiţioasei Vidra): în el se află din capul locului germenele „răului" fatal. Răzvan e un romantic tipic, măcinat de ambiţie ca de o boală, şi care-şi dezvăluie treptat esenţa demoniacă. El îşi provoacă în fond şi în mod repetat soarta: intervenind în discuţia dintre Başotă şi târgoveţi sau iertându-l pe Sbierea de câte ori îl are la mână. Vidra e catalizatorul patimii lui (femeie, ea însăşi, din aceeaşi specie de monomani şi de obsedaţi), însă nu mai mult. E greşit a vedea în ea geniul rău şi dublul impur al lui Răzvan. Mai curând are dreptate Călinescu să observe că Răzvan nu e un ins slab, căruia să-i fie necesară ambiţia Vidrei. Dar Răzvan, conştient de predestinarea sa, are

momente de „absență", când e covârșit de un soi de mâhnire metafizică, și în aceste momente intervine Vidra, spre a-i aminti de visul său încă neînfăptuit. [...] Sfârșitul eroului și al tragediei este foarte hugolian, îndeosebi în scena în care Vidra, disputată între simțirea de mamă și dorința de a lupta alături de Răzvan, aude voci din eter, sau în scena finală, în care, după ce bărbatul moare, femeia își recapătă întreaga stăpânire de sine și-l dă afară pe Răzăș, care voise s-o înjunghie. (Ceea ce Chiajna nu putuse face cu vornicul Dumbravă, în nuvela lui Odobescu). Cu excepția parțială a lui Sbierea, tot un monoman în zgârcenia lui maladivă, și care se dovedește până la urmă mai mult un bonom fricos decât un ticălos, restul personajelor aproape nu contează. Memorabili sunt protagoniștii, faptele și replicile lor.»

(Nicolae Manolescu – **Istoria critică a literaturii române.** ED. Minerva, București, 1990, pp. 302–304).

«**Răzvan și Vidra** este o creație armonioasă. Ea este în același timp și cea dintâi lucrare de valoare în evoluția dramei istorice românești. Prezentată pe scenă în 1867, apărută tot atunci în foiletonul ziarului „Perseverența" și în volum, piesa purta titlul **Răzvan Vodă.** A treia ediție, din 1869, avea titlul **Răzvan și Vidra,** ce se păstrează și în ediția a patra, din 1895. Drama (Hasdeu o numește mai târziu „poemă dramatică în cinci cânturi") își desfășoară acțiunea în Moldova, la sfârșitul secolului al XVI-lea. Pe un fundal social larg, în care autorul surprinde contradicțiile acestei epoci dominate de nedreptate și cruzime, se conturează destinul neobișnuit al lui Răzvan, un rob țigan eliberat care, în ciuda provenienței umile, ajunge domn al Moldovei. Cele dintâi tablouri ale piesei îl prezintă ca pe un revoltat împotriva asupririi boierilor. Prin semeția vorbelor și prin pamfletele lui, instigă la revoltă și pe cei din jur. Amenințat cu moartea, iar apoi din nou cu robia (pentru un galben luat din punga unui boier), Răzvan este nevoit să ia calea codrului și, aici, este ales căpitan de haiduci. Acum o cunoaște pe Vidra, nepoata boierului Moțoc, născută sub zodia ambițiilor strămoșilor, deslușește în Răzvan o energie care nu semăna cu a oamenilor obișnuiți. Ea îi transmite treptat, cu inteligență și tenacitate, patima măririi. Răzvan părăsește codrul, intră în armata polonă, se remarcă repede ca un bun ostaș. Cu toată ascensiunea, este încă mistuit de sentimente contradictorii. Ca și răzășul și Vulpoi, deveniți și ei din haiduci ostași în țară străină, Răzvan are nostalgia meleagurilor sale. Prins în mrejele Vidrei, el are încă puterea să respingă onorurile nedemne. Dar, robit de himera puterii, într-un

moment prielnic, răstoarnă pe Aron Vodă și-i ia tronul. Fostul rob nu era însă pregătit pentru treburile complicate ale țării și visul se spulberă repede. Răzvan moare apărându-și tronul, zidurile Sucevei, de năvala armatei leșești. Acest final, altul decât cel istoric, purifică în bună parte eroul. De cele întâmplate e acuzată Vidra, femeia aprigă care îl împinsese atât de nesăbuit spre domnie [...].

Drama lui Hasdeu scrisă în versuri, alternează spectaculos impetuozitatea, retorismul tumultuos, cu tonurile pline de gravitate, de lirism. Alte momente au o vioaie tentă comică, de sorginte populară. **Răzvan și Vidra** se ridică deasupra modalității tradiționale a dramei pașoptiste. V. Alecsandri și, mai cu seamă, Al. Davila și B. Delavrancea au găsit în piesa lui Hasdeu un model.»

(**Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900,** Editura Academiei R.S.R., București, 1979, p. 429)

«Pasiuni puternice deslănțuite, dorința de glorie și mărire a Vidrei, credința în **destin,** iubirea de popor a lui Răzvan și ura sa împotriva „ciocoilor“ (sentimente în care recunoaștem idealurile politice ale lui Hasdeu), dragostea de natură și nostalgia patriei – toate acestea alcătuiesc un material bogat, plin de rezonanțe romantice, din care autorul a izbutit să creeze una din cele mai frumoase piese a literaturii dramatice române. Hasdeu a creat în Vidra un personaj feminin cu totul excepțional, care a și servit de model dramaturgiei de mai târziu. Versul din **Răzvan și Vidra,** deși nu totdeauna desăvârșit, este totuși plin de sevă, uneori scăpărător, alteori dur, aspru, pietros.

Răzvan și Vidra este, în această privință, o foarte frumoasă dramă romantică, în care apar pentru întâia oară eroi conduși de un „destin imperial“, așa cum nu prea se întâlnesc în istoria dramei românești. Răzvan și Vidra sunt personagii cu o adâncă și zbuciumată vieață sufletească. Ei nu sunt uniți numai printr-o puternică pasiune – care face pe Vidra, nepoata lui Moțoc, să fugă în lume cu Răzvan, căpitan de haiduci – ci și printr-un **destin comun.** Sentimentul destinului – care se poate descifra și în alte opere ale lui Hasdeu – dă acestei drame o notă proprie, anevoie de identificat în dramaturgia românească.

Nici un alt scriitor român n-a cântat mai sincer și mai înfierbântat gloria, „setea de a merge înainte“, „setea de a fi tot mai mare și mai mare“, ca Hasdeu în **Răzvan și Vidra.** Alături de dragoste, cealaltă pasiune dominantă în **Răzvan** este ambiția, iubirea gloriei; dar nu e vorba de o mediocră ascensiune socială, de „parvenire“, în sensul

modern al cuvântului, ci de dorința aprigă de a-și face drum în istorie, de credința în propriul său destin, în „steaua" sa.»

(Din **Introducerea** la ediția îngrijită de Mircea Eliade la volumul **B.P. Hasdeu – Răzvan și Vidra, Poezii, Magnum Etymologicum,** Editura Cugetarea – Georgescu Delafras S.A., București, 1944, pp. 19–21)

«„Destin", „glorie", „sarcasm" – virtuțile acestea de geniu romantic explică în bună parte viața sa până la căsătorie, și toată activitatea sa literară, științifică și politică până pe la 1870. Sarcasmul era încă un semn al predestinatei izolări între oamenii mediocri, încă o „pecetie" luciferică. Nici un alt scriitor român n-a cântat mai sincer și mai înfierbântat gloria, „setea de a fi tot mai mare și mai mare", „setea de a merge înainte" ca Hasdeu, în **Răzvan și Vidra.** Și dacă s-a spus despre această dramă că e romantică, lucrul e adevărat în primul rând pentru că e străbătută de „destin" și de „glorie". S-a spus, de asemenea, că **Răzvan** e sforăitoare, pentru că într-adevăr principalii ei eroi vorbesc uneori cu o pasiune delirantă. Dar cât e de perfect romantică această „patimă de a fi mare", această nebunie a ascensiunii, a violentării istoriei, a încrederii într-un destin imperial! Răzvan, convertit destul de târziu la această patimă a măririi, își dă seama de deșertăciunea ei și o mărturisește în ceasul morții. Dar Vidra rămâne întreagă „din neamul acelui groaznic bărbat", Moțoc – până la urmă. Era mamă – și credea în „sânge", în pecetea măririi care trece din frunte în frunte de-a lungul istoriei [...].

Răzvan și Vidra nu rămâne numai o bine construită și admirabil scrisă dramă istorică romantică, dar este unică chiar prin cuprinsul ei. Străbat aici pasiuni și nostalgii necunoscute repertoriului literaturii românești – atât de săracă în mituri, și atât de bogată în personagii mediocre, „lipite de pământ" sau „dezrădăcinate". Există în **Răzvan și Vidra** un model „imperial", eroic, „pasional" – despre care nu avem nici un motiv să credem că a fost anulat prin depășirea romantismului.»

(Mircea Eliade – **Hasdeu,** cap. 3, **Hasdeu, scriitor romantic,** în **Mircea Eliade despre Eminescu și Hasdeu,** ediție îngrijită și prefață de Mircea Handoca, Editura Junimea, Iași, 1987, pp. 75–76).

«În **Răzvan și Vidra,** Hasdeu a dramatizat în cinci tablouri ingenioase un destin de plebeu inteligent, ambițios, lacom de ascensiune socială, revoltat în contra ciocoilor și încăput pe mâna unei femei imperiale, din neamul lui Moțoc; toată ura din satirele lui politice, în contra boierilor, s-a cristalizat în Răzvan, prin care își divulgă opiniile politice, învăluite într-o ficțiune istorică. Scrisă cu două decenii înaintea lui **Despot Vodă,** drama lui Hasdeu este o dată importantă în evoluția teatrului nostru în veacul trecut; prin cunoașterea epocii, prin culoarea ei locală, fixată în mentalitatea socială, în obiceiul pământului și-n acea psihologie a mulțimii (întrupată în târgoveți și târgovețe) – prin democratismul ei sincer, piesa face corp aparte între celelalte drame istorice ale timpului.»

(Pompiliu Constantinescu – **Scrieri**, Editura pentru Literatură, București, 1967, vol. I, p. 127).

«**Răzvan Vodă** (1867, mai târziu **Răzvan și Vidra)** are meritul primei noastre încercări de dramă romantică; versul de avânt liric lipsește compunerii ca să-i confere caracterul unei realizări desăvârșite.

În schimb, piesa e solid construită, iar personajele sunt caracterizate în acțiune; autorul manifestă libertate deplină față de adevărul istoric, compunând obscurului voievod o personalitate nouă, inventând figuri și evenimente, după modelul romantic, al contrastelor și antitezelor. Prin aceste procedee, drama nu se inserează în realitate, neajutată de concursul eventual al istoricului, care ar fi putut da o mai mare atenție „culorii locale". Răzvan este apologia nobleței morale, necondiționată de naștere, satira boierimii, reluată cu mare aparatură și complicată cu slăvirea haiduciei („...eu am voit a deplânge aristocrația și democrația românească din secolul al XVI..."), scrie Hasdeu în Prefață, iar în lecția sfârșitului, un avertisment împotriva deșertelor ambiții. Impresionantă la Vidra este puterea de stimulare a energiilor latente ale lui Răzvan; prin credința femeii în „zodia" eroului „scrisă pe frunte", Hasdeu a dat eroinei sale un fundament etic; ea nu face parte din familia spirituală a femeilor politice, care se slujesc de bărbați ca de niște unelte; singură își definește rolul în acest fel: „Vidra-i pentru tine-n lume/ Ca izvoarele de munte/ Ce fac Dunărea să spume/ Din pâraiele mărunte./"

În acest citat, cu o licență uimitoare (spume = spumege), la cenzorul cel mai târziu al îndrăznelilor formale, se cuprind poate și

versurile cele mai plastice din piesa care năzuieşte la idealuri etice, prin parcurgerea treptelor perfecţiunii morale, de tipul sublimului...»

(Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu – **Istoria literaturii române moderne,** Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1944, p. 140)

«**Răzvan Vodă** (1867), dramă istorică în cinci acte în versuri, devenită în 1869, la a treia ediţie **Răzvan şi Vidra,** a pus în umbră cealaltă creaţie dramatică a lui Hasdeu (**Răposatul postelnic,** dar şi **Domniţa Ruxandra,** publicată în 1868 şi sub titlul **Femeia,** republicată cu modificări în 1897).

Figura lui Răzvan o desprindea autorul dintr-un articol al lui N. Bălcescu publicat de V. Alecsandri în „România literară", în 1855: „Născut ţigan – se spune la sfârşitul acestui articol – dintr-un neam osândit de veacuri la robie, el se arată în acele vremi mai patriot decât cei mai neaoşi moldoveni. El fu încă o dovadă puternică mai mult că în ochii Providenţii nu sunt popoare şi clase osândite!" Hasdeu motiva în prefaţa piesei, din 1867, în acelaşi fel interesul său pentru Răzvan adăugând: „Din cronicarii noştri noi ştim numai atâta, că finitul secolului XVI a fost unul din perioadele cele mai oligarhice din analele României. Această luptă de ură între boieri şi popor, între cei avuţi şi cei săraci, între cei apăsaţi şi cei ce apăsau, eu m-am încercat a o face pe cât se putea mai plastică în actul I şi II..."

Aşezarea conflictului social în miezul acţiunii, apărarea drepturilor poporului încălcate de boieri şi elogierea luptătorilor pentru libertate, în frunte cu Răzvan, devenit capul unei cete de haiduci, constituie tendinţele înaintate ale piesei. Toată ura poporului împotriva boierimii exploatatoare izbucneşte în cuvintele lui Răzvan către ţăranul Tănase, adus în situaţia de cerşetor: „Toţi banii din ţara noastră poartă, moşule, pe sine/ Semnul furilor ce-i pradă, printre lacrimi şi suspine,/ De la noi, de la opincă, de la omul cel sărman/ ş-apoi nu vor să ni-arunce în obraz un gologan!"

Prejudecata rasială a lui Tănase cedează în cele din urmă şi, nemaiputând suporta umilinţele boierilor, cerşetorul se alătură cetei lui Răzvan cu o splendidă justificare: „Decât să mor în oraşe de cruzimea celor răi,/ Mai bine vroi în pădure prin mine să peară ei!..."

Răzvan însuşi, ajuns căpitan de haiduci, nu mai este apăsat de stigmatul pe care i-l pusese pe frunte starea de robie, după cum arată într-o frumoasă replică: „Săracul ţăran îşi pierde vitişoarele sau plugul,/ Robul osândit ce fuge, blestemând biciul şi jugul,/ Toţi cei slabi, izbiţi de soartă, de nevoi înconjuraţi,/ Află-n codru mângâiere şi ne dau nume de fraţi."

Sub influenţa teatrului romantic al lui Hugo (**Hernani, Ruy Blas**), dar şi a poeziei populare (unde haiducul e mai totdeauna pierdut de o femeie), Hasdeu pune pe Vidra, nepoata lui Moţoc, să împingă pe Răzvan la mărire, făcând din acesta un aventurier capabil de acţiuni îndrăzneţe, dar pândit, ca un paria etern, de fatalitatea insuccesului. Răzvan ajunge căpitan şi polcovnic în oastea polonă, este proclamat chiar domnitor al Moldovei de popor, dar e rănit într-o luptă şi moare, împlinindu-şi destinul tragic, explicat de Miron Costin prin faptul că uzurpase tronul lui Aron Vodă...

Bălcescu susţine că Răzvan a fost mai întâi mutilat iar apoi tras în ţeapă, „fărădelege urâcioasă ce va rămâne o pată vecinică de necinste asupra numelui lui Ieremia Movilă.»

(Al. Piru – **Istoria literaturii române de la început până azi,** Editura Univers, Bucureşti, 1981, pp. 114–116)

«Oricâte rezerve s-ar formula în privinţa caracterelor eroilor, victime mai curând ale celor două complexe, de superioritate şi de inferioritate, decât ale necesităţii tragice, sau în privinţa versificaţiei, atât de inegală în ţinută, ceea ce nu se poate contesta acestui poem dramatic este: generozitatea, atitudinea progresistă, însufleţirea, accentul net modern. Influenţată de modele străine, puşkiniene şi, mai ales, din exemplele teatrului romantic al lui Hugo, **Răzvan şi Vidra** nu e mai puţin străbătută de sufletul romantic al vizionarilor autohtoni, în frunte cu cărvunarul Ionică Tăutu. De astă dată versurile, pe care cinci ani mai înainte le afla incompatibile cu simplicitatea tragică a unei epoci, nimeresc acordurile juste şi aceasta pentru că ele pornesc din inima cea pururi vibrândă a înfocatului patriot Hasdeu. „Numai cântecul deschide cugetul haiducului" spune, înainte de a modula o baladă, eroul dramei – şi admirabilul vers îl putem aplica rapsodului însuşi. Vorbirea populară, cunoaşterea instituţiilor şi a cutumelor, intenţiile satirice, chiar pamfletare, exaltarea eroismului, excelenţa figurilor episodice şi, dimpreună cu a Răzeşului, îndeosebi a celei mai izbutite, a ţăranului Tănase, acest oracol al căderii lui Răzvan, totul e amalgamat cu atâta artă, încât asperităţile înseşi se netezesc în iureşul entuziasmului ce animă acest poem dramatic.»

(Perpessicius – **Menţiuni de istoriografie literară şi folclor (1948–1956),** E.S.P.L.A., Bucureşti, 1957, p. 525)

«Răzvan este un erou romantic prin excelență, un fel de Ruy Blas, personaj excepțional pus în împrejurări excepționale. Condiția de rob țigan îl apasă ca o fatalitate aproape de neînlăturat. Inteligent, dotat de natură, având știință de carte, lucru rar pe vremea aceea, bun la suflet, viteaz, el are de înfruntat adversități colosale, în luptă nu numai cu boierii tirani, ca Sbierea sau Bașotă, dar chiar cu prejudecata rasială în sine, ce se dovedește un obstacol de netrecut [...] Singură Vidra – alt personaj excepțional și problematic – nu are această prejudecată, pentru că, în nepoata lui Moțoc, ambiția, dorința nemăsurată de mărire fac să amuțească toate vocile care ar chema-o înspre clasa din care face parte. Ambiția femeii este atât de puternică, încât la un moment dat ea îl cuprinde pe eroul însuși, atins de setea puterii cu orice chip, neajungându-i scaunul Moldovei și visându-se chiar împărat. Dramaturgul are apoi tactul de a înfățișa iubirea Vidrei – numele personajului e luat dintr-o legendă populară unde e vorba de o haiducă – pentru Răzvan neîntinată, sinceră în anume chip. Gândit în acești termeni, conflictul se desfășoară cu toată puterea lui, fără a se pierde în detalii și intrigi mărginașe, cu punerea omului sub pecetea soartei. Moartea lui Răzvan – prin ușoară abatere de la adevărul istoric, făcută cu bună știință, ca la toți romanticii – apărând zidurile Sucevei cu sabia în mână, devine astfel măreață.

Versificația, fără a fi impecabilă (din acest punct de vedere Alecsandri este net superior în **Despot Vodă**) este corectă și plină de acele artificii și trucuri verbale bine întocmite, cu totul necesare teatrului, spre a face replicile vii, spectaculoase: întrebarea, mirarea, suspensia, stihul despărțit în două sau mai multe replici prin enjambement etc.

Limba este colorată la tot pasul cu expresii autohtone, și introducerea cântecului folcloric, dată fiind haiducia la mijloc, se face cu multă naturalețe. Răzvan însuși compune un fel de pamflete în stil popular (pe care le atârnă pe zidurile cetății), unde răzbate abia perceptibil anticiocoismul lui Hasdeu: „Frunză verde de negară!/ Vodă doarme în cămară,/ Iar boierii tot furând,/ Își fac trebile pe rând!/ Frunză verde de negară!/ Norodul plânge și zbiară,/ Dar în cer și pe pământ/ Nu-l aude nici un sfânt!"»

(Ion Rotaru – **O istorie a literaturii române,** Editura Minerva, București, 1971, vol. I, pp. 251–252)

«D. Hasdeu, ale cărui studii neobosite i-au permis să aibă un soi de intuițiune a vieții trecutului, pune în scenă o mulțime de ființe al căror adevăr ne izbește, ne pătrunde; astfel sunt dascălul, Răzeșul și Vulpoi,

Minsky și Piotrowsky, cei trei ostași leșești, iscoada muscălească, ciobanul, moș Tănase etc. Ascultându-i cum își povestesc păsurile și necazurile, simți lămurit că autorul i-a zărit – viziune luminoasă – trăindu-și traiul sub ochii săi și că ni i-a înfățișat cum i-a văzut, fără a mai adăuga nimic de la sine. Scenele în care dânșii apar reînviază pentru noi în modul cel mai plastic niște vremuri adânc turburate, niște caractere, niște moravuri ale unui popor nenorocit, șters acum de pe fața pământului. Dialogul acestor fețe, în care nota comică domină, e simplu, viu, natural, plin de relief și de pitoresc și se simte că autorul nu a fost stânjenit de nimic când l-a scris, ca și cum n-ar fi vrut să-l compună, ci numai să-l culeagă din gura lor.»

(Al. Davila – **„Răzvan și Vidra", poemă dramatică în cinci cânturi de d-nul Bogdan Petriceicu Hasdeu,** Literatură și artă română, An. II, 1899, 25 martie, p. 328)

«Originalitatea lui Hasdeu este prea evidentă în toate preocupările sale și numai spaima unora în fața operei sale monumentale a făcut ca o mare personalitate a culturii române să rămână învăluită în legende stânjenitoare și în ceața elogiilor fără demonstrații critice. Printr-un destin de neînțeles, scriitorul avea să fie prea adesea incomod și chiar suspect și dincolo de moarte, când viața adevărată a unui creator, ferită de nimicnicii și praful judecăților pătimașe, este aceea a posterității. Și Hasdeu e îndreptățit s-o aibă din plin. După Cantemir și Heliade, el este, alături de Maiorescu și Eminescu, primul nostru european desăvârșit [...]

Prin creația sa durabilă, savantul și scriitorul a trecut dincolo de acțiunea măcinătoare a timpului. **Geniul lui Hasdeu este o expresie deplină a geniului creator românesc.** Paralel cu deviza **pro fide et patria,** gravată pe stema heraldică a strămoșilor săi, savantul ar fi putut așeza ca inscripție pe steagul său și vorba lui Samuil Micu: **Mult este a fi născut român.»**

(Mircea Drăgan în **B.P. Hasdeu interpretat de...,** Editura Eminescu, col. Biblioteca critică, București, 1972, p. 167)

«Lăsând la o parte intenția socială, drama **(Răzvan și Vidra)** rămâne în sine o operă admirabilă, cu conflict original. Figura de femeie bărbătoasă a Vidrei, care împinge pe erou pe calea ambițiilor e

în tradiția literaturii noastre, dar nu ea oferă problema centrală. Răzvan nu e un om slab, împins, dincolo de capacitatea lui, de o femeie ambițioasă. Este dimpotrivă un om de voință și de putere și dacă ezită, face aceasta din cauza unei măsurări juste a condițiilor. El știe că un țigan nu poate pătrunde. Iubirea Vidrei, respectul polonilor față de el deșteaptă amorul de sine amorțit de prejudecata oarbă a vulgului [...]

Răzvan este dar un paria îmbrăcat în hainele efemere ale puterii, în luptă cu un factor monstruos de nedefinit și în condiție cu atât mai tragică cu cât admirația tuturor se amestecă cu o compasiune jignitoare. Destinul implacabil din tragedia greacă a fost înlocuit aci cu reaua naștere apăsând asupra geniului. Ca un cor antic Tănase exprimă necesitatea nemiloasă a legii: „Eu știam/ Că nu se cădea s'apuce scaunul țărei orice neam."»

(G. Călinescu – **Istoria literaturii române de la origini până în prezent,** Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941, p. 326)

«**Răzvan și Vidra** nu e o dramă ci epopeea unui caracter – om ordinar. Antitezele sunt viața. (Ms. nr. 2258) „...reprezentată prima dată la Iași în 10 februarie 1867, Hasdeu îi schimbă ulterior titlul în **Răzvan și Vidra.** Eminescu interpretează, în anii peregrinărilor cu trupele teatrale, rolul ciobanului." (Magdalena D. Vatamaniuc)»

(Mihai Eminescu – **Fragmentarium,** Ediție după manuscrise, cu variante, note, addenda și indici de Magdalena D. Vatamaniuc, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, p. 552)

«...Însă ceea ce e mai de preț și mai viu astăzi din Hasdeu este spiritualitatea lui. Dl. Mircea Eliade a observat just în studiul d-sale de largă viziune (pe care-l așează ca introducere la **B.P. Hasdeu – Scrieri literare, morale și politice,** ediție îngrijită de Mircea Eliade) că Hasdeu exaltă ceea ce a fost rar la noi: o concepție eroică, imperială, a existenței umane în **Răzvan și Vidra [...]**

Această concepție eroică a existenței nu este însă telurică ci înalt creștină în esența ei. Marile eroisme pentru Hasdeu nu se ating atât în luptă, cât în muncă, în singurătate și mai ales în suferință. Cu deosebire în ultimii ani ai vieții sale, Hasdeu atinge culmi aproape mistice de

liniștită, de paradisiacă durere. Mulți știu numai de poema **Dumnezeu,** dar în aproape tot ce a scris ca vers, Hasdeu e unul din puținii noștri poeți în care Dumnezeu există vizibil. El îl izbăvește din chin înălțându-l până la imaterialitate: **Gaudeamus,** acel imn de neuitat al bucuriei morții eliberatoare, și **Așteptând,** poemul desprinderii încete de pământ: „Vorbesc cu nevăzutul și dânsu-mi povestește/ Iar eu mă mir:/ De ce când sus mi-e duhul, jos nu mă mai oprește/ La cimitir?"

Acesta e Hasdeu adus între noi de d-l Mircea Eliade, în haina de cinste a editurii Fundațiilor Regale.»

Octombrie, 1937

(Ovidiu Papadima – **Creatorii și lumea lor,** schițe de critică literară, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943, București, pp. 64–65)

«Un mare învățat în adevăratul sens al cuvântului, un poet dotat cu reale însușiri artistice, o fire vioaie și spirituală, înzestrată cu un humor fin și scânteietor, cum numai un Caragiale și un Creangă au mai avut la noi; dar care, spre bătrânețe, s-a schimbat, din cauza mai multor nenorociri, într-o fire melancolică retrasă în sihăstria de la Câmpina, unde s-a închinat preocupărilor de profundă filozofie, căutând să deslege marea problemă a nemuririi sufletului, acesta a fost Bogdan P. Hasdeu pentru cultura românească.»

(Gh. Cardaș – **Poeții și prozatorii Basarabiei până la Unire** (1812–1918), antologie și studiu, Editura Librăriei „Universala", col. Biblioteca pentru toți nr. 1477–1483, București, 1937, p. 215)

«Înclinându-mă înaintea mormântului lui B.P. Hasdeu, n-am nimic de retras din tot răul și nici din tot binele ce am fost adus a spune, în deosebite prilejuri, despre dânsul.

A fost un om genial – cine i-a putut tăgădui această însușire? – a dispus de cunoștințe neobișnuite în toate domeniile, așa încât oricând putea uimi pe cei mai mulți; a avut un spirit elastic cum cu greu s-ar mai putea găsi altul, și, pe lângă aceasta, pătrunzător, ascuțit; a fost un scriitor îndrăzneț în luptă și de o necruțătoare ironie, a fost un convorbitor care aducea în discuție puncte de vedere noi, și, când nu putea lumina, orbea prin scăpărarea scânteilor, și, când nu putea convinge pe dușman, îl îndepărta prin jignirea crudă a mândriei celei

mai legitime, a sentimentelor celor mai gingașe și a ideilor celor mai îndelung și mai adevărat iubite. Chiar biruit în fața lumii, el își încunjura retragerea de o strălucire meșteșugită, care silea ochii să se închidă și lăsa totdeauna impresia unei superiorități omenești netăgăduite.

A dat culegerilor noastre de izvoare **Arhiva istorică,** cea dintâi carte a slavisticei la români; a strâns în **Cuvente den Bătrâni** probe într-ales din vechea limbă, lucru ce nu se mai făcuse de alții; a grăbit dezvoltarea studiilor istorice, aruncând în circulație, mai ales pentru vremurile mai vechi, prin **Istoria critică,** o uriașă mulțime de informație nouă, încercată prin **Magnum Etymologicum** [...]

A fost frumos, a fost iubit, a fost mândru, a gustat larg din mierea cerească a gloriei; os de domn, s-a visat domn el însuși. A fost și bogat pe vremuri. A trăit mult și a luat vieții tot ce ea poate să deie. [...] (2 septembrie 1907)»

(N. Iorga – **Pagini alese,** Editura pentru Literatură, București, 1965, vol. vol. 2, pp. 25–26)

«Invariabil, când e să se ajungă la concluzii globale, sau mai puțin globale, despre Hasdeu, se caută superlative, caracterizări frapante, spre a fi cât de cât în acord cu apariția atât de puțin obișnuită în cultura noastră. Iată: **un Cantemir al secolului al XIX-lea, ilustrul poligraf, enciclopedistul de talie europeană, umanistul comparabil cu un Pico della Mirandola, „fenomenul“** Hasdeu – sunt numai câteva asemenea prinosuri, dintr-un lung cortegiu.

Fără să avem de loc sentimentul că ne-am abătut de la această normă, de altfel firească atunci când e vorba de marii stâlpi de susținere ai culturii noastre, ni se pare potrivit să evocăm acum la sfârșit – în loc de altă caracterizare – un vers al lui Hasdeu din poezia **Așteptând.** Doborât de moartea Iuliei și dorindu-și el însuși moartea, Hasdeu își arunca pentru o clipă ochii în oglinda amintirii și caligrafia cu simplitatea aceea tragică pe care o mai au doar unele versuri bacoviene:

„Ce piatră tare fost-am eu!“

Într-adevăr, fusese așa cum a zis.»

(George Munteanu – **B.P. Hasdeu,** Editura pentru Literatură, col. Mica bibliotecă critică, București, 1963. p. 130)

ALTE REFERINŢE CRITICE
(selecţie)

În volume:

G. Panu – *Amintiri de la „Junimea" din Iaşi,* vol. I, Bucureşti, 1908;

Iuliu Dragomirescu – *Ideile şi faptele lui Bogdan Petriceicu Hasdeu,* Bucureşti, 1913;

N. Iorga – *Oameni cari au fost,* Bucureşti, 3 vol., 1934–1936; Editura Minerva, col. Biblioteca pentru toţi, 2 vol., 1967;

Titu Maiorescu – Critice, vol. I, p. 177; vol. III, pp. 33–34; 38–41;

E. Dvoicenko –*Începuturile literare ale lui B.P. Hasdeu,* Fundaţia regală pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1936;

Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu – *Istoria literaturii române moderne,* Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1944;

Mihai Drăgan –*B.P. Hasdeu,* monografie, Editura Junimea, Iaşi, 1972;

E. Lovinescu – *Critice,* Editura Ancora, 1927, vol III;

George Munteanu – *B.P. Hasdeu,* Editura pentru literatură, col. Mica bibliotecă critică, 1963;

Ion Rotaru – *O istorie a literaturii române,* Editura Minerva, 1971, vol. I;

Al. Hanţă – *Ideea de patrie în literatura română,* Editura Minerva, 1976;

Al. Piru – *Istoria literaturii române de la început până azi,* Editura Univers, Bucureşti, 1981;

*** – *Studii şi materiale despre B.P. Hasdeu,* Editura Cartea moldovenească, Chişinău, 1966;

*** – *Istoria literaturii române* (De la şcoala ardelenească la Junimea), Editura Academiei R.S.R., 1968, vol. II;

*** – *B.P. Hasdeu, interpretat de...,* Antologie stabilită şi îngrijită de Grigore Brâncuş, Editura Eminescu, col. Biblioteca critică, 1972.

În publicații periodice:

Iosif Vulcan – *B.P. Hasdeu,* în „Panteonul român“, 1869;

Th. D. Speranția – *Tadeu Hasdeu,* în „Revista nouă“, nr. 7, 1889;

Iuliu Dragomirescu – *Cum a fost înmormântat marele savant* (B.P. Hasdeu), în „Flacăra“, nr. 361, 1914;

G. Bogdan-Duică – *B.P. Hajdău (ceva despre piesele lui)* în „Cele trei Crișuri“, 1927;

Sextil Pușcariu – *B.P. Hasdeu ca lingvist,* în „Analele Academiei Române“ (Memoriile secției literare), 1932–1934;

Victor Bilciulescu – *Bogdan Petriceicu Hasdeu,* în „Universul literar“, nr. 7, 1929;

E. Dvoicenko – *Două note dintr-o revistă rusească* despre Al. Hasdeu, în „Revista istorică“, 1934;

E. Dvoicenko – *În jurul lui B.P. Hasdeu,* în „Adevărul literar și artistic“, nr. 860, 1937;

P. Constantinescu – *B.P. Hasdeu,* în „Figuri literare“, 1938;

H. Saskutian – *Comorile de expresii și forme ale limbii românești* (Despre Alecsandri și Hasdeu), în „Adevărul literar și artistic“, nr. 917 bis, 1938;

I. Chițimia – *B.P. Hasdeu și problemele de folclor,* în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor“, nr. 1–4, 1952;

D. Vatamaniuc – *B.P. Hasdeu și „Junimea“,* în „Viața românească“, nr. 12, 1960;

Al. Graur – *B.P. Hasdeu și lingvistica indo-europeană,* în „Analele Academiei R.P.R.“, vol. XIII, 1963;

Nicolae Manolescu – *Începuturile literare ale lui B.P. Hasdeu,* în „România literară“, nr. 29, 1973;

I. Precup – *Eminescu despre Hasdeu,* în „Steaua“, XXVI, 1975;

I. Oprișan – *Valori artistice în foiletonul politic hasdeean,* în Revista Institutului de teorie literară, XXIII, 1978.

VASILE ALECSANDRI

(1821–1890)

TABEL CRONOLOGIC BIOBIBLIOGRAFIC

1821 – La 21 iulie se naşte Vasile Alecsandri, la Bacău, ca fiu al slugerului Vasile Alecsandri şi al Elenei, născută Cozoni.

1827 – Studiază cu dascălul Vaida Gherman din Maramureş.

1828–1834 – Studiază la pensionul francez al lui Victor Cuénim. În 1834 pleacă la Paris cu Alexandru Ioan Cuza şi alţi tineri boieri moldoveni.

1835–1839 – În octombrie trece examenul de bacalaureat la Paris, frecventând cursurile facultăţilor de medicină, chimie, drept şi inginerie, fără a obţine vreo diplomă de absolvire.

1839 – Revine în ţară, stabilindu-se la Iaşi, unde devine funcţionar în Departamentul finanţelor al Moldovei până în 1846. De-a lungul anilor scrie poezie în limba franceză.

1840 – În „Dacia literară", publicaţie a cărei apariţie, la Iaşi, începe în acelaşi an, debutează cu proza romantică *Suvenire din Italia,* revăzută şi publicată mai târziu cu titlul *Buchetiera de la Florenţa.*
– Este numit, împreună cu Costache Negruzzi şi Mihail Kogălniceanu, director al Teatrului Naţional din Iaşi; are loc spectacolul cu piesa *Farmazonul din Hârlău,* al cărei text se va tipări în anul următor.

1841 – Publică piesa *Modista şi cinovnicul,* reprezentată şi în spectacol.

1842 – Întreprinde, împreună cu Alecu Russo și alți prieteni, călătorii prin munții Moldovei, culegând poezii populare; începe el însuși să scrie poezii în limba română sub influența folclorului nostru literar.

1844 – Apare publicația săptămânală „Propășirea", pe care o conduce împreună cu Mihail Kogălniceanu, Ion Ghica și Panaiotă Balș. Apar poeziile, publicate în 1853, sub titlul *Doine și lăcrămioare;* apare, de asemenea, fabula în proză *Istoria unui galbân.* În același an se reprezintă pe scena teatrului și se tipărește comedia *Iorgu de la Sadagura* sau *Nepotu-i salba dracului.*

1845 – Editează comedia *Creditorii.* În același an îl cunoaște pe Nicolae Bălcescu și pe alți tineri munteni.

1846 – Apare comedia vodevil *Un rămășag,* în Cantora Foaiei sătești. Întreprinde cu Elena Negri călătorii prin Italia, Germania și Austria. În același an moare Elena Negri, căreia poetul îi va dedica *Steluța,* expresie a profundei dureri pe care Alecsandri o trăiește.

1847 – Tipărește *Piatra din casă,* comedie într-un act, cu cântece, la Tipografia „Albinei" din Iași. Întreprinde călătorii în Africa și Asia, impresiile publicându-le, mai târziu, în volumul *Călătorie în Africa.*

1848 – Vasile Alecsandri participă împreună cu Alecu Russo, Mihail Kogălniceanu și Costache Negri la mișcarea revoluționară; creează poemul *Deșteptarea României.* Împreună cu Mihail Kogălniceanu și C. Negri redactează *Dorințele partidei naționale din Moldova,* articol în care sunt prezentate revendicările revoluției; revoluția fiind înăbușită, Alecsandri se retrage în munți, ajungând la Brașov, unde scrie *Protestația în numele Moldovei și a lui Dumnezeu,* tipărită și difuzată în broșură. În același an contribuie la redactarea programului politic denumit *Principiile noastre pentru reformarea patriei;* pleacă la Paris, în exil, continuând, alături de alți refugiați politici români, să militeze pentru cauza unității noastre naționale și pentru emancipare socială.

1849 – Se reîntoarce la Iași, ocupând postul de funcționar al Arhivelor Statului.

1850 – Scrie și publică *O nuntă țărănească* (comedie), la Tipografia Buciumului român din Iași. În același an i se reprezintă pe scena Teatrului Național din Iași comedia *Chirița la Iași sau Două fete și-o neneacă* și *Scara mâții.*

1851 – Scrie libretul operei *Crai nou,* compusă de Ciprian Porumbescu.

1852 – Apare la Tipografia francezo-română din Iași volumul *Teatrul românesc, repertoriul dramatic al domnului Vasile Alecsandri* cuprinzând piesele: *Iorgu de la Sadagura, Creditorii, Iașii în Carnaval, Un Rămășag, Piatra din casă, O nuntă țărănească, Scara mâții, Chirița la Iași, Crai nou, Doi morți vii, Kir Zurialidi, Chirița în provincie, Șoldan Viteazul, Angheluța Doftoroaie* și *Herescu Boccegiul;* se reprezintă pe scena teatrului ieșean comedia *Chirița în provincie.*

– Apare volumul *Poezii populare. Balade (Cântece bătrânești),* partea I, Tipografia Buciumului român.

1853 – Apare volumul *Balade adunate și îndreptate de V.A.*, partea a II-a, Tipografia Buciumului român; în același an apare, la Paris, volumul *Doine și lăcrimioare, De Soye et Bouchet.*

1854 – Împreună cu Matei Millo editează culegerea antologică de teatru intitulată *Potpuri literar,* la Tipografia Buciumului român.

1855 – Apare la Paris în limba franceză culegerea de poezii populare *Ballades et chants populaires de la Roumanie (Principautés Danubiennes),* cu o prefață de A. Ubicini.

1856 – Scrie *Hora Unirii* pe care o publică în ziarul „Steaua Dunării".

1857 – Sunt editate la Iași sceneta *Păcală și Tândală* și *Cetatea Neamțului sau Sobiețki și plăieșii români,* tablou istoric în cinci acturi, inspirat după nuvela cu același subiect a lui Costache Negruzzi; publică la Tipografia Berman din Iași *Salba literară* cuprinzând proză și teatru: *Cinel-Cinel, Vivandiera, Păcală și Tândală* și *Cetatea Neamțului;* este ales ca membru al Divanului ad-hoc. Se naște Maria, unica fiică a lui Alecsandri, dintr-o legătură pe care o va legaliza abia în 1876.

1858 – Este ales ministru de externe, proclamă libertatea presei și candidează la domnie, candidatură la care renunță, susținându-l pe prietenul său Alexandru Ioan Cuza.

1859 – Se află în primele rânduri ale unioniștilor, iar ca diplomat, în Occident, militează și obține recunoașterea noului stat român unitar sub un singur domn. Activitatea sa diplomatică va fi evocată mai târziu, în 1862, în volumul *Istoria misiilor mele diplomatice.*

1860 – Se retrage la conacul său din Mircești, unde reia preocupările sale literare.

1861 – Publică „cânticelele comice" *Clevetici, ultrademagogul și Sandu Napoilă, ultraretrogradul.*

1862 – Publică *Istoria misiilor mele diplomatice,* cuprinzând experiența sa în acest domeniu.

1863 – Publică volumul *Lipitorile satului,* dramă în 3 acturi și 2 tablouri, care cuprinde și *Ultrademagogul și Ultraretrogradul.*

1866 – Apare volumul *Poezii populare ale românilor,* la Tipografia lucrătorilor asociației din București.

1867 – Scrie piesa *Millo director sau mania posturilor.*

1868 – Vasile Alecsandri debutează în revista „Convorbiri literare" cu poezii din ciclul pastelurilor.

1869 – Scrie vodevilurile *Arvinte și Pepelea* și *Drumul de fer.*

1870 – Scrie comedia *Ginerele lui Hagi-Petru.*

1874 – Apare în București, la Tipografia Grecescu, comedia în 5 acte *Boieri și ciocoi.*

1875 – Se editează *Opere complete: Poezii* (vol. I–III) și, în anul următor, *Teatru* (I–IV), în București, la Editura Socec.

1876 – Se editează volumul *Proză.*

1877 – La „Convorbiri literare" începe publicarea ciclului de poezii *Ostașii noștri,* prin *Balcanul și Carpatul;* întreprinde călătorii în diferite orașe ale țării ținând conferințe în folosul rhniților din Războiul pentru Independența României.

1878 – Apare volumul *Ostașii noștri,* la Editura Socec din București.

1879 – Pe scena Teatrului Național din București se joacă drama istorică *Despot Vodă,* publicată în volum la Editura Socec;
– Vasile Alecsandri este distins cu Premiul Cântului latin al felibrilor de la Montpéllier pentru *Cânticul gintei latine,* fiind numit de presa franceză „Victor Hugo al Orientului".

1880–1882 – Scrie feeria națională *Sânziana și Pepelea.*
– Editează *Les bonnets de la Comtesse,* comédie en vers, București, Sotschek.

1883 – La invitația lui Titu Maiorescu ține, la Ateneul Român, o conferință în beneficiul lui Eminescu, grav bolnav. Cu suma de 2 000 de galbeni, strânsă cu acest prilej, Eminescu va fi trimis la un sanatoriu din Viena.

1884 – Pe scena Teatrului Național din București se joacă *Fântâna Blanduziei,* piesă în 3 acturi și în versuri, care va fi publicată în același an.

1885 – La Teatrul Național din București se reprezintă drama *Ovidiu,* care va fi editată în 1890.
– V. Alecsandri este numit ministru plenipotențiar la Paris.

1887 – Se desfășoară o campanie de presă împotriva lui Alecsandri, susținută de Al. Vlahuță și Barbu Delavrancea, căreia poetul îi răspunde cu poemul *Unor critici,* poem în care Alecsandri salută apariția lui Eminescu în preacunoscutele versuri: „E unul are cântă mai bine decât mine?/ Cu-atât mai bine țării și lui cu-atât mai bine!/ Apuce înainte, s-ajungă cât mai sus!/ La răsăritu-i falnic se-nchin-al meu apus!".

1890 – Bolnav și obosit, după trei ani de suferință, Vasile Alecsandri se stinge din viață la 22 august la Mircești, unde este înmormântat.

EDIȚII POSTUME

Despot Vodă, legendă istorică în versuri, 5 acturi și 2 tablouri, Editura Librăriei Socec. Ediție școlară, 1894;

Opere complete – Prefață de Ion Bianu. Editura Socec, 1896, 2 vol.;

Despot Vodă, legendă istorică în versuri, 5 acte și 2 tablouri (1558–1561), București, Colecțiunea Sfetea, 1907;

Opere complete – Teatru, Editura Institutului de arte grafice Minerva, col. Biblioteca Scriitorilor Români, 1903–1908, 5 vol.;

Proză – Ediție îngrijită și prefață de Alexandru Marcu. Scrisul românesc, Craiova, 1930;

Drame istorice – Ediție îngrijită și introducere de George Baiculescu. Editura Scrisul românesc, Craiova, 1943;

Poezii – Ediție îngrijită, introducere, anexe și note de Gh. Adamescu. Editura Cartea Românească, 1946;

Poezii – Ediție îngrijită, adnotată și comentată de G.C. Nicolescu, cu o prefață de N.I. Popa. Editura de stat pentru literatură și artă, col. Clasicii români, 1954, 2 vol.;

Teatru – Ediție îngrijită de G. Pienescu, prefață de Al. Piru. Editura pentru literatură, col. Biblioteca pentru toți nr. 104–105, 1961–1962;

Opere – Ediție îngrijită de G.C. Nicolescu și Georgeta Dulgheru, introducere de G.C. Nicolescu. Editura Academiei R.S.R., vol. I și II, 1965, vol. III, cu o introducere de Gh. Vrabie, 1978;

Opere – Text ales și stabilit, note și variante de Georgeta Rădulescu-Dulgheru (Volumele I–III apărute la Editura pentru literatură, col. Scriitori români, 1966); vol. IV – *Proză,* 1974; vol. V–VI – *Teatru,* 1979; vol. VII – *Teatru.* Indice și glosar de Gheorghe Chivu, 1981; vol. VIII–IX *Corespondență.* Ediție îngrijită, traduceri, note și indici de Marta Anineanu. Editura Minerva, col Scriitori români, 1981–1982;

Poezii – Ediție bibliografică îngrijită de G.C. Nicolescu și Georgeta Rădulescu-Dulgheru. Editura Minerva, 1974;

Teatru – Prefață, tabel cronologic și aprecieri critice de Pompiliu Marcea. Editura Ion Creangă, col. Biblioteca școlarului, 1984;

Dramaturgia istorică românească – Ediție îngrijită, prefață, cronologie și note de Ion Nistor. Editura Albatros, col. Lyceum, 1981, 2 vol., (vol. I cuprinde și drama istorică *Despot Vodă);*

Poezii populare ale românilor adunate și întocmite de Vasile Alecsandri – Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și variante de Gh. Vrabie. Editura pentru literatură, 1965, 2 vol.

VASILE ALECSANDRI

DESPOT VODĂ

1558–1561
Legendă istorică în versuri
5 acturi și 2 tablouri

PERSONAJI:

ALEXANDRU LĂPUŞNEANU, Domn Moldovii	50 ani
RUXNDRA DOAMNA, soţia lui Lăpuşneanu	25 ani
DESPOT ERACLID, competitor tronului Moldovii	30 ani
MOŢOC VORNICUL, boier conspirator	55 ani
ANA, fiica lui	20 ani
MAICA FERVONIA, sora lui Moţoc	50 ani
TOMŞA, boier neaoş	40 ani
ILIAŞ, copilul lui Tomşa	14 ani
SPANCIOC, boieri	35 ani
HARNOV, boieri	45 ani
STROICI, boieri	25 ani
TOROIPAN, boieri	25 ani
CIUBĂR VODĂ	45 ani
ALBERT LASKI, palatinul Siradiii	55 ani
CARMINA, soţia lui Laski	30 ani
ROZEL, aventurier francez	25 ani
SOMMER, poet german	25 ani
ANTON SECUIUL, şeful secuimei din Ardeal	30 ani
PISOZKI, comandantul castelului de la Zips	30 ani
TOMA CALABAICANUL, om de încredere al lui Lăpuşneanu	40 ani
AHMED BAIRACTARUL, trimis a lui Soliman sultanul	40 ani
LIMBĂ-DULCE, plăieş	30 ani
JUMĂTATE, idem	30 ani

UN ŢĂRAN
O ŢĂRANCĂ
ŢĂRANI – TÂRGOVEŢI – BOIERI – OSTAŞI ROMÂNI – MERCENARI UNGURI, FRANCEZI, LEŞI, NEMŢI etc. – CĂLUGĂRI

(Drama se petrece la anii 1558–1561)

*Notă: Versurile precedate de semnul * pot să nu fie declamate în cursul reprezentaţiilor (n.a.).*

ACTUL I

TABLOUL I

Culmea Carpaţilor ce desparte Bucovina de Transilvania. –
Un brad în dreapta. – Panoramă de munţi în fund.

SCENA 1

Jumătate, Limbă-Dulce

JUMĂTATE *(rezemat de brad, cântă)*: Frunză verde de stejar,
Sus pe munte, la hotar,
Zi şi noapte stau pândar...
LIMBĂ-DULCE *(vine din stânga, obosit, aducând un fedeleş pe umăr)*: Uf! iată-mă pe culme cu fedeleşu-n spate!
JUMĂTATE: Venit-ai, Limbă-Dulce?
LIMBĂ-DULCE: Venit, măi Jumătate,
Dar cad de oboseală... Ştii tu că dintr-un zbor
Sunt zece mii de stânjeni de-aici pân' la izvor?
JUMĂTATE: Or fi, dar apa-i bună... Ian s-o cercăm de-i rece.
LIMBĂ-DULCE *(dându-i fedeleşul)*: Na!
JUMĂTATE *(bea)*: Adă... A!!
LIMBĂ-DULCE: Îţi place?
JUMĂTATE: La inimă chiar trece...
Cuminte zicea tata: «Dă-mi, Doamne, orice-oi vrea,
Iar mai cu seamă apă uşoară-n cale grea».
LIMBĂ-DULCE: Nu se temea de broască, era voinic moş Tincă,
Dar tati-i era groază de apă... şi-n opincă.
Iar bei?
JUMĂTATE: Încă o duşcă... Mă arde setea-n pept!
LIMBĂ-DULCE: Beţiv mai eşti!

JUMĂTATE: Gândeşte... de ieri de când te-aştept!
Pe astă culme goală, încredinţată nouă,
Mâncăm răbdări prăjite şi bem numai când plouă;
Cât despre somn...
LIMBĂ-DULCE: Nici vorbă... Pândarului e scris
C-un ochi închis să doarmă, şi celalalt deschis.

(Răsună codrul. de un bucium, în stânga)

JUMĂTATE: Un bucium se aude în codri... Ce-a fi oare?
LIMBĂ-DULCE: Boierii din Suceava fac astăzi vânătoare.
I-am întâlnit devale cu patru urşi blăniţi,
De somnul cel mai vecinic tuspatru adormiţi,
Şi mai era cu dânşii... mult am mai râs văzându-l...
Un soi de hop-deoparte cu portul şi cu gândul,
Numit Ciubăr şi Vodă.

(Se îndreaptă spre fund.)

JUMĂTATE: Ştiu, un nebun de soi,
Cu visuri de domnie, cum sunt mulţi pe la noi[1].
LIMBĂ-DULCE: Dar ce văd colo,-n vale, în Ţara Ungurească?
JUMĂTATE: Ce vezi?
LIMBĂ-DULCE: O ceată-ntreagă cu haină husărească.
JUMĂTATE: Mulţi-s?
LIMBĂ-DULCE: Mai mulţi de zece, mai mulţi, şi vin merei...
Dar ceata se opreşte... Iaca! doi dintre ei
Descalecă şi-n grabă apucă pe cărare
La deal!... Îi vezi?
JUMĂTATE: Văd... Iată-i ajunşi sub dâmbul mare...
Ţin sfat şi iarăşi pleacă... Or fi niscai fugari,
Ce vreau să treacă-n ţară.
LIMBĂ-DULCE: Ce-or fi, maghiari, tătari,
Să-i prindem!
JUMĂTATE: Dar', să-i prindem, căci noi suntem de pază
Aici, la pragul ţării... Feri, măi, să nu te vază!
LIMBĂ-DULCE: Ştii ce? Hai de pe culme pe ei să ne-aruncăm.
JUMĂTATE: Ba nu; la pândă-aice mai bine s-aşteptăm.
Vin' còle, după stâncă.
LIMBĂ-DULCE: Ce pândă? Lupta-i dreaptă!
Ei doi, noi doi!... nu-ncape nici pândă, nici...

JUMĂTATE *(oprindu-l)*: Așteaptă.
Nu fi nătâng, ascultă...
LIMBĂ-DULCE: Române, doi și doi...
JUMĂTATE: Ascultă,-ți zic!
LIMBĂ-DULCE: Ce?
JUMĂTATE: Care-i mai mare dintre noi?
LIMBĂ-DULCE: Tu... fie pe-a ta voie... așa-i, n-ar fi dreptate
Cu doi voinici să lupte un om și... Jumătate.

(Ies amândoi prin dreapta.)

SCENA 2

Despot, Laski

LASKI *(după culme, în fund)*: Despot, ajuns-ai?
DESPOT *(sărind pe culme)*: Iată!
LASKI *(ivindu-se)*: Ha! iată-mă și eu.
Greu e suișul, frate!... Dă-mi mâna.
DESPOT: Ține.
LASKI *(sărind pe scenă)*: Greu!
Uf... Caldu-i!... de m-ai stoarce, ai face, zău, o baltă.

(Se pune jos, la rădăcina bradului.)

A fost un timp, odată, când stânca cea mai naltă
Mi ți-o urcam eu, Laski, ca cerbul cel ușor.
Acum simt ca o cange înfiptă în picior,
Și pare că mă trage...
DESPOT: La deal?
LASKI: Ba nu, la vale.
DESPOT: Oricum, ești verde încă și ai oțel în șale.
LASKI: Așa-i!... Mă simt, zău, încă puternic cât un tun.
Mi-e dragă lumea, frate, și-mi place traiul bun...
Eu nu sunt ca evreii, ce zic că viața-i lungă
Sau scurtă, măsurând-o cu banii lor din pungă.
Eu zic: Hei! deie Domnul mulți ani ca să trăim.
Și planurile noastre curând să le-mplinim.

(Se scoală și se plimbă pe scenă.)

Iată-ne-ajunşi cu bine pe naltele hotare
Ce zac între Moldova şi Ţările Maghiare;
Loc trist, de lupte crunte, cu sânge plămădit,
Căci fearele-s cumplite, dar omu-i mai cumplit!...
Priveşte colo-,n faţă, în zarea luminată;
Ca mantie regală, frumoasă şi bogată,
Apare-n ochii noştri Moldova, dulce rai,
Comoară nesecată de bun şi dulce trai.
Ea are grâu, şi miere, şi vinuri, ah! ce vinuri!
Toiag de bătrâneţe, viu bàlsam pentru chinuri;
Şi are mii de nade a scumpelor plăceri,
Copile,-ah! ce copile!... muieri, ah! ce muieri!
Îţi fură ochii, mintea, şi inima ţi-o fură
Cu-o rază de sub geană, c-un zâmbet de pe gură.
Şi însă moldovenii, orbi, crunţi, nepăsători,
Stropesc ades cu sânge grădina lor de flori.
DESPOT: Cum e stăpânul casii, aşa-i şi grădinarul?
LASKI: Aşa, căci Lăpuşneanul... el mână astăzi carul.
DESPOT: El bate-n boi.
LASKI: O, Despot, pe-acest mănos pământ,
Domnea odinioară un domn viteaz şi sfânt,
Un Ştefan! leu năprasnic, a cărui largă gheară
Rupea cumplit duşmanii şi-n ţară, şi-n afară.
Pe vremea lui, boierii ostaşi erau, ostaşi
Cum n-au mai fost!...[2] Acuma, nepoţii lor, trufaşi,
Mici râvnitori de tronuri, seci, răi, ieşiţi din minte,
Păgâni prin a lor fapte, s-ating de cele sfinte,
De sceptru, de moşie, de neam şi de popor,
Iar ţara, muma, pere, gemând sub talpa lor.
DESPOT: Cu Vodă Lăpuşneanul ei astăzi nu se-mpacă?
LASKI: Nu! N-ar putea nici dracul pe tron ca să le placă.
DESPOT: Le trebuie, se vede, un domn căzut din cer?
LASKI: Ba mai degrabă-un... «despot», cu braţul lung, de fer,
Să bată, să apese pe dârza lor cerbice,
Şi-n capul lor sămânţa de vrajbă să o strice...
Şi iată de ce, frate, primit-am bucuros
Ca să ajut avântu-ţi de dor ambiţios.

Sunt leah; cu moldovenii în veci n-am împăcare,
Tu cauţi un tron, Despot?... Eu caut răzbunare!

(Dându-i mâna.)

Fii Domn!
DESPOT: Prea bine, însă nu crezi mai nemerit
Ca ferul deocamdată să fie... poleit,
Şi mâna zdrobitoare să fie deocamdată
Ascunsă-ntr-o mănuşă?
LASKI: Ca laba cea şireată
Ce unghia-şi ascunde?
DESPOT: Întocmai.
LASKI: Minunat!
Bravo!... Mănuşa... laba... pricep, eşti diplomat.
În arta de capcane eşti meşter cu ispită...
DESPOT *(zâmbind)*: Am fost crescut la Roma, în şcoală jezuită[3].
LASKI: Eşti om cu două daruri: sub haina de oştean
Porţi inimă vitează şi cugetul... viclean!
Aşa spunea Carmina când ea glumea cu tine.
DESPOT: Ah! cât a fost de bună soţia ta cu mine!
Eu, un pribeag din lume, un zvânturat străin,
În casa ta mănoasă căzut chiar din senin;
Eu, peatră nestimată din splendidă cunună,
În pulbere zvârlită acum de-o rea furtună!...
Ah! Laski, multă lume calcat-am pribegind,
Luceferi mulţi în cale-mi văzut-am strălucind,
Dar suflet bun şi nobil ca scumpa ta soţie
Eu n-am văzut, mă crede, la nici o-mpărăţie!
LASKI: Aşa-i c-am avut parte în lume de noroc?
Carmina-i jună, însă de juni ea-şi bate joc,
Şi numai pentru mine suspină ea.
DESPOT *(în parte, zâmbind)*: Sărmanul!
LASKI: Ş-apoi înc-o virtute: urăşte pe sultanul!
DESPOT: În toate-i dar perfectă!
LASKI *(cu mândrie)*: În toate!
DESPOT: Om fericit!
Nimica nu-ţi lipseşte din câte ai dorit.

Mărirea?... te alintă ca pe-un copil în fașe;
Tu stăpânești în pace mulțime de orașe,
Ești cap, ești om de cârmă, neștiutor de frâu.
Averea?... la picioare-ți lin curge, ca un râu.
Norocul?... o soție frumoasă, iubitoare,
La Zips[4], castelul falnic, îți luce ca un soare,
Pe inima-i spanióală lipindu-te iubit...
Om fericit ești, Laski, de trei ori fericit!
Iar eu, o biată frunză de vânt în veci purtată,
Putea-voi rădăcină să prind în loc vrodată?
Mă cheamă viitorul la el...
LASKI: Aleargă dar
La glasul lui, și fie-ți mersul nu în zadar!
Colo, jos, în Suceava, găsi-vei răzvrătirea
Clocind și pregătindu-ți mărirea sau peirea.
Fii om, mergi!
DESPOT: Dar'! voi merge... Născut pe-al mărei mal,
Deprins sunt din pruncie să lupt cu-al mărei val;
Voi ști să-nfrunt eu soarta!
LASKI: Înfrunt-o bărbătește!
Iar dacă ea de tine ar râde muierește,
Găsind că nu ești vrednic de-a fi ce zici c-ai fost,
Atunci din nou la mine să cauți adăpost.
Eu pentru tine, Despot, aici am întins nada.
Acum îți zic: La luptă, izbândă, iată prada!
Moldova-i o comoară!... ferice-ar fi de ea
Să cadă cu-a ei scule pe mâna ta... și-a mea.
Pas! Eu te las, adio, și s-auzim de bine!

(Se îndreaptă spre fund.)

Când îi fi mare, Despot, să te gândești la mine.
DESPOT: Adio, Laski... Viața e plină de furtuni.
Tu cu a ta soție să faceți rugăciuni
Pentru Despot.
LASKI *(coborând culmea)*: Adio!

(Dispare.)

DESPOT: Ba nu... la revedere!

SCENA 3

Despot
(se plimbă pe scenă și privește cu mulțămire împrejurul lui)

Ah!... iată-mă-n Moldova!... Măriri, averi, putere
Aici sunt partea celui ce știe-a zice: «Vreu!»
Eu vreu!... De-acum ajute-mi în plin norocul meu.
Eu, slugă-odinioară lui Iacob Eraclidul,
Dar nobil prin avântul sufletului ca Cidul[5];
Eu, bulgăr de aramă, schimbat în aur; eu,
Fiu de pescar din Creta, purtat în zborul meu
Prin Spania, Lehia, Germania și Franța,
Cu-a mea soție, spada, cu sora mea, speranța,
Azi vin și pun piciorul pe-acest pământ român
Și zic: Moldovó,-n mine cunoaște-al tău stăpân!
Deci pune-ți mari podoabe, frumoasa mea mireasă,
Să faci cu mine-o nuntă de mândră-mpărătească,
Îmbracă-a tale haine țesute-n mii de flori,
Încinge curcubeul alungător de nori
Și-ntinde pe-ai tăi umeri, în zi de sărbătoare,
Hlamida ta, ce poartă-o luno, o stea ș-un soare[6]...
Acum a sosit timpul, de fericire plin,
Ca să-ți alegi un mire viteaz, măreț, străin,
Un mire din Bizanța, cum se cuvine ție,
Ca să fondăm aice greceasca dinastie.
E timpul, o! Moldovo, uniți noi amândoi,
Să facem visuri, planuri și fapte de eroi,
Să ștergem umilința din fruntea creștinească.
Să liberăm Bizanța și patria grecească!
Întreaga lume-așteaptă să vadă-n Răsărit
Un soare nou, cu raze de foc, pe cer ivit,
Să ardă semiluna cât nu e lună plină,
Și planta cea păgână s-o sace-n rădăcină.
Eu fi-voi acel soare aprins de Dumnezeu,
Și tu, Moldovo scumpă, tu fi-vei cerul meu!
A! tremure osmanul sub paloșul dreptății,
La răcnetul lui Despot și al creștinătății,
Căci azi începe ziua creștinei renvieri,

Căci jur a fi eu, Despot, stăpân acestei țări...

(Pleacă și iese în dreapta. – Bucium și glasuri depărtate în stânga.)

SCENA 4

Moțoc, Tomșa, Spancioc, Stroici, Harnov, Toroipan, vânători (aducând cerbi și urși uciși)

STROICI *(intră din stânga, examinând pe jos urme de fiare)*:
Pe-aici a trecut cerbul.

(Intră Toroipan.)

Vezi urma, Toroipane?
TOROIPAN: Văd, iaca!... Tomșa, Hàrnov, Moțoc, Spancioc,
Șoimane,
Veniți!

(Boierii intră, în costume de vânători.)

Stroici, copilandrul, abia scos din pelinci,
A dat de urme...
TOȚI: Urme de cerb?
TOROIPAN *(râzând)*: Ba, de opinci.
Era-ncălțat cerbul.

(Toți râd, înaintând pe scenă. Vânătorii ce aduc vânatul se opresc în fund.)

MOȚOC: Stroici este copil încă;
El, câte pasări vede...
TOROIPAN: Le prinde și mănâncă.
STROICI: M-am înșelat întocmai ca vărul meu Spancioc,
Când te-a luat pe tine de urs; ca moș Moțoc,
Când te-a luat de bivol; și chiar, zău, ca și tine,
Când te crezi om.
TOROIPAN: Ia seama cu cine grăiești...
STROICI: Cine?
Măi, pane Toroipane, goronu-i nalt și gros,
Securea-i mică, însă goronul cade jos.
TOROIPAN: Ie seama,-ți zic!

(Stroici și Toroipan scot paloșii. – Harnov îi desparte.)

MOȚOC *(intervenind)*: Ajungă atâte vorbe goale!
SPANCIOC: Hei! de și-ar sparge capul, ce de mai hârbi de oale
Ar zbura-n vânt!
MOȚOC: Așa e, Spancioc, dar, fătul meu,
Stricatul este lesne, și dresul este greu.
Noi am plecat de-acasă voioși în vânătoare
Prin munți, la cerbi, la iepuri, la urși, la căprioare.
Din jalnica Suceavă cu toții am ieșit
Să răsuflăm un aer mai viu, mai răcorit,
Să azvârlim în vânturi gâlceava și aleanul,
Să mai uităm în pace de Vodă Lăpușneanul,
Iar nu să facem certe.
SPANCIOC: Moțoace, în zadar
Cutreierat-am munții chiar până la hotar,
Sărind din stâncă-n stâncă, prin dealuri și vălcele,
Și nopțile pe iarbă dormind sub brazi, la stele.
Eu, unul, pretutindeni zăresc trecând, zburând
O umbră urâcioasă, muncită de-un rău gând,
Ce tainic printre arbori se furișă-n tăcere
Și cu doi ochi de ură ne fulgeră.
MOȚOC: Părere,
Spancioc!... Tu ești lunatic, ți-e frică de strigoi,
De iele, de vântoase, de stafii, de moroi,
Și ai ajuns acuma, în mintea-ți visătoare,
Să faci din Lăpușneanul o umbră pânditoare...
Nu-i umbră-acel ce mușcă din sânul betii țări,
Nu, chinurile țării nu-s umbre de dureri,
Nu-i umbră tirania călare pe robie!
Da-i umbră, tristă umbră, a noastră bărbăție,
Căci de-am avea vroință și inimi de oțel,
Tiranul... vai! nici umbră n-ar rămânea din el!
TOMȘA: Moțoace, ești prea aspru, și asprele-ți cuvinte
Îmi par nepotrivite cu vârsta ș-a ta minte.
Privește împrejuru-ți cu ochi mai bărbătești
Și spune nouă-n față, de cine te-ndoiești?
De mine?
MOȚOC: Ba nu, Tomșa.
SPANCIOC: De mine?

MOŢOC: Niciodată.
STROICI: De mine?
MOŢOC: Nu, copile; ai inimă curată.
HARNOV: De mine, dar'?
MOŢOC: Nu, Harnov.
TOROIPAN: De mine?
MOŢOC: Nicidecum.
Nu mă-ndoiesc de nime, boieri, dar...
TOMŞA: Spune-acum,
Pe-a cărui frunte astăzi vezi scrisă mişelia
Când este-anevoinţă de-a-şi apăra moşia?
O, vornice Moţoace, năprasnic luptător,
De domni ce nu-ţi plac ţie dibaci răsturnător,
Care-ai văzut ş-atâtea zile rele,
Răspunde verde-n ochii-mi: în cumpănele grele
Găsit-ai vreodată român nepăsător
Când draga lui moşie îi cere ajutor?
Nu, nu! în lumea largă şi care ne-nconjoară
Mai lesne tu găsi-vei un vultur mort ce zboară,
Un grec fără trufie, un deal fără suiş,
Copaci fără de vârfuri, văi făr' de coborâş
Decât atunci când ţara e la neîndemână
O lipsă de-ndrăzneală în inima română.
TOŢI: Aşa e, Tomşo!
MOŢOC: Tomşo, îmi place să te-ascult
Când ne grăieşti tu astfel... şi voi, îmi place mult
Să văd a voastre feţe aprinse de-acea pară
Ce falnic izbucneşte din dragostea de ţară.
A! simt o nouă viaţă întrată-n al meu sân,
Căci întrevăd sfârşitul tiranului hain...
Acest stolnicul Petre, un om de rând, un stolnic,
Ce până la domnie s-a prefăcut nevolnic,
Pohoi făr-obrâşie, uitat-a cine-a fost...
Să te ferească cerul de mintea celui prost!
El calcă deopotrivă cu-o oarbă nepasare
Pe capul celui smèrin, pe fruntea celui mare,
Şi taie, schinjuieşte şi trece prin popor
Ca viforul de gheaţă ce cade pe-un ogor.

Priviți: e țara plină de tristele-i victìme,
Ologi, ciuntiți, orbi, mìzeri, sluțiți de-a lui cruzime,
Încât de-a sta calăul mult timp domnind aici,
A să prefacă neamul în turmă de calici!

HARNOV *(în parte, arătând pe Moțoc)*:
Amară-i este limba de când nu-i la putere;
Așa turbează vespea când nu mai are miere.

MOȚOC: Ce mormăiești din buze, tu, Harnov, într-ascuns!
Îți place Lăpușneanul? cu el nu ți-e de-ajuns?

HARNOV: Ba... însă-aș zice-o vorbă...

TOMȘA: Eu nu știu ce ai zice,
Dar zic eu, Ștefan Tomșa, cu cerul față-aice,
Că mie nu-mi priește și țării nu-i doresc
Un domn supusă slugă a craiului leșesc,
Un om a cărui frunte, când mândră, când pălită,
Stă dârză-n sânul țării ș-afară umilită.
Această țară-a noastră nu știe-a slugări;
Ea lasă altor neamuri pe brânci a se târî.
De însuși Ștefan Vodă Moldova e deprinsă
Să ție mai sus capul cu cât e mai învinsă.
Deci peară orice pròclet, țăran, vecin, stăpân,
Pe tron, sub tron, orcine nu știe-a fi român!

MOȚOC: Deci peară Lăpușneanul cu-ntreaga-i seminție!

SPANCIOC: Prea bine, dar pe cine să-l punem la domnie?
E lesne-a schimba domnii, bătrânii însă spun:
«Schimbare de domnie, fălire de nebun.»

MOȚOC: Cum? tu, Spancioc, om tânăr, cu mintea luminată,
Te-nchini la vorbe proaste din timpi de altădată?

SPANCIOC: Mă-nchin și cred, Moțoace, în datini strămoșești
Ca-n dogmele preasfinte a legei creștinești;
Cred că treptat se perde a neamului ființă
Când el se depărtează de-a bunilor credință.
Da! cred că astă țară, lipsită de noroc,
Sătulă-i de-a fi astfel tot scoasă-n iarmaroc,
De-a trece ca o vită din mână-n altă mână,
Și zimbrul să ajungă un bou ce toți îl mână.
E rău cu rău, se zice, dar mai rău făr' de rău!
Și când privesc în juru-mi, Moțoace, nu văd, zău,

Menit pentru domnie din noi toți nici pe unul,
Doar numai Ciubăr Vodă, Ciubăr Vodă nebunul;
Și de vă place vouă, nu, mie,-ntr-adevăr,
Nu-mi place să văd tronul ascuns sub un ciubăr.
MOȚOC: Spancioc, ești bun de glumă, dar gluma-ți câteodată...
SPANCIOC: Rostește adevărul?
MOȚOC: Ba-i groasă și prea lată.
STROICI: Dar unde-i Ciubăr Vodă? Noi l-am uitat de tot.
TOROIPAN: Lăsatu-l-am în codru, călare pe un ciot,
Crezând că se găsește pe Ducipal[8] călare
Și intră în Suceava ca domn cu îngâmfare.
SPANCIOC: Sărmanul! încă unul cu gărgăuni domnești.
Aceasta-i trista boală a minței românești!

(Ciubăr strigă, spăriet, în stânga.)

CIUBĂR: Săriți! ajutor!
TOȚI: Ce e?
MOȚOC: Ciubăr strigă-n pădure.
Aleargă, Stroici!
SPANCIOC: Cu urșii s-a fi-ntâlnit la mare.
CIUBĂR: Săriți! mă mâncă ursul.
SPANCIOC: O, trist al lumei curs!
Cătăm un domn, și domnul e-n laba unui urs!

(Toroipan, Stroici și alți vânători ies răpide în stânga.)

MOȚOC *(în parte)*: În contra tiraniei lui Lăpușneanul ura
Crește, și la toți împle și inima și gura.
Răzvrătul e în aer ca fulgerul în nori.
Răbdare...
SPANCIOC *(privind în stânga)*: Ciubăr vine adus de vânători.

SCENA 5

Cei dinainte; Ciubăr Vodă (purtând hlamidă petecită și stemă de hârtie poleită, întră, susținut de Stroici și de Toroipan)

TOROIPAN: N-ai grijă.
CIUBĂR *(slab)*: Ah!

MOȚOC: Ce este?
STROICI: Nimic... l-am găsit față
C-un urs, ucis de Tomșa, pe care-l credea-n viață.

(Toți râd.)

CIUBĂR *(se pune pe o rădăcină)*: Ah! apă, apă...
SPANCIOC: Dați-i mai bine-un pic de vin;
E leac de spaimă.
STROICI *(dând un teas lui Ciubărlâ)*: Ține!
CIUBĂR *(bând)*: A! dar nu-i teasul plin,
Mai adă! *(Bea.)* De pe ochii-mi o ceață se ridică,
Ah! sfinte Agaftocle, cum n-am murit de frică!
SPANCIOC: Ce? frică?... Ciubăr Vodă, lui Papură nepot,
Fricos?... Eu nu-o pot crede!
CIUBĂR: Nici eu, Spancioc, nu pot,
Dar când am zărit ursul, deodată-am simțit, frate,

(Oțărându-se.)

Brrr! un pohoi de sloiuri curgându-mi ici, în spate.
Era o matahală cât muntele Ceahlău,
Ce sta sugându-și laba, înfipt în drumul meu.
Îi strig în gura mare să deie într-o parte,
El, nu!... Atunci, în grabă, eu dau să fug departe,
Dar feara mă clocește cu ochii roși, de foc,
Și eu, cu dânsul față, rămân înfipt pe loc.
Vroiam să-i spun că-s Vodă, Ciubăr Vodă, dar glasul
Mi se tăiase,-o! Doamne, simțeam că-mi sună ceasul.
Era să mor!... o credeți, boieri?... era să mor!
Ce jale, ce durere pe voi și pe popor!
Îmi pare că văzduhul de clopote răsună,
Prin sate, prin orașe, toți oamenii s-adună
Și zic cu-nduioșire: «Ah! lumea-i pe sfârșit!
Ciubăr, adevăratul domn, iată c-au murit!»
SPANCIOC: Și Dumnezeu să-l ierte!... s-a dus în iad zăloagă...
Păcat numai de dânsul că îi lipsea o doagă.
STROICI: Ș-o sâmbătă.
TOROIPAN: Și-o joie.

CIUBĂR: Voi râdeți?
SPANCIOC: Ba, jelim,
Și ca pe-un mort în viață voioși te prohodim.

SCENA 6

Cei dinainte; Despot, Limbă-Dulce, Jumătate

LIMBĂ-DULCE *(în culisele din dreapta)*:
Hai, nu întinde vorba, hai!
DESPOT: Dar ce vrei, creștine?
De ce mă-ntorci din cale?
LIMBĂ-DULCE: Mergi, zic, cât e cu bine,
Că jur pe sfânta cruce...
DESPOT: Măi, știi tu cine sânt?
LIMBĂ-DULCE:
De-i face-un pas, cu ghioaga te culc mort la pământ.

(Despot, Limbă-Dulce și Jumătate intră pe scenă.)

DESPOT: Pe mine?
LIMBĂ-DULCE *(împingând pe Despot)*: Mergi!
MOȚOC: Ce este, române?
LIMBĂ-DULCE: Ce să fie?
Am prins colèa sub stâncă un ungur cu trufie.
Care-a trecut hotarul, ca vulpea, pe furiș,
Dar i-am scurtat eu calea pe dâmb, în stejăriș.
MOȚOC *(lui Despot)*:
Străine, spune nouă, ce ești și cum te cheamă?
DESPOT: Dar voi, care vă-i dreptul de-a-mi cere mie seamă?
TOMȘA: Al nostru drept înscris e pe țară-n lung și-n lat.
Boieri suntèm de-ai țării în care ai întrat.
Moțoc când te întreabă, răspunde cu-nchinare!
CIUBĂR: Și-n fața mea te pleacă!
DESPOT *(închinându-se lui Moțoc)*: Moțoc, vornicul mare!
LIMBĂ-DULCE *(lui Moțoc)*: Stăpâne, să las robul?
MOȚOC: Să-l lași.
LIMBĂ-DULCE: Da-i prea limbut,
Și limba-i sfredel dulce, de diavolul făcut.

SPANCIOC: De-aceea Limbă-Dulce te-au poreclit pe tine?
LIMBĂ-DULCE *(râzând)*:
Se poate... *(Lui Jumătate)*: Hmm! boierul m-a păcălit.
MOȚOC *(lui Despot)*: Străine,
Urmează-ți drumu-n pace; ești liber.
DESPOT: Nicidecum,
Recunoștința vie mai sclav mă face-acum;
Dar cine poartă-n sânu-i curată conștiință
Voios primește lanțul numit recunoștință.
Oricum mi-a fi norocul în lume schimbător,
Îmi voi aduce-aminte de-al meu liberator,
Moțoc.
CIUBĂR: Ei! și de mine, nu?
MOȚOC: Vorbele-ți sunt bune,
Și chipul de om neaoș, dar cine ești, ne spune!
DESPOT: Eu sunt în voia soartei un vecinic călător,
Atras în calea-mi lungă de-un tainic viitor,
Purtat pintre popoare din țărmuri depărtate,
Trecut cu spada-n mână prin lupte încruntate.
Din frageda-mi pruncie eu sunt...
TOMȘA *(către Spancioc)*: Un venetic...
DESPOT *(auzindu-l)*: Acel ce-a zis cuvântul de venetic îi zic
Că a mințit și-s gata de-a-nfige cu-a mea pală
Cuvântul său în peptu-i... Să iată la iveală!
TOMȘA: Eu sunt! eu, Ștefan Tomșa!... Văzut-am pe la noi
Mulți pribegiți fățarnici, vermi palizi de gunoi,
Ce vin și-n sânul nostru fac cuiburi veninate.
Cine ești tu? Răspunde!... La vorbe îngâmfate,
La provocări sumețe de-un soi de zvânturat
Arunc dispreţul!
DESPOT: Cine-s?... Ascultă înclinat:
Sunt Despot Eraclidul din Paros![9]... Al meu tată
A fost fruntaș de oameni în Grecia bogată,
Prinț falnic! de pe tronu-i căzut și răsturnat
Sub apriga urgie a turcului turbat.
CIUBĂR: Ești prinț?... deci văr cu mine?
TOMȘA: Ești bun de limbuție,

Dar unde ți-e dovada de naltă obârșie?

(Despot arată un pergament.)

DESPOT: Priviți! Iată diplòma lui însuși Carol Quint[10]
Și gloriosu-i nume în litere de-argint.

(Moțoc și cu boierii, afară de Tomșa, ezaminează diploma.)

MOȚOC: Așa-i!... Fii, Eraclide, partaș de-al nostru soare.
Ești oaspetele Moldovii de bunuri dătătoare,
Căci astă țară vecinic primește-n sânul ei
Cu drag pe bunii oaspeți, cu milă pe cei răi.

(Către vânători.)

Aduceți teasuri pline de vin pentru cinstire!
TOMȘA *(în parte, ieșind prin dreapta)*:
Ades în cupa plină se-ascunde o căire.

(Boierii ieu teasuri și închină.)

MOȚOC *(lui Despot)*: Noroc și voie bună!
CIUBĂR *(asemine)*: Supus să-mi fii deplin!
DESPOT: Boieri, pentru Moldova paharul meu închin!
Să-i deie Creatorul în veci zile senine
Ș-un domn cu omenie, iubit de toți!
CIUBĂR *(înaintând)*: Ca mine!
Ca mine!... Domn ca mine se poate-a fi mai bun?
Hai, dar, boieri, la Curte!
DESPOT *(lui Moțoc)*: Ce zice?
MOȚOC *(lui Despot)*: Un nebun!
SPANCIOC: Boieri!... a sa-nălțime Ciubăr ne poruncește.
La Curte dar', căci tronul de dorul lui tânjește.
MOȚOC: Și dumneata, pribege, purtat din loc în loc,
E timp să guști odihna în casa lui Moțoc.
Hai!

(Boierii pleacă și ies prin dreapta. Limbă-Dulce și Jumătate rămân singuri.)

LIMBĂ-DULCE: Ce zici, Jumătate?
JUMĂTATE: Îmi țiuie auzul.

LIMBĂ-DULCE: Boierilor de astăzi nebunu-i călăuzul.
Din toţi care-i mai tuieş?
JUMĂTATE: Nu ştiu.
LIMBĂ-DULCE *(arătând în culise)*: Nu ştiu nici eu,
Dar cel mai cu drăcie, vezi tu?... e robul meu.

(Cortina cade.)

TABLOUL II

Un salon în palatul de la Suceava. – Portrete de Domni pe păreţi. – Uşi mari în fund. – Alte două uşi în dreapta şi în stânga. – O masă de stejar pe planul I. în dreapta. – Jilţuri.

SCENA 1

Alexandru Lăpuşneanu, doamna Ruxandra
(Amândoi stau pe jilţuri, lângă masă. Doamna lucrează la un aèr.)

LĂPUŞNEANU: În vremea-ndelungată cât singur, cu smerire
Am fost spre închinare la sfânta monastire
A Slatinei[11], aice cum ai mai petrecut,
Iubita mea Ruxandră?
DOAMNA: În aur am cusut
Doi îngeri lângă Sfânta Maria Născătoare,
Pe aèr.
LĂPUŞNEANU: Este gata?
DOAMNA: Mai am încă o floare
De crin deschis a coasă în alb mărgăritar,
Şi aèrul l-om pune pe-al Slatinei altar.
LĂPUŞNEANU:
Îmi place, scumpă doamnă, frumoasă şi cu minte,
Să văd măiastra-ţi mână lucrând odoare sfinte.
Gândirea ce se-naltă la cer, la Dumnezeu,
Din cuget şi din casă alungă duhul rău...
Dar spune-mi: auzit-ai de un pribeag din lume,
Un... Despot... mi se pare c-acesta-i al său nume...
Aice, la Suceava, în lipsa mea sosit?
Se zice că-i odraslă de neam preastrălucit,
Că-i domn de Samos[12], Paros şi că-i în legătură

Cu împăraţi... că are întinsă-nvăţătură
Şi limbă mlădioasă, o limbă ce-n curând
Pe toţi boierii tineri i-a fărmecat pe rând.
Ce ai aflat de dânsul?

DOAMNA *(cu sfială)*: Am auzit bine,
Şi... chiar a cerut voie la doamna să se-nchine.

LĂPUŞNEANU: Şi... l-ai primit în Curte?

DOAMNA: Primit.

LĂPUŞNEANU *(posomorându-se)*: Într-adevăr?

DOAMNA: Era o datorie... Despot îmi este văr.

LĂPUŞNEANU: Cum? Văr măriei-tale?... De unde până unde?

DOAMNA *(zâmbind)*:
Mărgăritaru-n scoică de mare se ascunde.
Despot, pe malul mărei născut, e fiu curat
Lui Iacob Eraclidul, din Paros alungat,
Ce se rudea de-aproape cu maica-mi răposată.

LĂPUŞNEANU: Crezi?

DOAMNA: I-am văzut chiar spiţa pe pergament lucrată.

LĂPUŞNEANU *(sculându-se, în parte)*:
O spiţă-nchipuită de dânsul, pre cât ştiu
Ce-l face rudă bună cu Hèrcul Olimpiu[13].
Hmm!... plastograful! îi zboară sus gândul... *(Tare:)*
Şi ce cată
Aici, la noi?

DOAMNA: Sărmanul!... cu inima-nfocată
El vrea la pragul uşii măriei-tale-a sta
Şi viaţa-i s-o jertfească pentru măria-ta,
Că-i om de sânge nobil, ce-n apă nu se schimbă,
Viteaz! ce are-n suflet, el are şi pe limbă.

LĂPUŞNEANU: Prea bine... Văd că Despot e meşter vrăjitor.
La toţi deopotrivă el v-a vrăjit de dor.
Am grabă de-a-l cunoaşte.

DOAMNA *(se scoală veselă)*: Te-nduri să-i faci primire?

LĂPUŞNEANU: Cum nu?... Doresc chiar astăzi să cerc a lui vrăjire.
El are ca să vie cu vornicul Moţoc.

DOAMNA: O, de-ar cădea pe dânsul o rază de noroc,

Ca el să fie-un oaspe plăcut măriei-tale!...
Moţoc şi eu în taină am pus de gând şi-n cale
Cu fiica lui, cu Ana, pe Despot să-l unim
Şi de coroana ţării credinţa-i s-o lipim.

LĂPUŞNEANU *(luând-o de mână)*:
Să-ţi fie viaţa dulce ca chipul şi ca glasul,
Tu, care cu iubire mă-ntâmpini la tot pasul,
Privind în domnul ţării pe scumpul tău bărbat,
Şi-n soţul vieţei tale, pe domnu-ncoronat!

(Se îndreaptă cu doamna spre uşa din stânga.)

Acum te du să cauţi pe pruncuşori, de casă,
Şi, ca o gospodină, găteşte mare masă,
Ca să cinstim cu prânzul pe Despot... vărul tău.

DOAMNA: Ah!... Doamne!... *(Vrea să-i sărute mâna.)*

LĂPUŞNEANU *(atrăgând-o la sân)*:
Nu, iubito... aici, pe sânul meu.

(Sărută pe doamna, care iese în stânga.)

SCENA 2

Lăpuşneanul (privind lung după Ruxandra)

Muierea tot muiere!... o biată ciocârlie,
Spre tot ce străluceşte zburând cu veselie...
O inimă comoară, ş-un cap frumos... dar sec!...
A-nduioşat-o Despot cu glasul lui de grec,
Şi toţi boierii dùşmani oblăduirei mele
Sunt prinşi de-acest paingăn în desele-i reţele.

(Se primblă tulburat.)

A, scorpie grecească!... eu planul ţi-am pătruns,
Tu vrei să-mpungi în mine cu ghimpele-ţi ascuns.
Tu vrei, fiinţă-oloagă, născută-n putrezime,
S-ajungi prin târâire l-a tronului nălţime?
Dar Vodă Lăpuşneanul va şti, prevăzător,
Pe-o scorpie ca tine s-o farme sub picior,
Şi nu-a lăsa în viaţa-i pe tronul ţării sale

Să fluture nici umbra deşertăciunei tale!

(Scoate un răvaş şi-l citeşte.)

Ioan Sigmund[14] polonul, prin mine întronat
În Ţara Ardeleană, de ştire azi mi-a dat
Şi-n ţară şi-n afară să fiu cu priveghere,
Căci Despot zvânturatul râvneşte-a mea putere.
Te-oi urmări, vrăjmaşe, cu aprigul meu veghi,
Păn' ce din priveghere ţi-oi face un priveghi
Ş-alăture cu tine vei întâlni mormântul
Când tu din întuneric îi vrea să-ţi iei avântul.

(Pe gânduri:)

Cum să-i deschid capcana?... Ce cursă să întind,
Pe el cu-ai lui tovarăşi în lanţu-mi să-i cuprind?...
A... ce să perd eu timpul cu intrigi mici de Curte?!
Domnia tare cere braţ lung şi vorbe scurte.
Când dùşmanul în taină s-apropie de cort,
Scurtează-i drumul grabnic prin moarte, sau eşti mort!

(Merge la uşa din dreapta, o deschide şi cheamă:)

Toma!

SCENA 3

Lăpuşneanul; Toma Calabaicanul

LĂPUŞNEANU: Tu eşti bulgarul Toma Calabaicanul?
TOMA: Sunt Toma, credinciosul rob al lui Lăpuşneanul.
LĂPUŞNEANU: Când am cuprins Ardealul, ce erai tu?
TOMA: Nimic.
LĂPUŞNEANU: Te-am miluit cu viaţa în lupta de la Cic.[16]

(Toma sărută poala lui Lăpuşneanu.)

Eşti om tu cu credinţă?

(Toma îngenunchează.)

Voiesc să fac cercare
De-ai meritat şi meriţi a noastră îndurare...

(În taină.)

Cunoşti pe Despot grecul?... pe-acel străin trufaş
Ce zvârle bani cu pumnul prostimei din oraş?
El vrea să mă ucigă...

(Toma se scoală, punând mâna pe hager.)

TOMA: El trebuie să moară!
LĂPUŞNEANU:
Bine, voinice Toma!... Văd, gândul tău se-nsoară
Cu-a mea dorinţă... Bine!... tu vei ieşi bogat
Din astă însoţire... *(Tainic:)* Azi este la palat
Prânz mare... Vin boierii cu domnul să cinstească.
Tu să-l slujeşti pe Despot la masa cea domnească,
Tu singur să ai grijă de-a-i fi paharul plin...

(Dându-i un şipuşor.)

Şi-i... tainic şipul ista să-l verşi în al său vin.
Ai înţeles?

(Toma ie şipul şi se închină în tăcere.)

Fii vrednic şi mut până la groapă...

(Toma sărută mâna lui Lăpuşneanu şi iese.)

LĂPUŞNEANU *(singur)*: În groapă cade-acela ce altui groapa sapă.

SCENA 4

Lăpuşneanul, un căpitan de seimeni

CĂPITANUL *(la uşa din fund)*:
Măria ta, boierii, la Curte adunaţi...
LĂPUŞNEANU: Să intre... Căpitane, pe lângă-acei chemaţi
Mai este cine-n sală?
CĂPITANUL: Străinul Despot este.
LĂPUŞNEANU:
Prea bine; mergi la doamna să-i duci această veste.

(Căpitanul iese.)

LĂPUŞNEANU *(singur)*:
O! Sarcină amară de tron ameninţat!
Anevoinţă crudă de-a fi neîmpăcat!...
M-obligă boierimea, în veci ambiţioasă,
În gheară să-mi schimb mâna, şi sceptrul meu în coasă...
O! lege-a ospeţiei, te calc, dar ce să fac?
Prin moartea unui dùşman eu ţara mi-o împac!

SCENA 5

Lăpuşneanu; Doamna Ruxandra, Ana, dame ale Curţei (întră prin stânga)

DOAMNA: Măria-ta, dă-mi voie cu-a mele jupânese
Urare să-ţi aducem.
LĂPUŞNEANU *(înaintând spre dame)*: Flori mândre şi alese
Din stratul boierimei, cu drag vă mulţămesc.
Aşa cunună-o prinde pe doamna ce iubesc.

(Doamna, urmată de jupânese, se îndreaptă spre masă.)

DOAMNA *(încet, Anii)*: Măria-sa e vesel!...
ANA: Dar'.
DOAMNA: Cu-atâta mai bine
Pentru Despot.

(Se pune pe jilţ.)

ANA *(încet, doamnei)*: La Curte el vine astăzi?
DOAMNA: Vine.

(Damele formează grup împrejurul doamnei.)

SCENA 6

Cei dinainte; Moţoc, Harnov, Spancioc, Stroici, Toroipan, boieri (întră prin fund)

LĂPUŞNEANU *(pe jilţ)*:
Bine-aţi sosit la curte, boieri preacredincioşi!
MOŢOC: Mulţi ani măriei-tale! Boierii azi, voioşi,
Lăsând de ei departe şi vrajba, şi gâlceava,
Se-nchină toţi lui Vodă, întors acù-n Suceava.

HARNOV: Plecaţi ei se închină în faţa celui uns,
Pe care sfânta cruce cu raze l-a pătruns,
De-a potolit în ţară pornirile pizmaşe,
Dând scule şi icoane la sfintele locaşe,
LĂPUŞNEANU: Mă bucur că gâlceava din ţară a perit,
Boieri, căci e o boală ce-aduce rău sfârşit...
Dar nu zăresc pe Tomşa.
HARNOV: El n-a venit.
LĂPUŞNEANU: Cum? oare
Să-naibă mulţămire de-a noastră sărbătoare?
E Sfântul Alexandru astăzi, e ziua mea.
HARNOV: La veselia noastră părtaş a fi nu vrea,
Se vede.
LĂPUŞNEANU: Fie!... însă nu-i nici Ciubăr nebunul?
HARNOV *(râzând)*:
Păreche minunată, fiind ei tot ca unul,
Se cred deopotrivă meniţi, între fruntaşi,
Să meargă înainte de gloate cu trei paşi.
LĂPUŞNEANU:
În lipsa lor să facem, boieri, azi, împreună,
Ospăţ de sărbătoare, frăţesc, cu voie bună.
BOIERII: Trăiască-a ta mărire!
HARNOV *(linguşitor)*: În veci slăvit să fii!
MOŢOC: Dar soarele luceşte pe munţi şi pe câmpii.
E drept ca ziua 'ceasta şi la străini să fie,
Precum la toţi românii, izvor de bucurie.
LĂPUŞNEANU: E drept.
MOŢOC: Deci, învoiască acum măria-ta
Lui Despot, al meu oaspe, să vie-a-l saluta.
LĂPUŞNEANU: Să vie!

(Moţoc iese prin fund.)

DOAMNA *(Anii)*: Bun e vodă!
ANA: Dar'! *(În parte, zâmbind:)* Ca nealtădată.
LĂPUŞNEANU *(în parte)*:
S-apròpie de mine năpârca-n nveninată.

SCENA 7

Cei dinainte; Despot, Moţoc

MOŢOC *(pe prag)*: Măria-ta slăvită... Despot!

(Îl prezintă.)

LĂPUŞNEANU: Fii bun sosit
La Curte, Despot!

(Despot înaintează în mijlocul salonului.)

DESPOT: Sire!... Cu sufletul uimit
Şi tremurând m-apropii de sacra-ţi maiestate,
Ca să-i aduc la rându-mi urările-mi plecate.
Să vă-mpletească cerul a gloriei cununi
Şi-n veci să le ferească de grelele furtuni!...
Eu, Despot Eraclidul, condus de-o blândă stea,
Răpit de al meu suflet curat ca spada mea,
Depun în ziua mare, ca lumea să le vadă,
Depun azi, la picioare-ţi, braţ, inimă şi spadă...
Părintele meu Iacob, odinioară domn,
Păn-a nu-nchide ochii atinşi de-al morţei somn,
Mi-a zis: «Te du cu bine în cale depărtată
Şi mergi drept la Moldova în mari viteji bogată;
Acolo tu găsi-vei un domn măreţ, viteaz,
La pragul ţării sale veghind cu ochiul treaz,
Ş-un înger de virtute, frumoasa lui soţie,
Ce mie mi-e nepoată şi vară bună ţie.
Mergi drept la ei, tu, Despot, ca să le duci prinos:
Lui Vodă a ta spadă şi braţu-ţi credincios,
Iar doamnei aste scule, şiraguri şi paftale,
Purtate de-a sa maică în ziua nunţii sale.»

(Ia un ecrin din mânele unui pagi rămas la uşa din fund şi vine de-l prezintă doamnei, îngenunchind dinaintea ei.)

DOAMNA: Ah, preţioase scule!
ANA: Ce dar strălucitor!
LUPUŞNENU *(în parte)*:
O, greci, vicleni în vorbe şi-n darurile lor![16]

DOAMNA *(lui Despot)*:
Prin aste suvenire mă-ndatorești mult, vere.
Admir cu-nduioșie aceste juvaere,
Dar pot să pun pe mine comoara ce-ai adus?
DESPOT: Domniță, aste scule străbune le primește
Și-n semn de mulțămire cu ele te gătește,
Ca să serbăm norocul ce azi ne-a dăruit
Un văr măriei-tale, și mie-un... neam iubit.

SCENA 8

Cei dinainte; Toma Calabaicanul

TOMA *(în fund, pe prag)*:
Merindele-s pe masă. Noroc și poftă bună!
LĂPUȘNEANU: Boieri, prietinia la sânu-i ne adună.
Hai să ciocnim la masă pahare de Cotnar.
Să bei frățește, Despot... *(în parte)* paharul cel amar!

(Lăpușnenul dă mâna doamnei. – Despot, Anii. – Boierii, damelor, și se îndreaptă spre fund.)

SCENA 9

Cei dinainte; Ciubăr Vodă (se arată în fund)

CIUBĂR:
Stați!... încotro vă duceți, boieri, făr-a mea știre?
Ce-i astă-adunătură? Ce-i astă pregătire
De prânz și de beție aici, în casa mea?
LĂPUȘNEANU *(râzând)*: Ha, ha! iaca nebunul Ciubăr!
HARNOV: Popa-belea!
CIUBĂR:
Dar'... eu sunt!... Ciubăr Vodă, născut din fiu în tată
Cu tron pe cap, cu stemă sub mine așezată!
Eu, care-n strună dreaptă prin Ștefan mă pogor
Din Caesar, știți, al lumei stăpân, învingător.
Cum dar, stolnice Petre, cum dar tu, Lăpușnene,
Te rățoiești la soare fudul cu-a mele pene?

Mult ai să stai tu încă pe tronu-mi strămoșesc?
Destul acum, ajungă-ți, că, zău, te-afurisesc!
Ieși din palat!... Aice eu singur, eu am dreptul
Să stau dârzoi cu capul, să stau umflat cu peptul,
Și ca o moaște sfântă să fiu de toți slăvit.
Dă-mi tronul, că mă mânii...

HARNOV *(râzând)*: Nebunu-i mucalit.

LĂPUȘNEANU: Ba, decât să te mânii, măria-ta Ciubere.
Mai bine mergi în sală, ca să te pui pe bere,
Să te măsori cu... Despot.

CIUBĂR *(înveselit)*: Sub masă-l voi lăsa!

(Se întoarce spre fund și pleacă strigând:)

Loc, loc!... feriți, că trece Ciubăr și urma sa!

(Cortina cade, în vreme ce toți se îndreaptă spre fund.)

ACTUL II

TABLOUL I

Salon în casa lui Moţoc. – Uşă în fund, uşă în stânga, uşă în dreapta. – Fereastră în dreapta. – O masă lungă în stânga, planul I, cu jilţuri împrejur. – O icoană la păretele din fund, cu lampă aprinsă.

SCENA 1

Despot

DESPOT: Călăul, Lăpuşnenul, la masa lui domnească,
Grăindu-mi cu blândeţă, a vrut să m-otrăvească.
Dar'!... am simţit amarul ucigător în teas...
Vrăjmaşa lui cercare zadarnică-a rămas,
Căci port eu totdeauna un bàlsam din Morava
Ce nimiceşte moartea dezotrăvind otrava.
*Iată-l! *(Arată un şip.)* O, rouă scumpă din plaiuri îngereşti,
*Esenţă-apărătoare a vieţii omeneşti!
*Dator îţi sunt cu viaţa, dar mult mai mult datoare
*Ţi-a fi a mea gândire în zi răzbunătoare!

(Stă puţin pe gânduri.)

Călăul, prepuielnic, hrăneşte-un cuget rău,
Şi el a să mă peardă de nu l-oi perde eu.
Răbdare!... toţi boierii de răzvrătire-s gata,
Moţoc, precât îmi pare, vrea să-şi mărite fata
Cu mine, ca prin mine, de el pe tron urcat,
S-jungă socru-mare de ginere-ntronat.
*O, de-ar vroi norocul curând să-şi schimbe pasul!

*Când el vroieşte, anii nu-aduc ce-aduce ceasul!
*Aş fi pe tron, eu, Despot, nalţat şi fericit,
*Aş fi... o, vis feeric! cu Ana însoţit,
*Cu Ana, dulce floare căzut-aci din stele
*Să fie floarea vieţii şi a coroanei mele!...
Dar ce-a zice Carmina, de care sunt iubit?...
A... ea-i frumoasă, jună, şi Laski-mbătrânit.
Curând s-a stinge focul şi apriga-i durere,
Găsind într-un alt despot o nouă mângâiere.

(Se plimbă agitat.)

Amorul pentru Ana şi glorie m-aprind...
A cărie dulci mreje mai tare mă cuprind?...
Ah, tronul, tronul, tronul!... la el de-a drept m-oi duce,
Chiar de-a fi pân' la dânsul să calc pe sfânta cruce!

(Să stânge candela icoanii.)

Ce! candela icoanii s-a stins în untdelemn?!...
De-aş fi din astă ţară, aş crede că-i rău semn.
Dar omul de-o natură înaltă şi vitează
Iubit de ceruri este, şi cerul îl păstrează.

SCENA 2

Despot, Moţoc

MOŢOC *(venind din stânga)*:
Ce faci, iubite oaspe, şi cum te mai găseşti
Sub sarcina de daruri a dragostei domneşti?
De când ai fost la curte poftit la ospătare
L-ai fărmecat pe Vodă.
DESPOT: O crezi?
MOŢOC: Aşa se pare.
Căci nu e zi lăsată de bunul Dumnezeu
În care să nu-ţi deie dovezi pe placul său.
Alaltăieri primit-ai o sabie turcească,
Ieri, un caftan, şi astăzi, o iapă arăpească.
DESPOT: Ştiu, iapa de la Tùnis, pe care nici un brav
A-ncăleca nu poate!

MOŢOC: Haramu-i cu narav,
Pe toţi mereu trânteşte şi, fără de sfială,
I-a tras lui însuşi Vodă o sfântă de trânteală.

(La fereastră)

Ian cată prin ogradă cum se frământă-n loc!
Să juri c-a fost hrănită de zmei numai cu foc.
DESPOT: Mă duc s-o-ncerc.
MOŢOC: Mai bine o lasă, că-i nătângă,
De nu ţi-ar frânge capul...
DESPOT: N-am teamă să mi-l frângă.
Deprinsu-m-am cu caii spanioli şi arăpeşti,
Ce sub a lor copite au àripi vultureşti.
Ş-apoi... ceva îmi spune cu-o tainică şoptire
Că moartea respectează pe omul cu menire.
MOŢOC:
Dar dacă tu n-ai teamă, eu am, căci mă-ngrijesc
De mâna lăpuşneană cu dar... prietinesc.
Cunoscător de oameni sunt eu la bătrâneţe,
Tu ai, iubite oaspe, apucături măreţe,
Boierii te admiră poporu,-adimenit,
Deasupra lui te vede ca pe un domn iubit.
DESPOT: Domn!...
MOŢOC: Şi de ce nu, Despot?... Un om de naltă fire,
Unit cu mine, poate s-atingă-orice mărire.
DESPOT: Dar Lăpuşneanul?
MOŢOC: Steaua-i în cer s-a stins de mult.
DESPOT *(în parte)*: Mă cearcă...
MOŢOC *(observându-l, în parte)*: Priceput-au?
DESPOT *(asemine)*: Să-l cred?
MOŢOC *(asemine)*: Dar'!...
DESPOT *(asemine)*: Să-l ascult?

(Se apropie de Moţoc cu o sfială simulată.)

Aş vrea... şi n-am curagiul de-a te-nţelege bine
MOŢOC: În mine ai credinţă?...
DESPOT *(cu supunere)*: Fă ce-i vroi cu mine...

(Aruncă ochii pe fereastră.)

Dar ulița și curtea sunt pline de norod...
Să vază de-s mai tare decât un Voievod.
Mă duc... Vii jos în curte?

(Iese prin fund.)

MOȚOC: Vin, dar'; fă înainte...
Struneşte bine gura iepei şi fii cu minte.

(Singur.)

Despot e la părere zburdalnic și ușor,
Dar are minte coaptă, și ochi pătrunzător,
Și inimă-ndrăzneață, și-nvățătură multă.
Pe mine mă respectă, de mine el ascultă...
Așa domn ne convine, așa ginere vreu.
Domnind, el va fi brațul, iar capul voi fi eu!

(Iese prin fund.)

SCENA 3

Ana, Maica Fevronia (intră prin stânga)

MAICA: Și Vodă a fost vesel, zici tu, ca niciodată?
ANA: Dar'!... cât a ținut masa, cu fruntea-nseninată
Măria-sa pe Despot zâmbind l-a ascultat...
Era cu Vodă-n față la masă așezat,
Plăcut, isteț la vorbă, purtând mărirea-n sine,
Sub haina spaniolească ce-l prinde-atât de bine!
Încât, zău, de m-ai crede, măicuță, între noi,
Adevăratul Vodă părea dintre-amândoi
El, Despot!... Lângă dânsul, la spate, în picioare,
Sta Toma, vel-paharnic, ținând două ulcioare,
Din care-i dregea singur vin dulce în pahar,
Făcând turcești talâmuri, cât poate un bulgar.
MAICA: Dar spune-mi, doamna, doamna era și ea voioasă?
ANA: Voioasă, fericită, la față luminoasă.
Căci ea vedea pe Vodă prin Despot fărmecat.
Și pe-al ei văr, pe Despot, de lume admirat.
MAICA *(zâmbind)*: De lume și... de tine?

ANA *(exaltându-se)*: Şi cum să nu-l admire?
El ne-a făcut de viaţa-i o lungă povestire,
O halimà întreagă şi plină de minuni,
Ca cele de pe timpul vitejilor străbuni.
Ne-a spus a sale lupte şi trecerile sale
Prin câmpuri sângeroase, prin Curţi imperiale,
Când simplu om de oaste, când prinţ adevărat,
Recunoscut de Carol, augustul împărat.
*Ne-a spus cum el, viteazul, a răsipit îndată,
*Cu Cavalerii Negri[17], a frâncilor armată,
*La Renti, Valenciena, Hezdin şi Teruan[18],
*Sub contele de Schwarzburg, vestitul căpitan![19]
*Şi ce-a vorbit cu-a lumei puternică treime,
*Regi, filozofi şi papă... şi altele-o mulţime.
Apoi ne-a spus de ţărmuri scăldate-n aer cald,
Ce sunt cu drag încinse de-o mare de smarald
Şi au fructe de aur, şi zile-n veci frumoase,
Şi nopţi de încântare ca ziua luminoase.
Ah! Ce să-ţi zic, măicuţă?... Mesenii, încântaţi,
Rămas-au, ascultându-l, flămânzi şi însetaţi,
Atât era de vie şi de atrăgătoare
Vorbirea lui!
MAICA: Nepoată, aş pune o prinsoare
Că, dintre toţi mesenii, cel mai cu drag răpit
Ai fost tu, Anicuţa.
ANA *(uimită)*: Eu?
MAICA: Tu... Vezi? te-ai roşit...
Ascultă-mă, copilă: Tu eşti o dulce floare,
Ce n-a văzut sub ceruri decât zile cu soare
Şi nici macar visează de zilele cu nori,
Amare, furtunoase, cumplite pentru flori.
Alină, înfrânează a ta închipuire,
C-ades ne rătăceşte a inimei pornire,
Şi când din fărmecare cercăm să revenim,
În braţele durerei cuprinse ne găsim.
Nu zic că Despot este om rău... Doamne fereşte!
El e creştin, se-nchină, pe Dumnezeu slăveşte,

Şi mie totdeuna mâna-mi sărută, dar,
Ca să nu-ţi fie lipsă dumnezeiescul har,
Gândeşte, copiliţă cu blândă inimioară,
Că pasărea ce cântă e pasăre ce zboară.
Străin e Despot.

ANA *(răpide)*: Despot?!... Ah, maică, nu-i străin,
E văr cu doamna noastră, e conte palatin,
E cavaler de aur[20], e prinţ de la Elada,
Distins de papa,-n Roma, de Carol, în Grenada[21],
Şi de al meu părinte, iubit... într-un cuvânt,
El e oaspetle nostru, ş-un oaspe... ştii că-i sfânt.

MAICA:
Sfânt, sfânt, nu totdeauna. *(În parte:)* Curată nebunie,
Cu fată mare-n casă asemine-ospeţie.

(Tare.)

Ah! Scumpă nepoţică, tu faci un vis frumos,
Dar visul...

(Zgomot de glasuri în curte.)

ANA *(alergând la fereastră)*: Ce s-aude? ce zgomot?
MAICA: Unde?
ANA: Jos. Priveşte ici în curte!
MAICA *(apropiindu-se de Ana)*: Ce?
ANA: O mulţime mare
Se uită-n fund, spre poartă, cu spaimă şi mirare.
MAICA: Ce-i oare?... Vai de mine!... a fi iar vre un bunt?
ANA: Ba nu; în depărtare nu vezi lucind un punt?
El vine şi tot creşte... dar e un om călare...
Ce văd? e însuşi Despot!... Ah! Doamne, sare, sare
Chiar peste zidul curţei!
MAICA *(speriată)*: Sărmanul!... s-a zdrobit?
ANA *(veselă)*: Ba nicidecum.
MAICA: Nu?
ANA: Iată-l... în loc el au oprit
Fugarul alb de spume şi, vesel, cu mândrie,
Se-nchină-n dreapta,-n stânga, la toţi zâmbind şi... mie!
Ah! pare că-i un rege!

MAICA: Fugi, dragă, din fereşti!
Nu stă o fată mare în ochii bărbăteşti.

(Glasuri zgomotoase afară.)

GLASURI: Ura! – trăiască Despot! – Frumos viteaz el este!
Să juri că-i sfântul Gheorghi! – Chiar zmeul din poveste!
DESPOT *(sub ferești, în curte)*: Na, oameni buni! Voi astăzi să beți în cinstea mea,
Şi-n sănătatea doamnei să beţi!
GLASURI: Vom bea, vom bea!
Ura!
MAICA: Fugi din fereastră, fugi... Despot întră-n casă.
Hai în camara noastră.
ANA: Ba, vină lângă masă.

(Merg de se pun pe jilţuri, lângă mesuţa din dreapta.)

SCENA 4

Ana, Maica Fevronia, Despot (întră prin fund)

DESPOT *(râzând)*: Ce vesel a fi Vodă când teafăr m-a vedea!
A! dona Ana! *(Se-nchină Anii).* Maică... *(Sărută mâna Fevroniei.)*
ANA *(în parte)*: Cum bate inima mea!
MAICA: De ce-i atâta lume în curte adunată?
DESPOT: Ca să mă vadă-n luptă cu-o feară blăstemată,
O iapă tunisiană ce-n fugă pân-acum
A dus pe ceea lume vro zece oameni.
ANA: Cum?
Ş-ai îndrăznit?...
DESPOT: Mai bine era s-arăt sfială
Decât să vadă lumea că-s om cu îndrăzneală?
Ş-apoi... cum de n-ar trece prin foc chiar cei fricoşi
Când sunt cu-nduioşire priviţi de ochi frumoşi?
Şi cum, prin ce cuvine aş spune a mea fală
Văzându-te prezentă la lupta-mi triumfală,
Atunci când mii de oameni stăteau cu ochi deschis,
Să mă privească-n curte ucis de-un cal?

ANA *(înfiorată)*: Ucis?
MAICA: Fereşte, Doamne sfinte!
DESPOT: În Spania se spune
Că Linda Raia, fiica lui Boabdil[22], minune
Ascunsă în Alhambra[23], la lume s-arata
O dată pe an numai, ş-atunci soarele sta
Pe cer ca s-o admire, uitând de a lui cale,
Şi mii de flori frumoase ieşeau pe-a Vegăi[24] vale,
Şi inimile-n sânuri ca ele înfloreau,
Şi maurii în lupte sub ochii săi mureau,
Crezând că merg în raiul lui Mohamed, ferice...

(Apropiindu-se de Ana)

O altă Lindă Raie, de la fereşti, de-aice,
S-au arătat azi mie, ş-atunci, când te-am zărit,
Mă jur pe-astă icoană, chiar rege m-am simţit!
MAICA *(cu spaimă)*: Dar candela e stinsă!... Vai! candela e stinsă!
Semn rău!... nenorocire!... de groază sunt cuprinsă.

(Merge la icoană, ia candela şi iese în stânga.)

SCENA 5

Ana, Despot

ANA *(îngrijată)*: Semn rău?
DESPOT: Ce-mi pasă mie!... O candelă s-a stins,
Dar alta, mai cerească, în mine s-au aprins,
Ce luminează tainic o gingaşă icoană.
ANA *(zâmbind)*: Icoana unei sfinte?
DESPOT: Dar'
ANA: Care?
DESPOT: Sfânta Ană.
ANA: Patroana mea slăvită?
DESPOT: Şi zeitatea mea,
Ce mă conduce-n lume, precum îi conducea

Luceafărul pe magii din Răsărit, și care
Ca să ajung la dânsa, mă-ndeamnă a fi mare.

(Ana voiește a se retrage.)

DESPOT *(oprind-o)*: O, dona Ana, lasă pe-un biet nenorocit
S-apropie altarul de care-i despărțit
Și, tremurând, să-ți zică: Angelică madonă,
Căci nu pot a depune pe frunte-ți o coronă?!
ANA *(râzând)*: Cum? o coronă, mie?!
DESPOT: Dar', suflet îngeresc!
Ești visul fericirei mele.
ANA: Eu?
DESPOT: Te iubesc!
ANA *(veselă, în parte)*: El! Dèspot mă iubește!
DESPOT: Ieu martur Provedința,
Care-mi cunoaște gândul și-mi vede conștiința.
Iubesc în tine cerul și naltul creator,
În tine iubesc lumea, prezent și viitor,
În tine am credință, în tine îmi pun traiul,
El făr' de tine-i iadul... Ah! dar cu tine-i raiul!

(Îngenunchează.)

ANA *(în parte)*: O! Doamne, îmi perd mintea... Ce-aud? Ce-am auzit?
DESPOT: Ană,-un cuvânt...
ANA: Ah! Dèspot, mi-e sufletul uimit,
Mi-e mintea tulburată... În casa părintească
N-a îndrăznit nici unul mie-astfel să-mi grăiască.
Cum? Mă iubești pe mine?
DESPOT: Dar'!... te iubesc perdut,
Mai mult și decât țara în care m-am născut,
Mai mult și decât tronul!
ANA *(cu glas solemn)*: Despot, aste cuvinte
Le-aude cerul!...
DESPOT *(apucând-o de mână)*: Ană, prin mii de jurăminte
Mă leg eu cătră tine...

(Moțoc apare în fund.)

SCENA 6

Ana, Despot, Moțoc

MOȚOC *(simulând indignarea)*: De când pe-acest pământ
Trădarea neagră calcă și spurcă pragul sfânt
Al ospeției?
ANA *(spăriată, în parte)*: Doamne!
MOȚOC: Ce?... nici o respectare
Nu mai există-n lume?... și oarba desfrânare
Răpește azi copiii sub ochii părintești?

(Anii:)

Cum de-ai uitat, sărmană nebună, cine ești?
Cum de-ai uitat de muma ce te-a născut, copilă
Lipsită de rușine?...
ANA: Iertare!... Fie-ți milă!...
MOȚOC: Cum de-ai uitat de mine?
ANA *(desperată, cade-n genunchi)*: Ah! tată, îl iubesc!
DESPOT: Nu ne-osândi, Moțoace, cu glasu-ți părintesc.
Iubirea e un înger ce-n casă când pășește
Și pragul, și căminul cu pasul lui sfințește.
Iubesc pe a ta fiică și de soție-o vreu.
Primește-mă în brațe ca pe copilul tău.
MOȚOC *(vesel, în parte)*: Al meu e Despot!... Planu-mi ie zbor acum mai tare.
DESPOT *(rugător)*: Moțoace...
ANA: Tată...
MOȚOC *(după o pauză)*: Fie!... și binecuvântare,
Copiii mei!
ANA *(aruncându-se în brațele tătâni-său)*: Ah! tată!
MOȚOC *(sărutând-o)*: Trai bun și cu noroc!
DESPOT *(în parte)*: E scară de-nălțare un socru ca Moțoc.
MOȚOC *(Anii)*: Acum mergi de te roagă, copila mea, în pace,
La Cel-de-Sus, ce toate le face și desface.

(Ana pleacă în stânga. Despot o conduce la ușă.)

DESPOT: Când te-i ruga, iubito, la sfântul Dumnezeu...
ANA *(cu dragoste)*: Gândi-voi tot la tine.
MOȚOC *(în parte)*: A! Despot e al meu!

SCENA 7

Moţoc, Despot

MOŢOC: Acum suntem noi singuri!... Să ne privim în faţă.
Norocul, ştii, atârnă de la un fir de aţă,
Slab omului nemernic, bun celui iscusit,
Şi tare ca odgonul pentru cel hotărât.
Despot! a sosit timpul ca să cercăm norocul
Noi doi!... cu sumeţie în vânt s-aprindem focul.
Te uită drept în ochii-mi şi-mi spune: eşti bărbat?
În stare să-nfrunţi moartea cu gând nestrămutat?
Eşti om în stare-a merge de-a drept către mărire,
Pe margini de prăpastii călcând făr-oţărâre?
DESPOT: Sunt!... Tron, sau moarte!... iată deviza ce-am înscris
În falnicul meu suflet, în peptul meu decis.
Venit-am în Moldova cu gândul şi cu planul
Din scaunul domniei s-alung pe Lăpuşneanul,
Şi de pe ai săi umeri hlamida să smuncesc.
Sunt gata!
MOŢOC: Gata?
DESPOT: Gata să mor sau să domnesc!
MOŢOC: Bine... Acum, Despot, mă lasă... timpul trece.
De-a ţării boierime, cei mai fruntaşi, vro zece,
Aici au să s-adune, spre a ne concerta

(Îl conduce până la uşa din dreapta şi-i dă mâna.)

Dea Domnul să-ţi pot zice curând: Măria-ta!

(Singur.)

Moţoace, vâlva lumei e râu cu nalte maluri...
Faci bine, nu faci bine să te azvârli în valuri?
Şi oare căzând tronul pe mâna lui Despot,
Nu ar cădea şi ţara cu-ai săi boieri, cu tot?

(Stă pe gânduri.)

Oricare înălţime sub cer se prăbuşeşte,
Tot surpă şi doboară ce-n cale-i întâlneşte...

Gândește-te, Moțoace... *(Hotărât)* A! fie cum a fi!
Nu are parte cine nu știe-a se jertfi.

(Ușile din fund se deschid.)

Dar vin boierii... iată-i... La lucru-acum, Moțoace!

SCENA 8

Moțoc, Tomșa, Harnov, Spancioc, Stroici, Toroipan și alți cinci boieri întră prin fund, dau mâna cu Moțoc și merg de se așază împrejurul mesei; Tomșa, în capătul din stânga; Moțoc, în capătul din dreapta.

MOȚOC: Poftim, boieri, prietini, poftim, veniți încoace
Și v-așezați pe jilțuri ca sfetnici înțelepți,
Precât viteji la lupte, pre-atât la cuget drepți.
Poftim!
STROICI: Dar unde-i Despot? să-l lăudăm în față,
De fapta lui de astăzi, frumoasă și semeață.
Noi l-am văzut călare pe zmeul arăpesc,
Zburând cum zboară văzul din ochiul omenesc,
Și sub fereastra doamnei, venită ca să-l vadă,
Silind să steie iapa și pe genunchi să cadă,
Apoi sărind cu dânsa trei buți de Odobești,
Sub ochii cei de pardos, sub ochii lăpușnești.
SPANCIOC: Se zice că în vreme ce gloata striga ura,
De ciudă, Lăpușneanul cumplit își mușca gura.
El s-aștepta ca Despot, slăbind ca un mișel,
Cu iapa s-o pățească cum a pățit-o el.
STROICI: Doar un fecior ca dânsul de zmei grijă nu are.
Voinic e din picioare, voinic și de călare.
TOROIPAN: Așa-i, și precât Despot pe cal e îndrăzneț,
E și armaș de frunte.
HARNOV *(cu entuziasm comic)*: Sumeț... măreț... isteț!
UN BOIER: Și e mintos.
ALTUL: Și darnic.
ALTUL: Și de înaltă viță.
ALTUL: Stejarul bun și trainic dă trainică mlădiță.
MOȚOC: Boieri, îmi pare bine că vă aud, pe rând,

Pe Despot, al meu oaspe, cu toţii lăudând,
Fiind de lumea-ntreagă iubit, apreţuit,
Căci am o bună veste cu voi de-mpărtăşit...
Cu fiica mea, cu Ana, vrea Despot să se-nsoare.

HARNOV *(linguşind)*:
Păreche minunată!... Ea, lună; şi el, soare!
Şi când e cununia?

MOŢOC: Când? Voi sunteţi chemaţi
A hotărî şi ziua, şi...

TOŢI: Noi?

MOŢOC: Voi!... ascultaţi:
Ne-am plâns în multe rânduri de Vodă... măcelarul,
Şi-n orice întâlnire ne-am revărsat amarul
Prin vorbe şi blăstemuri, întocmai ca muieri.
Ba Lăpuşneanu-i aprig şi rău pentru boieri,
Ba Lăpuşneanu-i tiran, ba-i fearǎ făr' de nume,
Ba-i hoţ, călău, urgelnic, ba-i ciumă pentru lume.
Aşa-i?

BOIERII: Aşa!

MOŢOC: Ei bine, ce suntem noi aici?
Stăpâni pe soarta noastră, sau robi plecaţi sub bici,
Ca, fără de păsare şi fără sânge-n vine,
Noi să răbdăm pe tronul acestei ţări... pe cine?
Pe-un tiran, un făţarnic, o ciumă, un viclean.
Un duşman al Moldovii, un hoţ, un Lăpuşnean?
Răspundeţi: Se cuvine ca noi să fim o turmă,
Şi el, cu ghioaga-n mână, de noi să râdă-n urmă?

BOIERII: Nu, nu!

MOŢOC: Ce dar să facem?

STROICI: Din tron să-l răsturnăm!

MOŢOC: Juraţi pe cea icoană că vreţi?...

BOIERII *(se scoală şi întind mânele spre icoană)*: Jurăm! jurăm!

MOŢOC: Juraţi, boieri, că-n ceasul când eu v-oi da de ştire,
Voi îţi sări la goană cu toţi într-o unire?

BOIERII: Jurăm!

MOŢOC *(către cer)*: Atotputernic! Tu, Doamne, sfânt, sfânt,
sfânt!

Primeşte la altaru-ţi al nostru jurământ,
Şi pentru-al ţării bine din cer ne luminează,
Şi inimele noastre acum le-mbărbătează!
BOIERII: Amin!

(Se pun iar jilţurile lor.)

SPANCIOC: Amin! Dar'!... însă, întreb iar pe Moţoc:
Dând jos pe Lăpuşneanul, urcăm pe cine-n loc?
MOŢOC: Pe-un om viteaz şi darnic, de viţă strălucită,
Armaş, călăreţ ager, cu minte iscusită,
Precum aţi spus-o înşişi... Pe-un om ce-au învăţat
De la-mpăraţii lumei a fi chiar împărat;
Pe-un om ce are dreptul la tron ca să aspire
Şi prin iubirea noastră, şi prin a lui rudire.
SPANCIOC: Dar unde-i?

(Moţoc se duce la uşa din dreapta, o deschide şi aduce pe Despot.)

SCENA 9

Cei dinainte; Despot

MOŢOC: Iată-l!
BOIERII *(sculându-se)*: Despot?
MOŢOC: Despot!

(Tomşa se ridică indignat, răsturnând jilţul său.)

TOMŞA: Un bizantin!
Un grec!... Ce? oare-n ţară nu creşte decât spin?
Ce? tot pământul nostru e în aşa stârpire,
Şi neamul nostru ager e în aşa-njosire,
Cât pe moşia noastră să nu găsim un pom,
Şi pentru tronul ţării să nu găsim un om?!
Unde-am ajuns, o! Doamne! Ce ţi-am greşit, noi ţie
Ca un boier de-al ţării, un moldovan, să vie
C-un zvânturat de mână, să ni-l arunce-aici,
Ca domn, cum se aruncă pomana la calici?!
Ruşine, fărdelege, batjocură, trădare!
MOŢOC: Minţi, Tomşo!

TOMŞA: O, Moţoace, mă jur: păcatul mare
Că n-ai intrat, bătrâne, de viu chiar în mormânt
C-un ceas mai înainte de-a zice-acest cuvânt!
Vrei greci tu la domnie?... Deci sufletu-ţi răspundă
De răul care-n ţară prin greci a să pătrundă!
MOŢOC *(stăpânindu-se)*: Tu aiureşti, sărmane... Eu nu-s hain, nebun
Când vi-l aduc pe Despot şi domn eu vi-l propun.
Mi-e inima amară precum îţi e şi ţie
De a vedea Moldova un cuib de anarhie,
În care tot smintitul se crede-un om prădat
Când vede tronul ţării de altul ocupat.
Mi-e inima atinsă de-a morţei grea lovire
De a vedea Moldova un câmp de jăfuire,
Pe care toţi aleargă turbaţi, neodihniţi,
Ca să ajungă tronul din care-s îmbrânciţi.
Au ochi ca să nu vadă, urechi să nu audă,
Căci inima lor stearpă cu cârtiţa e rudă,
Şi toţi vecinii, dùşmani acestei mândre ţări,
Gătesc a ei cădere prin chiar ai săi boieri,
Hrănind în al lor suflet o poftă de domnie
Ce-aduce lor peire, şi ţării calicie.
Destul!... vreu pace-n ţară domnind sub cer senin,
Şi iată de ce, Tomşo, propun un domn străin.
TOMŞA: Cuvântul tău, Moţoace, mai rău te osândeşte.
El laudă străinul, şi neamul tău huleşte.

(Despot înaintează cu multă demnitate.)

DESPOT *(grav)*: Viteze Tomşa!... Despot, de tine-aici respins,
Respectă tulburarea din sufletu-ţi aprins
Şi-n tine el admiră virtutea strămoşească
Ce vrea corona ţării pe-o frunte românească.
Dar dacă prin mânie, acum n-ai fi orbit,
De-ai fi, cum se cuvine, cu gândul liniştit,
Ai înţelege, Tomşa, că naştere şi nume
Sunt jocuri de-ale soartei, care domneşte-n lume.
Nu, Tomşa, nu e locul ce face pe-un bărbat
Străin sau fiu al ţării, om rău sau lăudat,

Căci omul mare-n suflet, moşnean, străin el fie,
În suflet poartă lumea întreagă drept moşie!
Nu, Tomşo, nu-i cu dreptul de-a zice că-i străin
Acel care doreşte la toţi noroc deplin
Şi care pentru ţara ce l-a primit cu bine
E gata să jertfească tot sângele din sine.
Străin este acela crunt, orb, nelegiut,
Ce-nfige-n rana ţării cuţitul otrăvit!
Străin este acela ce, orice nume poartă,
Nu-i pasă de-a lui ţară chiar de-ar vedea-o moartă!
Nu dar' eu, văr cu doamna, străin aice sânt,
Ci Lăpuşneanul, duşman acestui drag pământ!

HARNOV: Jos Lăpuşneanul!

STROICI: Moarte hainului!

TOROIPAN: Sfârşească
Şi viaţa-i, şi domnia!

HARPOV: Şi Despot să trăiască!

BOIERII *(afară de Tomşa)*: Dar', dar'!

TOMŞA *(cătră cer)*: Sunt orbi, o! Doamne din cer, nu-i asculta!

DESPOT: Boieri, recunoştinţa...

TOMŞA: Recunoştinţa ta?
Pe cine vrei să-ntuneci?... Cum, noi s-avem credinţă
În vorbele-ţi viclene ş-a ta recunoştinţă,
Când tu, chiar văr cu doamna, făţarnic ca un hoţ,
Vrei să răstorni din culme pe ea şi pe-al ei soţ?
A, şărpe, vrei să luneci sub mantia domnească?
În lături!

DESPOT: Lăpuşneanul a vrut să m-otrăvească!
În cupa lui perfidă, eu moartea am beut,
Şi făr-a mea ispită, de mult aş fi perdut.
El vrea a mea peire?... Deci gheară pentru gheară!
El zice: «Peară Despot!»... Eu: «Lăpuşneanul peară!»

MOŢOC: Se va-mplini cuvântu-ţi, poporul e cu noi.

TOMŞA: Cu voi, poporul?!... Fie!... Eu nu mai sunt cu voi!
Mă duc, vă las orbirei, las ţara-n seama voastră.
Să daţi seamă de dânsa!

(Trece măreţ pe dinaintea boierilor şi se îndreaptă spre uşa din fund.)

DESPOT: Eşti dar în contra noastră?
Boieri, Tomşa ne lasă... El are-ntru nimic
Lui Vodă să ne vândă.
TOMŞA *(cu dispreţ)*: Pribeag, cu suflet mic!...
Românul vieţuieşte şi moare, când se jură,
Cu arma albă-n mână, nu cu trădarea-n gură.
Învaţă de la dânşii a fi român, de poţi.
Boieri, gândiţi la muma ce v-a născut pe toţi!

(Iese. Boierii rămân pe gânduri. Despot şi Moţoc grăiesc încet deoparte.)

SCENA 10

Toţi, afară de Tomşa

SPANCIOC: E aspru cu noi Tomşa.
HARNOV: Lăsaţi-l ca să fie.
Avea gărgăuni, poate, de domn, cine mai ştie?!
SPANCIOC: Eu ştiu!... Te-nşeli!... Nu, Tomşa, român dintre străbuni,
E om în toată firea, ferit de gărgăuni,
El nu vrea domn pe Despot pentru că-i grec, dar, oare
Să n-aibă el dreptate de ţară când îl doare?
Străbunii, duşi de timpuri prin feluri de nevoi,
Aveau o zicătoare, venită păn' la noi:
«Să te fereşti, române, de cui străin în casă».
Pe mine astă vorbă în pace nu mă lasă,
Boieri, şi eu ca Tomşa încep a sta pe gând.
HARNOV: Ştii că... mai că... îmi vine... fireşte, judecând...
Mă-ntreb şi eu acuma...
MOŢOC: Ce?
HARNOV: Dacă e prielnic,
Deşi-am jurat... s-alegem un grec?...
MOŢOC: Om şovăielnic!
Când omul are cuget, cuvântu-i e cuvânt,
Şi fapta-i şi cuvântul deopotrivă sânt.

HARNOV: Aşa-i, dar voi ce ziceţi, boieri?
UN BOIER: Ştim noi?
MOŢOC: Ruşine!

(Despot vine în faţa boierilor.)

DESPOT: Boierii stau pe gânduri, nedumeriţi?... Prea bine.
Deci facă-se lumină în ochii tuturor!
Să spuie toţi de-a rândul cu glas deschis, ce vor?
Eu, fără ameţeală de visuri de-nălţare,
Vreu gloria Moldovii ş-a ei neatârnare!
Mai mult... Vreu să rump jugul cumplit şi ruşinos
Ce-apasă omenirea în fiii lui Hristos!
Mai mult... Vreu românimea,-naintemergătoare
În sfânta cruciadă, lui Hrist liberătoare.
Ca nime-n cursul lumei, nici crai, nici împărat,
De soartă-i să dispuie cu dreptul uzurpat.
Această sentinelă la Răsărit, cu fală,
Are-o menire mare şi providenţială,
E zidul ce opreşte potopul fanatic...
Căzut acum e zidul, eu vreau ca să-l ridic!

(O pauză... Boierii încep a se aprinde.)

STROICI *(entuziast)*: Dar', dar'!
DESPOT: O cruciadă l-Apus se pregăteşte
În contra semilunii lui Mohamed, ce creşte
Ca meteor de moarte pe cerul creştinesc.
Doi împăraţi şi papa, vicar dumnezeiesc,
Filip[25], Ferdinand[26], Pavel[27], cu fulgerii în mână,
Stau gata să detune în hidra cea păgână,
Şi tristele victime din tristul Răsărit
Aşteaptă-acea minune a lanţului zdrobit.
Sublimă încercare! măreaţă făptuire,
Ce-nalţă omenirea păn' la Dumnezeire!...
Cui se cuvine fala de-a fi începător
De nu acestui ager, mărinimos popor,
Ce,-mpărtăşind cu Ştèfan şi inima, şi gândul,

Au îngrozit osmanul ani patruzeci de-a rândul?...
Iată ce vreau eu, Despot, străinul... Însă voi
Ce vreți?

STROICI: Vrem domn ca tine, în pace și război!
În ochii mei deschis-ai o zare nouă, largă...
Tot sufletul spre dânsa cu tine vrea să meargă!

SPANCIOC: Despot!... de ți-a fi faptul ca rostul... să trăiești!
Fii domn... în țara noastră pe Ștèfan s-amintești!

HARNOV: Trăiască Despot Vodă!

MOȚOC: Tăcere, cumpătare,
Urechea lăpușneană aude-n depărtare.
Boieri, noaptea se-ntinde și timpu-i priincios.
Hai s-ațâțăm răscoala în breslele de jos,
Și mâni, în zori de ziuă, să vadă mândrul soare
În brânci pe Lăpușneanul, pe Despot în splendoare!

BOIERII: Hai!

SPANCIOC *(se apropie de Despot și-i dă mâna)*: Să fii român verde!

DESPOT: Român m-oi arăta!

STROICI *dând mâna cu Despot)*: Despot, noroc!

MOȚOC *(asemine)*: Unire!

HARNOV *(închinându-se plecat)*: Mulți ani, măria-ta!

(Ceilalți boieri se-nchină și ies cu toții prin fund.)

DESPOT *(singur)*: E vis?... Sunt domn, eu, Despot? Din mic, iată-mă-s mare!
Boierii, capi ai țării, cu-o nobilă mișcare
Mi-au dat frățește mâna, voioși m-au aclamat...
Un singur numai, Tomșa, din toți cel mai bărbat...
El mi-a jurat o ură cumplită, nempăcată,
El chiar... mă va ucide, când va putea, vreodată...
Un glas de presimțire mi-o spune-n taină... dar
Prudent e să lași viața vrăjmașului barbar?
Răbdare!... a mea spadă o voi plânta-o-ntr-însul,
Și dacă moldovenii vor fi nătângi ca dânsul,
Voi ști eu din lei aprigi a-i face mielușori.

SCENA 11

D e s p o t, T o m a C a l a b a i c a n u l, A n a, M o ț o c, M a i c a F e v r o n i a, s e i m e n i

TOMA *(la ușa din fund)*: Pe dânsul, copii!

(Seimenii se aruncă pe Despot de-l prind.)

DESPOT *(surprins)*: Ce e?
TOMA *(amenințând pe Despot cu pumnarul)*: Să nu te miști, că mori!
DESPOT *(zbătându-se)*: Săriți, prietini, oameni!
TOMA: Taci, taci, vulpe vicleană!
ANA *(întră spăriată din stânga)*: Despot!
MOȚOC *(întră prin fund și, văzând lupta lui Despot, se răpede asupra lui Toma)*: Ce-i?... Hoți!
TOMA *(respingând pe Moțoc)*: În làturi...! Dreptatea lăpușneană
L-a osândit pe Despot la moarte!
MOȚOC: O, calău!
ANA: Ce-aud?... Ah, Despot!
DESPOT *(lângă ușa din fund)*: Ană!...
ANA *(cade leșinată pe jilț)*: E mort norocul meu!

(Moțoc și Maica Fevronia se apropie de Ana. Seimenii ies prin fund cu Despot.)

C o r t i n a c a d e

TABLOUL II

Un beci de închisoare. – fereastră cu gratii în stânga. – Ușă în fund. – O masă cu două scaune în mijloc. – Un fânar aprins.

SCENA 1

D e s p o t (pe scaun, lângă masă)

DESPOT: O, soartă schimbătoare ce râzi de omenire!
Nebun cine se-ncrede în tine cu orbire!
Nebun cine se urcă pe-al muntelui suiș,

Prăpastia-l aşteaptă cu-adâncu-i prăvăliş!
Aşadar eu, sărmanul, a soartei jucărie,
Ajuns iubit de-un înger, aproape de domnie,
Iată-mă-acum aice din raiul meu căzut
Şi din lumina lumei în umbră iar perdut!...
Sunt eu?... Sunt treaz?... În viaţă?... Şi adevăr e oare?
Eu, Despot, vultur falnic, eu zac la închisoare!

(Se scoală şi cată împrejur.)

Aceşti păreţi sunt umezi, trişti, negri!... Ah, ei sânt
Nu ziduri de palate, dar ziduri de mormânt!
În ele cine întră din ele nu mai iese
Decât pe-o raclă neagră, cu zilele-i culese!

(Înfiorându-se.)

O, reci fiori de groază prin sufletul meu trec,
Răsuflu-abùri de moarte... Un biet străin, un grec,
La cine pot să aflu o rază de-ndurare?
La doamna numai, însă nici o putere n-are,
Căci Vodă Lăpuşneanul de milă-i depărtat
Cât de pământul negru e cerul înstelat.
Cum?... mort în floarea vieţii?... cum?... mort ca un mişel
Ucis de Lăpuşneanul, lipsit de tron?... Şi el?...
O! nu, nu, nu se poate!... Cu unghiile tocite
Voi sparge-această hrubă ce-n sânul ei mă-nghite.

(Se azvârle turbat peste păreţi şi loveşte cu pumnii.)

Deschide-te, morminte!... dă-mi drumul, să-mi răzbun!
Cădeţi, infame ziduri! *(Căzând pe scaun.)* Ah! Doamne
sunt nebun...

(După o scurtă pauză.)

Mizerie!... Cu gândul pătrund bolta cerească,
Şi braţul meu nu poate o peatră să urnească!

(Înduioşându-se.)

*Ah, nu-i nici o sperare... Cei ce m-au cunoscut
*Vor zice:-a fost un Despot, a fost... Ce s-a făcut?

*Şi toţi m-or da uitărei... chiar Ana... lume, lume!
*Uita-va şi amorul, şi jalnicul meu nume.
Adio, planuri nalte! Adio, mari sperări,
A lumei ideale, sublime aspirări!
Adio, tot: junie, lumină, fericire...
Nălucă este omul, şi viaţa – o clipire.

(Priveşte fereastra.)

O, Despot, te salută a veciniciei zori.
Fii om!... Când vine moartea, te-nchină ei şi mori!

(Stă abătut, cu capul plecat pe braţul lui.)

SCENA 2

Despot, Ciubăr Vodă (intră; uşa se închide după el)

CIUBĂR: Ei!... Despot, frate Despot, aşa-i că ai păţit-o?
DESPOT *(tresărind)*: Ce-aud? Ce văd?... Smintitul?
CIUBĂR: Cu Vodă-ai împlinit-o?

(Priveşte beciul.)

Frumos palat!... Priveşte: ce stofe pe păreţi!
Pe jos ce de covoare ţesute cu... bureţi!
Ce mobile-aurite! Ce mândre policandre!...
Mărire ţie, Vodă, măi Vodă Alexandre,
Ce bine ştii în curte pe oaspeţi să primeşti
Şi pe-ale tale rude cu drag s-adăposteşti!
DESPOT *(în parte)*: Sărmane Despot!... iată la ce-ai ajuns pe lume:
Să râdă şi nebunii de tine cu-a lor glume!
CIUBĂR: Despot!
DESPOT: Ce vrei, năuce?
CIUBĂR: Năuc eşti tu, şi prost!
Tu vezi ce sunt astăzi, iar nu ceea ce-am fost.
Am fost odinioară un domn în strălucire,
Cât soarele cu mine era-n nepotrivire;
Puternic ca trei Caesari, frumos ca Machedon,

Călare pe un sceptru, iar nu pe-acest baston.
Și mă loveam cu capul de nouri și de stele
Și măsuram pământul cu pasurile mele!...
Dar Vodă Lăpușneanul, un hoț, un destrămat,
M-a prins, și de-a mea vâlfă în drum m-a dezbrăcat.
Și eu, și tu ajuns-am ca două frunzi uscate,
De-o pânză de paingăn în aer aninate.
Tot vântul, mic sau mare, ne clatină suflând...
Ei, ș-àpoi?... Vântul bate, și cânii fug lătrând.

(Se apropie de fereastră.)

DESPOT *(în parte; sculându-se)*: O! Doamne, să fiu oare și eu
în a lui stare,
În câmpul nebuniei, pe-un gărgăun călare?
Cum? visurile mele de falnic viitor
Să fi făcut din mine un om aiuritor,
Ca dânsul?...
CIUBĂR: Frate Despot, știi tu ce-i mătrăguna?
O fată ce aleargă pe câmpi când iese luna
Și merge de se scaldă în roua de pe flori,
Cu gând să se mărite c-un împărat în zori.
Am prins-o într-o noapte, frumoasă, goală, albă,
Dar hoțul, Lăpușneanul, mi-a șters-o, ca pe-o salbă!...
Ce-mi pasă! Scaraoțchi îi este lui nănaș,
Iar eu al mătrăgunii sunt mire drăgălaș.

(Ie o poză maiestoasă.)

DESPOT: Dar bine, Ciubăr, spune-mi: Cum ai întrat aice?
Și tu ești, ca și mine, închis?
CIUBĂR: Eu?... Cine zice
C-a îndrăznit vrodată o mână de capcân
Măcar să se atingă de-al lumelor stăpân?
Nu! Am venit eu însumi la tine-n pușcărie,
Trimis de Lăpușneanul, să-ți țin tovărășie,
Ca să-ți grăiesc de moarte ca un prietin bun
Păn' ce-a veni calăul, al temniței tăun.
DESPOT: Cum? Lăpușneanul însuși ți-a dat astă solie?

CIUBĂR: El... și-ți trimite... iată... un dar de berbănție.

(Aruncă pe masă ecrinul oferit de Despot doamnei Ruxandrii.)

Șiraguri și paftale, să ai cu ce-amăgi
Nevasta lui Satana, spre a vă îndrăgi.

(Se pune pe un scaun în față cu Despot.)

Ei!... ce mai zici tu, Despot?... Așa-i că viața-i scurtă!
Așa-i că nu plătește nici cât un dram de turtă?
În faptul viu al vieții ne pare drumul lung,
Trei pași de-abiè, și-n capăt picioarele ajung.
Omul, ca iarba!...Viața, ca... iapa cea bălțată!
Cât trece dealul mare, nu se mai vede... iată!
Eu, unul, cred că omul nerezemat de tron
E mic ca și o muscă pe muntele Sion.
Dar tu, ce ești acuma sosit pe prag de moarte,
Ce zici?

DESPOT *(în parte)*: O, ce idee!... *(Tare:)* Eu zic că relei soarte
E drept să ne supunem, când altfel nu putem.

CIUBĂR: Cum asta?

DESPOT: Tu, de pildă, lipsit de diadem,
Să duci o viață tristă și plină de nevoie,
Iar eu în astă țară să fiu domn făr' de voie.

CIUBĂR: Ce? Tu? Domn?

DESPOT: Eu, Ciubere! *(Tainic:)* Crezi tu că-s destinat
A trece-n ceea lume tăiat sau spânzurat?
Te-nșeli!... Ai mei prietini sunt gata ca să vie
În zori și să mă ducă de-a dreptul la domnie.

CIUBĂR: Ce spui? Ce spui?

DESPOT: Și martur mi-e sfântul Dumnezeu
Că eu fug de putere ca de păcat.

CIUBĂR: Nu eu!

DESPOT: Așa-i fatalitatea, și n-am, vai, ce mă face,
Am să fiu domn, Ciubere, de-mi place, de nu-mi place.
Ah!

(Face un gest de desperare.)

CIUBĂR: Și te plângi de asta?... Ești un nebun, nătâng!

DESPOT: Decât păstor de oameni, mai bine, zău...
CIUBĂR: Te plâng...
DESPOT: Eu sunt un biet om simplu, eu n-am visuri deşarte,
De grijile mărirei doresc a fi departe.
Mi-e teamă să fiu capul unui popor.
CIUBĂR: Ba, zău,
Decât a fi în coadă, mai bine-n frunte vreu.
DESPOT *(observând pe Ciubăr, care se exaltează la cuvintele lui)*: Nu-mi place pompa lumei, nici la a mea ivire
Poporul să m-aclame, poporul să m-admire,
Și oștile să-nchine stindarde-n fața mea,
Și-n frunte-mi să lucească surguciul, ca o stea,
Și surlele să cânte, și tunul să detune,
Şi clopotele toate în cale-mi să tot sune.
Ş-apoi, Ciubere dragă, eu am cugetul drept,
Şi mult şi greu se bate a mea inimă-n pept
Când ştiu că tronul ţării e dreapta moştenire
A lui Ciubăr.
CIUBĂR *(îmbrățișând pe Despot)*: Ah, frate, ești bun, bun peste fire.
Nu eu când vine fala aş zice ba!... nu eu!
Hei, căci nu vrea norocul să fiu în locul tău!
DESPOT: Ai vrea?
CIUBĂR: Cum nu!
DESPOT: E lesne.
CIUBĂR: Cum, cum, cum?
DESPOT: Foarte lesne.
CIUBĂR: Dar cum?
DESPOT: Te schimbă-n Despot, din cap şi păn-în glezne,
Şi mâni, în zori de ziuă, poporul, adunat,
În locul meu te-a duce pe tine la palat.
CIUBĂR: Mâni?
DESPOT: Mâni. *(În parte:)* S-a prins nebunul!
CIUBĂR *(încântat)*: Despot, m-ai scos din minte.
Domn!... eu, Ciubăr!... dă-mi iute a ta îmbrăcăminte,
Dă-mi pălăria!

DESPOT: Na-ți-o!

(Ciubăr schimbă hlamida pe mantaua lui Despot.)

CIUBĂR: Și-n schimb na stema mea,
Dar fii cu îngrijire, să nu te culci pe ea.

(Schimbă stema pe pălăria lui Despot.)

DESPOT: Ce-ți pasă, mâni te-așteaptă o stemă-mpărătească.
CIUBĂR *(vesel)*: A, știu că Lăpușneanul de ciudă-a să plesnească.
DESPOT: Acum, ici, lângă masă, te-așează liniștit
Și stăi ca un om mare, pe gânduri adâncit.

(Ciubăr se pune pe scaun.)

Așa, și pălăria pe frunte ți-o apasă,
Nicicum să te cunoască cine-ar întra în casă.
CIUBĂR: Bine-i așa?
DESPOT: Prea bine.
CIUBĂR: Dar tu ce-ai să devii?
DESPOT: Eu, dintre morți, Ciubere, mă-ntorc printre cei vii.
Noroc de-acuma nouă!... Cu pene-mprumutate,
Tu zbori cătră mărire, eu – cătră libertate!

(Îmbrăcat cu hlamida și încoronat cu stema lui Ciubăr, vine în fața scenii.)

Nebun aici întrat-am? Nu știu, dar nebun ies.
Priviți!... din pompa lumei cu ce, vai, m-am ales?
Cu-o stemă de hârtie, cu-o cârpă de hlamidă,
Cu tot ce poate face pe oameni ca să râdă.
Dar bună-i răzbunarea!... pre sfântul Dumnezeu,
Voi râde mult mai tare și eu la rândul meu!

(Iese.)

UN GLAS *(afară)*: Stăi! Cine-i?...
DESPOT *(imitând glasul lui Ciubăr)*: Ciubăr Vodă.
GLASUL: Treci.

(Hohote de râs afară.)

CIUBĂR *(singur)*: Prost!... să-mi lasă mie

Tot ce-i mai scump: mărire, putere, avuţie,
Şi el să nu vroiască a fi chiar domnitor!
Nebun! *(Cască.)* Dar eu, cu minte... mă-nalţ... şi zbor, şi zbor
Sus, sus, pe vârful lumei ce-n visuri se arată
Când omul mândru doarme cu gura lui căscată...
Poznaşă întâmplare!... *(Cască.)* Eu, domn, eu, domn, eu, domn!
Pe tron... mă urc... cu falǎ şi... însă... cad de somn!

(Adoarme cu capul pe masă.)

Cortina cade

ACTUL III

Salon în castelul lui Laski, în Ardeal. – În fund, ușă mare și largă, de capelă. – În dreapta, ușă tainică. – În stânga, ușă mare. – Alăture cu capela o fereastră. – Panoplii și portrete de palatini, pe păreți. – O canapea, în dreapta, planul I. – O masă mică lângă ea. – Pe masă, un ecrin cu juvaere.

SCENA 1

C a r m i n a, D e s p o t (pe canapea)

CARMINA: Tu ești, iubite Despot?!... te-ascult, te simt, te văd!
Tu ești, inima-mi spune, și tot nu mă încred.
DESPOT: Eu sunt, eu, lângă tine, iubita mea Carmină.
CARMINA: Grăiește-mi, prelungește părerea mea divină;
Îmi pare că sunt prada celui mai dulce vis
El sufletu-mi îngână și raiul mi-a deschis.
DESPOT *(cuprinzând-o cu brațele)*: Nu vezi?... a zburat visul, lăsându-mi mie prada.
CARMINA: Ah! Despot, scumpe Despot, mă cred că-s în Granada!
Vorbește-mi tu de dânsa, cu glasul tău iubit,
Să mă report ferice, în gândul meu răpit,
La patria-mi cu soare, cu-amor, cu poezie...
O, magică Grenadă! O, dulce Andaluzie!

(Plânge)

DESPOT: Carmina...
CARMINA: Ah! mă lasă să plâng... mi-e dor...
DESPOT: Nu vreau.
Vreau să-mi zâmbești.

CARMINA *(zâmbind printre lacrimi)*: Vrei? fie... *(Plânge.)* Ah, nu pot, scumpul meu...

DESPOT: De ce atâte lacrimi când după despărțire
Ne regăsim ferice în leagăn de iubire?
Când Laski-i dus departe, și oaspeții cu el?
Gândește, suntem singuri, noi singuri în castel!

CARMINA: Mă iartă... sunt muncită de-o crudă presimțire...
Fantasma morței zboară pe-a mea închipuire...
De ce te-ai dus de-aice, de ce m-ai părăsit?

DESPOT: Pentru că-mi ești tu dragă, pentru că te-am slăvit,
Pentru că-n exaltare, împins de-a mea simțire,
Am vrut sub cer să-ți caut un cuib de fericire;
Am vrut, lărgind în ochii-ți al lumei orizon,
Să-ți pun pe frunte-o stemă, și la picioare,-un tron,
Dar soarta păn-acuma s-au arătat contrară...

CARMINA: Ah! lipsa ta, iubite, a fost mult mai amară!
Ai pătimit tu, Despot, știu, multe-ai pătimit,
Dar eu, eu, făr' de tine, aici cum am trăit?
În lacrimi, în durere, în grijă, în mustrare,
Lipsită de-orice sprijin, străină de sperare,
Închisă-n aste plaiuri sălbatice, pustii,
Cătând ziua și noaptea, pe drumuri, dacă vii,
Și-n loc de tine, Despot, găsindu-mă cu cine?
Cu soțul meu, cu Laski, bătrân, gelos de mine,
Cu Zay, al său prietin, un ungur îngâmfat,
Ce vecinic mă insultă cu-amoru-i desfrânat!
Și alții, de-ai lui Laski tovarăși de beție,
Care-i mănâncă-avutul, râvnind a lui soție.

DESPOT: Și eu, în gheara morței de două ori căzut,
Am fost numai prin tine în luptă susținut.
Căci numai pentru tine și pentru altul nime
Am vrut s-ating în zboru-mi a lumei înălțime!
Am vrut și tot vreu încă norocul a cerca,
Alăture cu mine pe tron a te urca.
Tu, prin a ta frumseță, regină ești născută;
Eu vreu să fii prin mine în raze învăscută.
Destule zile negre mâhnirei ai jertfit,
E timp ca să reîntri în nimbul strălucit,

Lipită, alintată în dulce legănare,
Pe-o inimă ferbinte și plină de-adorare.
CARMINA: O, vis din soare!
DESPOT: Visul va fi realizat,
Carmină, căci amorul e zeu înaripat,
Și el ne va conduce, păreche-ncoronată,
Pe tronul cu splendoare din țara-nvecinată.
CARMINA: Pe tron?! *(În parte:)* Dorul meu falnic!
DESPOT: Dar'!... Orice tu dorești
Se va-mplini!... Zi numai, iubito, că vroiești.
CARMINA: A! cine-i la-ntuneric și fuge de lumină?
Dar ce pot face?... Spune-mi!
DESPOT: Mult poate o regină!
Pe Laski ș-ai tăi oaspeți de vrei a-ndupleca
În calea-mi îndrăzneață cu mine-a s-arunca,
Noi doi avem mărirea, ei – fală ș-avuție.
CARMINA *(decisă)*: Cu toții, Despot, astăzi se vor închina ție!
DESPOT: O, scumpa mea domniță, tu mă rensuflețești!
Ce jertfe vrei?
CARMINA: Vreau numai... pe tron, să mă iubești.
DESPOT: Ah, viața mea întreagă a ta-i!

(O strângere la pept.)
(Zgomot de cai în curte.)

CARMINA *(mergând la fereastră)*: Ce-aud afară?
A!... Laski și prefectul Zay vin... Iată-i, la scară.
Au și sosit... O, Doamne, ce supărare!
DESPOT: Zay
Dispune de-o oștire cu zece mii de cai.
El poate să m-ajute.
CARMINA: Cum?
DESPOT: Luând învoire
De la-mpăratul.
CARMINA: Bine; azi am să-i fac primire
Ca niciodată, însă gelos să nu apari

(Râzând)

Zay crede că-i Apolon perdut printre maghiari.

SCENA 2

Carmina, Despot, Laski

LASKI *(afară)*: Carmina!

(Carmina se depărtează de Despot și merge spre ușa din stânga.)

CARMINA *(lui Despot)*: Vine.
LASKI *(intrând prin stânga, sărută pe Carmina)*: A! Despot!...
scumpe frate!
DESPOT: Scumpul meu Laski!
LASKI: Cum?... pe neașteptate?
Ce vânt, ce întâmplare la noi iar te-a adus?
Când ai venit?
CARMINA: Chiar astăzi.
DESPOT: Și multe am de spus.
LASKI: Zi, sunt cu nerăbdare...
CARMINA: Laski, o întâlnire
Își perde, când sunt martori, sincèra ei pornire.
Aveți, cred, multe taine... aice dar vă las.
LASKI: Mergi, dragă, în grădină; acolo au rămas
Și Zay, ș-ai noștri oaspeți...
CARMINA: Mă duc.

(Ea preschimbă cu Despot o ochire furtivă și iese prin stânga, condusă de Laski până la ușă.)

SCENA 3

Despot, Laski

LASKI *(întorcându-se răpide)*: Acum răspunde!
Prin mari furtuni trecut-ai... o știu; însă de unde
Revii?
DESPOT: De la Moldova, din iad, unde am fost
Zdrobit, și vin la tine să caut adăpost.
LASKI: Cum? Tu renunți?!...
DESPOT: Nu, Laski!... un om viteaz din luptă
Nu se retrage grabnic când arma lui e ruptă.
Destinul crunt l-oi frânge din nou sub pașii mei.

LASKI: A! bravo!... Aşa, Despot, te vreau!
DESPOT: Aşa mă vrei?
Iubite Laski, crede că-n viaţa-mi tulburată
Nu am perdut credinţa în tine niciodată.
Deci vin aice iară ca barca la liman
Şi-ţi zic: Întinde-mi mâna... sunt domn până-ntr-un an!
LASKI: Şi mâna, şi averea, şi toată-a mea putere
Sunt ale tale, Despot... Dispune,-ordonă, cere;
Ce vrei?
DESPOT: Vreau bani şi oameni.
LASKI: Bani? Voi amaneta
Moşiile, castelul, şi sper a căpăta
Vreo zece mii de galbini... de nu, chiar le voi vinde,
Ca să putem în grabă războiul a-ntreprinde.
DESPOT: Atâta somă numai?
LASKI: Mai mult nu cred că pot.
Căci... ţi-o declar în taină, sunt ruinat de tot.
DESPOT: Tu, ruinat?
LASKI: A, frate, nu-ntârzie ruina
Când Laski-i palatinul, şi Carmen – palatina!
*Eu, ştii, cu mâna spartă, născut răsipitor,
*De tot ce-i scump, tablouri, cai, arme, iubitor,
*Ţinând casa deschisă, în care tot drumeţul,
*Zi, noapte, îşi găseşte culcuşul şi ospăţul,
*La vrâstă-naintată perdut de-namorat,
*Cu-o nobilă spaniolă voios m-am însurat;
*Carmina din Grenada, silfidă-ncântătoare,
*Cu foc de soare-n suflet şi-n ochi cu foc de soare!...
*Sosită-aici, sărmana... în tristul meu castel,
*Urâtul o cuprinsă; şi, ca s-o scap de el,
*Am aruncat cu pumnul întregul meu tezaur,
*Vroind să-ntind pe cale-i un lung covor de aur...
*Am adunat în juru-i poeţi şi baladini,
*Ş-o curte-mpărătească de neaoşi palatini.
*Dar oricare fântână de la o vreme seacă...
*Ce vrei?... ş-a mea avere către secare pleacă!
Deci, azi, ca jucătorul ce-aruncă, nu-n zadar,

Pe cartea unui altui chiar ultimu-i dinar,
Vroiesc cu tine, Despot, să fac tovărăşie
De câştigat în parte: eu – bani, şi tu – domnie,
Ş-arunc pe a ta carte întregul meu avut.
DESPOT: Eu, domn, îţi dau Hotinul, cu-ntregul său ţinut.
LASKI: Primesc! Noroc!

(Dau mâna amândoi.)

DESPOT: Dar oameni?
LASKI: Oameni?... A! hoit să fie,
De corbi nu este lipsă... Câţi trebuie? o mie,
Trei, patru, şăpte, zece?... În vânt cât oi striga,
Mulţime de strânsură aici va alerga –
*Hoţi buni de ştreang, la ştreanguri meniţi, cum li se cade,
*Ce ştiu numai să ardă, să taie şi să prade.
*Chiar în castel acuma avem câţiva străini,
*Năprasnici şefi de bande, eroici spadasini,
*Ce vântură-Europa cu spada vecinic goală,
*Cătând moarte-n războaie ş-având groază de boală –
*Villel, care comandă cincizeci de burghinioni;
*Rozel, ce are-n mâna-i o sută de valoni;
*Şi Sedleţ, şi Legmanul, cu multă călărime,
*Ş-Anton iubit fanatic de crunta secuime,
*Şi alţii mulţi, afară de toţi voinicii mei,
*Ce-s lupi când n-au prilejul ca să devie lei.
DESPOT: Prea bine, dar cu-o mână de bravi, cât de bravi fie,
A merge la Moldova ar fi o nebunie:
Ştii însuţi: moldovanul e iute la război,
Tot omul e în stare a se lupta cu doi.
Ne trebuie-o putere, pot zice-mpărătească,
Nu se învinge lesne o ţară românească...
Ce zici de Zay prefectul?... El este ascultat
De Ferdinand?... Cum oare l-am face aliat?
LASKI: O, de-ar vrea Zay, complotul, cu sprijinul său tare,
Ar merge strună, însă...
DESPOT: Ce strică o cercare?
LASKI: Hai să cercăm, dar află că Zay, prefect regal,

Ți-a cere-n schimb de sprijin ca să devii vasal
Lui Ferdinand.
DESPOT: Eu?
LASKI: Spune! primești cu el a face
Tratat de închinare, fie-n război sau pace?
DESPOT *(după o pauză)*: Primesc!
LASKI: Deci adă mâna... Noroc!... ș-acuma hai
În turn... Acolo tainic să te-nvoiești cu Zay...
Dar, iscălind tratatul, ăi fi tu cu credință?
DESPOT: Credința cea mai sfântă! *(În parte:)* Cât mi-a fi de
priință...
LASKI: Moldova închinată lui Ferdinand... Ce dar!
Și pentru-a lui coroană ce scump mărgăritar!
DESPOT: Prea bine; dă de știre lui Zay cât mai degrabă.
LASKI: Merg; tu ascute-ți limba și să te văd la treabă!

(Iese prin dreapta.)

DESPOT: N-ai grijă,-n trei cuvinte pe Zay l-am încurcat

(În parte, vesel:)

Prin farmecul Carminei, frumosul avocat.

(Iese după Laski.)

SCENA 4

Carmina, Rozel, Sommer, Anton Secuitul și alți aventurieri (intră pe ușa din stânga)

ROZEL: *Contesă, Francis primul[28], al Franței galant rege,
*Erou, poet și vesel, iubea mult a culege
*Pe câmpuri de sânge – lauri, în lume – desfătări,
*Și pe frumoase buze – fierbinte sărutări.
*Eu am, francez ca dânsul, aceeași aplecare
*Și pentru vitejie, și pentru sărutare.
CARMINA *(râzând)*: *Te cred, însă un rege cu titlul de galant,
Când n-ar purta coroană, cum s-ar numi?
ANTON *(posomorât)*: *Berbant.
ROZEL: *A fi berbant e probă de-o inimă-arzătoare

*Şi de-o natură vie, artistă, simţitoare,
*Ce lesne se înalţă spre tot ce-i luminos,

(râzând)

*Lăsând pe-Anton Secuitul să mormăie pe jos.
ANTON *(în parte)*: *Frânc tuieş!
SOMMER: *Francisc, primul rege-n galanterie,
*A şi compus, îmi pare, o mică poezie,
*Un cântic, o deviză cu vesel înţeles?
ROZEL: *Dar', Sommer; aste versuri, ce le cânta ades!
*«Femeia este schimbătoare,
*Nebun cine se-ncrede-n ea!»
CARMINA: *A! pentr-un galant rege ideea nu-i galantă.
ROZEL: *Eu am mai completat-o prin astă variantă:
*«Femeia des e schimbătoare,
*Ferice cui se-ncrede-n ea!
*Ah! deie-mi dulcea sa favoare
*Şi schimbă-se-apoi cât a vrea!»

(Toţi râd.)

CARMINA: *Bravo, Rozel!
ANTON: *Palavre!... mai bine-n războire
*Aş vrea ca să se schimbe această amorţire
*Ce se numeşte pace, căci timpul de răgaz
*Preface-n om netrebnic pe omul cel viteaz.
CARMINA: *Cum?! preferaţi războiul decât o viaţă lină?!
ANTON: *Dar'! paloşului nostru i-e teamă de rugină.
ROZEL: Contesă-orice fiinţă se naşte pre pământ
Cu-o tainică menire, c-un dor şi c-un avânt:
Noi să ne batem, floarea să scoată dulci parfume,
Şi dumneata, contesă, să fii iubită-n lume.
CARMINA: Ei bine, fiţi dar veseli; eu cred că nu târziu
Se va preface-n faptă un dor atât de viu.
ROZEL: Ne-nşeli?
CARMINA: Nu; am o veste, o veste cum vă place...
De când a voastră armă dormind în teacă zace,
Urâtul vă mănâncă de vii; sunteţi mâhniţi,

Cu ochii stinși, la față galbini și veștejiți,
Cât cine-acum vă vede și cine vă cunoaște
Se-ntreabă cu mirare: ce sunt? ostași, ori moaște?
ANTON: Așa-i!... decât urâtul, mai bine ștreangu-n gât...
CARMINA: Eu v-am găsit de lucru și leacul de urât.
Sus paloșul, la soare!... sus fruntea!... vântul bate
Și-ndeamnă a navală în țări învecinate.
Vroiți voi după dânsu cu toți să vă luați?
TOȚI: Vrem!... unde?
CARMINA: Nu departe... colea, peste Carpați.
ANTON: Cum? la Moldova?... *Eljen!*
CARMINA: Acolo stăpânește
Un domn pe care țara întreagă îl urăște;
Cât îți sufla deasupră-i, din tron el va cădea
Și toată-a lui avere a voastră-a rămânea.
ROZEL: Dar tronul său?
CARMINA: Acelui cu inima regească
Ce-a ști cu mâna largă pe toți să răsplătească,
Lui Despot.
TOȚI: Despot?
ROZEL: Fie!... de-l vrei, și eu îl vreu.
ANTON: Și eu!
CEILALȚI: Și eu!
CARMINA *(în parte)*: O! Despot, ești domn, iubitul meu!
Curând dorința noastră va fi realizată!

SCENA 5

Cei dinainte; Despot (vine răpide din dreapta, tulburat)

DESPOT: Amici!... din turn zărit-am o numeroasă ceată
Venind despre Moldova cu steag moldovenesc.
Ei par că vin aice... E poate-un sol domnesc,
Trimis de Lăpușneanul în goană după mine.
CARMINA: Ce?... În castelul nostru?
DESPOT *(la fereastră)*: Priviți! aice vine!
Dar'!... ceata lângă poartă afară s-a oprit.
ROZEL: De-a fi un sol de pace, să fie bun sosit,

De nu, amar de dânsul!... cu astă pală vie
Îi dau pe ceea lume o grabnică solie.
CARMINA: Ba nu, Rozel; stăi pacinic... De-a fi sol moldovan,
Ca să scăpăm pe Despot, urmează al meu plan...
ROZEL: Cum?
CARMINA: Mergi de pregătește capela funerară
Ca pentru-o-mormântare.

SCENA 6

Cei dinainte; Laski (întră din dreapta), Pisozki (întră din stânga)

LASKI: Ce vuiet e afară?
Ce oameni sunt la poartă?
CARMINA *(la fereastră)*: Pisozki,-n foișor,
De sus cu ei grăiește... Vom ști curând ce vor.
Iată-l că vine!
PISOZKI *(întrând)*: Pane!... sosit-a cu putere
Un sol de la Moldova.
LASKI: Ce caută? Ce cere?
PISOZKI: Nu știu, însă de Despot, sosind, a întrebat.
DESPOT: De mine?... Lăpușneanul în urme-mi a călcat...
LASKI *(lui Pisozki)*: Mergi!... porțile deschide!... ostașii să se-adune
În șiruri păn' la scară; fanfarele să sune
Și steagul să se-nchine, deplin desfășurat,
În calea lui, căci solul e ca și-un împărat.
Mergi!

(Pisozki iese.)

CARMINA: Laski, asta pompă?...
LASKI: E dreaptă; se cuvine.
CARMINA: Dar se cuvine, spune, din casă de la tine,
Răpind pe al tău oaspe, un braț îndrăznitor
Să lase-o pată neagră pe vechiul tău onor?
LASKI: Contesă, te alină. Bătrânul Laski știe
A-și împăca onorul cu sacra-i datorie.

Lui Sigismund al nostru credință am jurat.
Respect pe el în solul trimis de-un aliat.
CARMINA: Respectă tu calăul, eu respectez victìma.
Țin oaspetele în casă și dau afară crima,
Căci e o crimă oarbă de-a vinde-oaspele său.
DESPOT: Mai bine moarte mie!
CARMINA: Tăcere!... Te scap eu,
Cu mine vină-n grabă; prin moarte simulată
Să te ferim, amice, de moarte-adevărată.
LASKI: A! planu-i bun; vă duceți!

(Fanfare în curte)

SCENA 7

L a s k i, A n t o n S e c u i u l, S o m m e r și ceilalți oaspeți (în dreapta); P i s o z k i, T o m a C a l a b a i c a n u l, urmat de seimeni, C a r m i n a

PISOZKI *(întră anunțând)*: Solul!
LASKI *(făcând doi pași înaintea solului)*: Fii bun venit!
TOMA *(întră pe ușa din stânga, întovărășit de doi căpitani de seimeni)*: Eu, Toma, sol de pace, în numele slăvit
Lui Vodă Lăpușneanul, domn țării moldovene,
Și-n numele lui Sigmund, domn țării ardelene,
Vin ca să cer pe Despot, aici adăpostit!
Lui Vodă el e dușman viclean și nemblânzit;
Deci viu și-ntreg am ordin să-l ieu, să-l duc în țară.

(Carmina reintră și se oprește lângă ușa din stânga.)

LASKI: Ești sol de pace?... Deci, Toma, îți zic iară,
Bine-ai întrat în casă-mi... și iată-al meu răspuns:
În zidurile mele oricine a pătruns
Devine-un oaspe sacru, căci legea ospeției
Îi pune-un scut puternic sub pavăza frăției.
Aici eu sunt stăpânul!... Aici stăpân sunt eu,
Mai mult decât un rege stăpân pe tronul său,
Și nime n-are voie, și nime drept nu are,
Cerându-mi pe-al meu oaspe, să-mi ceară o trădare!
Un oaspe face parte din zidul strămoșesc,

Precum onorul sacru din suflet omenesc.
O peatră scoasă... zidul, slăbit, se prăbuşeşte...
O faptă rea... onorul ca frunza vestejeşte...
Eu sunt dintr-acei oameni ce vieţuiesc şi mor
În casa lor întreagă cu-ntreg onorul lor!

CARMINA *(înaintând)*: Bine, Laski.

TOMA: Destulă atâta limbuţie!
Nu mă uimeşti pe mine cu seaca ta mândrie.
Ţi-am spus că vreu pe Despot viu... În zadar pe el
Tu cerci de a-l ascunde în vechiul tău castel...

CARMINA: Castelul n-are teamă de oaspeţi a răspunde.
Pe vii el nu-i trădează, pe morţi el nu-i ascunde.
Despot e mort!

TOMA: Mort, Despot?

CARMINA: Îl ceri tu în zadar,
A fost rănit de moarte trecând peste hotar
S-au espirat aice, în crâncenă durere.

TOMA: Nu cred; e iscodire vicleană de muiere.
Seimeni! naval' cu toţii!... Castelul cercetaţi
În numele lui Sigismund şi Lăpuşneanul!

(Câţiva seimeni intră pe scenă.)

CARMINA *(se răpede înaintea ostaşilor)*: Staţi!
Vroiţi pe Despot?... Iată-l...

(Deschide uşele din fund.)

(N o t ă : Se vede lăuntrul capelii, luminată cu policandre. – Pe o masă, acoperită de catefea neagră, stă Despot lungit, palid ca un mort şi cu crucea pe pept. – Câţiva călugări îl încunjură, purtând torţii aprinse. – Rozel, deghizat în capucin, stă în genunchi lângă catafalc. – Un cor de glasuri, împreunat de acordurile unui organ, psalmodiază: *«Beati qui moriuntur in Domino.»)*

TOMA *(oprindu-se lângă uşa capelii)*: Mort?

CARMINA: Mort!... Te du de spune
Lui Vodă, a sa frunte cu lauri s-o-ncunune.
El a ucis pe Despot!

TOMA: E mort... Chiar mort îl vreau!

(Face un pas. Rozel se scoală şi se pune în faţa lui Toma, pe pragul capelii.)

ROZEL: În lături toți... Cadavrul este-a lui Dumnezeu.
TOMA *(amenințător)*: În lături tu!...
ROZEL: Profane, turbarea-ți e semeață.
Respectă măcar moartea în omul făr' de viață.
LASKI *(înaintează maiestos)*: Stăi, Toma!... Lăpușneanul a vrut pe Despot viu,
Solia-ți încetează aproape de secriu...

(Toma stă puțin nedumerit, în vreme ce ușa capelii se închide, după ce mai întâi Rozel și alți ostași deghizați în călugări au ieșit și s-au pus de pază dinaintea capelii.)

TOMA *(către seimeni)*: E mort! pentru domnie deci teamă nu mai este.
Haideți, lui Lăpușneanul să ducem astă veste.

(Iese cu seimenii lui.)

CARMINA *(la fereastră)*: S-a dus, curtea-i deșartă și poarta s-a închis.

(Merge la ușele din fund.)

Despot!

(Ușele se redeschid. Despot apare pe prag.)

SCENA 8

Cei dinainte; Despot, Rozel

DESPOT: Iată-mă-s iară mai viu și mai decis!

(Înaintează în mijlocul scenei, scoțând spada.)

Din toate-a noastre spade să facem toți o spadă,
Pe Vodă Lăpușneanul la vulturi să-l dăm pradă!
ROZEL: Pas, Despot!... unde-i merge, voioși mergem și noi.
DESPOT: Norocul și izbânda cu mine și cu voi!
Să dăm armelor noastre atingerea frățească.

(Toți în rond, ating vârfurile spadelor.)

Scânteia-nflăcărărei din ele să zbucnească,
Ș-acea scânteie zboare ca fulger răzbitor

Lui Lăpuşneanu-n frunte, să scrie: « Trădător!».
Acum el mort mă crede... Eu mort, şi el în viaţă,
E timp viul cu mortul să se-ntâlnească-n faţă.
La arme, fraţi!
TOŢI: La arme!
DESPOT: Ca domn sau ca ostaş,
În luptele de moarte mă jur a fi fruntaş!
La lupte, fraţi!
TOŢI: La lupte!
LASKI: Deci, haideţi, fiecare
Să ne-adunăm ostaşi în codri, la hotare.
TOŢI: Hai!
DESPOT: Gloria vă cheamă!... Zburaţi la glasul ei!...
LASKI: Hai!... moarte sau izbândă!
DESPOT: Izbândă, fraţii mei!

(Toţi pleacă prin stânga. Laski se întoarce de la uşă şi zice lui Despot.)

LASKI: Tu stăi ascuns aice păn' ce ţi-i lua zborul.
Te las.

(Iese)

DESPOT *(întinzând braţele)*: Carmina!...
CARMINA *(aruncându-se în braţele lui Despot)*: Despot!
DESPOT: Al nostru-i viitorul!...

Cortina cade.

ACTUL IV

Sala tronului în palatul de la Suceava. – În dreapta, pe planul I, o fereastră pe planul II, tronul cu cortine de catifea stacoşie şi cu torsade de aur. – În fund, arcade ce se deschid pe o altă sală mare. – În stânga, uşa apartamentului domnesc. Pe pilastrele arcadelor, panoplii, dintre care una compusă de armele lui Ştefan cel Mare.

SCENA 1

Limbă-Dulce, Jumătate (în sentinele, lângă arcade)

LIMBĂ-DULCE: Ai fi crezut, fârtate, acum trei ani ş-o lună,
Că Despot, ca un fulger plecat dintr-o furtună,
Pe Lăpuşneanu-n frunte de-a dreptul va lovi,
Şi oastea lui domnească în clipă-o va strivi?
JUMĂTATE: Hai! dacă vânzătorul Moţoc nu-ntorcea cuiul
În broasca ţării, Despot, şi Zay, şi Anton Secuiul
Nu-ntrau aşa de lesne în ţară... Dar Moţoc...
Trădarea cică-i fiară cu zece limbi de foc.
LIMBĂ-DULCE: Ce vrei?... Aşa e lumea! Şi iată, ca prin vrajă,
El, domn, şi noi, plăieşii, la uşa lui, de strajă.
JUMĂTATE: Hei, bine zicea tata: «La noi să nu te miri
Nici când îi videa plopii dând flori de trandafir».
Câte-am văzut cu ochii de când suntem pe lume!
Războaie, năvălire, locuste, focuri, ciume,
Şi dintre toate, răul cel mai îngrozitor,
Luptă-ntre fraţi, peirea sărmanului popor!
LIMBĂ-DULCE: Adânc ţi-e rostul!... parcă te-aud cetind pe carte.
Dar Vodă Lăpuşneanul ştii unde-i?

JUMĂTATE: Hăt... departe,
În Ţarigrad, cu doamna şi copilaşii săi.
LIMBĂ-DULCE: Ce-a fi făcând el oare?
JUMĂTATE: El?... paşte bobocei.
LIMBĂ-DULCE: Ba, mai degrabă-aş crede că Vodă, alungatul,
Pe Despot, mări,-l paşte întocmai ca păcatul.
JUMĂTATE: Se poate, căci în ţară, sub domnul ist grecesc,
Străinii calu-şi joacă şi zilnic se-nmulţesc.
Încât noi, pământenii, purtându-i în spinare,
Nu mai avem în ţară nici loc de îngropare.
LIMBĂ-DULCE: Pământul gras prieşte spinoaselor urzici.
Moldova-i năvălită de greci şi eretìci,
Şi biruri peste biruri, vânaturi pentru masă,
Şi-un galbin pe tot anul de fiecare casă,
Încât biata sudoare a muncii s-a schimbat
Într-un pârâu de aur ce curge la palat.
Pe noi ne duce foamea la margine de groapă,
Şi din avutul nostru locustele se-ndoapă.
Răul e când râde culmea de moşunoi, de jos,
Dar vai de cap când talpa-i mâncată păn'la os!...
Aceste gânduri negre în mine turba-mplântă
Şi, zău, simt câteodată că dracul mă descântă,
Mânia ferbe-n mine, şi, de n-aş fi plăiaş.
De n-aş fi român, frate, m-aş face ucigaş!
JUMĂTATE: Hei! asta, Limbă-Dulce, n-ar fi încă nimică,
Românul rabdă multe, căci el e tare-n chică.
El are mâna largă, deşi este sărac,
Lipsit de lumânare, lipsit şi de colac;
Dar Despot cu pacatul a dat mâna frăţească
El râde cu păgânii de legea creştinească,
Icoane şi potire el le topeşte-n bani
Şi vrea pe toţi românii să-i facă luterani.
Crezi tu una ca asta?
LIMBĂ-DULCE: A fi vroind, păgânul,
Îl cred, a fi vroind-o... nu vrea însă românul!
În lege, ca în pele-i născut; el bucuros
Dă pelea, dar rămâne în lege-i credincios!

(Tropote de cai şi strigăte de «ura» afară.)

JUMĂTATE: Dar ce s-aude?
LIMBĂ-DULCE: Vine măria-sa călare.
JUMĂTATE: De unde oare vine acum?
LIMBĂ-DULCE: De la plimbare.
Ca totdeauna... Iaca, a şi sosit... La loc!

(Se pun în sentinele, în fund.)
(Nouă strigăte, afară: «Ura, să trăiască Vodă!»)

Beţivii strigă ura cu glas din poloboc.

(După intrarea lui Despot, ei se retrag dincolo de arcade.)

SCENA 2

Despot, Laski, Sommer

DESPOT: A, dulce este viaţa şi bună e puterea
Când domnul răspândeşte în ţară mângâierea,
Şi mii de mii de glasuri, într-un acord frăţesc,
Cu-a clopotelor zvonuri în cale-i se unesc!
SOMMER: Cât vulturul eşti falnic şi cât albina harnic,
Cât toamna cea mănoasă îmbelşugat şi darnic!
Cum dar să nu te-aclame poporul fericit?
DESPOT: Sunt vesel, mă simt mare, puternic şi iubit,
Şi de-ntâlnesc mâhnirea, eu râd, iar ea dispare,
Ca negurile dese când soarele răsare.
Îmi pare, scumpi prieteni, că cerul mai senin
Creat-au pentru mine cel mai frumos destin
Şi cel mai demn de-un suflet cu-avânt de înălţare
Mărirea-ncoronată de-a lumei adorare!
Căci m-am nălţat prin mine, şi braţu-mi, hotărât,
Lovind orice obstacol, minuni a săvârşit.
SOMMER: Pe-o bună hotărâre când braţul se măsoară,
El, mic, printr-însa creşte, şi munţii mari doboară.
LASKI: Aşa-i!... Pe Lăpuşneanul, învins, rătăcitor,
Silitu-l-ai cu spaimă să fugă la Bosfor,
Ş-acolo să tânjească, în lâncedă sclavie,
de-a tronului Moldovii duioasă nostalgie.

SOMMER: Hmm!... Lăpuşneanul însă nu-i om, măria-ta,
Din moartea-i aparentă a nu se deştepta.
DESPOT: O ştiu: cunosc prea bine a sale intrigi, însă
Politica turcească în punga mea e strânsă.
Ea sufere de-o boală... de aur; eu, bun vraci,
Vro zece mii de galbini i-am dat peste haraci;
Ş-aşa de bine, Sommer, i-am lecuit durerea,
Cât Soliman sultanul mi-a confirmat puterea,
Lăsând pe Lăpuşneanul străin de diadem,
Şi mie trimiţându-mi o pală ş-un alem.
Azi trebuie să vie Ahmed bairactarul,
Cu pompă-orientală, ca să-mi aducă darul...
Boierii însă nu ştiu de birul ce-am mărit.
SOMMER: Oricare act în taină e mult mai nimerit.
LASKI *(râzând)*: Dar ce-or zice boierii?... dar ce-a zice poporul?
DESPOT *(supărat)*: Boierii toţi vor zice cum zice domnitorul!
Poporul e din fire-i blajân şi înţelept.
El dă tot pentru Vodă când Vodă este drept.
LASKI: Şi Vodă-i drept!... o ştie în lume orişicine...

(Apropiindu-se de Despot.)

Ostaşii mei cer plata ce lor li se cuvine.
DESPOT: Iar plată, iar?
LASKI *(încet şi ameninţător)*: Gândeşte că ei, cu peptul lor,
Fac zid între Moldova şi între domnitor!
DESPOT *(încet lui Sommer)*: Când oi scăpa de dânşii?
SOMMER *(încet)*: Când s-a îndura cerul.
DESPOT *(lui Laski)*: Mergi de te înţelege cu Harnov, vistierul.

(Laski se închină şi iese prin fund în dreapta.)

SCENA 3

Despot, Sommer

DESPOT: Omidă nesăţioasă!... Sommer, l-ai auzit
Cum căina poporul de dânşii calicit?
Dar cine poate zice că-i jertfa nepăsărei?

Că nu doresc a-l pune pe calea-naintărei,
Când am fondat cu tine și Peucer Gaspàr[29]
A noastră-Academie din târg de la Cotnar[30]?
Când eu la despărțenii pun stavili numeroase,
Când, afirmând a țării vechi datini glorioase,
Am și bătut monedă cu efigia mea?

(Arată o monedă de aur.)

Privește și cetește exerga de pe ea.
SOMMER *(cetind)*:
HERACLIDIS* DESPOTAE* PATRIS* PATRIAE*
VINDEX* ET* DEFENSOR* LIBERTATIS* PATRIAE[31]
Exerga e pompoasă, dar nu este deplină,
Căci a uitat Ardealul și țara cea vecină,
Valahia lui Mircea[32].
DESPOT: Dar eu nu le-am uitat!
Eu vreu cu trei coroane să fiu încoronat,
Cu-a mea, cu a lui Mircea ș-a lui Sigmund polonul.
O, gândul meu în zboru-i străbate orizonul.
Peste Carpați, pe Sigmund îl săp, și în curând
Moldova cu Ardealul vor fi tot într-un gând.
Rozel s-a dus din parte-mi în Țara Bulgărească
Și-n Grecia, răscoala creștină s-o urzească.
Ah, Sommer, vreu a pune, trecând peste Balcani,
Piciorul meu în cuibul cumpliților sultani!
SOMMER: Sublim avânt!
DESPOT: Norocul îmi va-ntări avântul
Când spada mea vitează își va rosti cuvântul.
SOMMER: Pe-a gloriei nălțime pas, zbori, măria-ta,
Și eu, poetul Sommer, triumful ți-oi cânta.

(Sunete de clopote în oraș. Trece o procesie pe sub ferești.)

Dar clopotele sună... Să fie-o sărbătoare?
DESPOT: Ba nu: o simplă rugă de ploaie cerșetoare.
E secetă în țară, și după-un vechi eres,
Toți preoții cu prapuri și cu icoane ies

La câmp, ca să înalţe la cer o sfântă rugă,

(râzând)

Pe când poporul primblă prin sate-o papalugă.
Priveşte al prostimei cortegi nenumărat,
Condus de-o psalmodie cu tonul trăgănat,
Cum merge cu spăsire şi cum îngenunchează,
Crezând că mândrul soare se şi înnoureazä.
Ha, ha, popor nemernic şi superstiţios!...

(Privind cu luare-aminte pe fereastră.)

Dar ce văd?... un călugăr fanatic şi bărbos!
Să juri, că-i Ciubăr Vodă. *(Strigă afară:)* Părinte, mucenice,
Ce veste-n ceea lume?... Vin' de mi-o spune-aice.

(Întorcându-se către Sommer)

A, Sommer, te răpede din cale-i să-l opreşti
Şi să-l trimiţi la mine; apoi să te găteşti
Ca rector a te-ntoarce l-a noastră-Academie
De la Cotnar; acolo poemul meu vei scrie.
Cu-a mea prerogativă, ce Carol Quint mi-a dat,
Azi te numesc al Curţei poet laureat.

SOMMER: Pentru-a cânta pe Despot ar trebui un Omer!

DESPOT: Nu-s încă Agamemnon[33], mă mulţămesc cu Sommer.

(Sommer iese prin fund în dreapta.)

DESPOT *(singur)*: Ciubăr Vodă călugăr!... Cum?! din senin, din vânt,
Spânzurătoarea face dintr-un nebun un sfânt?!...
Ce-ar râde-acum Carmina, ea, care este-n stare
A-nnebuni chiar sfinţii cu-o simplă sărutare!

(Pe gânduri.)

Carmina!... cătră dânsa mă simt eu strâns legat
Promisu-i-am chiar tronul... iubirea i-am jurat.
Şi ea, în părăsire văzându-se uitată,
Aice de trei zile sosit-au desperată.
Ea stă-n palat ascunsă... Ce-o să devin cu ea.

Căci a se reîntoarce l-al ei castel nu vrea,
Şi Laski-i în Suceava!... pericolul sporeşte...
Dar ştie de pericul femeia când iubeşte?
Amoru-i pune-n suflet puteri dumnezeieşti.

SCENA 4

Despot, Ciubăr Vodă (în haine de călugăr, intră prin fund)

CIUBĂR: Măria-ta...
DESPOT *(râzând)*: Nu-i glumă?... Cum?... tu, Ciubere, eşti?...
Tu, care-odinioară purtai un falnic nume,
Azi te revăd călugăr, rentors din ceea lume?
Prin ce minune stema căzut-au de pe cap?
Şi-n locul ei pe frunte-ţi crescut-au un potcap?
CIUBĂR *(grav)*: Aşa vroit-au cerul!
DESPOT: Dar, cerului ce-i pasă
Că porţi pe ai tăi umeri hlamidă sau o rasă?
CIUBĂR: Ce vrea cu noi el face!... Tu-n umbră aruncat,
Din ura lăpuşneană prin mine ai scăpat.
Am fost eu dus la moarte în locul tău, şi-n urmă
Trimis din mila doamnei în creştineasca turmă.
Acum eu sunt călugăr smerit, dar luminat,
De vechea-mi nebunie prin rugă vindecat.
DESPOT: Ce? nu mai visezi tronul?
CIUBĂR: Las altor minţi uşoare,
Râvnind deşertăciunea, a rătăci sub soare.
Eu m-am retras în umbră, aproape de mormânt,
Slăvind în lume numai pe Dumnezeul sfânt.

(Cu estaz.)

Lumin-adevărată!
DESPOT: Duioasă convertire!
Deci nu mai eşti, Ciubere, al mădrăgunii mire,
Călare pe un sceptru, frumos ca Machedon,
Cu tron pe cap?
CIUBĂR: Altarul m-a vindecat de tron.
DESPOT: Ha, ha! pricep, hlamida ţi-a fost haită fatală?

Tu ai înlocuit-o prin haina monacală,
Ca să înşeli mai lesne poporul credincios.
CIUBĂR *(indignat)*: Nu-i înşelat acela ce crede în Hristos!
DESPOT: Îţi place peste ţară să-ntinzi întunecimea,
Şi prin eresuri proaste să speculezi mulţimea,
Făcând-o, când nu plouă, s-alerge câmpii...
CIUBĂR: Eu?
DESPOT: Tu... vrei să-nşeli şi oameni, şi chiar pe Dumnezeu!

(Râde.)

CIUBĂR: Tu râzi de o credinţă preasfântă şi străbună,
O, Despot, dar ie seama, ie seama la furtună!
DESPOT: Furtuna e în tidvă-ţi, Ciubere... drept să spun,
Erai mult mai cu minte pe când erai nebun.
Mergi iar la monastire, să-nchizi a tale zile
Sub sfintele molitve a sfântului Vasile.
CIUBĂR: Nebuni, odinioară, am fost, Despot, noi doi,
Dar tu rămas-ai singur nebun dintre-amândoi,
Căci fugi de fapta bună, de cer şi de crezare
Ca liliecii nopţii ce fug de ziua mare.
Tu crezi, beat de putere, că Dumnezeu de sus
Se-nchină ţie, verme, şi e al tău supus...
Rămâi în întuneric! *(Către cer:)* O, Doamne, cu-ndurare
Dă orbilor lumină şi răilor iertare!

(Iese.)

DESPOT: Mergi, sfinte, mergi, preasfinte, de-a dreptul mergi în rai,
Condus de toţi nebunii din lume cu alai!

(Râde cu hohot.)

SCENA 5

Despot, Moţoc (intră prin fund, din stânga)

DESPOT: A!... vornice Moţoace, ce zici de-acest lunatic?
MOŢOC: Primejdios e, doamne, căci este-un om fanatic.
DESPOT: Ce-mi pasă!... Dar răspunde: ne vii cu bune veşti?

MOȚOC: Prea bune!... 'n fericire mulți ani să viețuiești,
Măria-ta!
DESPOT: Ce veste din Țara Muntenească?
MOȚOC: Împinși de noi în taină ca să se răzvrătească,
Boierii sapă tronul lui Mircea, precât știu.
DESPOT: A! bine... Însă Tomșa e mort, sau încă viu?
Ce face? ce urzește vrajmașul?... în ce parte
De țară el se află? aproape, sau departe?
Undit-ai cu-a ta minte în cugetu-i ascuns?
Aflat-ai a lui planuri? pătrunsu-l-ai?
MOȚOC: Pătruns!
Măria-ta să fie în pace, nepăsare.
Sărmanul Tomșa-i searbăd și suflet nu mai are
De când ai prins la mână zălog pe fiul lui.
DESPOT: O! dar' ...am pus piciorul pe puiul șărpelui,
Dar șărpele-i aproape, în umbra mea îl sâmt,
Și cercul său de ură se face tot mai strâmt.
De când sunt în Suceava, de când sunt în domnie,
El n-a dat ochi cu mine.
MOȚOC: Se teme de urgie...
DESPOT: Se teme?... Nu, Moțoace... Desigur au aflat
Că eu pe toți oștenii români am dezarmat,
– Veniturile țării fiind acum secate, –
Și că pe lângă mine, aice, în cetate,
Nu am decât un număr restrâns de buni plăieși,
Cu ungurii lui Laski, voinici de cei aleși.
Eu cred c-a lui dârzie devine și mai tare
Văzând acum scăderea puterei de-apărare.
MOȚOC: Ce-ți pasă dacă Tomșa ar fi înverșunat,
Când toți locuitorii, supuși, s-au bucurat
Văzând pe tronul țării odrasla Eraclidă,
Ce-a scuturat cu mâna-i copacul de omidă
Ș-a scos din al Moldovii pământ suferitor
Pe Zay, Anton Secuiul și toți ostașii lor?
DESPOT: Așa-i!... am scos din sânu-i locustele străine,
Ce mâncau tot, și-n urmă m-ar fi mâncat pe mine.
MOȚOC: O știm, și noi, boierii, plecați îți mulțămim.

Ne costă mult străinii aduşi în ţară... Ştim
Ce darnic a fost Despot plătind a lor simbrie.
Ei au luat cu dânşii întreaga visterie...
Dar astfel se cuvine să fie dătător
Un Domn măreţ în toate şi... recunoscător.
DESPOT: Îmi place să am mâna deschisă,-mbelşugată,
Ca bunelor serviciuri să verse bună plată.
*Pe Zay, Anton Secuiul, Rozel ş-alţi căpitani
*I-am încărcat de daruri, de scule şi de bani;
*Le-am dat şi arme scumpe, şi blane de samur,
*Şi haine-n flori de aur cusute pe-mprejur;
*Lui Laski celui lacom, lui Laski palatinul,
*Cu zece mii de galbini i-am dat întreg Hotinul.
*Apoi pe toţi boierii cu care-am complotat
*La ranguri de mărire pe rând i-am ridicat,
*Ş-apropieţi de mine, sub a coronei rază,
*A lor înaltă frunte acuma scânteiază.
*Ei sunt chiar ai mei sfetnici, deşi-,mprotivitor,
*Nu totdeauna pacinic admit părerea lor.
MOŢOC: Aşa-i... te-ai plătit grabnic de orice datorie,
Da-ţi mai rămâne una de achitat.
DESPOT: Cui?
MOŢOC: Mie!
DESPOT: Ce vrei să zici, Moţoace?
MOŢOC: Cum?... nu mă înţelegi?
DESPOT: Nu!... Ţi-e legată limba? Fă bine s-o dezlegi.
MOŢOC: Nu?... Cât a fost Moldova în luptă mult amară,
Eu am păstrat tăcere... Acum e pace-n ţară
Şi vin şi-ţi zic la rându-mi cu glasul de părinte:
De Ana, de-a mea fiică, îţi mai aduci aminte?
DESPOT: Ah.. Ana?... Cum?... trăieşte?... Cum?... nu-i adevărat
Că a murit?
MOŢOC: Trăieşte, cu-amoru-i neuitat.
Respecţi tu jurământul de-a o lua soţie?
DESPOT: Trăieşte încă Ana?
MOŢOC: Dar'!... La călugărie

Se hotărâse-a merge din ceasul ce-a văzut
În cursa lăpuşneană iubitul ei căzut,
Dar jertfii sale crude am pus împotrivire.
Ea-i soră numai... Ana aşteaptă pe-al ei mire.

DESPOT: Ah, martur îmi e Domnul cât încă o iubesc!
Ea-i cerul meu... şi însă de cer mă despărţesc.

MOŢOC: De Ana?... tu?...

DESPOT *(îngăimat)*: Pricepe cu agera ta minte
Domnia cu amorul nu are legăminte.
Nu!... Fiecare treaptă a-ntinsei omeniri
Îşi are-a sale drepturi ş-a sale-ndatoriri.
Ce vrea ca om, vai, domnul nu poate să-mplinească,
Silit fiind adese natura să jertfească,
Pe inimă-i să calce, ş-oricât de desperat,
Supus să se închine raţiunelor de stat.
Aceste adevăruri... te vor convinge ele,
În interesul ţării ş-a dinastiei mele,
M-obligă... cât de mare ar fi durerea mea...
Deşi iubesc pe Ana... ca să renunţ la ea...
Şi chiar o alianţă să cat ele m-obligă,
Pentru-ale mele planuri... cu spiţa unui rigă...
Această declarare voi face azi la Sfat...
Nu te mâhni, Moţoace... ce vrei?... sunt obligat...

(Se îndreaptă spre apartamentul său.)

Azi uşele-s deschise... Ţin Curte de dreptate...
Moţoace... te-am vrut socru?... te vreu şi mai mult...
frate!

(Iese prin stânga.)

SCENA 6

M o ţ o c (posomorât, priveşte cu ură după Despot)

MOŢOC: Dar'!... frate, precum Abel şi Cain!... A! tu crezi
Că mi-i fugi din mână ca apa?... Şi nu vezi
Că palidă mi-e fruntea şi scurtă răsuflarea
Sub viforul ce naşte în mine răzbunarea?

A lui Moţoc copilă nu-i demnă... tu mi-ai spus,
Alăture cu tine să steie pe tron, sus?
Îţi trebuie-alianţă de regi... mi-ai spus tu mie,
Tu, ce-ai avut drept sceptru un băţ de calicie?
Aş râde dacă râsul ar mai găsi vreun loc
Pe lângă-a lui mânie în peptul lui Moţoc...
O! grec, atât de mare-i a lui deşărtăciune,
Cât îşi admiră umbra când soarele apune
Şi crede, când o vede lungită pe pământ,
Că umbra cu statura-i deopotrivă sânt...
Dar ţi-oi scurta eu, Despot, şi umbra şi lumina,
Şi-n loc de-a ta mândrie, ţi-i măsura tu vina,
Ş-atunce vei pricepe cât eşti tu de pitic.
Nimic ai fost!... şi iarăşi prin mine-i fi nimic!

SCENA 7

Moţoc; Spancioc, Stroici (se arată în fund)

SPANCIOC: Moţoc şede pe gânduri cu faţa nourată?
Semn rău!... Semn de furtună în zare adunată.

(Se apropie de Moţoc.)

Hmm!... Vornice Moţoace, eşti trist, posomorât.
De viaţă, de putere, de lume ţi-ai urât?
Viaţa trece, puterea trece, şi lumea trece;
Zi dar mâhnirei tale ca dânsele să plece,
Mâhnirea-i oaspe dùşman, ce trebuie-alungat.
Ea-i parte femeiască, tu eşti încă bărbat.
MOŢOC *(răpide)*: Spancioc, unde mi-e Tomşa?
SPANCIOC *(zâmbind)*: Nu ştiu.
MOŢOC: Tu, Stroici, răspunde,
Unde-i Tomşa?
STROICI: N-am ştire.
MOŢOC: Ba ştiţi... El este unde
Ar trebui cu toţii să fim de mai avem
În vine-un dram de sânge curat de-orice blestem.
Nu ştiţi unde e Tomşa? Nu? Dar cine vă crede?!
Voi ştiţi, o ştiţi, ca mine, că Tomşa se răpede

Acuma spre Suceava cu partizanii săi
Şi cu-a lui oaste mică, dar oaste tot de zmei.
Ştiţi că viteazul Tomşa, român cu preştiinţă,
A spus demult că Despot nu-i ţării de priinţă
Şi vine să-l răstoarne!... Sunteţi chiar pregătiţi,
Şi însă voi, ca mine, vă faceţi că nu ştiţi.
SPANCIOC: Moţoace, cunoşti multe!... iar dacă Tomşa vine,
Gândeşti că bine face?
MOŢOC: Dar', dar'! el face bine!
Căci Despot pe toţi răii din culme-au întrecut!
Chiar cerul, ca pământul, răbdarea şi-au perdut.
SPANCIOC: Cum!... tu ne grăieşti astfel?... tu, care-odinioară
Vroiai să legi de Despot pe dulcea ta fecioară.
Pe Ana, şi-mpreună să-i urci pe tron?
MOŢOC: Spancioc.
În rana ce mă arde, ah! nu arunca foc.
Am fost orbit de ură în contra tiraniei
Ş-aprins ca totdeauna de dragostea moşiei...
Şi-n inimele noastre dibaci s-a încuibat,
Că-i om cu două feţe: în suflet poartă ură,
Şi dulcea dizmierdare în ochii-i şi pe gură.
SPANCIOC: Aşa-i!... el avea miere pe buza lui, şi noi
Ne-am adunat în juru-i ca muştele de roi.
Proşti!... am crezut că-i matcă de stup, şi deodată
Trezitu-ne-am c-un trântor şi cu mierea mâncată.
STROICI: E trântorul în faguri?... afară el din stup!
E lupu-n stâna ţării?... pe lup, zăvozi, pe lup!
MOŢOC: Dămol, Stroici!... să fim gata, când lupul se arată,
Să-mpingem spre capcană jigania turbată,
Şi Despot de la sine în ea va fi condus.
Aşa e scris acelui ce cată tot pe sus.
Netotul!... În mărire se-ndeasă făr' de cale?
Mărirea să-l înece în valurile sale!
STROICI: A! bine zicea Tomşa, dar nu l-am ascultat.
MOŢOC: Dar'!... Despot e urgia cumplitului păcat!
El vrea ca să supuie, lipsit de-orice căinţă,
Vroinţa omenirei la simpla lui vroinţă.
Şi-i mândru cu boierii! şi, vai, nepăsător

De țară, de oștime, de lege, de popor!
Căci au umplut moșia de lifte blestemate
Și de naravuri rele, hidoase, desfrânate.
El, lacom, seacă țara... el, grec nerușinat,
Petrece cu-o spanioală ascunsă în palat.
Și în disprețul legei, credința lui profană
Din paraclis făcut-a capelă luterană.
Semeață fărdelege!... O! cum nu vă treziți,
Răzbunătoare umbre a domnilor măriți,
Ca sub privirea voastră, sub fulgerul privirei,
Tiranul să dispară în hăul nimicirei?

SPANCIOC: Moțoace, lasă morții și cheamă pe cei vii.
Cine-i strechiatul Despot îl știm precum îl știi:
Un grec trecând prin ițe ca sprintena suveică,
Un cuget ce răsună de glas de cucuveică.
Dar ce facem cu dânsul?

MOȚOC: Ce facem?

SPANCIOC: Dar'.

MOȚOC *(în taină)*: Ce faci
Când cântă cucuveica pe casă?

SPANCIOC: O alung.

MOȚOC: Taci!
Boierii și breslașii la Curte se adună...

(Boierii, breslași și țărani intră și formează grupuri în fund. Ostași români și străini se așază în rânduri dincolo de arcade.)

SCENA 8

Moțoc; Spancioc, Troici; Toroipan, Harnov, breslași, țărani, oșteni, Ciubăr Vodă (ascuns între popor)

SPANCIOC: Și chiar prostimea vine cu dânșii împreună,
Ca să privească fala deșertului pe tron,
Azi Despot vrea să-ntreacă pe însuși Solomon.

HARNOV *(apropiindu-se)*: Ei, vornice Moțoace, ai vre o supărare?
Ești trist!

MOȚOC *(întorcând spatele)*: Îți pare.
SPANCIOC *(apropiindu-se)*: Spune-mi: tot suferi de mustrare?
HARNOV *(oftând)*: Tot!... Ah! eu n-am odihnă și-n veci sunt tulburat
De când pe Lăpușneanul din tron l-am răsturnat.
SPANCIOC: Și însă-acea mustrare ți-aduce mari foloase;
Jălești pe Lăpușneanul, dar rozi mereu la oase
Scăpate pentru tine din mâna lui Despòt.
HARNOV: Mustrarea nu m-oprește de a trăi cum pot.
SPANCIOC: Știu! ți-ai făcut dintr-însa o bună moșioară
Și ții prea bună casă cu conștiința chioară.
HARNOV: Nu te pricep.

(Se îndreaqptă spre ușa din stânga.)

SPANCIOC: Cu-atâta mai bine... Acum mergi
Domneasca urmă, câne, cu limba să o ștergi.

(Harnov iese.)

Ciocoi cu falca largă, cu ceafa-n veci plecată!
El s-a făcut lui Despot unealtă blestemată.

SCENA 9

Cei dinainte; Despot, Harnov

(Ușele din stânga se deschid. – Doi copii din casă întră purtând pe perne de catifea, unul arcul și celălalt topuzul domnesc; ei merg de ieu loc lângă tron. – După dânșii, patru căpitani unguri și leși în uniforme bogate. – Pe urmă, Harnov, și, în fine, Despot, purtând coronă și hlamidă.)

HARNOV *(anunțând)*: Măria-sa slăvită! Capetele plecați!
POPORUL: Ura!

(În sunetul muzicei, care execută un marș triumfal, Despot întră maiestos, se închină ușor la boieri și la popor și merge de se suie pe tron.)

DESPOT: Azi împrejuru-mi văzându-vă adunați,
Boieri și tu, prostime, simt mulțămire mare.
Azi e ziua dreptăței, și domnul, cu răbdare,

Dator e să asculte pe-orice jăluitor,
De neam mărit el fie, sau fie din popor,
Chiar dacă-n contra noastră ar fi vreo tânguire.
Cine-are a se plânge?

(Tăcere.)

Nime?... Deci fac de știre
Că vreu prin cununie să leg al meu destin
Cu fiica lui Sborovski, regescul palatin.
Așa cere-nteresul politic, așa cere
Chiar viitorul țării... și buna mea plăcere!...
Cu pompă maiestoasă curând voi celebra
Această nuntă, care pe toți va bucura.
E dar cu drept ca țara l-a tronului serbare
Voioasă bani să deie și orice bunuri are.
Tu, Harnov, cu asprime, de grijă vei purta
La sporul visteriei.
HARNOV *(închinându-se)*: Ascult, măria-ta.
UN ȚĂRAN: N-avem de unde... milă!... nu mai avem nimică...
Suntem lipiți de țărnă[34] și lumea e calică...
Străinii fără cuget și multele nevoi
Au stors, mărite doamne, și măduva din noi!
O ȚĂRANCĂ: Nu-ngreuia, stăpâne, a țării grea povară.
Ne plâng beți copilașii de foame.
HARNOV: Ce?... Afară!
Afară, mojici!

(Alungă țăranii și iese cu dânșii.)

DESPOT: Harnov, să stai pe capul lor.
MOȚOC *(lui Spancioc)*: Prea bine!... Despot însuși cu foc
zvârle-n popor.
HARNOV *(întorcându-se)*: Măria-ta!... trimisul lui Soliman[35]
sultanul
La ușa ta domnească așteaptă cu firmanul.
DESPOT: Să între!

(Fanfare în curte. Întră prin fund, din dreapta, Ahmed bairactarul urmat de mai mulți paji, dintre care doi poartă un steag verde și o sabie bogată[36])

SCENA 10

Cei dinainte; Ahmed bairactarul, Harnov

BAIRACTARUL *(după o temenea)*: Alah, ție, mărite beilerbei,
Să verse-a sale daruri din cer, precum le vrei,
Și fie-ți calea plină de flori de iasomie!...
Sultanul, ce întinde a sa împărăție
În patru părți a lumei, cât ochiul, ostenit,
Nu-i vede începutul și fundul nesfârșit,
Vărsând azi peste tine lumina-i suverană,
Confirmă-a ta domnie pe Țara Moldovană,
Și-n semn de mulțămire că însuți ai crescut
Cu zece mii de galbini haraciul din trecut,
Prin mine îți trimite o pală-mpărătească
Ș-un steag cu semiluna lui Mohamed[37]!
DESPOT *(sculându-se)*: Trăiască
Sultanul preaputernic!
BAIRACTARUL: Și Despot, robul său!

(La cuvântul de rob, boierii sunt cuprinși de indignare.)

MOȚOC *(înaintând)*: Rob?!... Domnul țării noastre?!... Pre sfântul Dumnezeu,
Ce-aud?... În aste ziduri de capiște străbună
Cuvântul de robie cu falǎ azi răsună?!...
Și boltele-nvechite nu cad, sub peatra lor,
Să-ngroape-aci cuvântul de rob umilitor?!...
Ce-aud?... Tu însuți, Despot, din buna ta voință
Ai mai crescut haraciul cu-a țării umilință,
Făr-a-ntreba de mine, de bresle, de boieri
Și de popor, ce zace în lipsuri și dureri?
Ai mai crescut haraciul cu-o mână de risipă,
Făr-a vedea că țara sărmană-o dai de râpă?
Ce lege-ți învoiește ca să despui de ea?
Ce sfetnic îndrăznit-au?...
DESPOT: Ce lege? Vrerea mea!
Ce sfetnic? Astă spadă, simbol al demnității,
Unealtă-a vitejiei și cumpăna dreptății!

Eu port toată puterea, pe cap, pe braţ, pe pept.
Puterea covârşeşte universalul drept!
SPANCIOC *(înaintând)*: Vorbeşti de a ta spadă, tu, Despot?...
Unde?...'n faţă
Cu armele lui Ştefan?... Priveşte-le şi-ngheaţă!

(Adresându-se către armele lui Ştefan cel Mare:)

Odoare ciocârtite sub mii de lovituri,
Care-aţi tăiat aripa vrăjmaşilor vultùri,
Săriţi din zid şi spuneţi lui Despot rătăcitul,
Cu-a voastră zânghenire ce-o ştie Răsăritul,
Că cine-şi cată reazem afară din popor
Se reazemă pe-o umbră de nour trecător...
Ne-ai zis odinioară tu, Despot, cu glas tare!
«Vreu gloria Moldovii ş-a ei neatârnare.
Ea-i zidul ce opreşte potopul fanatìc;
Căzut acum e zidul, eu vreu ca să-l ridic!...»
Aşa vorbeai atunce, ş-acum?...
DESPOT: Îţi îngrădeşte
Gura, Spancioc!
SPANCIOC: Nu, Despot! Acel care-ţi grăieşte
Boier e, stâlp de-al ţării, cu drept moştenitor
De a vorbi cu domnii făţiş, îndrăznitor,
Cu capul sus, cu glasul tare!
DESPOT: Gura-ţi închide,
Spancioc!... moartea te paşte!
SPANCIOC: Ş-apoi! de m-ai ucide?
Ucisul care moare zâmbind, dispreţetor,
Ucide mult mai crâncen pe-al său ucigător...
Despot! am fost cu tine cât ai fost om al ţării.
Te-ai lepădat de ţară?... de-acum te las perzării!

(Iese prin fund.)

MOŢOC: Rămâi în părăsire, Despòt, cu-ai tăi străini...
Tu porţi pe sub coroană cununa cea de spini!

(Iese prin fund, împreun cu alţi boieri.)

SCENA 11

Toți (afară de Moțoc și de Spancioc)

DESPOT *(furios)*: Periți, periți din ochii-mi, ființi cutezătoare,
Cu limbă îndrăzneață sub buze cobitoare!
Vârtelniți cârmuite de al trădarei vânt!
Ca să-mi grăiți voi astfel uitat-ați cine sânt?
Înșelători de gloate, umblați cu țara-n gură,
Cercând a mă atinge cu-a voastră mușcătură.
Ha, ha! v-a lovit mila de țară când am vrut
Dintr-un haraci mai mare să-i fac un mare scut?
Ei bine, și poporul, și voi, cu-averea voastră,
Plăti-veți și haraciul, și cununia noastră!
V-oi scoate eu din gură toți dinții cei de lup;
V-oi vinde și cenușa, și pelea de pe trup.

(Ceilalți boieri părăsesc sala.)

Și dacă n-a ajunge, voi pune la topire
Icoane, policandre, cruci, tot!...

(Deodată Ciubăr Vodă iese dintre popor, aprins, indignat, fanatic.)

CIUBĂR: Nelegiuire!
Blestem!... Apostazie!
DESPOT: Ce văd? Iar un smintit?
Ciubăr Vodă?
CIUBĂR: Eu însumi! Să-ți spun, cu glas uimit,
Că inima-ți șerpoaică de milă fiind stoarsă,
Apuci pe calea morții ce nu-are cale-ntoarsă.
Tu vrei să-ntinzi pe scule o mână de tălhar,
Dar trăsnetul, ie seama, te-așteaptă pe altar.
DESPOT: Ai zis? *(În parte:)* Răbdare, Despot. *(Tare:)* Zi tot ce ai a-mi spune
Dar cumpănește-ți bine cuvintele, nebune!
CIUBĂR: Păgâne, râzi de lege c-un râs neomenos?
Prefacă-ți-se râsul în bocet dureros,
Și toată veselia din sânul tău să peară!
Străin s-ajungi de lege, străin s-ajungi de țară,

Să fugă toţi de tine, toţi, chiar ş-ai tăi copii,
Şi alungat pe lume de spectrul tău să fii!

DESPOT: Ciubere! meriţi moarte!... Dârzia ta e mare,
Dar mi-ai scăpat tu viaţa... Eu ţie-ţi dau iertare...

SCENA 12

Cei dinainte; Harnov (vine spăriat din fund)

HARNOV: Măria-ta, boierii oraşu-au părăsit,
Şi larma se întinde că Tomşa a sosit.

DESPOT: Cum?... Tomşa?...

SCENA 13

Cei dinainte; Laski (vine din fund, alergând)

LASKI: Despot, Despot! în zarea depărtată
S-aude zgomot mare ş-o oaste se arată.
E Tomşa!

DESPOT *(în picioare)*: Tomşa? Tomşa? *(Către ostaşi:)* La ziduri, bravi ostaşi!
Să nu rămâie-n ţară nici urmă de vrăjmaşi!

(Face un gest poruncitor. Ostaşii ies în grabă după Laski.)

Cortina cade.

ACTUL V

Acelaşi decor ca la actul precedent. – La ridicarea cortinei se aud tunuri în depărtare.

SCENA 1

C a r m i n a , I l i a ş

(Carmina, în mijlocul scenii, stă, ascultând cu spaimă. Iliaş, suit pe un scaun lângă fereastră, cată afară.)

ILIAŞ: Auzi cum bate tunul?
CARMINA *(în parte)*: Dar'; azi e luptă cruntă!
Chiar Despot la bataie s-a dus şi moartea-nfruntă.
Toţi l-au urmat... palatul acum e părăsit.
Eu singură rămas-am cu-acest copil robit.
Cu Iliaş... O, Doamne, cât tremur de uimire!
Mă simt ameninţată de o nenorocire...
De-ar şti soţul meu, Laski!... de-ar şti c-aici eu sunt!...
ILIAŞ: A! cum aleargă caii cu nările în vânt!
Iată-i, s-ajung!... bataia pe câmp e încleştată...
CARMINA *(în parte)*: Şi poate chiar acuma, în lupta desperată,
Rănit de moarte, Despot... O! nu, el este-al meu.
Îl apără şi gându-mi, şi-ntreg amorul său.
Nu cade-n faţa morţei acel ce prin iubire
Îşi face rai în viaţă şi scut de nemurire.
ILIAŞ: Priveşte-i!... Cum se bate ostaş lângă ostaş!
Mă duc şi eu la luptă.

(Se coboară de pe scaun.)

CARMINA *(oprindu-l)*: Stăi, dragă Iliaş!
Când a plecat azi Vodă, te-a confiat el mie,

Să te păzesc, copile, de crunta vijelie.
Stăi lângă mine-aice. *(În parte:)* Vai, pot eu prevedea
Ce soartă mult cumplită pe noi azi va cădea?

(Strânge pe copil la sân și îl sărută.)

ILIAȘ: Adevărat să fie aceea ce se spune
De-o sfântă apărută la noi ca o minune?
Se zice...
CARMINA: Ce se zice?
ILIAȘ: Că-i fiica lui Moțoc,
Că-i însăși Ana.
CARMINA: Ana?
ILIAȘ: Dar'... Cică-n acest loc,
Pe uliți unde zace grămadă-n putrezime
De trupuri nengropate și de răniți mulțime,
O gingașă copilă, cu chipul îngeresc,
Revarsă mângâiere la cei ce pătimesc.
Poporu-i zice sfântă și urmele-i sărută...
Așa numeau creștinii pe biata mama!... Hai,
Hai să videm pe Ana.

(Carmina îl oprește.)

SCENA 2

Carmina, Iliaș; Harnov (vine alergând din fund)

HARNOV: Amar de noi și vai!
Ne-a învins Tomșa!
ILIAȘ: Tata?
CARMINA *(încremenită)*: Învins?
ILIAȘ: Ce bucurie!
El e învingătorul!... el trebuia să fie!

(Aleargă iar la fereastră.)

HARNOV: Taci, taci, nenorocite!... Fugi, peri, te fă ascuns,
Să nu te vadă Despot de furie pătruns.
Ah! Ah! S-au sfârșit toate! Domnia-i la perzare!

(În parte:)

Revino, Lăpușnene, să stingi a mea mustrare!
CARMINA: Învinși!... Dar spune, Harnov, cum Tomșa ne-a
învins?
HARNOV: Ah! Ah! Zadarnic, Despot, cu paloșul încins,
Ieșit-au din cetate ș-a dat pe loc năvală
În oamenii lui Tomșa, toți oameni buni de pală.
Eroica-i cercare deodată s-a lovit
Și frânt, ca de o stâncă, de peptul oțelit
Al dușmanului Tomșa!... Mulți au perit în luptă!
Și Despot se întoarce din câmp cu arma ruptă.

(O bombă lovește în zidurile palatului.)

A! tunurile-acuma chiar în palat lovesc...
Ai noștri fug!... Tomșănii turbat îi urmăresc.
ILIAȘ: Iaca tătuca!... *(Deschide fereastra și strigă:)*
Tătucă!

(Un tun. Fereastra se sparge.)

ILIAȘ *(căzând amețit)*: A!
CARMINA *(spăriată, aleargă la Iliaș)*: Rănit?
Mort poate!
HARNOV *(plecându-se spre Iliaș)*: Ba nu...
CARMINA *(frângându-și mânele)*: Doamne!
HARNOV: E numai amețit.
S-a spăriat copilul.

(Îl ridică pe brațe.)

CARMINA: E rece ca de gheață...
Hai să cercăm de-a-l face a reveni la viață...

(Iese grabnic în stânga.)

SCENA 3

Despot, Laski (vin prin fund)

DESPOT: Învins!... Învins de Tomșa!... O! tristă umilință!
LASKI: Despot, curaj!...
DESPOT: O, Laski, lipsit de biruință,
Speranța-mi de pe urmă în tine-i.

LASKI: Nu te las,
Dar dintr-ai mei tovarăşi puţini au mai rămas!...
DESPOT: O ştiu! Şi Ròzel însuşi, în Ţara Elinească,
Perit-au făr-a-ncepe răscoala creştinească!
Şi sfânta cruciadă în care am sperat
Rămas-au amânată pe-un timp îndelungat!

(Se plimbă tulburat.)

O! dac-ar fi cu mine Moţoc, Moţoc duşmanul!
De-ar vinde el pe Tomşa, precum pe Lăpuşneanul...
Atunci... Dar cum să-nduplec pe crâncenul Moţoc
Când am respins pe Ana ş-am stins al ei noroc?
Atât de mare-i ura ce mi-a jurat el mie,
Că numai dacă Ana ar fi a mea soţie,
S-ar stinge acea ură de moarte... Însă, vai!
E prea târziu!
LARKI: N-ai grijă pe mine cât mă ai!
DESPOT: N-am grijă, căci ne leagă pe amândoi destinul,
De-oi perde eu Suceava, tu, Laski, perzi Hotinul...
LASKI: A! merg să mor sub ziduri sau să înving!

(Iese răpide.)

DESPOT: Mergi, mergi
Dar mult mă tem, sărmane, la moarte că alergi!

SCENA 4

Despot

DESPOT: Învins!... de cer şi oameni lasat în părăsire!...
Şi Lăpuşneanul vine asupră-mi cu oştire.
Şi toţi vecinii, Sigmund, Mircea, asupră-mi vin,
Şi ţara-i în răscoală, şi-s singur!... Crunt destin!
Ce groaznic întuneric urmat-au după soare!
Ce vifor aprig după o zi încântătoare!
O! deşteptare aspră din cel mai splendid vis!...
Când mi-am deschis eu ochii, vai, cerul s-a închis!
Ş-acum nu văd în juru-mi decât deşertăciune,
Sub mantia regală văd numai goliciune!...
*Sunt trist ca clătinarea de arbori desfrunziţi

*Când suflă cântul iernii pe codrii înnegriți
*Și-mi par că-s o ruină pe care buhna țipă,
*Și timpul odihnește bătrâna lui aripă...
Destin, destin naprasnic, în pumnul tău deschis
Mi-ai arătat coroana dincolo de-un abis.
Eu, orb, dorind lumina, eu, mic, râvnind mărimea
Făr-a vedea abisul, văzui numai nălțimea.
Ca vulturul vroit-am zenitul să pătrund,
Dar m-au atras adâncul și-acum iată-mă-n fund...

(După o pauză:)

*Ce stranie cădere!... Și însă lumea vie
*Nicicum nu se urnește din vechea-i temelie.
*Nu!... oarba nepăsare rămâne mută când
*Pe Despot de pe tronu-i îl vede azi căzând...
Dezbracă-te, o! Despot, de pompele lumești,
Căci cerul ține frâul voinței omenești,
Și nu-i nimic al nostru decât mormântul rece,
Și el ca noi devine un putregai ce trece!
Ce-am fost când, dintre oameni ieșind, am rupt eu rândul?
Culegător de umbră cu mâna și cu gândul!
Ce sunt?... o părăsire, un vreasc făr' de rasad!
Ce-oi fi?... un pumn de țărnă pe-o scândură de brad!
Deci pentru ce răbdare când cupa-i deșertată?
Ce-mi face-un rest de viață când viața-i condemnată?
Mișelul rabdă... omul viteaz nu-i răbdător.
Cu brațul lui de sineși el e liberator..

(Privește spada lui cu gând de sinucidere.)

Dar ce zic?... Nalță spada, Despòt!... Un om ca tine
A nu peri în luptă este-a peri-n rușine!
Decât în cartea țării să las o neagră pată,
Mai bine cu-al meu sânge s-o văd azi inundată.
Despot am fost în culme!... Căzut, tot Dèspot sunt!
Viteazul nu s-ascunde de moarte în mormânt!...

(Stă adâncit pe gânduri.)

SCENA 5

Despot; Ana (se arată, în fund, în negru și acoperită pe obraz cu un văl)

ANA *(uimită)*: Măria-ta!
DESPOT *(tresărind)*: Ce este?
ANA: Poporu-n agonie,
Rugându-mă cu lacrimi, mi-a dat trista solie
Pentru Suceava-n doliu a cere mila ta.
DESPOT *(în parte)*: Ce glas aud?
ANA: Orașul întreg, măria-ta,
Espiră în durerea morței... Trei luni de luptă,
De foamete grozavă, de spaimă nentreruptă
Adus-au poporimea la ultimul ei ceas;
Redusă-n jumătate, ea zace fără glas.
Pe uliți, pe sub ziduri, o palidă grămadă
Cu țărna sângerată s-a prefăcut plamadă.
Bisericile-s pline de morți și de copii,
Femeile-s vadane, și casele pustii.
O! Doamne, fie-ți milă!... Suceava în ruină
Cade-n genunchi, ca mine, se roagă și se-nchină.

(Îngenunchează.)

DESPOT *(în parte)*: Acest glas mă pătrunde... O, dar'... e glasul ei!...
E Ana! *(Ridicându-i vălul.)* Tu ești, Ană?... te văd cu ochii mei!
ANA *(confuză)*: Măria-ta...
DESPOT *(în parte, fericit)*: Speranța în cale-mi iar răsare!

(Anii:)

Ești tu, copilă scumpă, ființă de-adorare?
ANA *(în parte)*: Tu?... Ah! cerul tot e îndurător,
Căci îmi trimite-un înger iubit și iubitor
Ca să lumine umbra în care eu dispar
Când soarta mă azvârle deșertului amar...

(Ana se depărtează, uimită, de Despot.)

DESPOT: O, nu fugi de mine, copilă, dulce Ană!
Eclipsul se întinde pe fruntea-mi suverană,
Dar tu-mi rămâi... acuma desfid destinul rău...
Lovească-mă!... nu-mi pasă de am sufletul tău!
ANA: O, Despot, nu e timpul de zis aste cuvinte.
Suceava, te gândeşte, e plină de morminte.
Solia mea e sacră, şi eu acuma sânt,
În astă-oră solemnă, străină de pământ.
DESPOT: Străină fii de lume, de cer şi de lumină,
Dar tu în veci de mine nu poţi a fi străină.

(Ana ridică ochii la cer.)

O! nu invoca cerul... Nu, Ană... te iubesc!
Cum te-a răpit el mie, şi eu lui te răpesc.

(O strânge la pept cu ezaltare.)

Ai fost a mea mireasă, vei fi a mea soţie!...
ANA: Ah! te conjur pe lege, pe tot ce-i sacru mie,
Taci, taci, cerul ne-aude! taci!... simt la glasul tău
Că uit ş-a mea fiinţă şi chiar de Dumnezeu!
DESPOT: Dar'!... uită tot pe lume în ora deşteptărei;
Când sunt eu la peire, fii îngerul salvărei,
Tu, singura speranţă a mea pe-acest pământ,
Tu, raza ce dizmiardă o peatră de mormânt.

(Ana se luptă cu simţurile sale.)

ANA: O! Despot, sunt răpită de farmecul simţirei...
Ai milă... nu ne duce în volvura peirei,
Căci nu mai văd lumina în cerul meu lucind,
Şi mintea mea în umbră se perde rătăcind...
În munţi, la monastire, ascunsă-ntr-o chilie,
Vroind să scap, sărmană, de-a dorului urgie,
Mi-am înălţat gândirea la cer, la Dumnezeu...
Şi Dumnezeu şi îngeri aveau toţi chipul tău!
DESPOT *(dizmierdător)*: O! scumpa mea!
ANA: Şi moartă în floarea tinereţii,
Afară din cuprinsul ş-al inimei, ş-al vieţii
Am vrut să fug de mine, ş-aice am fugit,

Sperând să aflu moartea acelor ce-au murit,
Dar n-a vrut cerul aspru îndurător să-mi fie,
N-a vrut moartea de mine!

DESPOT: Nu! te-a lăsat ea mie,
Ca să-mi renvii prestigiul cu-al tău ceresc amor,
Făcând pe-al tău părinte să-mi vie-ntr-ajutor.

ANA: El?

DESPOT: El! căci ține firul cumplitei mele soarte.
Tu, fiica lui, poți astăzi a-mi da viață sau moarte!

ANA *(veselă)*: Eu?

DESPOT: Tu!

ANA: Ah! tot voi face cu dor neobosit,
Chiar de ți-ar fi norocul cu viața mea plătit.
În tabăra lui Tomșa mă duc, alerg îndată,
Cu lacrimele mele să-nduplec pe-al meu tată.

(Carmina se arată pe pragul ușii din stânga.)

DESPOT *(strângând-o la sân)*: O! scumpa mea soție!

ANA *(fericită)*: O! Despot, scumpul meu!

DESPOT: A! cine de-acum poate să ne despartă?

SCENA 6

Despot, Ana, Carmina

CARMINA *(înaintând și despărțindu-i)*: Eu!

DESPOT: Carmina!

CARMINA: Eu! Carmina!

DESPOT: Tu!

CARMINA: Mă cunoști!... privește,
Eu sunt, și de ai suflet, privindu-mă, roșește!
Dar ce zic?... ești în stare tu ca să mai roșești?
Cinismul și minciuna în tine le-nsoțești.

ANA *(lui Despot)*: Astă femeie... cine-i?

CARMINA: Cine-s... Sunt, ca și tine,
O victimă-nșelată de el făr' de rușine.

ANA: Adevărat e, Despot?... taci?... este-adevărat?

CARMINA: Tăcerea lui grăiește.
ANA *(după o mică luptă cu sine)*: Rămâi dar neiertat!

(Se îndreaptă spre fund. Cu durere, în parte:)

Ah... cum mă pedepsește cerul, nenorocită!
Ș-am meritat pedeapsa la care-s osândită!
DESPOT: Nu... Ană... Stăi!

(Face doi pași spre Ana.)

ANA *(în fund, oprindu-l c-un gest)*: Departe...

(Iese.)

DESPOT *(abătut)*: Și tu mă părăsești!

SCENA 7

Carmina, Despot

CARMINA: Infame!... tu, infame!... om infernal ce ești!
Nimic nu-i sacru ție!... A tale jurăminte
Ascund ipocrizia sub magice cuvinte...
O! crudă mișelie!... Trei ani eu te aștept
Cu dorul, cu speranța, cu nerăbdarea-n pept...
Și însă eu de tine eram dată uitărei!...
Ce-am fost dar pentru tine... o pradă-a desfrânărei?
DESPOT: Ascultă-mă, Carmină...
CARMINA: O! taci, nu mai cerca
Prin falsă protestare din nou a te spurca.
Om făr' de conștiință, om fără de mustrare,
În mintea-mi dezrobită ai stins orice crezare.
Tu m-ai trădat pe mine?... pe mine m-ai trădat?...
O! Dumnezeu, știi bine cât eu l-am adorat,
Cum sub a lui picioare am pus cu fericire
Onorul meu ca treaptă la scara-i de mărire.
Și el!... O!... cine-ar crede?!... *(Plângând:)* Cum poate-n lume-a fi
Pedeapsă pentru inimi ce vreu a se jertfi?!
DESPOT *(luându-i mâna)*: Carmina mea...

CARMINA: Departe, om fără de simţire!
Contactul tău insuflă dezgust şi oţărâre.
Eşti om?... O, nu, în peptu-ţi nimic nu-i omenesc!
Eşti domn?... Nu, în purtare-ţi nimic nu e domnesc!
Porţi streanţa infamiei ca purpură regală,
Servească-ţi ea la moarte de faşă mormântală.
Şi de mai este-n ceruri dreptate, Dumnezeu,
Ajungă-te şi ura şi tot blestemul meu!

SCENA 8

Carmina, Despot, Laski; (venind răpide din fund)

LASKI: Despot, întreg poporul vrea porţile să strice,
Vrea să capituleze... Ce văd?... Carmina-aice?
CARMINA *(decisă)*: Aice!
LASKI: Cum?... de unde?...
CARMINA: Castelu-am părăsit
Şi lângă-al meu complice de crime am venit.
LASKI: Complice tu de crime!... Ce spui?... Care ţi-e vina?
CARMINA: Ştii tu cine e Despot?... Ştii tu cine-i Carmina?
Doi trădători!
DESPOT: Carmina...
CARMINA: Acest om l-ai crezut
Prietin?... Pentru dânsul mari jertfe ai făcut,
I-ai dat şi al tău sânge, şi bunuri, şi domnie.
El, drept recunoştinţă, a vrut ş-a ta soţie.
LASKI: El?... Iadul mă cuprinde!... *(Lui Despot:)* Tu, tu?
CARMINA: Ascultă tot:
Sunt adulteră, Laski!... victima lui Despòt!
Jertfind onor şi lege, în oarba-mi fericire,
Te-am înferat pe frunte cu-a mea prostituire.
LASKI: O, trădători, vreţi moarte?
CARMINA: Dar'!... pentru-acest pacat,
Eu cu al meu complice o moarte-am meritat.
Ucide-ne-mpreună, ca pentru vecinicie
Să fim doi spectri gemeni, uniţi prin infamie.
Şi-n iadul ce ne-aşteaptă deschis, să-l însoţesc,
Căci, cât e de culpabil... ah! tot, tot îl iubesc!...

LASKI *(turbat, scoase hangerul și amenință pe Carmina, care, înfiorându-se, se apropie de Despot)*: A!... mori, infamă!...
DESPOT *(scoțând spada)*: Laski!...
LASKI *(înjunghiind pe Carmina)*: Cu tine crima-ți peară!
CARMINA *(căzând moartă)*: Ah!... Despot!...
DESPOT: Om de sânge!... turbată, cruntă fiară!
A scris a ta osândă pumnarul tău vrajmaș...

(Ridică spada asupra lui Laski.)

LASKI: Ucide!...
DESPOT *(stăpânindu-se)*: Te-aș ucide de-aș fi un ucigaș!
Ca tine... De-al meu paloș te apără cu spada.
LASKI: Eu să combat cu tine? Nu!... te las a fi prada
Lui Tomșa, care vine a fi răzbunător
Și mie, și Carminei, infame trădător!
Rămâi cu a ta crimă!... Eu părăsesc cetatea.
Curând te vor ajunge pacatul și dreptatea!

(Iese)

DESPOT: Ucigător sălbatic de gingașe femei,
În veci să porți stigmatul ce-nfeară pe mișei!

SCENA 9

D e s p o t (privind cu durere pe Carmina moartă în mijlocul scenii)

DESPOT: Ea moartă!... ușa morții eu, Despot, am deschis-o!
A înjunghiat-o Laski, dar, vai! eu am ucis-o!
Eu!... căci în a mea poftă de zbor ambițios
Primind, fără iubire, amoru-i generos,
Am profanat, o bàrbar, robit de o idee,
Altarul cel mai sacru – un suflet de femeie.

(Îngenunchează lângă Carmina și-i ridică capul pe genunchiul lui.)

O, nobilă victimă, amorul tău ceresc,
Acea scânteie vie din ochi dumnezeiesc,

Râvnit-au pentru mine măriri, pompe deşarte...
Ei bine, măcar moartă de tron să ai tu parte.

(O ie în brațe și o așează pe tron.)

Aici îți era locul!... Pe tron să viețuiești,
Pe tron să mori... Carmina!... cât de măreață ești,
Sub palida, duioasa şi sacra maiestate
A morții, pe-acest scaun de naltă vanitate!
Purtând pe a ta frunte cel mai suprem odor –
Coroana de martiră a cruntului amor!

(Se pune în genunchi la picioarele tronului).

O, dacă eu în ceruri mai pot găsi iertare,
Gândeşte tu la mine de sus cu îndurare
Şi lasă ca să cadă la glasul meu uimit
O jalnică privire pe-un biet nenorocit!

(Zgomote de popor afară.)

Ce larmă se aude?... Poporul strigă-afară...

(Merge de ascultă în fund.)

SCENA 10

Despot; Limbă-Dulce, Jumătate, poporul (palid, strențăros, desperat)

LIMBĂ-DULCE *(afară)*: Hai sus, la Vodă...
DESPOT: Gloata se suie-acum pe scară...
Să fie vreo răscoală?

(Vine de acopere pe Carmina cu cortinele tronului.)

JUMĂTATE *(afară)*: Hai sus!... ne-am săturat
De-atâte lupte oarbe, de-atât sânge vărsat!
POPORUL *(năvălind în sală)*: Hai, hai!
DESPOT: Ce vreți? Ce este?
LIMBĂ-DULCE: Măria-ta! poporul
De nouăzeci de zile îl seceră omorul,
Încât a noastră grijă nu e cum să trăim,

Nu, Dumnezeu o ştie, dar e cum să murim!
Răbdăm nenorocirea de nouăzeci de zile,
Văzând cum per de foame neveşti, copii, copile,
Şi ne-au ajuns cuţitul... Nu vrem a mai răbda!...
Poporul vrea lui Tomşa cetatea a preda.
DESPOT: Lui Tomşa, al meu dùşman, să închinaţi cetatea?
Români! unde vă este credinţa şi dreptatea?
LIMBĂ-DULCE: Credinţa ne-am plătit-o cu trei luni de dureri!
Dreptatea noi o cerem!... tu n-ai dreptul s-o ceri
Când ţara-i chiar prin tine adusă la peire.
DESPOT: Sumeţe!...
LIMBĂ-DULCE: Sumeţia-mi e rod de suferire.
Destul amar!... destulă batjocură pe noi!...
Hai să deschidem poarta, români!
POPORUL: Hai!
DESPOT: Staţi!... O, voi,
Copiii-acelor oameni giganţi de altădată,
Ce înfruntau sub Ştefan răstriştea-nviforată,
Ei toţi în locul vostru sub zid s-ar îngropa
Şi poarta cu-a lor trupuri luptând ar astupa...
Şi voi?... gândiţi ce-ar zice eroii din vechime
Găsindu-se azi faţă cu-a voastră micşorime?!...
Dar ce-mi perd eu cuvântul?... Strămoşii erau zmei.
Români de viţă bună, şi voi, nişte mişei!...
Vă plângeţi voi de lupte?
LIMBĂ-DULCE: Ba nu... de sărăcie.
DESPOT *(aruncând o pungă de galbini poporului)*:
Na... puneţi polială la-a voastră mişelie.
LIMBĂ-DULCE: Români!... nu vă atingeţi de banii cu păcat,
Ce poartă a lui Despot chip mândru-ncoronat!
E aur de icoane, e aur de potire,
Topit chiar de Satana cu a lui Despot ştire!
E foc ce arde mâna!... Despot, suntem ţărani,
Nu vindem ţara noastră, nici cugetul, pe bani!
Ca să-ţi culeagă darul ş-a ta pomană seacă,
Ar fi ca să se plece românul... nu se pleacă!

(Respinge punga cu piciorul.)

Opinca îţi azvârle pomana înapoi.
Nici noi suntem de tine, nici tu nu eşti de noi!

(Către popor:)

Hai!
DESPOT *(amărât, în parte)*: Câtă umilire mi-a rezervat azi soarta!
S-a sfârşit tot!... *(Tare:)* Vă duceţi, sărmani!... deschideţi poarta!

(Poporul se răpede să iasă. Despot rămâne în stânga, abătut.)

SCENA 11

Cei dinainte; Moţoc, Spancioc, Stroici, boieri şi ostaşi (vin prin fund)

MOŢOC: Poarta-i deschisă, Dèspot!... Cetatea s-a predat,
Şi Tomşa te ajunge; el întră în palat.
Cutremurându-te... moartea s-apropie de tine!
DESPOT: Nu eu, boieri, dar Tomşa cutremură-se-n sine,
Căci ţin în a mea gheară copilu-i drăgălaş.
Un pas... şi el rămâne lipsit de copilaş!

(Iese în stânga, pe când Tomşa întră prin fund.)

SCENA 12

Cei dinainte; Tomşa, căpitani, seimeni, Ciubăr Vodă

TOMŞA *(arătând pe Despot)*: Pe dânsul!... înainte!... duşmanu-i la strâmtoare.
SPANCIOC: Stăi, Tomşo!... un pas numai, şi copilaşu-ţi moare!
TOMŞA: Copilul meu?
SPANCIOC: Dar'!... Despot, învins, desperător,
E-n stare să-l ucidă cu braţ răzbunător.
TOMŞA *(după o scurtă luptă cu sine)*: O! rumpe-mi-se peptul în spasmele durerii,
Mai bine rău părinte decât rău fiu al ţării!

(Către oşteni:)

Nainte!

(Ușile din stânga se deschid. Despot apare.)

SCENA 13

Toți; Despot și, mai pe urmă, Ana și Iliaș (Despot se arată maiestos, cu hlamida pe umeri și cu corona pe cap)

CUBĂR VODĂ *(arătând pe Despot)*: Iată-l!... iată cumplitul fariseu!
Tu, antihrist! tu, Dèspot, cuprins de duhul rău,
În țărna ce te-așteaptă cobori din înălțime!...
TOMȘA: Ce mi-ai făcut copilul, calău plin de cruzime?

(Despot se întoarce spre ușă și face un semn. Iliaș întră și vrea să alerge la tată-său.)

DESPOT *(apucând pe Iliaș de mână)*: Viteze Tomșa, iată copilul tău iubit!
Am respectat zălogul, odor neprețuit,
Și l-am păstrat în viață cu dragoste, cu bine,
Cum merită odrasla unui viteaz ca tine.

(Lui Iliaș:)

Mergi, Iliaș.
ILIAȘ *(aruncându-se în brațele lui Tomșa)*: Tătucă!
DESPOT *(lui Tomșa)*: Sărută-l fericit
Și fie-ți gândul aspru de dânsul îmblânzit!

(Înaintând:)

Eu, Despot, domn Moldovii prin însăși voia țării
Ș-ajuns prin mine însumi la culmele puterii
Azi sunt căzut din tronul lui Ștefan celui Sfânt
Și vin și-n fața lumei declar acum că sânt
De-a mea fatalitate învins contra dreptăței...
Deci spada mea ciuntită o-nchin fatalităței!

(Aruncă spada lui jos.)

TOMȘA: Despot! pășind spre tronul de tine uzurpat,
Pe un păcat de moarte picioru-ți a călcat,

Şi purpura domnească, picând pe-a ta privire,
I-a fost, nenorocite, o pânză de orbire.
CIUBĂR: Blăstem!
POPORUL: Blăstem lui Despot!
TOMŞA: Auzi?... om nenţelept!
Această ţară bună te-a priimit la pept.
Tu, Despot, ai vândut-o lui Ferdinand germanul,
Lui Sigismund polonul, lui Soliman sultanul,
La toţi duşmanii care ţi-au fost de ajutor
Să te priveşti în faţă c-un vis amăgitor.
MOŢOC: Ai râs de toate: ţară, oştime...
CIUBĂR: Lege...
TOMŞA: Ei bine,
Fiţi voi judecătorii!... Spunèţi: ce se cuvine
Lui Despot eretìcul, de ţară vânzător?
MOŢOC: Pedeapsa ce aşteaptă pe-oricare trădător:
Moartea!
CIUBĂR: Dar', moartea!
POPORUL: Moartea!
DESPOT *(privind în faţa tuturor cu mărire):* Boieri, şi tu, oştime!
Mormântul, ca şi tronul, e sacră înălţime,
Şi când vorbeşte omul pe peatră de mormânt,
E drept să se asculte solemnul său cuvânt...
Râvnit-am tronul ţării, dar râvna mea regală
A fost însufleţită de-o ţintă colosală.
Visând neatârnarea, vroit-am prin români
Să dau loviri de moarte osmanilor păgâni.
Am vrut c-al nostru paloş, frângând soarta-ncruntată,
Să scol creştinătatea pe-al ei mormânt culcată...
De-mi ajuta norocul s-ating visu-mi din zbor,
Aş fi numit de lume erou, liberator;
Dar nu m-a dus destinul şi timpul la izbândă,
Şi iată-mă, eu, Despot, căzut azi la osândă!
Aşa lumea-i deprinsă pe om a-l transporta:
Învingător, pe-Olimp; învins, pe Gòlgota!...

(Mică pauză. Toţi îl ascultă cu bunăvoinţă.)

Vreţi moartea mea?... Sunt gata!... Ucideţi! căci n-am
teamă
De-a mele fapte-n viaţă să dau în ceruri seamă,
Dar tronul mai sus este de braţul omenesc.
Şi singurul său jude e judele ceresc!
Dar mirul e o rouă cerească, sănctitoare
Pe fruntea ce-au atins-o, în veci neperitoare!
Nici soarele nu poate să o prefacă-n nor,
Nici omul să o şteargă cu braţu-i muritor!
Vreţi moartea mea?... Ucideţi!... dar eu, tristă victìmă,
Istoria Moldovii vreu s-o scutesc de-o crimă,
Să nu poarte stigmatul în ziua renvierii
Că a plătit cu moarte pe Despot, domn al ţării.

(Scoţându-şi corona de pe cap şi aruncând-o.)

Mi-arunc din cap corona! Din mână sceptru-mi scot.
Nu mai sunt domn!... acuma ucideţi pe Despòt!

(Toţi rămân încremeniţi.)

ILIAŞ *(cu lacrimi)*: Iertare, tată!
BOIERII: Tomşa, iertare!
POPORUL: Îndurare!
TOMŞA: O cereţi? Fie!... Despot, de moarte ai iertare,
Dar tu la monastire pe viaţă-i fi închis.

(Ciubăr, dând semne de o ezaltare fanatică, înaintează şi strigă.)

CIUBĂR: Iertare?... Cui?... Lui Despot?... Iertare?... Cine-a zis?
În veci nu iartă ceriul pe-acel care-l desfide.

(Se răpede furios şi înjunghie pe Despot.)

Ai vrut să ucizi legea?... Mori! Legea te ucide!
DESPOT *(căzând)*: Ah!... mor!...
TOŢI *(cu reprobare)*: O!
TOMŞA *(lui Ciubăr)*: Crunt fanatìc! Turbat ucigător!
Peri!... Nu e sfânta cruce unealtă de omor!

(Ciubăr se retrage aiurit, cu ochii ţintiţi la trupul lui Despot. Seimenii îl arestează. În fund răsună deodată un ţipăt dureros.)

ANA: Despot!

(Vine, alergând desperată, şi îngenunchează lângă Despot.)

Mort!... Despot, moartea mă va uni cu tine.
O, Doamne... fie-ţi milă... de dânsul... şi de mine!

(Cade leşinată pe peptul lui Despot.)

MOŢOC *(uimit)*: Copila mea!
TOMŞA *(oprindu-l)*: Moţoace, aşa vrea Dumnezeu,
Acel ce-şi vinde ţara îşi perde neamul său!

Cortina cade.

NOTE

1. Într-o scrisoare a lui V. Alecsandri către prietenul său A. Cantacuzino autorul afirmă că Ciubăr Vodă se numără printre „figurile create (...) pentru țesătura intrigii și nu pentru personajele reale din istoria Moldovei". După părerea cronicarilor moldoveni, printre care și Grigore Ureche, Ciubăr a domnit în Moldova, dar cu mult timp înainte de Despot Vodă.

2. Laski se referă la un obicei din perioada timpurie a feudalismului românesc, potrivit căruia ostașii care săvârșeau fapte de arme deosebite erau ridicați de către domnitori la ranguri boierești; ultimul dintre acești domnitori a fost Ștefan cel Mare.

3. V. Alecsandri este de părere că Despot ar fi studiat la Roma, în „Colegiul iezuiților" – fondat în 1552 de ordinul catolic al călugărilor aparținând Societății lui Isus.

4. **Zips** – comitat și castel în Ungaria feudală, aflate la poalele munților Tatra. **Zsépe** – în ungurește și **Șepuz,** după Alecsandri.

5. **Cid Campeador** (1040–1099), nume sub care este cunoscut cavalerul spaniol Rodrigo Diaz de Bivar, renumit prin vitejia sa în luptele împotriva arabilor din timpul Reconquistei (recucerirea teritoriilor iberice ocupate de arabi). Erou al epopeii populare spaniole **Cântec despre Cidul meu,** al poemului **Rodrigo,** al multor balade populare, al **Cidului** lui Corneille și al celui al lui J. Massenet.

6. **Luna, steaua** și **soarele** – elemente heraldice prezente pe stema Moldovei, situate în jurul capului de bour.

7. **Petre Stolnicul** – așa se numea Alexandru Lăpușneanul înaintea urcării sale pe tronul Moldovei.

8. **Ducipal** – așa se numea Bucifal în tradiția populară, calul regelui Macedoniei, Alexandru cel Mare (356–323 î.Ch)

9. **Paros** – insulă aparținând arhipelagului Cicladelor din Marea Egee, cucerită în 1533 de otomani.

10. **Carol Quintul** sau **Carol al V-lea,** care a trăit între 1500–1558 și a fost rege al Spaniei și împărat al Germaniei.

11. **Mânăstirea Slatina** – ctitorie a lui Alexandru Lăpușneanu, domn al Moldovei între anii 1552–1561 și 1564–1568, a cărei sfințire a avut loc la 27 septembrie 1559.

12. **Samos** – insulă din Marea Egee, leagăn al culturii ionice, cucerită de otomani în 1550.

13. **Hercul Olimpiul – Heracle Olimpianul** sau **Heracles Amphitryoninul** – fiu al lui Zeus și al Alcmenei; erou din mitologia elenă, simbol al forței care slujește spre binele omenirii; în mitologia romană apare sub numele de Hercules.

14. **Ioan Sigismund de Zápolyay** – a domnit în Transilvania între 1556–1571 și a fost nepot al regelui Poloniei Ioan Sigismund August.

15. **Cic (Csik)** – ținutul Ciuc din Transilvania, unde s-a dat o luptă a moldovenilor conduși de Lăpușneanu în anul 1553, în ziua sfântului apostol Matei.

16. Referire la cuvintele preotului troian Laocoon – „mă tem de greci chiar când aduc daruri“, cuvinte adresate troienilor care introduseseră în cetate calul de lemn cât un munte, în al cărui pântece au fost ascunși ostași greci care au cucerit astfel cetatea (Virgiliu – **Eneida**).

17. **Cavalerii negri** – corp renumit al cavaleriei grele din oștirea imperială a lui Carol Quintul.

18. **Renty, Valenciennes, Hesdin, Thérouanne** – localități din partea de nord a Franței în care au avut loc mari bătălii la

mijlocul secolului al XVI-lea între oștirile lui Carol Quintul și ale lui Francisc I și Henrich al II-lea, regi ai Franței.

19. Se referă probabil la Günter al XII-lea de Schwarzburg, conte, comandant din armta împăratului Carol Quintul și protector al lui Despot Vodă.

20. Cavaler, probabil, al Ordinului „Lâna de aur", cea mai înaltă decorație spaniolă în evul mediu.

21. **Grenada** – oraș în partea de sud a Spaniei, în regiunea Andaluzia.

22. **Boabdil** sau **Abu Abdalah,** cel din urmă rege maur al Emiratului Grenada, învins și alungat de oștile regelui Aragonului și Castiliei, Ferdinand al V-lea (1468–1516).

23. **Alhambra** – reședința regilor mauri ai Emiratului Grenada, palat renumit pentru arhitectura și grădinile lui.

24. **Vega** – câmpie străbătută de râuri și fluvii în Spania Meridională.

25. **Filip al II-lea** (1527–1598) – rege al Spaniei și al Țărilor de Jos, fiu al lui Carol Quintul.

26. **Ferdinand I** (1503–1564) – rege al Ungariei și Boemiei și împărat al Sfântului Imperiu Roman de Apus.

27. **Paul al IV-lea** – papă între anii 1555–1559.

28. **Francisc I** (1494–1547) – rege al Franței, întemeietorul vestitului Collège de France (1529), mecena al artelor și al tiparului.

29. **Gaspar Peucer** (1525–1602) – savant și profesor umanist german.

30. Creată de Despot Heraclidul a fost condusă de Johann Sommer.

31. **Heraclid Despot, părintele patriei, răzbunătorul și apărătorul libertății,** text gravat pe moneda mare de argint și cea mică de aur, amândouă bătute în timpul domniei lui Despot Vodă.

32. **Mircea al II-lea (Ciobanul)** – domn al Țării Românești între anii 1546–1554 și 1558–1559.

33. **Agamemnon** – rege al Micenei și Argosului, conducătorul războinicilor ahei care au luptat în războiul Troiei.

34. În evul mediu țăranii – șerbi, iobagi – trăiau în sate aparținând stăpânirii (Domnitorului, boierilor sau mânăstirilor) și nu aveau voie să părăsească satele în care locuiau; de aici expresia **sărac lipit pământului.**

35. **Soliman al III-lea,** magnificul, sultan al Imperiului Otoman între anii 1520–1566.

36. **Sabia turcească,** topuzul, steagul verde al profetului Mahomed – alemul sau tuiul și calul împărătesc erau insignele domnești conferite de sultanul otomanilor vasalilor lui, din țările subjugate.

37. **Mahomed** – fondatorul doctrinei islamismului, autorul **Coranului,** reformator religios arab care a trăit între anii 570–632.

VASILE ALECSANDRI - *DESPOT VODĂ*

REFERINȚE CRITICE

selecție

«Când Alecsandri ajungea, în 1840, la conducerea Teatrului Național Iași, dramaturgia autohtonă se afla, în pofida unor meritorii încercări, într-un stadiu de început. Constatând penuria de piese originale, sufocate, câte erau, de concurența multor tălmăciri, el se însărcinează să creeze anume un repertoriu de piese românești. Demersul său e, mai întâi, de ordin cultural. Dramaturgul practică, mărturisit și cu tot dinadinsul, o artă cu tendință morală, dar și de imediată eficiență politică, contribuind și el la înfierbântarea spiritelor, în preajma revoluției de la 1848. Epoca e colorată de contraste iar scriitorul, care e un satiric indulgent și șugubăț, o fixează într-o amplă panoramă comică, unde se amestecă și se înfruntă moravuri și năravuri pitorești, tipuri și personaje originale, un amalgam de patimi, vechi și noi; și de figuri curioase, dintre acelea ce răsar și se înmulțesc într-o perioadă de adânci frământări și prefaceri sociale. Șarja nu e distrugătoare, mai curând benignă, în general instructivă [...]

În cea de a doua perioadă de creație (începând de prin 1878–1879) cu Alecsandri se petrece o metamorfoză. Scriitorul sprințar și nonșalant, cu vervă ușoară și șăgalnică, intră într-o epocă nouă, aceea a literaturii grave, cum o numește el însuși. Acum creația lui e mai profundă, ea se maturizează evident atât sub raportul ideației, cât și al compoziției și mijloacelor de expresie. Un aer meditativ, cu adieri nostalgice, ia locul minei senine și voioase. Ambițiile au crescut și scriitorul, fidel preocupărilor pașoptiste pentru istoria națională, își pune în gând să construiască o trilogie istorică având ca protagoniști pe Jolde, Lăpușanu și Despot. Singura dusă la bun sfârșit e **Despot Vodă** (jucată în 1879), tutelată de V. Hugo (**Ruy Blas),** dar asimilând și o experiență autohtonă (**Răzvan și Vidra** de B.P. Hasdeu). Apreciată mult de Eminescu, drama, care nu se ține foarte strict de adevărul istoric, e o compunere fastuoasă, spectaculoasă, întrebuințând cu larghețe rețete de melodramă, ca și verificate procedee romantice, de

efect (travestiri, situaţii-limită, lovituri de teatru, tirade – despre soartă, cu ale ei căderi şi înălţări, despre glorie şi deşertăciunea ei). E o mixtură, nu întotdeauna izbutită, de comic şi de tragic (figura stranie a nebunului Ciubăr Vodă, suprasolicitat de visuri de mărire, pentru a deveni către sfârşit un călugăr fanatic şi răzbunător). Despot este un aventurier mânat de ambiţia încoronării, care piere nu datorită unui destin potrivnic, ci fiindcă, în patima lui pentru putere, încalcă legile şi tradiţiile pământene şi, prin abuzuri, îşi îndepărtează încrederea celor din jur, dar mai cu seamă a poporului.»

(**Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900,** Editura Academiei R.S.R., Bucureşti 1979, pp.19–20)

«Ca în dramele romantice ale lui Hugo în **Despot Vodă** se întâlnesc peripeţii stranii, travestiri, salvări miraculoase; un antidot puternic pune pe aventurier în afară de pericol. Monologuri solemne şi tirade lirice se ţin lanţ. Scenele tari şi momentele patetice, tragicul şi comicul, vanitatea şi sublimul se înscriu într-o construcţie de aspect melodramatic. Mişcarea exterioară, de un decorativ frapant, nu mai lasă timp pentru aprofundarea dezbaterilor sufleteşti. Nici vorbă, personalitatea lui Despot concentrează interesul pe toată întinderea operei; personaje ca Ana, Carmina şi Ciubăr Vodă, inventate pe de-a-ntregul, sunt destinate a-i confrunta reacţiile, relevând pe rând: ipocrizia, ambiţia, perspicacitatea. S-a demonstrat că imaginea lui Moţoc nu corespunde realităţii. În tiradele patriotice ale lui Tomşa au fost recunoscute atitudini şi sentimente caracteristice militanţilor moldoveni dinainte de Unire. Cu toată culoarea istorică discutabilă şi caracterul forţat al lui Despot, piesa lui Alecsandri cucereşte. Cursivitatea elegantă a versurilor atestă progresul dramaturgului, în momentul în care Caragiale se pregătea pentru debut.»

(C. Ciopraga – prefaţa la volumul V. Alecsandri – **Teatru.** Ediţie îngrijită de *G. Pienescu,* Editura Tineretului, col. Lyceum, Bucureşti, 1968, pp. 23–24)

«Despot e victima unui conflict de civilizaţii; el cade fiindcă, în necunoaşterea coordonatelor istorice, s-a încumetat să înfrunte datinile ţării sale adoptive, încercând să le substituie alte instuţii, conforme idealurilor sale. Evoluţia sa între două femei, Ana, fiica vornicului Moţoc, şi Carmina, soţia lui Laski, nu e determinantă în prăbuşirea lui; indeciziile sale sentimentale pot pune în mişcare „fisele“ dramatice,

dar nu legile destinului istoric. Despot Vodă e zdrobit de rânduielile străvechi ale țării, atât de categoric, încât Alecsandri nu s-a sfiit să facă dintr-un nebun – ce e drept, vindecat, Ciubăr Vodă, purtătorul de cuvânt al fatalității, de ordine tradițională.»

(Șerban Cioculescu – **Istoria literaturii române moderne** (în colaborare). Editura didactică și pedagogică, București, 1971, p. 96)

«... în rezumat, legenda istorică a lui Despot Vodă merită fără îndoială toate laudele ce se pot acorda unei opere de înaltă poezie, căreia însuși drept-prețuitorul ei autor i-a dat denumirea cea mai potrivită pentru o compozițiune în care studiul caracterelor istorice, cercetarea intimă a inimei omenești, și apoi încă avântul liric al vorbirii sunt întrunite cu cea mai măiastră armonie.

Ca acțiune întețită a dramei, negreșit că în alte literaturi vom găsi opere atrăgătoare, dar, în limba noastră, trebuie să recunoaștem că nici sub acest raport **Despot Vodă** nu-și are încă seamănul.»

(A.I. Odobescu – **Scrieri literare și istorice**, vol. II, Editura Socec, București, 1887, pp. 536–537)

«Scrierea pieselor **artistice** începe de la 1879 cu **Despot Vodă,** reprezentat la 30 martie pe scena teatrului din București. Îmbrăcată în versuri de o rară frumusețe la Alecsandri chiar, într-o limbă curgătoare și duioasă ca o doină, ducând fărâme de aur în undele-i limpezi, legenda curiosului domn al Moldovei a fost primită cu entuziasm fără de seamăn, care și-a aflat răsunetul mai în toate criticile, critici de pe acea vreme, mai roditoare în adjective decât în idei. Puținii care au fost de altă părere au strigat în pustie...»

(N. Iorga – **Pagini din tinerețe,** Editura pentru Literatură, București, 1968, pp. 161–162)

«Citind în cronica lui Ureche interpolarea amănunțită făcută de Simion Dascălul, după relatarea lui Alessandro Guagnini, Alecsandri compune drama romantică **Despot Vodă** (1879). Îndemnul venea, indirect, și din partea mai tânărului Hasdeu, care dăduse, în **Răzvan și Vidra,** cealaltă capodoperă românească a genului. Modelele – Victor Hugo în primul rând – sunt vizibile și de astă dată, însă, ca de obicei, dramaturgul plantează energic opera în terenul autohton. Despot este

un aventurier ambițios, însetat de putere. Inteligent și diplomat, bun orator, curajos în fapte și frumos la chip, levantinul care cutreierase Apusul se slujește de toate mijloacele care îi stau la îndemână pentru atingerea țelului său. Castelanului Laski îi promite, în schimbul oștilor de ajutor pentru ocuparea tronului Moldovei, bogății din pradă; pe soția acestuia, Carmina, o seduce cu ideea de-a o face doamnă a țării; pe boierul lacom de averi, Moțoc, cu postul de prim sfetnic; pe fiica acestuia, Ana, cu o probă de curaj ieșită din comun (sărind de pe zidul cetății pe un cal slobod și neînvățat, pe care nu putea încăleca nimeni), pe doamna Ruxandra cu închipuite înrudiri nobile; pe nebunul Ciubăr, în fine, cu himera coroanei. Chiar de vicleanul Lăpușneanu știe să scape luând antidot împotriva otrăvirii ce bănuiește că i s-a dat să bea, ori – urmărit fiind de trimișii acestuia – înscenând propria-i moarte, pe catafalc. Despotul gândește, sau numai promite, reforme. Vrea să înființeze o academie la Cotnari, visează apoi o Moldovă puternică și independentă, capabilă a se împotrivi imperiului turcesc spre a scutura jugul. Inerția locală este însă de neînfrânt. „Țara", în frunte cu boierul Tomșa, vede în pribeag un spoliator și un papistaș ce trebuie suprimat prin moarte, după obiceiul pământului. Documentele arătau că Despot a murit lovit de buzduganul Tomșii. Abil, dramaturgul cruță pe capul boierimii de omucidere și pune pe nebunul și fanaticul Ciubăr – personaj scos din legendă – să înjunghie pe uzurpatorul venetic. Eroul cade astfel ca sub puterea unui implacabil destin. Apa trece, pietrele rămân, glăsuiește proverbul, și drama pare a-l ilustra. Aventurierii vin și se duc, așa cum comentează,impasibili, resoneurii piesei, cu nume simbolice, Limbă-Dulce și Jumătate, numai poporul este veșnic statornic.»

(Ion Rotaru – **O istorie a literaturii române,** Editura Minerva, București, 1971, vol. I, p.. 226–227)

«Drama istorică romantică s-a desăvârșit tot prin contribuția lui Vasile Alecsandri. La un deceniu după reprezentarea piesei **RĂZVAN și VIDRA,** el a dăruit scenei românești „legenda istorică" în cinci acte **Despot Vodă** (1879), iar în anii imediat următori, alte două piese în versuri: **Fântâna Blanduziei** (1884) și **Ovidiu** (1885). Eroul celei dintâi este personajul real, consemnat de cronicile secolului al XVII-lea, aventurier grec, ridicat de jos, ce se pretinde urmaș al despoților bizantini și care ajunge domnitor al Moldovei. Dimensiunea lui umană este într-adevăr tulburătoare, prin ideile și planurile pe care le proiecteze amețitor și generos, unele neputând părea altfel decât

utopice. Rezistența și ascenisiunea eroului lui amintesc întrucâtva pe aceea a lui Ruy Blas. Într-adevăr, excelenta dramă a lui Alecsandri e în ansamblu hugoliană. Conflictul rămâne însă caracteristic național și constă în ciocnirea dintre un venetic, altminteri personaj cu însușiri sufletești remarcabile, și tradițiile, credințele autohtone. Despot, a cărui personalitate e într-adevăr tulburătoare, obține coroana voievodală datorită intrigilor abile pe care le pune la cale farmecul său personal. Dar planurile care-l însuflețesc, oricât de amețitoare și generoase, nu pot depăși condiția timpului și locului, eroarea fundamentală constând în disprețul față de nevoile țării, ale cărei resurse eroul le secătuiește pentru realizarea visurilor lui, ceea ce nu poate apărea decât ca utopie și extravaganță. Autorul opune lui Despot echilibrul moral și bunul simț popular. Drama nu ocolește artificiile teatrului romantic – travestitul, simularea morții etc. – dar totul cu mult meșteșug dramatic.»

(George Ivașcu – **Istoria literaturii române,** vol. I, Editura științifică, București, 1969, p. 480)

«... **Despot Vodă** se nutrește din teatrul lui Victor Hugo, cu toate acestea drama lui Alecsandri e originală și dacă e vorba despre o înrâurire ea e din partea, mai degrabă, a piesei lui Hasdeu **Răzvan și Vidra** pe care Alecsandri o numea în deriziune «dramul» deși aceea deschide seria dramelor istorice române [...] Se conturează de la început conflictul fundamental și tradițional din teatrul istoric românesc, care este nu între indivizi, ci între ambiția voievodului pe de o parte și rezistența tradiției și a corpurilor constituite pe de alta. Vechiului cor din tragedia elină îi ia locul aci țărănimea, factor de împotrivire și totdeodată spectator impasibil al agitației eroului în spiritul unei absolute religii a deșertăciunii. De aceea eroii inteligenți și ai inițiativei fac în acest teatru o figură mizerabilă și antipatică în chiar intenția autorului, criteriul faptelor fiind bunul simț, obiceiul pământului, în genere deci idei moderatoare [...] Exponenții tradiției sunt în **Despot Vodă** Jumătate și Limbă-Dulce, comentatori cu bun humor ai evenimentelor, care însă nu judecă faptele eroic ci numai din punct de vedere politic [...]

Instinctul artistic al dramaturgului a știut să lase eroului libertatea de a se proiecta. Despot e un aventurier ambițios, pornit de jos, dar inteligent, cult, mare seducător de oameni și nu prin satanism romantic ci prin valoarea și generozitatea planurilor sale [...] Aventurierul câștigă numaidecât pe toți. Cuvintele lui înalță spiritele, seducțiile

încântă pe femei, iar Doamna Ruxandra şi fata lui Moţoc, Ana, sunt ameţite. Despot le captează pe fiecare cu mijloace felurite. Doamnei îi face daruri şi omagii cu care soţia acelui ursuz Lăpuşneanu nu este obişnuită, Anei îi dă un spectacol de vitejie, sărind pe un cal sălbatic peste zidul curţii [...] Îndrăzneala lui Despot e răsplătită de noroc şi de altfel aventurierul are o însuşire mai mare decât toate celelalte şi anume încrederea în destin: „Despot:... **Ş-apoi... ceva îmi spune cu-o tainică şoptire/ Că moartea respectează pe omul cu menire.“ Despot Vodă** devine tragedia nu prea adâncă însă bine studiată a omului de acţiune din afară în luptă cu un factor puternic şi impenetrabil, cu obiceiul ţării.»

(G. Călinescu – **Istoria literaturii române de la origini până în prezent,** Fundaţia regală pentru literatură şi artă, 1941, pp. 281–282)

«Preţuită de oameni înzestraţi şi rafinaţi ca Al. Odobescu, G. Călinescu, Şerban Cioculescu etc. drama **Despot Vodă** este, după **Răzvan şi Vidra** a lui Hasdeu, din 1867, cronologic şi nu axiologic, cea mai importantă dramă romantică a repertoriului nostru, urmate, la începutul veacului de **Vlaicu Vodă** a lui Al. Davila (1902) şi de trilogia lui Delavrancea (1909–1910), care întregesc familia dramaturgiei naţionale de inspiraţie istorică. Prin această piesă, creaţia dramatică a lui Alecsandri intră în faza cea mai înaltă, cel puţin în intenţia autorului. El renunţă la genul comic, năzuind să dea piese „de anvergură naţională“, bazat, desigur, pe experienţa câştigată şi pe accentuarea sentimentului de responsabilitate faţă de literatura română. Este perioada în care scrie, după **Despot Vodă, Fântâna Blanduziei** şi **Ovidiu,** cele din urmă după ce, în 1880, tipărise **Sânziana şi Pepelea,** „fee e naţională“, rezistentă şi azi, din care au pornit piesele de inspiraţie folclorică ale veacului nostru, scrise de D. Anghel – Şt.O. Iosif **(Legenda funigeilor),** Zaharia Bârsan, N. Iorga şi, mai ales, Victor Eftimiu.»

(Prefaţa lui Pompilu Marcea lă**Teatru** de V. Alecsandri. Editura Ion Creangă, col. Biblioteca şcolarului, Bucureşti, 1984, p. 19)

«La noi, Hasdeu dăduse în 1867 **Răzvan şi Vidra,** Bolintineanu – cu facilitatea lui mai multe drame naţionale, printre care un **Alexandru Lăpuşneanu** (1868) şi chiar un **Despot Vodă** (1868).

Încă din 1843, în acel avântat „Discurs pentru deschiderea cursului de istorie națională", schițând ca un program pentru literatura viitoare, Kogălniceanu semnalase: „Moartea vrednică de un principe a lui Despot Eraclidul"...

Acum se decide Alecsandri a aborda genul ispititor al dramei în versuri.

Prin noiembrie 1878 se gândea la o trilogie: **Jolde, Lăpuşneanu** și **Despot,** „epoca lui Lăpușneanu fiind atât de dramatică și de caracteristică." [...]

Uimitoarea aventură a lui Despot, complicata ridicare a lui la tronul Moldovei, urmată curând de o cădere așa de tragică, era povestită cu toate multiplele, ciudatele ei amănunte în cronica lui Nicolae Costin. Poetul simplificând prea bogatul material ce-i oferea cronica și încercând a reconstitui sufletul eroului, creează o dramă plină de contraste. Construită astfel după formula dramei istorice a lui V. Hugo, piesa lui Alecsandri aspiră încă, tocmai ca și modelele sale, să dea nu numai desfășurarea unei voințe în jurul unui conflict cu oamenii, cu destinul, dar și un larg și colorat tablou al epocii. Versurile ce-i serveau de vestmânt dădeau o înaltă ținută literară dramei.

Poetul lucrează intens la piesă în iarna 1878–1879; la 11 aprilie 1879, sfârșită de mult, drama era gata de a fi reprezentată și e citită lui Ion Ghica, într-una din vizitele acestuia la Mircești. Ion Ghica (din 1877 director al teatrului) decide a o pune în studiu.

Întâia reprezentație la Teatrul Național din București a lui **Despot Vodă,** în seara de 30 septembrie 1879, a fost o adevărată sărbătoare pentru literatura noastră dramatică.»

(Elena Rădulescu-Pogoneanu – **Vieața lui Alecsandri,** Editura Scrisul românesc, Craiova, 1940, pp. 296–297)

ALTE REFERINȚE CRITICE
(selecție)

În volume:

A.I. Odobescu – *Vasile Alecsandri: Legende nouă – Ostașii noștri – Despot Vodă* – în *Scrieri literare și istorice ale lui...*, vol. II, Editura Librăria Socec SC Comp. 1886, p. 513–544;

N. Iorga – *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea, de la 1821 înainte, în legătură cu dezvoltarea culturală a nemului*, vol. III. Editura tipografiei „Neamul românesc", Vălenii de Munte, 1909;

Teodor I. Burada – *Istoria teatrului în Moldova*, Iași, 1915;

Charles Drouhet – *Vasile Alecsandri și scriitorii francezi*, Editura Cultura națională, col. Biblioteca universitară, București, 1924;

E. Lovinescu – *Critice* (Critică impresionistă – V. Alecsandri, Al. Odobescu, B.P. Hasdeu, Al. Davila, Caragiale, Barbu Delavrancea etc.), Editura Ancora, vol. III, 1927;

G. Ibrăileanu – *Spiritul critic în cultura românească (un junimist patruzecioptist – Vasile Alecsandri)* Ediția a III-a, Editura Viața românească, Iași;

Al. Piru – *„Teatrul lui V. Alecsandri", prefață la volumul* V. Alecsandri – Chirița în Iași sau Două fete ș-o neneacă, Editura pentru Literatură, col. Biblioteca pentru toți nr. 104;

G. Călinescu – *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația Regală pentru literatură și artă, București, 1941;

Elena Rădulescu-Pogoneanu – *Vieața lui Alecsandri*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1940;

G. Călinescu – *Vasile Alecsandri*, Editura tineretului, 1965;

G.C. Nicolescu – *Viața lui Alecsandri*, Editura pentru Literatură, București, 1962; ed. a II-a, revăzută, 1965.

În publicații periodice:

G. Varnav-Liteance – *Sarcinile teatrale ale lui Alecsandri,* cercetare critică, în „Convorbiri literare“, nr. 18, 1876, pp. 382–395;

G. Adamescu – *Sarcinile lui V. Alecsandri,* în „Convorbiri literare“, 1930, pp. 928–950;

George Gr. Bengescu – *Vasile Alecsandri. Studii istorice, literare și bibliografice asupra vieții și operelor sale,* în „Convorbiri literare“, 1886 (pp. 150–169); 1887 (pp. 841–869; 951–977; 1033–1044), 1888 (pp. 27–29);

Scarlat Lahovary – *Autoportretul lui V. Alecsandri,* în Convorbiri literare“, 1919, pp. 444–447;

G. Bogdan-Duică – *Vasile Alecsandri, admiratori și detractori,* în „Analele Academiei Române“, 1926;

Al. Iordan – *Carmen Sylva, V. Alecsandri și Felibrii,* în „Mișcarea“, nr. 898, 1934;

Al. Lupeanu-Melin – *Note istorice din vieața lui Alecsandri,* în „Unirea“, nr. 28, 1933;

Aristarc (G. Călinescu) – *V. Alecsandri și limba engleză,* în „Națiunea“, nr. 484; 1947;

Aristarc – *V. Alecsandri la Stambul,* în „Națiunea“, nr. 506, 1947.

ALEXANDRU DAVILA

(1821–1890)

TABEL CRONOLOGIC BIOBIBLIOGRAFIC

1862 – La 12 februarie s-a născut Alexandru, fiu al generalului doctor Carol Davila, creatorul învăţământului medical în România, mama sa, Anca, fiind nepoată a lui Dinicu Golescu, rudă, de asemenea, cu familiile Grant şi C.A. Rosetti.

– Crescut într-o atmosferă deosebită, Alexandru îi cunoaşte, pe când era elev, pe Dimitrie Bolintineanu şi Vasile Alecsandri, pe pictorul Nicolae Grigorescu.

1871–1874 – După ce termină cursurile şcolii comunale din Goleşti şi pe acelea ale şcolii luterane din Bucureşti, Alexandru este înscris la institutul condus de istoricul V.A. Urechia. Este perioada în care ia contact cu istoria neamului nostru, vizionează spectacolele de la Teatrul Naţional din Bucureşti, manifestând interes şi dragoste pentru dramaturgia românească.

– La sfârşitul anului 1874 îşi continuă studiile la Liceul St. Louis din Paris.

1874–1879 – Ia contact cu creaţia dramatică a lui Shakespeare, îl cunoaşte şi îl preţuieşte pe poetul francez Paul Verlaine, o cunoaşte pe marea actriţă Sarah Bernard, participă la întrunirile tinerilor români care studiază la Paris; preocupat de cunoaşterea istoriei poporului nostru citeşte letopiseţele publicate de Mihail Kogălniceanu.

1879–1884 – Se întoarce în ţară şi lucrează în cadrul Ministerului de Externe; îndeplineşte misiuni diplomatice la Roma şi Bruxelles.

1884 – Moare tatăl său, Carol Davila. Alexandru se retrage din diplomaţie, ocupând funcţii publice în domeniul culturii, dedicându-se activităţii legate de viaţa teatrală românească, criticii teatrale şi muzicale, dezbătând cu competenţă probleme specifice ale acestora.

1885–1900 – Debutează ca poet în „Revista literară", condusă de poetul Alexandru Macedonski, în această perioadă apărându-i în „Convorbiri literare" şi „Scena" poezii care câştigă treptat în valoare fără să depăşească mediocritatea.
– La 5 decembrie 1885, Alexandru se căsătoreşte cu Ortansa Keminger de Lippa.
– Cronicile dramatice şi muzicale, publicate de-a lungul sfârşitului de secol în „Epoca", „Literatură şi artă română", în „L'indépendance roumaine" îl recomandă pe autor ca pe un mentor al mişcării teatrale şi muzicale româneşti, ele constituind contribuţii de valoare la dezvoltarea mişcării noastre teatrale.
– În 1888 este numit subprefect de Tulcea, în acelaşi an divorţează de Ortansa Keminger.

1900 – Scrie farsa *Le cotillon.*

1901 – Citeşte în casa lui Ulpiu Hodoş drama *Vlaicu-vodă,* aceasta fiind recomandată de Al. Sihleanu pentru a intra în repertoriul Teatrului Naţional din Bucureşti.

1902 – Apare, în volum, drama istorică în versuri *Vlaicu-vodă,* care în acelaşi an, la 12 februarie, este reprezentată pe scena Teatrului Naţional. La realizarea acestei creaţii a trudit încă din 1888. Din distribuţie au făcut parte, printre alţii, C.I. Nottara, A.N. Demetriad, Zaharia Bârsan, Agata Bârsescu, V. Maximilian.
– În acelaşi an este publicată, în „Sămănătorul" nr. 38 *Balada strămoşilor.*

1905–1908 – Alexandru Davila este numit director al Teatrului Naţional din Bucureşti, funcţie pe care o deţine până în 1908. Sub directoratul său cea mai importantă instituţie de spectacol din ţara noastră parcurge o perioadă de înflorire, atât în ceea ce priveşte îmbunătăţirea vieţii actorilor, cât şi orientarea spre promovarea marilor valori ale dramaturgiei româneşti şi universale; printre scriitorii ale căror piese au

fost reprezentate îi amintim pe V. Alecsandri, B.P. Hasdeu, I.L. Caragiale, Plaut, Molière, Shakespeare.

1909 – Al. Davila înființează „Compania dramatică Davila", prima încercare de teatru susținută materialicește de stat și apreciată de marile personalități ale vremii, având printre societarii săi pe marii actori de mai târziu: Toni Bulandra și Lucia Sturdza-Bulandra, Marioara Voiculescu, Niculescu-Buzău, Ion Manolescu, Roland Bulfinski, Gh. Storin.
– Prima stagiune se inaugurează la 12 septembrie cu instantaneul *Începem* de I.L. Caragiale și cu *Stane de piatră* de H. Sudermann.
– La 2 septembrie participă ca membru fondator la constituirea Societății Scriitorilor Români.

1910 – Al. Davila face parte din colectivul de redacție al revistei „Țara nouă" condusă de istoricul Al. Xenopol și de fratele acestuia, Nicolae Xenopol.

1911 – Apare, la București, revista „Rampa" condusă de N.D. Cocea, la care, alături de Al. Davila, colaborează Liviu Rebreanu, Al. Macedonski, Emil Isac, Gala Galaction, Tudor Arghezi, Ion Minulescu și alții.
– Continuă seria spectacolelor susținute de Compania Davila reprezentând creații ale dramaturgiei universale.

1912 – Compania Davila își încetează activitatea, mulți dintre actorii acesteia trecând la Teatrul Național din București.
– Are loc la Teatrul Național premiera piesei *Cocoșul negru* de Victor Eftimiu.
– Alexandru Davila este rechemat la conducerea Direcției generale a teatrelor, la 18 octombrie, continuând cu sârguință, ajutat de marii actori ai teatrului, activitatea de dezvoltare și îndrumare a micării teatrale românești.

1914 – Înființează „Cercul bibliofil" care-și propune tipărirea capodoperelor literaturii în ediții de lux.
– La 28 iunie asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand la Sarajevo declanșează criza care a culminat cu izbucnirea primului război mondial.

1915 – Alexandru Davila, la începutul lunii aprilie, cade victimă a unei încercări de asasinat, în urma căreia va rămâne paralizat până la sfârșitul vieții sale.

1917 – Apare sceneta *Duda și Mura;* Al Davila colaborează la revista „Scena“ unde publică *Scrisori către actorul X.*

1918 – Apar povestirile în versuri intitulate *Vorbe de clacă,* având ca tematică viața teatrală, fiind reproduse mai târziu într-unul din volumele cărții *Din torsul zilelor.*

1921 – Apare ediția a III-a a dramei *Vlaicu-vodă* la Editura Socec, căreia până în 1929 i se mai adaugă încă două ediții apărute la aceeași editură.

1923 – Traduce în românește piesa *Ulcica spartă* de Heinrich von Kleist; publică articole în revista „Cultura națională“.

1925 – Scrie articolul *Alfabetul românesc,* pe care-l trimite lui Ovid Densusianu, acesta apreciindu-l ca o contribuție meritorie „la fixarea unor norme de scriere“ în limba română.

1928 – Apare primul volum al culegerii de articole, amintiri de familie, de valoare documentară și literară, intitulată *Din torsul zilelor;* la 26 noiembrie apare, la Institutul de arte grafice Oltenia, al doilea volum al acestei culegeri.

1929 – La 19 iunie Al. Davila este distins cu premiul național pentru literatură, în același an apărând a V-a ediție a dramei *Vlaicu-vodă,* la Editura Cartea românească.

– La 19 octombrie 1929, Alexandru Davila se stinge din viață, ducând cu el așa cum sublinia Ion Marin Sadoveanu, în discursul său funerar, „un capitol din istoria teatrului românesc în devenire“.

– Este înmormântat în cavoul familiei din Cimitirul militar din București.

EDIȚII POSTUME

Vlaicu-vodă – dramă în cinci acte în versuri, ediția a VI-a, București, 1938;

Opere complete. Din torsul zilelor, vol. I–III – Editura Oltenia (f.a.);

Vlaicu-vodă – dramă în cinci acte în versuri. Ediție îngrijită de D.D. Panaitescu, cu o prefață de Simion Alterescu. Editura

de stat pentru literatură şi artă, col. Biblioteca pentru toţi, Bucureşti, 1956;

Vlaicu-vodă – dramă în cinci acte în versuri. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Tiberiu Avramescu. Volumul cuprinde şi cronici, articole, amintiri. Editura de stat pentru literatură şi artă, col. Biblioteca pentru toţi nr. 19, Bucureşti, 1960;

Vlaicu-vodă – dramă istorică. Ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Nicolae Sorin. Editura tineretului, Biblioteca şcolarului, Bucureşti, 1965;

Vlaicu-vodă – dramă istorică în cinci acte în versuri. Text îngrijit de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, postfaţă de Marian Popa. Editura Minerva, seria Arcade, Bucureşti, 1971. Reeditare în 1973;

Vlaicu-vodă – Antologie de dramaturgie românească. Ediţie, prefaţă şi note finale de Constantin Măciucă. Editura Ion Creangă, col. Biblioteca şcolarului, 2 vol., Bucureşti, 1973;

Corespondenţă inedită – Ediţie îngrijită de Marin Bădescu. Editura Dacia, col. Testimonia, Cluj, 1973;

Vlaicu-vodă – dramă istorică. Antologie, tabel cronologic şi bibliografie de D.D. Panaitescu. Editura Albatros, col. Lyceum, Bucureşti, 1974;

Vlaicu-vodă şi alte scrieri despre teatru – Prefaţă de Marian Popa. Antologie, tabel cronologic şi bibliografie de D.D. Panaitescu. Editura Albatros, col. Lyceum, Bucureşti, 1975.

AL. DAVILA

VLAICU-VODĂ

Dramă în 5 acte, în versuri

MAMĂ

Care, mai presus de toate
Datina străbună proslăvind-o,
Ne-ai sădit în suflete credința
Întru reînvierea neamului.

Acest rod al învățământului tău
îl închin

POMENIRII TALE

PERSONAGIILE

Vlaicu-vodă
Rumân Grue, credinciosul lui
Mircea Basarab, nepotul domnului
Costea Mușat
Banul Miked
Spătarul Dragomir
Groza Moldoveanul
Preacuviosul Nicodim
Pala Italianul
Baronul Kaliany
Vlad Dobceanul
Manea
Aldea Algiu
Român Herescu
Murgu
Baldovin
Pârcălabul curții
Solul sârbesc
Moș Neagu
Un căușel
Întâiul boier
Al doilea boier
Al treilea boier
Întâiul moșnean
Al doilea moșnean
Un boier bătrân
Clara-doamna, mama vitregă a lui vodă și mama bună a domniței Anca
Domnița Anca, fiica doamnei Clara și soră, despre tată, cu vodă
Sanda
Un copil de casă

Boieri – ostași – moșneni etc.

Acțiunea se petrece pe la 1370, la Curtea de Argeș.

ACTUL I

(Teatrul reprezintă o poiană muntoasă și sălbatică de unde se vede valea Argeșului. La mijloc, spre fund, tulpina scorburoasă a unui vechi stejar trăsnit. La dreapta o stâncă mare, concavă. Bușteni, buturugi etc. E o seară luminoasă. Lumina lunii bate în mijlocul poienii.)

SCENA I

Pala, moș Neagu

(Scena rămâne câtva goală; apoi apare, din stânga, moș Neagu cătând cu luare-aminte. El face semn în culisă de se arată și Pala. Ei înaintează în scenă și se asigură că sunt singuri.)

MOȘ NEAGU: Am ajuns, jupâne Pala.
PALA: Drace! locu-i fioros.
Ca de vrăji.
MOȘ NEAGU: Sau vrajbe. Iată și stejarul scorburos.
PALA: De minune.
MOȘ NEAGU: Dar, jupâne, ierte-mi-se o-ntrebare:
Ce pândești aci?
PALA: Habar n-am.
MOȘ NEAGU: Ba nu, zău?
PALA: He! mi se pare
Că te joci de-a hămișliul!
MOȘ NEAGU: Hămișliu, eu? N-am nici gând.
Ce să aflu de la tine ce nu știu de mult?
PALA: De când?
MOȘ NEAGU: De când casc la curte ochii. Decât să mă râzi, mai bine
Te-ai încrede și m-ai crede.

PALA: Ce să cred?
MOŞ NEAGU: Ce se cuvine,
Vino... Ia priveşte-n vale, despre târg.
PALA: Ei? ce e?
MOŞ NEAGU: Vezi
Două umbre, aşa strânse una de-alta, dă să crezi
C-ar fi numai una?
PALA: Şi-apoi?
MOŞ NEAGU: Dar sunt două: e domniţa
Anca şi cu Mircea-domnul.
PALA: Ce spui?
MOŞ NEAGU: Amândoi din viţa Basarabilor.
PALA: Prea bine. Dar ce cată?
MOŞ NEAGU: Se iubesc.
PALA: Ce? Nepotul cu mătuşa?
MOŞ NEAGU: Ce e drept că se-nrudesc.
PALA: Şi apoi?
MOŞ NEAGU: Păi... ei sunt ţinta.
PALA: Care ţintă?
MOŞ NEAGU: Vezi, jupâne,
Că ei vin încoa, chiar unde stai la pândă?
PALA *(pricepând)*: Mă rumâne,
Or eşti hămişliu ca vulpea, sau grozav eşti de nătâng!
He! ce-i pasă doamnei Clara că doi bieţi copii se strâng,
Noaptea,-n braţe!
MOŞ NEAGU *(după gândire):* Oh! atuncea, ştiu pe cine...
PALA: Zău? Pe cine?
MOŞ NEAGU *(îngrijorat):* Pe boieri...
PALA *(nepăsător)*: O fi.
MOŞ NEAGU: Stăpâne, oh! atunci amar de tine!
Pentru dânşii eşti vrăjmaşul, veneticul, un lătin;
Că, deşi de mult în ţară, ai rămas ce eşti: străin.
Eşti străin, jupâne Pala. Mii de patimi asmuţite
Stau la pândă, te-nconjoară; şi boierii au cuţite
Ce ucid, deşi sub haină tu porţi zale de oţel,
– Za subţire de Milano, împletită mărunţel. –
Pază bună-n aşa vremuri pentru omul doamnei Clara,
Care,-n ciuda ohridimei, catolicizează ţara.

PALA: Moşule, tu ţii cu dânşii!
MOŞ NEAGU: Eu! Că doară nu-s român!
Sunt maghiar, ca Clara-doamna. Şi-apoi, tu-mi eşti bun stăpân.
Dar îţi zic: fă ochii-n patru; de boieri să-ţi fie teamă:
E-n primejdie iscoada când e taina mai de seamă.
Am aflat şi eu destule despre cei ce-aştepţi aci.
PALA: Ce?
MOŞ NEAGU: He! multe! Tu eşti mândru că te vei învrednici
Să spui, mâine, Clarei-doamnii ce-au făcut aci boierii;
Mândră e şi Clara-doamna, azi – când frânele puterii
Par pe mâini a-i fi lăsate de nevrednicul voivod –;
Mândră şi papistăşimea că se-nfige prin norod;
Şi e mândrul Kaliany – ce-şi închipuie, nerodul,
Că el toate le-nstrunează, sfatul, doamna şi voivodul –
Toţi-îs mândri, toţi-îs falnici. Vodă singur e smerit.
Dar smerenia-i e umbră, ce de pizmă l-a ferit.
El mereu în ea se-afundă şi, cucernic, pururi tace;
Dar din umbră şi tăcere vodă face şi desface,
Îi ajunge – ca să ţină toate-n mâna sa de fier –
Să-l priceapă Rumân Grue – Grue, ce nu-i nici boier –
Ce cutreieră domnia şi, pe-ascuns, orânduieşte
Ce, pe-ascuns, gândeşte vodă, şi, pe-ascuns, îi porunceşte.
Şi, de-s frâne şi zăbale între voi – voi toţi şi el
I-a lui frâna; iar a voastră, doar zăbaua de oţel.
– Astfel se rostesc bătrânii din adâncul cugetării;
Însă voi nu le daţi seamă şi tociţi răbdarea ţării
Şi-a lui vodă.
PALA: Taci, moşnege. Vlad, cucernicul voivod,
Este domn fără domnie şi voivod fără norod.
N-are oaste, n-are curte, abia streji – o mângâiere
Ca să-şi dea măcar cu gândul c-are-o umbră de putere. –
Despărţit, prin Clara-doamna, de nebunii ce l-au pus
Să se lupte cu crăimea şi biserica de-Apus,
– Şi, deşi cu vitejie cucerise Făgăraşul,
Şi, deşi arsese Alba, drept răsplată că vrăjmaşul
Îi prinsese robi suroră şi cumnat, pe Straşimir,

Totuşi – de când oropsit e vel-spătarul Dragomir –
Vlaicu, ca-ntr-un vis, pierdut-a judecata lui săracă;
Şi, de-i domn, e că se-ndură doamna, buna lui dădacă.
El nu e nimic. Iar Grue – crede-mă, că bine ştiu –
Îl jăleşte ca pe-o babă văduvă de timpuriu;
Şi, de umblă prin domnie, asta numai ca să-i spună
De-i belşug sau sărăcie, or de-i vremea rea sau bună.

MOŞ NEAGU: Fie! Dar boierii mişcă; s-ar putea să nu mai vrea
Să-i frământe sub călcâie, pururi, o muiere rea.
De-l târăşti prin bătătură, vorba ceea, rupi zăblăul,
Închisorile sunt pline şi-ntr-o zi...

PALA: Avem călăul!
Du-te-acum. Fii fără grijă: mi-am pus zaua de oţel.
Şi-apoi, scorbura e mare şi m-oi face mititel.

(Moş Neagu îl ajută să intre în scorbură.)

MOŞ NEAGU: Dumnezeu să te păzească.

PALA: Aud şoapte... Haide, du-te.

(Moş Neagu iese repede prin dreapta. Pala ascultă puţin, apoi:)

Ce-o fi? Ura sau iubirea?

(Mai ascultă, cătând spre stânga.)

E iubirea... trece iute.

(Se ascunde în scorbură.)

SCENA II

P a l a , ascuns, M i r c e a , A n c a , îmbrăţişaţi, venind din stânga, urmaţi de S a n d a .

ANCA: Prea ne depărtăm de curte, azi... Ce crâng întunecat.
Parcă nici-un om pe-aicea de cu veacuri n-a călcat.
Un covor de muşchi se-ntinde sub picioare. Simţi?
Ai crede
Că tărâmul ăsta rece raza soarelui nu-l vede...
Mi-e răcoare.

MIRCEA: Stă-mi aproape, mai aproape, draga mea,
Inima-mi să te-nfăşoare cu iubirea ce e-n ea.
Cât de dulce mi-eşti când tremuri şi te strângi de mine, când
Ţi se mlădie de pieptu-mi trupuşorul tău plăpând.
Anco, mâna ta mă arde, deşi-i rece... De ce oare?
N-o lua, nu: ci pe buze, şi, deschisă ca o floare,
Pune-mi-o; tu, să mă farmeci cu parfumul ei, şi, eu,
C-un sărut pe veci într-însa, să-mi aştern tot dorul meu.
Apoi, tu să-l pui la sânu-ţi inima să ţi-o pătrunză.
Adă mâna, ad-o.
ANCA: Du-mă mai la lună. – Ce de frunză!
Însă nici o vietate. Uite, singură să fiu,
Mi se pare că, de frică, aş muri-n aşa pustiu.
Dar cu tine mi-e pustiul plin de farmec, nu mi-e teamă
De nimica şi de nimeni...
MIRCEA: Adă mâna.
ANCA: Că te cheamă.
Mircea Basarab, că-n tine e mai cald şi mai vioi,
Decât în toţi Basarabii, sângele ce curge-n noi.
MIRCEA: Fie. Dar la ce mi-s bune sânge, neam, străbuni şi nume?
Nu. Iubirea ta mi-e totul, Anca mea, pe-această lume,
Uite, astăzi chiar, boierii, cu moş Costea-n capul lor,
Vreau să ţină, nu ştiu unde, o-ntrunire, un sobor,
Ca să facă, nu ştiu care, vitejie boierească.
Meargă ei. La ce mi-e slava? Anca mea să mă iubească!
Şi de mi s-ar da domnia – dac-aceasta s-ar putea! –
Eu m-aş lepăda de dânsa ca să fiu cu Anca mea.
ANCA: Dacă s-ar putea? Ce vorbă?... Dacă s-ar putea? Cum oare?
Strămoşeasca noastră casă nu e casă domnitoare?
MIRCEA *(nestăpânindu-şi ciuda, lămureşte)*:
Eu, nepot mezin, domnia n-o s-o am... Dar am ce dai,
Ce nu poate da coroana cu tot mândrul său alai,
Am iubirea ta, iubirea! Adă mâna.
ANCA: Stai... îndată...
Dar, în lipsă de domnie, poţi ajunge ban...
MIRCEA: Vreodată...
Adă mâna ta.

ANCA: Şi banul e cât un voivod.
MIRCEA: Nu ştiu.
Vino să şedem alături, ca la sânu-mi să te ţiu.
ANCA *(mergând spre un buştean, la dreapta)*:
Ba, nu este tot atâta, căci pe ban îl stăpâneşte
Vodă, pe când peste vodă numai Dumnezeu domneşte.
MIRCEA *(aşezându-se pe buştean, cu Anca)*:
Eu sunt dar cât e şi vodă de stăpân în tronul său,
Căci domnit îs doar de tine şi te am de Dumnezeu.
ANCA: Oh! prea mult!
MIRCEA: Nu, nu! Sunt robul lănţuit de-a ta voinţă,
Bunul plac al tău în viaţă fi-va singura-mi credinţă.
Precum chipul tău icoana către care-oi închina
Orce rudă pân' ce ceasul adormirii va suna.
ANCA: Mirele meu!
MIRCEA: Vai! nu încă! Nu, nu-ţi sunt pe faţă mire!
Ce va zice doamna Clara de gingaşa-ne iubire?
Când de mine pomeneşte, spune că nu-s încă bun
Nici de cuşma bărbătească, nici de numele străbun.
Şi de ce? Că fug de curte, că-n ogoi mă joc de-a hoina
Şi că-n loc de liturghie pui să mi se cânte doina.
Ei! şi-apoi? Dar în războaie, la Vidin, la Făgăraş,
Când era mai cruntă lupta, fost-am coadă sau fruntaş?
ANCA: Ba erai în fruntea oastei. Flamura basarabească
Tu, se zice, c-ai înfipt-o-n Alba Iulia crăiască.
MIRCEA: Da! Şi unchiul meu, pe-atuncea, mă iubea, pe când
acum
E pornit asupră-mi. Anco, mă-ndoiesc de vodă.
ANCA: Cum?
MIRCEA: Cine ştie ce nădejde pune el pe alba-ţi frunte?
Pentru ce-nfrăţire nouă mâna ta i-ar fi o punte?
Ce menire îţi vor ţie, inimă care iubeşti,
Îmbinările sucite ale râvnelor domneşti?
Dac-ar vrea să te mărite cu-altul!...
ANCA: Năluciri nebune:
Şi, de-altminteri, tu ştii bine că nicicând nu m-aş supune.
MIRCEA: Te-ai împotrivi?
ANCA: Oh! Mirceo, te-ndoieşti!
MIRCEA: Iertare-ţi cer!
M-aş putea-ndoi, vreodată, de luceafărul din cer!

De-adierile pădurii, de blândeţea lunii line,
Şi de soare, şi de ziuă, şi de noapte... nu de tine!
Adă mâna ta.

(Anca i-o dă, el o sărută lung. O tăcere.)

ANCA: Ascultă. Frate-meu, orcum, e bun.
El nu vrea nefericirea soră-si. Ce zici? Să-i spun.
Tot. Da?
MIRCEA *(cu obrazul în mâna ei)*: Da.
ANCA: O să priceapă că nu-i vorba de-o iubire
Trecătoare, ci adâncă. Că nu-ncape-mpotrivire.
Da?
MIRCEA *(ca mai sus)*: Da.
ANCA: La-nceput va zice nu; dar îl voi dezmierda.
Dulce, dulce, de va zice mai la urmă şi el da.
Da?
MIRCEA *(aidoma)*: Da.
ANCA: Şi la urma urmei vei vedea că şi coroana
Poate da iubirea, dânsa care-ţi va fi dat pe Ana.
Da?
MIRCEA *(tot aşa)*: Da.
ANCA: Mirceo, dar mai spune câte-o vorbă.
MIRCEA: Cum să spun?
Mi-ai pus mâna peste gură ca să tac... şi mă supun.
ANCA: Dragul meu!

(Se aruncă la sânul lui. Amândoi rămân îmbrăţişaţi, ca în extaz.)

SCENA III

A c e i a ş i, S a n d a, care de la începutul scenei ţine laturile şi acum vine repede din stânga.

SANDA: Se-aude zgomot... Vine lume dinspre vale.
ANCA *(tresărind)*: Doamne, ce să fie?
MIRCEA *(oprind-o)*: Nimeni. Oameni care-şi văd de cale,
Stai la sânul meu.
ANCA: Dar dacă vin aci?
MIRCEA: Eh! Ca şi noi.

Se iubesc şi trag la codru, cum făcurăm amândoi.
Vino.

SANDA: Ba nu, doamne Mirceo. Cei de vin au alte gânduri;
Toţi bărbaţi cu arme lucii. M-am uitat cum rânduri-rânduri
Au ieșit din târg prin toate părțile, ca pe furiş;
Apoi o luară-ncoace ca să intre-n tufăriş.
Sunt aproape-acum.

(În timpul acesta Mircea s-a sculat de pe buștean, ținând pe Anca, s-a încredințat că spada îi e alături, și a ascultat.)

ANCA: Mi-e frică!...

MIRCEA *(zâmbind)*: Cum? Ţi-e frică lângă mine?

ANCA *(asemenea)*: Iartă-mă.

SANDA *(arătând la fund spre dreapta)*: Pe-aici desişul e cât de stufos.

MIRCEA: Prea bine,
Să ne-adăpostim într-însul.

(Către Anca:)

Ca-ntr-un cuib ne-om pituli
Şi-astă mantă largă tainic pe-amândoi ne va-nveli,
Şi nimic nu vom mai spune. Nu?

ANCA: Nu.

MIRCEA: Şi puţin mai tare
De te-oi strânge, nu vei zice nu?

ANCA: Nu.

MIRCEA: Dar o sărutare...

(Anca face semn, cu un zâmbet, că ba da. Dispar printre stânci, pe unde a ieșit Sanda.)

PALA *(scoate binișor trupul din scorbură și se încredințează că e singur)*: Uf! mi-ajunge! *(Se aud pași)*
Vin boierii... voi avea ce asculta.

(El reintră în scorbură. Încep a sosi, câte trei-patru, din dreapta și din stânga, boieri, hotnogi, căușei, moșneni, ostași de tot soiul, cari se recunosc, își dau mâna și formează grupuri în planul al doilea. În întâiul plan se înaintează apoi, din dreapta, Nicodim cu Groza, iar din stânga, Costea Mușat cu Vlad etc.)

SCENA IV

Pala, ascuns, Groza Moldoveanul, Costea Mușat, Igumenul Nicodim, Vlad Dobceanul, Manea, Baldovin, Rumân Herescu, Aldea Algiu, Murgu, Căușelul, boieri, hotnogi, moșneni, ostași etc.

COSTEA MUȘAT: Bun venit, boieri și oameni.

(Către Nicodim:)

Mă închin, sfinția-ta.
Dar cu noi nu văd pe domnul Mircea.
GROZA: N-avusesem vreme
Să-i spun locul întâlnirii, și când trimisei să-l cheme,
Adineaurea, plecase. Dar ne-ajunge, la un sfat,
Să vii tu, jupâne Costeo, capul neamului Mușat.

(Aprobare din partea tuturora.)

COSTEA *(către Groza)*: Mulțumesc, jupâne Grozo,

(Către ceilalți:)

Voi căta dar a vă spune
Pentru ce norodul vostru potrivit-am să se-adune
Azi, aci, și-n taină. – Gândul, cerul nu-l va cerceta,
Căci cu noi e, Nicodime, sfânt igumen, rasa ta.
Mai întâi, blagoslovește.

(Toți se-nchină sub blagoslovirea lui Nicodim, apoi Costea urmează, către Groza:)

De-acum, spune, Grozo frate.
GROZA *(după o tăcere)*: Suferințele Moldovei ce să vi le mai arate
Glasul nostru! Lațcu-vodă, un mișel, un renegat,
Către Ludovic și către papa Urban s-a legat
Să se-nchine lor, crăimei cu domnia și norodul,
Iar papimei cu credința. Dar boierii și sinodul,
Credincioși în legea sfântă și-n Ohrida[1]-împărtășiți,

---

[1] Oraș din sudul Serbiei, pe marginea lacului Ohrida. În veacul al XIV-lea era reședința patriarhului ortodox și, prin urmare, centrul religiei ortodoxe *(n.a.)*.

Răzvrătindu-se, vai! fură biruiți, măcelăriți.
– Doamne, Dumnezeul nostru, câte suflete curate
Către tine-atunci zburat-au de pe ruguri!
COSTEA *(strângându-i mâna)*: Grozo frate!
GROZA: Eu scăpai. Pribeag prin lume, fără pâine, fără rost,
La căminurile voastre am aflat un adăpost.
Pentru țara mea, Moldova, pentru legea creștinească,
Mi-ați întins, cu-n ea frăția, mâna voastră românească.
Dar și-aci, la obârșia neamului, ca și la noi,
Și-a lățit papistășimea necuratul ei puhoi.
Vlaicu-vodă, care-n vremuri, harnic, priceput, cucernic,
Către datina străbună, către Domnu-atotputernic,
A oblăduit moșia pentru slava ei și-a lui,
Azi, e robul doamnei Clara, prin urmare-al craiului.
Ea domnește; și printr-însa-n țara voastră românească,
Au ajuns, de-o parte, craiul, de-alta, papa, să domnească.
COSTEA: Da, așa e, da: la toamnă, patru ani s-or împlini
De când Vlad, voivodul nostru, a-ncetat a mai domni...
Ah! nu pot uita ce iute s-a-nvârtit a soartei roată:
Vodă Vlad ducea războiu-n Transilvania sculată;
Pretutindeni erea țara curățată de vrăjmaș;
Hațegu-l ținea spătarul, Vlad era la Făgăraș,
Iar voivodul Nicolae, frate-său, cu-o mică oaste,
Urmărea pe Mikloș-hertzeg în Ardeal cu spada-n coaste...
Ce s-a petrecut atuncea nu se știe.
VLAD: Ba știu eu:
O trădare.
TOȚI: Da, așa e.
COSTEA *(către Vlad)*: E-ndrăzneț cuvântul tău!
Căci trădarea n-a fost, chipu, prin nimica dovedită...
VLAD: Oh! nedovedită încă poate-o fi, dar e vădită:
Doamna Clara, prin poruncă grabnică, chemă-napoi
Toate cetele – aproape – ce-n Ardeal erau cu noi;
Și, cum starea oștii noastre o știa, fără-ndoială,
Mikloș, chiar în acea noapte, peste noi dădu năvală.
Tabăra ne fu cuprinsă și voivodul omorât!

Doamna, cum află, crăimii se-nchină numaidecât!
Şi, ca vodă să nu poată pacea să nu i-o-ntărească,
Se grăbi s-aşeze-n Argeş sol şi oaste ungurească.
TOŢI: Da, aşa e.
VLAD: Toate-acestea, mi se pare, se numesc
O trădare.
NICODIM: Da, trădare. Însă eu învinuiesc
De trădare şi pe vodă, nu numai pe doamna Clara,
Căci cu voia lui trădarea de trei ani închină ţara.
Maştera e vinovată că crăimei ne-a-nchinat;
Îngăduitorul vodă, însă, e mai vinovat:
Prin tăcerea-i, ne-njoseşte.
ALDEA: Şi, când plânge biata ţară,
El se zice că, cu Grue, *strânge-n cula-i, o comoară.*
BALDOVIN: Iar noi suntem prada doamnei.
VLAD: Casele ne sunt pustii
Şi boierii drepţi la cuget umplu beciuri şi chilii...
MURGU *(întrerupând)*: Pe când solul Kaliany, îmbrăcat cu-a sa solie,
Până-n sfatul ţării poartă ungureasca-i fudulie.
VLAD: Ah! ne-ajunge!
TOŢI: Da, ne-ajunge!
NICODIM: Trebuie cu toţii-aci
Să jurăm în roiul ţării trântorii a-i nimici.
Mai întâi, pe vodă Vlaicu să-l dăm jos.
COSTEA: Oh! nu, părinte!
A ne răscula cu arme, chiar şi pentru cele sfinte,
Ar fi să lovim domnia, ar fi mâna să ne-o dăm
Cu vrăjmaşul din afară; şi, cu dânsul, să surpăm
Tot un lucru sfânt, coroana, scaunul, altarul ţării,
Cula-n care stă de veghe sufletul neatârnării.
Pas lui vodă! Nu pot crede că un om aşa vânjos
Să se schimbe-aşa de iute şi să cadă-aşa de jos!
Nu se poate: se preface. Tace, rabdă, dar pândeşte
Şi aşteaptă – cu credinţă – ceasul tainic ce soseşte.
Ca să-şi numere părtaşii, Vlad, adânc şi nepătruns,
Vrea să vadă cine-i prinde gândul, pentru toţi ascuns!
Iacă ce zăreşte-n vodă judecata mea.

NICODIM: Oh! mie
Mi se pare că te-nşală vechea ta prietenie
Pentru dânsul. Dar, să zicem. – Ce rămâne de făcut?
GROZA: Lucrul e uşor: pe faţă, noi să-i facem cunoscut
C-aţi îmbrăţişat cu toţii cererea Moldovei mele;
Pentru datină şi lege că trăim; şi, pentru ele,
Că vom şti, la trebuinţă, ridica, şi voi şi noi,
Steag de răzvrătire-n ţară şi,-n afară, de război.
Pricepându-vă pornirea, vodă Vlad o să-nţeleagă,
Că-ntre voi şi doamna Clara, ceasul a sosit s-aleagă:
Sau avem aceleaşi râvne, şi vom fi părtaşii lui,
Ori, de nu, el e vrăjmaşul datinii şi-al neamului.
NICODIM: Dacă Vlad e cum l-arată cele spuse-aci de tine
Grozo, cererea Moldovei o va-ntâmpina cu bine.
GROZA: Da, sunt sigur. Şi fiindcă cugetul ne e curat,
Că e ceasul ca să rupem taina ce ne-a-nfăşurat,
Că voim ca steagul nostru sfânt să fâlfâie la soare,
Că,-n sfârşit, e timp ca râvna paloşul să ne-o măsoare
Să jurăm aci credinţă, boieri, căpitani, norod,
Celui ce-au ales Moldovei şi oştirilor voivod.
COSTEA: Un flăcău iubit de vodă şi,-n moşie, cu renume:
Domnul Mircea.
VOCI: Domnul Mircea?
VLAD: Mircea?
NICODIM: Mircea?
COSTEA: El anume.
ALDEA: E viteaz.
MANEA: E blând.
CĂUŞELUL: E darnic.
MURGU: E frumos.
VLAD: E drept.
ÎNTÂIUL MOŞNEAN: E bun
Cu rumânii.
RUMÂN HERESCU: Nu se face apă sângele străbun.
BALDOVIN: E deştept.
VLAD: E suflet mare, care zilnic se măreşte.
AL 2-LEA MOŞNEAN: Salcia de ani se surpă, iar stejarul se-ntăreşte.

GROZA: Să jurăm lui Mircea-vodă ascultare!
TOȚI: O jurăm!
Ura! Ura!
COSTEA *(după ce i-a potolit cu gestul)*: Dragi prieteni, noi, de-acum, să ne-nturnăm
În oraș. Umblați cu grijă; nu purcedeți în grămadă;
Căutați, pe cât se poate, nimenea să nu vă vadă!...
VLAD *(întrerupând)*: Fii pe pace.
COSTEA *(către Nicodim)*: Sfinte preot, dă-ne alduirea ta.

(Toți se descoperă și se închină.)

NICODIM *(după ce îi binecuvântează)*: Domnul e cu voi!
COSTEA *(către cei din scenă)*: Să mergem.

(Ei încep a ieși prin diferite părți, grupuri-grupuri. Groza, mai la urmă, iese, după Costea și Nicodim, prin stânga. Manea și Vlad ies, prin dreapta, urmați și precedați de alții.)

MANEA *(către Vlad, ieșind la dreapta)*: Vere, cine se-aștepta
Ieri, când Mircea bătea hoina și gonea cu noi ogoiul,
C-astă-seară va fi vodă?
VLAD *(ieșind)*: Așa, vere.
MURGU *(către Groza, ieșind, la stânga)*: De-acum roiul
Are matcă.
GROZA *(ieșind)*: Și din matcă am ieșit.

(Scena se golește cu încetul. O tăcere. Deodată, un căușel, trecând pe lângă stejarul trăsnit, zărește pe Pala, ascuns în scorbură.)

CĂUȘELUL *(zărind pe Pala)*: Ho!... Cine-i?... Stai.
VOCI: Ce e? Cum?
CĂUȘELUL *(apucând pe Pala)*: Ieși din tulpină, diavole, c-aci te tai!

(Se luptă cu Pala, care vrea să fugă. Alții îi vin în ajutor.)

GROZA *(înturnându-se repede)*: Ce-i acolo?
CĂUȘELUL *(din fund)*: Un om care se-ascundea într-o tulpină
Scorburoasă.
GROZA: O iscoadă!

CĂUŞELUL: Chiar!

(Scena s-a umplut repede din nou. În fund, mai mulţi oameni au scos pe Pala din scorbură şi-l înconjoară.)

COSTEA: Scoateţi-l la lumină.

(Cei din fund se urnesc, târând în scenă pe Pala care se zbuciumă.)

ÎNTÂIUL MOŞNEAN *(din acel grup)*: Ţine-l bine!
CĂUŞELUL *(ţinând pe Pala de coate)*: Stai cuminte, drace,
că te...
AL 2-LEA MOŞNEAN: Să nu dea
Dosul!
CUŞELUL *(îngenunchind pe Pala sub lună):* Aş!

(Toţi se apropie să-l privească.)

GROZA: E Pala!
COSTEA: Pala? Doamna Clara ne pândea!
NICODIM: Da.
VLAD: Suntem trădaţi!
GROZA: Se poate. Să vedem. Pala, răspunde:
Ai venit aci trimis de doamna Clara?
PALA *(îngenuncheat)*: Da.
GROZA: De unde
Ştia locul de-ntrunire?
PALA: Nu mi-a spus.
GROZA: Ah! spune drept.
E primejdie de moarte dacă minţi!
PALA: Nu mint.
GROZA: Aştept.
PALA: Mi-a zis să m-ascund aicea, într-acel stejar anume;
Şi s-ascult.
GROZA: Şi-apoi? Urmează.
PALA: C-o să vină multă lume.
GROZA: Cine?
PALA: N-a spus.
GROZA: Minţi!
PALA: N-a spus-o! Mă jur!...
GROZA: Fie. Dar ştia.

PALA: Nu ştia! Mă jur pe mama!
GROZA *(îmbucurat de răspuns, dar insistând)*: Nu?... Nu!...
PALA: Nici nu-nchipuia.
GROZA: Bine!

(La semnul lui Groza, boierii se trag la stânga şi formează un grup. Ei se chibzuiesc. Toţi îl aprobă, afară de Costea Muşat, care se înfioară. În timpul acesta, ceilalţi formează alt grup mai la dreapta, cu Pala în mijlocul lui. O tăcere.)

PALA *(către căuşelul care-l ţine)*: Lasă-mă... de ce mă strângi
aşa?... mă doare mâna.
ÎNTÂIUL MOŞNEAN: E iscoada unguroaicei, măre!
AL 2-LEA MOŞNEAN: Ne pândea bătrâna.
CĂUŞELUL: Bine că ne căzu-n gheare.
ÎNTÂIUL MOŞNEAN: De noi bine, de el rău,
Că ne ştie taina.
AL 2-LEA MOŞNEAN: Cine ştie multe...
ÎNTÂIUL MOŞNEAN: Aşa zău!
GROZA *(înaintând în mijloc)*: Ascultaţi-mă cu toţii, căci
primejdia e mare
Şi ne-atinge deopotrivă. Deopotrivă, prin urmare,
Se cuvine să ne lege sfatul ce vom ţine-aci,
Am jurat vrăjmaşii legii nemilos a-i nimici;
Am jurat pe vodă Mircea la Suceava că-l vom duce;
Am jurat c-aceste braţe ridica-vor sfânta cruce,
– Sfântul prapure-al Ohridei duşmănit de papistaşi –
Şi că blânda-i umbră fi-va umbra morţii pe vrăjmaşi.
Ah! cumplite sunt acestea! Sângeros e jurământul
Ce dă toate biruinţei; biruitului, mormântul!
Zis fu însă... Vorba noastră vântul n-apucă s-o ia,
Şi duşmanul cel mai crâncen, doamna, calea ne-o tăia!
Dar iscoada-i, de-astă dată, însuşi cerul ne-a predat-o,
Taina noastră, pân-acum, doamna Clara n-a aflat-o,
– Chiar aci v-o spuse însuşi acest om nesocotit –
Mâine însă, chiar de mâine...
PALA *(aparte)*: Singur eu m-am osândit!
GROZA: Spuneţi voi, de-acum, ce soartă va avea duşmanul
vostru.

VOCI: Moartea! Moartea!
PALA: Doamne sfinte!
COSTEA: Nu! pe Dumnezeul nostru,
Buni prieteni, nu-l ucideţi. E o vină, vă zic eu,
Şi o vină în cântarul veşniciei trage greu.
Nu se cade ca-n menirea ce croit-o-ne-am senină
Să ne fie spada roasă de-a păcatului rugină.
Piază rea e ca războiul drept şi sfânt, ce l-am jurat,
Să-l începem cu vărsarea sângelui nevinovat.
Ascultaţi-mă pe mine, bătrâneţea mea pătrunde
Viitorul...
GROZA: Dar el, mâine...
COSTEA: Să-l închidem...
VLAD: Ce fel? Unde?
COSTEA: În vreo temniţă, departe.
GROZA: Mai departe e-n pământ.
NICODIM: Pentru taine, cea mai bună temniţă e un mormânt.
COSTEA: Nu-l ucideţi!...
VLAD: Pe noi, mâine, ne cruţa-vor papistaşii?
COSTEA: Un copil!...
GROZA: El e vrăjmaşul; nu se caută vrăjmaşii
După vârstă.
COSTEA: Vai! de milă!...
VOCI: Moarte! Moarte!
COSTEA: Inimi crunte,
Pata sângelui acesta să nu cadă pe-a mea frunte!
GROZA şi VOCI: Moarte! Moarte!

(Mai mulţi se năpustesc, împreună cu Groza, spre grupul lui Pala şi scot pumnalele. Costea, înconjurat de Nicodim şi de câţiva boieri, stau la stânga.)

PALA *(sfâşietor)*: Staţi! O vorbă! Numai una!

(Năvălitorii se opresc în îndoială. Pala, târându-se pe genunchi.)

Voi, bărbaţi,
Nu se poate să ucideţi un copil! Nu vă-nduraţi,

Nu-i așa? Voi doar la luptă scoateți paloșul!...

(Căușelul ridică brațul. Pala îi îmbrățișează genunchii.)

Stai!
GROZA *(pășind)*: Haide!
PALA *(îmbrățișând genunchii lui Groza)*: Nu lovi! Să fac o cruce mai întâi... O, Doamne! Vai de
Mine! Ce să zic...

(Groza face un gest. Pala, zvârcolindu-se, se întoarce în jurul lui Groza.)

Nu încă! Nu, nu! E păcat să mor...
Sunt un biet copil! Oh! milă! milă!

(Și Groza și toți privitorii par înduioșați și-și întorc fețele.)

GROZA *(hotărându-se, se întoarce spre Pala)*: Haide!

(Dar Pala, care îl observă, sare deodată în picioare, îl îmbrâncește și aleargă spre dreapta, scoțând spada și sperghia.)

PALA *(sărind în picioare)*: Ajutor! Ajutor!
GROZA *(îmbrâncit)*: Oh!... Ah! năpârcă!
VLAD: Taie-i drumul!
CĂUȘELUL: Sai la spate!
ALDEA: Nu lăsa!

(Toți se reped, cu paloșele în mână. Pala, neavând pe unde să iasă, se sprijinește de o stâncă mare și dă față cu agresorii, cari îl atacă viu. Luptă.)

COSTEA *(din stânga)*: Oh! Ce rușine!...
GROZA *(din dreapta)*: Dă-i!
VLAD *(tot în dreapta)*: Lovește!
BALDOVIN *(tot în dreapta)*: Cum se bate!
CĂUȘELUL *(tot în dreapta)*: Zău, e dracul!
COSTEA *(în stânga)*: ...Zece oameni pe-un copil!
GROZA *(atacând)*: Dar e vrăjit,
Ori că poartă zale!
CĂUȘELUL *(căutând să lovească)*: Fierul, când am dat, a scârțâit.

(E un scurt răgaz: agresorii pândesc.)

PALA *(strigă)*: Doamne Mirceo! Doamne Mirceo!... ajutor!
GROZA *(în dreapta)*: Ce-a zis, pe cine
Cheamă? Mircea?...

(Toți se opresc, mirați.)

PALA *(din răsputeri)*: Doamne Mirceo!...
VOCEA LUI MIRCEA *(de la dreapta, apropiindu-se)*: Nu te lăsa! Țin'te bine!

(Uimiți, agresorii lui Pala stau locului. Mircea apare în dosul stâncii, cu spada în mână. Agresorii fug înspre grupul din stânga.)

SCENA V

Aceiași, Mircea

MIRCEA: Ah! tâlharilor!
COSTEA: E Mircea!
CĂUȘELUL: Domnul Mircea!

(Toți se dau înapoi, adăpostindu-se în umbră.)

MIRCEA *(pășind sub lună)*: Da, sunt eu,
Mircea Basarab!... V-ajunge?
PALA *(căzând în genunchi lui Mircea și sărutându-i mâna)*:
Doamne!
COSTEA *(aparte)*: Bun e Dumnezeu!
MIRCEA *(către Pala)*: Ești rănit?
PALA: Nu, nu... dar moartea, ce-a trecut așa d-aproape,
Mi-a lăsat un frig în suflet și o ceață pe pleoape.
MIRCEA: Biet copil!... Dar nu te teme, sunt cu tine.

(Către ceilalți, care se ascund de el:)

Ah! tâlhari!
Ucigași prea mici la suflet pentru drumurile mari!
Hai! Scoateți-vă cuțitul, sprijiniți-vă din umăr,
Năpustiți-vă!... Ce dracu, suntem numai doi la număr.
COSTEA *(pășind la lumină)*: Fii slăvit, voivode Mirceo, care te-ai înduplecat
Să ferești ai tăi prieteni d-o rușine ș-un păcat.

MIRCEA: Nu mă-nşel? Această voce?... Nu se poate, amăgire!
El, Muşat, cu ucigaşii de copii... e peste fire...

(Înaintează şi-l priveşte de aproape.)

Tu, cu aceşti tâlhari?

(Îi priveşte cu de-amănuntul, şi-i recunoaşte.)

O, Doamne! Dar ce văd nu pot să cred!
Cum? Drăgan, Algiu, vărul Vlad – nepotul lui Miked –
Tu, părinte Nicodime, sfânt igumen al Vodiţei,
Baldovin, Român Herescu, Manea, Murgu, floarea viţei
Boiereşti?... Dar ce-nsemnează!

(Vede pe Groza, şi pricepe ce lume e aci.)

Groza... tu!...
GROZA: Măria-ta
Ştii că-n întrunirea aceasta noi aveam a cerceta
Cum să nimicim vrăjmaşii ce robesc, într-o urzeală,
Ţara mea şi ţara voastră. Deci, aci, fără sfială
Dezvelitu-ne-am tot gândul; când, deodată, la sfârşit,
Am găsit într-o tulpină p-acest Pala pitulit.
De iscoada doamnei Clara taina ne era ştiută;
Mâine, o afla şi dânsa... Ce să fac? Văzui pierdută
Cauza Moldovei mele, şi, de-a pururi nimicit
Scopul falnic pentru care fără tihnă am muncit.
Atunci eu – eu singur însă fără altă chibzuire,
Neţinând de nimeni seamă, luând orce-nvinuire
P-al meu suflet – judecat-am de prielnic un omor
Ce erea spre mântuirea unei ţări ş-unui popor.
MIRCEA: Ah! jupâne, e prea multă ură-n dorul tău de ţară
Dacă şi nevinovatul e să poarte-a ei povară.
Fii mai milostiv! – Prieteni, de mă credeţi, vom uita
Dopotrivă orce vină şi necaz.
COSTEA *(închinându-se)*: Măria-ta...
MIRCEA *(întrerupându-l)*: Ce? Mai auzii această-ntitulare.
Către cine
O rostiţi?
COSTEA: Către măria-ta.

MIRCEA: Cum asta, către mine?
COSTEA: Te-am ales aci cu toții ca-n războinicul izod
Spre Moldova, ei și nouă, doamne, să ne fii voievod.
MIRCEA: Eu!
COSTEA: Și toți aci cu mine, vodă Mirceo, ți se-nchină.
MIRCEA: Eu, voivod! Voivodul vostru!...
COSTEA: Da.
GROZA: Pe fruntea ta senină
Mândră stemă a Moldovei sus și falnic va luci.
MIRCEA *(aparte)*: O coroană!... Mie!...
GROZA: Suntem toți ai tăi, și toți, aci,
Am jurat că te vom duce p-aste brațe la domnie.
MIRCEA *(aparte)*: Domn!
GROZA: ...ca neamul să ni-l aperi de-a papimei dușmănie.
MIRCEA *(aparte)*: Ah! la ce-ncercări grozave, Doamne, pui tu robii tăi!...
Sau să pierd iubirea Anchii – ca dușman al mamei ei –
Sau coroana... Vai, coroana!... Nu mă ispiti, Stăpâne!...
Anca! Anca!... Oh! domnia... slava țărilor române!
Fiica ei!...
COSTEA: Stai la-ndoială, doamne?
MIRCEA: Oh! ce cereți voi...
NICODIM: Cerem să slujești credința, stăpânindu-ne pe noi.
MIRCEA *(aparte)*: Domn!
GROZA: Isprava e ușoară, căci Moldova se frământă.
De la Argeș la Suceava răsuna-va vorba sfântă
Ca un trăsnet! Într-o clipă, de poporul răsculat,
Săvârși-se-va războiul, fără luptă... la palat.
MIRCEA *(aparte)*: Anca mea!
GROZA: Dar acea vorbă-naripată și grozavă
Ce-ar redeștepta iubirea de moșie și de slavă,
Dormitând pe fund de inimi, cari zac sub jugul greu
Ce alt glas o poate spune, ce alt glas decât al tău?
MIRCEA *(aparte)*: Domn! Eu, domn!
COSTEA: Primește!
GROZA: Doamne!...

MIRCEA: Ah! isprava e prea mare
Pentru-un suflet aşa tânăr, ce pe lume-abia răsare
Şi d-acum, abia, paharul vieţii a-nceput să-l bea...
Nu... Moldova-i prea departe... Nu mă las de ţara mea.
GROZA: Oh!...
NICODIM: Dar cauza Moldovei e chiar cauza credinţei!
Când, acolo, păgânimea toarnă-n sufletul fiinţei
Duhul rău ce ofileşte şi răzbeşte un popor
Mai cumplit ca ciuma neagră şi războiul arzător,
Tot creştinul va s-alerge, s-o lovească, s-o stârpească.
Ştii tu cum întinde papa peste viţa omenească
Legea lui? Azi, într-o ţară, vin călugări minoriţi,
Carii trec, cerşind o pâine, blânzi, cucernici şi smeriţi;
Dar, ca mâine, sosesc alţii, cari cumpără o şură:
Trece-o lună, trece două, şi ce-auzi? c-o prefăcută
Într-un schit de lemn, cu clopot, strane, tâmplă şi altar,
Iar, de trece-un an, răsare, cu şanţ mare la hotar,
De sub şura de nuiele, o statornică clădire;
Un castel de zid de piatră sub obraz de mânăstire,
Spadă lată sub o rasă, coif de fier sub un potcap,
Cum e Roma, cum e papa, cu-ntreita-i mitră-n cap.
Moştenirea lui sân Petru el întreagă-a moştenit-o:
Cheia Raiului cu-o mână, cu-alta spada i-a primit-o,
Şi, d-atunci, domnia lumii o cuprinde an cu an;
El e patriarh şi rege, e duhovnic şi oştean:
Ca duhovnic, preacucernic, el doar suflete culege;
Dar, când a cules destule, papa se preschimbă-n rege;
Blând şi milostiv s-arată – d-aşa rău nu te păzeşti –
Şi-ntr-o bună dimineaţă, ca-n Moldova, te trezeşti
C-un pristav citind prostimii ce-l ascultă cu de-a sila:
«Io Ladislas sin Bogdan, voivod şi domn cu mila
Lui Dumnezeu, de duhul de sus povăţuit,
Voind ca tot norodul să fie mântuit,
Îi poruncesc să facă ca mine pocăinţă
Şi-ntreg să-mbrăţizeze catolica credinţă».
GROZA: Vai! aşa e!
MIRCEA *(aparte)*: Câtă slavă!

GROZA: Şi vrăjmaşul ce pe noi
Ne răzbeşte astăzi, mâine, mâine va lovi şi-n voi.

(O tăcere. Toți așteaptă răspunsul lui Mircea, cufundat pe gânduri.)

COSTEA *(aparte)*: Ce fel! I se dă domnia şi rămâne la-ndoială?
NICODIM: Doamne Mirceo!
MIRCEA *(tresare. – Dureros)*: Ah! prieteni!
COSTEA: Ce? Un viitor de falã
Ţi se pune dinainte, ţi s-aşterne drum măreţ
Către scaun și coroană…
MIRCEA *(izbucnind)*: Pe ce preţ! Oh! pe ce preţ!
COSTEA: Cum?

(Toți se privesc uimiți, o tăcere.)

COSTEA *(pășind spre el)*: Nevrednic ești de slavă: slava nu se preţuieşte.
MIRCEA *(aparte)*: Oh!
TOŢI: Nu! Aşa e!
COSTEA: Vino, Grozo!
GROZA *(aparte)*: Vai! ursita nu voiește!

(Boierii, plini de mânie, ies cu încetul după Costea, aruncând priviri disprețuitoare lui Mircea, care rămâne singur, ca un stâlp, în mijlocul scenei, cu Pala la picioarele lui.)

MIRCEA *(se uită în jurul său, se vede singur)*: Ce!… S-au dus? Oh!
GROZA *(care a rămas mai la urmă, se întoarnă deodată)*:
Doamne Mirceo, spune-mi mie, cel puţin,
Pentru ce?… De sunt cuvinte bune care te reţin,
Spune-le.
MIRCEA *(în prada luptei)*: Nu pot!…
GROZA: O vorbă.
MIRCEA: Nu!… Nu pot!
GROZA: Nu poţi?… Ei bine,
Zice-voi şi eu ca Costea…
MIRCEA *(aparte)*: Vai!
GROZA: Ne-am pus nădejdea-n tine,
Dar ne-am înşelat: oricine nu-i făcut pentru-a domni.

MIRCEA: Grozo!
GROZA: Ceasul care trece nicicând nu va mai veni.
MIRCEA: Doamne, n-asculta!
GROZA *(iese repede după ceilalți. Mircea, singur, izbucnește)*:

Oh! oh! oh! Viziune de mărire,
Ce mai poate fi pe lume dacă tu dispari!

PALA *(arătând pe Anca, care se ivește în dreapta)*: Iubire!

(Anca se aruncă în brațele lui Mircea, care o dezmiardă mașinal, cu sufletul aiurea. Cortina cade.)

ACTUL II

(O poiată în curte. În fund, la stânga, ușă mare, dând în afară, pe o prispă largă cu parapet de piatră sculptată străveziu. La dreapta, tot în fund, un larg pridvor boltit și susținut de coloane sculptate, prin cari se văd clopotnițele bisericii domnești și târgul. La stânga și la dreapta, uși dând în apartamentele domnului și ale doamnei. În scenă, două jețuri mari bogate, așezate la dreapta și la stânga. Pe pereți, panoplii de arme; pe lespezi covoare.)

SCENA I

Vodă, Banul Miked, Grue

(Vodă șade pe jelțul din stânga. Banul Miked, în picioare în mijlocul scenei. Lângă ușa din stânga, Grue.)

VODĂ:
Da, da! te-nțeleg, Mikede. Vis măreț e să domnească
Basarabii peste-ntregul neam de limbă românească!
Vis măreț!... Ah! vis!... Dar Lațcu? Eh?... Dar craiul
Ludovic?
Ei se țin de mână, bane; și nu-i lucru de nimic
Să ne războim cu Lațcu când acesta poartă,-n teacă,
Greul paloș al crăimei.
MIKED: Ba, măria-ta, nu. Iacă
Tocmai ce pe vodă Lațcu-l doborî-va-n țara lui,
Căci voivodul e al țării, însă alt al nimănui;
Deci pe dânsa, pe virtutea-i, domnul neaoș se cuvine
Scaunul să-l sprijinească, nu pe paloșe străine.
Vodă Lațcu nu e numai un păgân ș-un renegat
– Trădător al țării sale ș-al credinței apostat –
E nevrednic; căci el mută a domniei obârșie,
Strămoșeasca legătură dintre scaun și moșie.

Orice frunte-n coronată cată dar a-l vrăşmăşi
Şi minciuna ce-l mai ţine cu-al lui sânge-a năbuşi.
E un drept ş-o datorie.

VODĂ *(prefăcut, după ce a schimbat o privire cu Grue)*:
Ah! că bine zici, Mikede!
Vezi, de-aceea-n al tău cuget orice bun român se-ncrede;
Eu, ca domn ce ţiu puterea de la ţară, sunt dator
Să lovesc în cine schimbă al puterii sfânt izvor.
Da, da, bane! Doamna Clara şi baronul Kaliany
Ne vor da dreptate.

MIKED: Dânşii? Oh!

VODĂ: Cum?... Ah! pricep! Sărmanii!
Ei nu văd, orbiţi de ţelul şi de patimele lor,
Nodul înnodat de datini între scaun şi popor;
Şi-şi închipuiesc c-ajunge greutatea unui paloş
– De străin – ca să despartă un popor de domnu-i neaoş!
Nu-i aşa? Nu prins-am bine gândul tău?

MIKED *(dând greutate cuvintelor)*: Măria-ta
Ne citeşti în suflet.

VODĂ *(serios şi privind adânc pe Miked)*:
Cartea sufletelor?... De-i căta,
Pentru-o foaie luminoasă – cum eşti tu, iubite bane,
Câte altele mânjite de-ale răului prihane;
Câte, sub viclene straturi de spoială, şi-au ascuns
Cine ştie ce păcate din trecutul nepătruns;
Câte, ca acele frunze ce se strâng de sunt atinse,
Ghemuiesc, în mii de cute, vechi dureri în veci aprinse;
Câte, vai! se şterg în viaţă de-al restriştei aprig vânt
– Cum se şterg de paşii gloatei slovele de pe-un mormânt –
Câte altele, sub scoarţa ferecată bine-nchise,
Poartă – cât o lume-ntreagă, patimi, râvne, doruri, vise.

(O tăcere; vodă cată pe sub gene la Miked.)

Ah! mi-e dor de surioară, de sărmanul meu cumnat:
Robi de-atâta timp, la Gomneh!

MIKED: Cred că vor sosi-n banat.
În curând.

VODĂ *(aruncând o privire de înțelegere către Grue)*:
Ah!... Când?
MIKED: Vreo două zile, trei.
VODĂ: Vreo două zile,
Trei!... Ce bună veste, bane!... Câte ceasuri negre mi le
Șterge, din durerea vieții, glasul tău!... Sosirea lor
Va fi zi de sărbătoare pentru bunul meu popor.
Vreau să-i fac lui Kaliany cinste mare, d-astă dată,
Ca să mulțumesc crăimii că mi-e sora-napoiată...
MIKED *(mirându-se și dumirindu-l)*:
Solul n-are nici-o știre că ostaticii robiți
– Chezășia lui la Gomneh – sunt din Gomneh sloboziți.
Și nu cred că veselia i-ar fi mare, azi, să știe
C-a rămas chiar el ostatic fără nici o chezășie.
VODĂ *(ca mai sus și prefăcându-se că nu înțelege)*: N-are știre?
MIKED *(amintind un fapt știut)*:
Trecând Oltul, s-a-necat un vătășel,
Dinadins pornit din Gomneh cu o carte către el.
VODĂ *(ca mai sus)*:
Da, da, da! mi-aduc aminte... Ce ciudată întâmplare!
MIKED *(zâmind ironic)*: Întâmplare, da.
VODĂ: Desigur! Bietul om, fiind călare,
S-a crezut în...

(Schimbând cu Grue o privire.)

...nu știu cine, că se poate trece-n not,
Și s-a prăbușit, sărmanul, vai de el, cu cal cu tot.

(După o pauză:)

Bun român e Oltul, care pe străini îi dușmănește;
Oltul scade pentru-ai noștri, pentru dânșii, Oltul crește
Și mai greu pot trece Oltul, spumegând în calea lor,
Decât Dunărea, ce valul și-l așterne tutulor.

(Ușor, ca și în treacăt:)

De la Dunăre ce veste?
MIKED: Că sosește o solie
De la kralul Simon Stareț, care cere de soție
Pe domnița Anca.

VODĂ *(după ce iarăși a schimbat o privire cu Grue)*:
Bane, ce zici?
MIKED *(cu convingere)*: Zic, măria-ta,
Că n-aş fi de mine vrednic de n-aş binecuvânta
Duhul plin de prevedere ce moşia ne-o păzeşte;
Pe ostaticii din Gomneh, pe sub mână-i dobândeşte;
Ş-astfel, dezbărat de Ungur, împotriva-i a luat
– Pe sub mână – sprijin sigur de la noul aliat,
Ca măria-ta să poată, mai voinic decât vrăjmaşul,
Să păstreze cucerita ţară nouă, Făgăraşul.
VODĂ *(cătând către Grue și ironic)*: Întâmplare!
MIKED: Fie mâna întâmplării, dacă vrei,
Însă ţara pe-a ta mână săruta-va mâna ei.

(Îi dă în genunchi și îi sărută mâna.)

VODĂ *(după ce a zâmbit, bucuros, către Grue)*:
Nu: te-şeli, Mikede. Nouă truda, însă slava
Cerului blajin ce, pururi, ne-a purtat și ne purta-va
Pe noi, orbi și sluți, pe drumul de prăpăstii mărginit,
Spre sfârşitul cel de taină pentru care ne-a menit.
Aibi încredere-n ursita ţării tale. Iar, pe mine,
Sfătuieşte-mă, Mikede!... Ce m-aş face fără tine!
MIKED: Sfaturi?... N-ai nevoie. Alta vrei să afli-n robul tău:
O credință mută, oarbă – ca de sfânt în Dumnezeu –
Întru noaptea de tăcere unde gânduri chibzuite
Urzesc ţării viitorul după datini proslăvite.
Afl-o dar în al meu suflet, scrisă ca simbolul sfânt
Și neştearsă... ca de gloată slovele de p-un mormânt.
VODĂ *(stăpânindu-și bucuria)*: Da, da, tu te-ncrezi în mine.
Dar mă judeci prea destoinic...
Uite: Dragomir spătarul zice că sunt mai războinic
Decât el. Ciudată treabă: fiecare mă vedeţi
Dăruit cu-o însuşire ce voi singuri o aveţi...
Vă-nşelaţi, și tu, și dânsul... Şi dovada cea mai bună
E că Dragomir, cum vine, goarna de război răsună.
Iar că tu, când stai la curte, tace gorna de război...
Nu-i aşa? De pildă, astăzi, de-ar fi Dragomir cu noi,

El cu Groza și cu Costea s-ar uni fără-ndoială...
Pe când tu, pe cât se vede, nu le dai nici-o-nvoială...
MIKED *(nedumerit)*: Eu?
VODĂ: Cu drept cuvânt... Ți-e teamă, ba de paloșul căriesc,
Ba de Lațcu, ba de doamna, ba de solul unguresc
Ce ne-nfruntă chiar aicea c-un hotnog de sași călare,
Ba – și mai ales – de oastea ce stă gata la hotare
Sub voivodul Mikloș-hertzeg din Ardeal spre-a ne robi,
De cumva cu Kaliany sau cu-ai lui ne-am învrăjbi.
MIKED *(nepricepând)*:
Ce ne pasă? N-avem sprijin, dac-o fi pe războire,
De la Stareț ce-n Nicopol strânge chiar de-acum oștire?
Și trimite deocamdată, ca nuntași, cu solul lui,
Peste-o mie călărime, toți boieri...
VODĂ *(care a aruncat ochii la Grue)*: Ce spui? Ce spui?
Ah! sărmanul Kaliany! L-au rămas cu fudulia.
Ce solie! O solie mai măreață ca solia
Ungurească, ca solia ce-a trimis-o Ludovic!...
Ce zici, bane? Kaliany va rămâne de nimic!
MIKED *(pricepând, în sfârșit)*:
Zic, măria-ta, c-așa e! C-ar fi o dreptate dreaptă
Să-l vedem pe Kaliany coborându-se c-o treaptă
De pe scara-nrâuririi, ce-a suit-o mult prea sus,
Ș-apunând, vremelnic soare, întru veșnicul apus;
Că e vreme... și de sfatul boieresc să ținem seamă;
Și că, dacă azi se cade de ceva să-mi fie teamă,
Nu-i de doamna, nu-i de Lațcu, nu-i de paloșul crăiesc,
Ci de fierberea ce crește, crește-n trupul boieresc!
Și-n vederea slavei tale, și-n folosul legii sfinte,
Spun că-i bine boierimea spre Moldova să s-avânte.
Nu-i așa?
VODĂ: O fi, Mikede... Dar, de-s temeri de război,
Nu-i mai bine boierimea să rămână-aici cu noi?
MIKED *(nemaipricepând nimic)*: Nu sunt temeri.
VODĂ: Nu, desigur... Pân-acuma goarna tace...
Dar vreau liniște, Mikede – cum o vrei și tu – vreau pace.
Nu vreau zăngănit de arme care poate-ar deștepta,

Dincolo de munți, dușmanul ce pândește țara ta...
Pace! pace!

MIKED *(ahtiat)*: Dar gândește că sunt cugetele-aprinse,
Că, privind la noi, boierii stau cu paloșele încinse,
Și, de vrajbă de se teme domnul, mai puțin e rău
Să se certe cu streinii decât cu norodul său.

VODĂ: Ai dreptate... cu străinii... În Ardeal, sub munții țării,
Palatinul stă la pândă... și, de m-or lăsa boierii,
Cari pleacă la Moldova, n-am pe nimeni...

MIKED *(întrerupând)*: Ba mai sunt
Cei ce zac în beciuri, doamne, p-un prepus, fără cuvânt.

VODĂ: Sunt vrăjmașii doamnei Clara.

MIKED *(insistând)*: Dar robii măriei-tale,
Cari... la un semn, își schimbă lanțurile lor în zale
Și, din turmă prihănită de robi jalnici și smeriți,
Se prefac în ceată mândră de ostași nebiruiți.

VODĂ *(care a cătat către Grue)*: Crezi?

MIKED *(insistând și mai mult)*: Ei te-nțeleg! și-n tine pun întreaga lor credință!

VODĂ: Da... se poate... De-o fi astfel, ar fi, bane, cu putință
Să-nvoiesc și eu avântul... Spune-le c-aș învoi...

UN COPIL DE CASĂ *(intrând din dreapta)*: Clara-doamna.

VODĂ *(sculându-se repede, bucuros că nu e silit să se pronunțe)*: Ah!

(Cată la Miked care pricepe și se închină.)

Da. Du-te.

(Văzând că Miked așteaptă sfârșitul vorbei, el stă puțin la îndoială, ș-apoi, ca și cum n-ar da nici o greutate celor ce zice:)

Spune-le ce vei voi.

(Miked se închină din nou, mulțumit, și iese prin fund, pe când vodă îi zâmbește prietenos. Îndată ce a ieșit Miked, vodă își pierde înfățișarea smerită și izbucnește, vorbind către Grue.)

Oh! trei zile! Încă pe-astea, doamne, dăruiește-mi-le
Cu răbdarea ce-am avut-o pân-acum!... încă trei zile

Zacă-n neguri de orbire duhul lor ademenit!
În trei zile mântui țara, Grue, și sunt mântuit!

(Se deschide ușa din dreapta. Vodă își reia înfățișarea smerită și aleargă înaintea doamnei Clara, care intră ca un vârtej.)

SCENA II

Vodă, doamna Clara, Grue

VODĂ: Doamna noastră, ce nevoie?...
CLARA *(întrerupându-l)*: Da; nevoie! zis-ai bine!
Am ajuns să am nevoie d-apărare, ca oricine!
Eu, ce-am împărțit cu vodă Alexandru, tatăl tău,
Cârmuirea, pentru care făurit e duhul meu;
Eu, ce port și pentru tine mândra stemă basarabă
– Grea povară, pentru care biata-ți frunte e prea slabă –
Eu, ce sunt spre mântuirea ta ș-a-ntregului norod,
Eu, de viță palatină, eu, soție de voivod,
Eu, eu, pavăza domniei, sufletul ce duce țara,
Eu, puterea, eu, stăpâna, în sfârșit, eu, doamna Clara,
Am ajuns de râsul lumii, ș-al boierilor, ș-al tău,
Înfruntată, dosădită, o batjocură, eu! eu!
VODĂ: Nu-nțeleg...
CLARA: E o rușine! Nu-nțelegi? E o rușine
S-ajung eu să cer un sprijin, fie chiar și de la tine!
Tu ești domnul, voivodul, fie; datina o vrea;
Dar, puterea, cârmuirea, eu le țin în mâna mea.
VODĂ: Cine ți-o tăgăduiește?
CLARA: Cine? Cine? Zău, mă mir!
Sfatul tău: Miked acuma, altă dată Dragomir.
Oropsitu-l-ai pe-acela că voia război cu craiu,
Dar adusu-l-ai pe-acesta înapoi, cu tot alaiul,
Și-acum el îmi e-mpotrivă: orce fac, ce chibzuiesc,
El desface și preschimbă parcă nu mai cârmuiesc.
Ce-am ajuns! Să stau la vorbă cu Miked!... Miked!
VODĂ *(care a cătat pe sub gene la Grue)*:
E banul Severinului...
CLARA: Ce-mi pasă! Clara-doamna-s eu!

VODĂ: Sărmanul!
Ce-a făcut?
CLARA: Ce? Nu mai ține seamă de porunca mea.
Cum! Să-i poruncesc un lucru, însămi eu, și să nu vrea
Să m-asculte, el?
VODĂ: Ce lucru?
CLARA: Orce lucru! Ce-are-a face?
VODĂ: Dar anume?
CLARA *(așezându-se pe jețul din dreapta)*:
Azi, de pildă, poruncit-am – c-așa-mi place –
Să s-arunce-n lanțuri Groza, Manea, Vlad, acei boieri
Ce s-au încercat pe Pala să-l ucidă-n codru, ieri.
Și ce aflu? Că, departe de poruncile primite,
Banul sprijină el însuși uneltirile urzite
Împotriva mea, și-a papii, și-a lui Lațcu, ba și-a ta,
De chiar ucigașii-aceia, cărora, cred eu, le-ar sta
Mult mai bine, de e vorba codrul verde să le placă,
Să-și anine-n el nădejdea, legănați de câte-o cracă.
VODĂ: Oh! prea mare-ar fi pedeapsa pentru lucru-așa de mic.
Au avut de gând, așa e; dar n-au făptuit nimic.
CLARA: Când nesocotirea sapă scaunul, oblăduirea,
Vinovate-s, deopotrivă, gândul și înfăptuirea.
Nu-nțelegi așa domnia, dar așa o-nțeleg eu,
E de-ajuns. Și văd, de-altminteri, că Miked, din sfatul tău
Mi-a disprețuit porunca – nu tăgădui – văd bine.
Dar mai am alt sprijin, Vlade, dacă nu te am pe tine:
Kaliany-mi ține parte și, cu călăreții lui,
Vrerea mea mi-o voi impune împotriva orșicui!...
Și te plâng, sărmane vodă, dacă,-n loc de-o aliată,
Vrei să vezi în Clara-doamna o stăpână nendurată!
VODĂ *(care e cât pe-aci să izbucnească, vede gestul potolitor al lui Grue și stăpânindu-se)*:
Că te vreau pe veci stăpână,-naltă doamnă, tot nu știi?
Sunt mai vârstnic decât tine, totuși mumă vreau să-mi fii.
Ce m-aș face eu, sărmanul, de nu te-aș avea pe tine.
Să mă luminezi în cale-mi – cu vederile-ți senine;
Să duci grija cârmuirii și să porți pe fruntea ta
Sarcina coroanei mele, ce nu pot , nu pot purta!

Dacă sunt voivodul țării după datina străbună,
Dacă dânsa, cu de-a sila, cu-a ei falǎ mă-ncunună,
Dacă am vreun drept anume ce de dânsa mi-este dat,
Nu le țin asupra-mi, mamă, falǎ, drept și voivodat,
Decât numai ca o slugă a puterii domnitoare,
Decât pentru-a ți-le-așterne ție, ție, la picioare.

(Se îngenunche lângă jețul Clarei.)

CLARA: Te voi crede cu-o dovadă: vreau să fie pedepsiți
Toți acei netrebnici; mâine, vreau să fie oropsiți.
VODĂ *(înjghebând un plan ca să nu execute voințele Clarei)*:
Toți?
CLARA: Da, toți.
VODĂ: Dar numai Groza Moldoveanul e de vină.
CLARA: Toți cu Groza și-au dat mâna, toți lui Groza
i se-nchină;
Toți sunt vinovați.
VODĂ *(sculându-se)*: Așa e, toți sunt vinovați... Câți sunt?
CLARA: Douăzeci, treizeci.
VODĂ *(ca vorbindu-și singur)*: Ah! drace!... prea mulți.
CLARA: Nu e un cuvânt:
Kaliany ne dă sașii lui, ce fac cât două sute...
VODĂ: Da... Dar și treizeci de neamuri credincioase, prefăcute
În dușmani de moarte...
CLARA *(cu nepăsare)*: Ș-apoi!
VODĂ *(ca după chibzuire)*: Mamă, uite ce zic eu:
Să lovim azi numai capul; ceata, fără capul său,
Se va-mprăștia, și-n urmă, i-om lovi pe toți, de-a rândul,
Astăzi unul, mâine altul, fără să le vie gândul
Să s-adune, să răscoale...
CLARA *(sculându-se și mergând spre ușă)*:
Da, acest cuvânt e bun:
Fie dar, și de-astă dată.
VODĂ: Unde mergi?
CLARA: Mă duc să-i spun
Solului cum să purceadă.
VODĂ *(grabnic)*: Nu, nu! Lasă-mă pe mine.
Mi-ai cerut dovadă, mamă, vreau s-o dau cum se cuvine.

Vreau să știe toată curtea – astfel cred eu nemerit –
Că de sunt voivod, sunt totuși robul tău – și rob smerit,
Că oricine-n tine zvârlă cu dosadă și ocară
Mă lovește și pe mine, și cu mine-ntreaga țară;
Și de-un sprijin de-ai nevoie tu, că nu-l vei cere-orcui!
Căci e dreptul meu acesta și că nu-l dau nimănui.
Aibi încredere. La urma urmei, Kaliany poate...

CLARA *(cu glas blajin și ademenitor)*:
Fie... Ș-apoi nu se cade să-i tot cerem câte toate;
De când e la curtea noastră, tot mereu l-am supărat:
Cereri! Cereri!

VODĂ: Cari cereri?

CLARA: Multe... Nu l-am fost rugat
Să ne capete – de pildă – de la craiul său izbava
Celor zălogiți?

VODĂ *(cătând la Grue)*: Așa e!

CLARA: Cred că solul căpăta-va
Să nu-i dezrobească craiul. Dacă vrei, voi căuta
Să se facă cât de iute.

VODĂ: Dacă vreau?

CLARA: Stă-n mâna ta.

VODĂ: Cum așa?

CLARA: Cum? Foarte lesne: dă și tu, cum ceri întruna.

VODĂ: Ce să dau?

CLARA: Din câte cere Ludovic, măcar dă-i una.

VODĂ *(prefăcut)*: Una? Da-le-i-aș pe toate dacă s-ar milostivi,
Pe Cristina și pe soțul ei, în sfârșit, a-i izbăvi!
Fă tu toate cum e bine, mamă, că ne-apucă toamna.
Vrei?

UN COPIL DE CASĂ *(din fund)*:
Baronul Kaliany spune că-l așteaptă doamna.

VODĂ *(voind să se retragă)*: Mamă, eu...

CLARA: Ba nu. Baronul vine foarte bine, zău.

(Către copil, care iese după ce se-nchină:)

Să poftească.

(Către vodă:)

Îți va spune el ce vrea stăpânul său.

SCENA III

Aceiaşi, Kaliany în armură

KALIANY *(din fund)*: Doamnă, ceata mea e gata.
CLARA *(ieşindu-i înainte şi aducându-l în scenă)*:
Nu mai e de trebuinţă.
Vodă vrea să pedepsească însuşi.
KALIANY *(privind cu dispreţ la vodă)*: Nu e cu putinţă.
VODĂ *(stăpânindu-se şi apropiindu-se de el, măgulitor)*:
Oh! ce strălucite zale! ce coif mândru! ce pieptar
Minunat Bătut cu aur! Dar ce brâu! Ah!... brâu-i rar!
O mătase...
KALIANY *(măgulit)*: E netoarsă; numai trasă-n jurubiţe
Şi ţesută cu beteală de argint în patru iţe.
VODĂ: De minune!
CLARA *(schimbând vorba; către Kaliany)*:
Vodă tocmai îmi spunea, când ai intrat,
Că s-ar învoi la toate dacă craiul împărat
Ne-ar înapoia copiii; ceară preţul cât de mare.

(Către vodă:)

Nu-i aşa?
VODĂ *(strâns cu uşa)*: Da, da...
CLARA: Ce cere craiul drept răscumpărare?
Să-i dai voie să clădească un castel la Severin;
Şi-mpotriva-i să nu sprijini pe... voivodul din Vidin.
VODĂ: Vrei pe Straşimir, pe soţul sorii mele, fiicei tale,
Să nu-l sprijin?
CLARA: Nu, fireşte.
KALIANY: Fiecare cu-ale sale.
Straşimir e robul nostru, pentru că s-a răsculat
Împotriva noastră. Iacă. Nu fiindcă e cumnat
Cu măria-ta. Dar, astăzi, libertatea şi Vidinul
Vrei să i le dai; prea bine, noi îţi cerem Severinul.
E un schimb.
CLARA: Un schimb, fireşte.
VODĂ: Da, un schimb, atâta tot.
KALIANY: Dă hrisovul şi... sunt liberi.

VODĂ *(zărind o ușă de scăpare)*: Bine zici!... Dar, vezi, nu pot
Să-l dau singur... e și sfatul... trebuie întăritură.
KALIANY: Călăreții mei sunt gata! și le șade bine-armura.
VODĂ: Ai dreptate!... Adun sfatul.
KALIANY: Și vom isçăli?...
VODĂ: Când vrei!
KAIANY: Astăzi?
VODĂ: Nu. Nici azi, nici mâine...

(Privind la Grue:)

Peste două zile, trei.

(Către doamna, amintind chibzuiala dintre ei:)

Am de lucru azi...
KALIANY *(care știe de ce e vorba)*: Așa e!
VODĂ *(sărutând mâna doamnei, apoi către Kaliany)*: Mamă...
Da, da, peste două zile, trei...

(Vodă iese prin stânga, sprijinindu-se pe Grue și zâmbind îndoielnic.)

SCENA IV

Clara-doamna, Kaliany

CLARA: De-acum, Vlaicu ni s-a dat, pe viață, nouă.
KALIANY: Despre mine, Severinul, în sfârșit, l-am dobândit.
Dar smerenia lui vodă m-a mirat.
CLARA: E osândit,
Neavând în sine duhul ce prevede și ce mână,
De-alții pururea să fie, ca orbeții, dus de mână.
KALIANY: Împotrivă-ne aceia pân-acuma l-au condus.
CLARA: Însă nu-l vor mai conduce.
KALIANY: Cred și eu. Dar ei l-au pus,
Doamnă, până una-alta, să dea mâna de-ncuscrire
– Deci, de-o alianță strâmtă-ntemeiată pe-nrudire –
Cu voivodul Simon Stareț.
CLARA: Simon Stareț! Ce fel! Cum?
Cine-a născocit aceasta?

KALIANY: Îți spun, doamnă, că-i pe drum
O solie de kralul Simon Stareț ca să ceară
De soție pe domnița Anca.
CLARA: Fiica mea?
KALIANY: Aseară,
Am primit înștiințare că din Niș a și pornit
Dinadinsul sol de kraul Simon împuternicit.
CLARA: Oh!... Și crezi să aibă vodă cunoștință?...
KALIANY: Nu știu bine!
Dar de-acestea să se facă fără știrea lui, nu-mi vine,
Zău, a crede.
CLARA: Ai dreptate!... Oh! dar dacă m-a-nșelat
Vlaicu, Vlaicu, într-atâta, ca singur el să fi luat,
Și-n ascuns, așa măsură, de-așa mare greutate,
Care leagă neamul nostru, care leagă două state...
De se pune-n curmezișul drumului ce eu urmez,
Îl, îl... Nu știu!... sunt în stare să-l... Oh! Oh! Dar aiurez!
El?... N-ar îndrăzni! Ah! Bietul om... n-ar îndrăzni!
KALIANY: Solia, totuși, a pornit.
CLARA: Dar fără știrea lui. Fățărnicia
Prea i-ar fi grozav de-adâncă și de el m-aș îngrozi,
Dacă-n stare-ar fi de-acestea, neclipind, a ne urzi.
Nu e cu putință, nu e!
KALIANY: Poate n-are știre... dară...
Stareț cere pe domnița.
CLARA: De-asta nu mă tem. S-o ceară
Cât o vrea. Am eu mijlocul care va zădărnici
Toată uneltirea.

(Chemând către dreapta:)

Pala! *(Către Kaliany)*: Vei vedea.

(Către Pala, care a intrat din dreapta:)

Să chemi aci
Pe domnița Anca.

(Pala iese. Către Kaliany:)

Fiica mea e fiica mea. Va face
Ce voi zice. Tu... dă drumul cetei tale. Fii pe pace;
Dacă Vlaicu-nnoadă firul, mă pricep eu să-l deznod.
Vino mai târziu, când curtea se primeşte de voivod.

(Kaliany se închină şi iese prin fund.)

SCENA V

Clara-doamna, domniţa Anca

CLARA *(singură)*:
Ah! de-i vorba pe trădare, Vlaicule, ia bine seamă:
Eşti bărbat şi sunt femeie!...
ANCA *(intrând din dreapta, îngrijorată)*:
Pus-ai să mă cheme, mamă?
CLARA *(aşezându-se pe jeţul din stânga)*:
Da, mezina mea iubită. Vino-ncoa să te sărut.
Şezi-aci...

(Anca, liniştindu-se, se aşează pe o pernă la genunchii ei.)

O! niciodată Anca mea nu mi-a părut
Mai învoaltă, mai frumoasă, mai gingaşă, mai zglobie
Decât azi... De ochii-ţi galeşi – ca de zarea conabie
Zorile de zile bune dezbărându-se de-abis –
Tainic, şi s-anină gândul legănând în el un vis...
Nu-ţi abate ochii; taine ce-mi ascunzi e prea uşoară:
Visul fraged ce se scaldă-ntr-o privire de fecioară
E a vieţii îmboldire, e avântul către zbor
Al orcărui suflet tânăr tresărind de-ntâiul dor.
Nu-i aşa, copilă?
ANCA *(iarăşi îngrijorată)*: Mamă...
CLARA: Te roşeşti? Nu, nu!... Zâmbeşte
Mamei tale care ştie că iubeşti.
ANCA *(speriată)*: Oh! nu!
CLARA *(ademenitoare)*: Iubeşte,
Dacă inima ţi-o cere, Anca mea. Iubirea ta

Este dreptul tinereții; și nu eu aș căuta
Nici să-mpiedic primăvara să dea florii înflorirea,
Nici să-mpiedic tinerețea să dea inimii iubirea.

ANCA *(fericită)*: Dragă mamă!

CLARA: Da, iubește, dă-ți iubirii sânul tău,
Ți-ai ales un mire vrednic de-al tău suflet și de-al meu.

ANCA: Mamă! mamă! știi?

CLARA: Da, toate. Vezi, mi-ar fi părut mai bine
Așa veste să n-o aflu decât numai de la tine.
Și-o încredere mai mare să te văd că mi-o păstrezi;
Dar, așa mă-nveselește – și mai mult chiar decât crezi,
Anco – că iubești pe Mircea, încât uit, de bucurie,
Că nu te-ai gândit iubirea-ți, mai întâi, să mi-o spui mie.

ANCA: Iartă-mă, măicuță dragă, iartă-mă! Noi, ne temeam
Să nu vrei...

CLARA *(ademenitoare)*:
De ce?... Ancuțo, doar pe tine te mai am
Să-mi alini mâhnirea vieții prăvălind spre bătrânețe...
Voi, să stați aci cu mine; calda voastră tinerețe
Sufletul să mi-l dogoare. Vrei?

ANCA *(dezmierdând-o)*: Oh! cât de bună ești!
Cât te vom iubi, cu Mircea, mamă!

CLARA: Bine: tu-l iubești,
Dar el, te iubește?

ANCA: Mircea? Oh! decât orce pe lume!
Decât scaun și coroană, decât slavă și renume,
Tot mai mult...

CLARA *(mulțumită și rămânând pe gânduri)*: Prea bine.

ANCA *(după o tăcere)*: Mamă!... e la ușă...

CLARA *(nepricepând îndată)*: Cine? Da?

ANCA: E-ngrijat... nu știe...

CLARA *(zâmbind)*: Cheamă-l.

ANCA *(sărindu-i de gât)*: Oh! cât te vom dezmierda!

(Ea aleargă la ușa din dreapta, o deschide și cheamă:)

Vino: mama ne unește.

SCENA VI

Aceiaşi, Mircea

MIRCEA *(intră repede şi îmbrăţişează pe Anca)*: Anco!

(apoi aleargă la doamna Clara şi i se închină:)

Doamnă!... oh! nu: mamă!
CLARA *(sărutându-l pe frunte)*:
Mamă, da, copile dragă. Când iubirea ta mă cheamă,
Mamă vreau să-ţi fiu. Aseară, fost-ai vrednic Basarab
Ţinând piept celor puternici, ţinând parte celui slab.
Mi-ai plăcut întotdeauna, deşi, însă, câteodată,
Mi-ai părut uşor la suflet şi de-o fire cam ciudată,
Prea nepăsător de toate, prea pornit pe desfătări,
Şi nesocotind menirea ce dau eu acestei ţări.
Dar, eşti tânăr, nalt la suflet şi ţi-e inima cinstită.
Cu-nsuşiri de-acestea, viaţa poţi s-o afli fericită
Şi măreaţă chiar, cu vremea, călăuză de mă iei.
Deci, iubiţi-vă, voi; restul mă priveşte, dragii mei.

(Îi sărută pe amândoi şi iese prin dreapta, întovărăşită de ei până la uşă.)

SCENA VII

Mircea, Anca

MIRCEA: Anca mea!
ANCA: De-acum, iubite, sunt a ta.
MIRCEA: E cu putinţă?
E nevrednică de tine păcătoasa mea credinţă.
ANCA: Pentru ce?
MIRCEA: Oh! simt nevoia să ţi-o fi mărturisit,
Ţie, vina ce-astă noapte duhul mi l-a ispitit:
Te iubesc, o ştii, Ancuţo; fără margini mi-e iubirea.
Acest simţimânt îmi umple, îmi pătrunde toată firea
Şi n-aş fi crezut, vreodată, să mai aibă pieptul meu
Loc de vreo simţire nouă fiind plin de dorul tău!

Dar, aseară, când sub ochii-mi se făcu să licărească
Vrăjile coroanei – culmea pentru-o frunte omenească –
Mi-a pierit vederea, judecata mi s-a-ntunecat:
O ispită, vai! Ancuțo, sufletul mi l-a mușcat:
Mi-am uitat iubirea, te-am uitat pe tine, da, pe tine,
Și-am făcut alt vis!... O clipă! doar o clipă!... Mi-e rușine
De-acea clipă!...

ANCA: Oh! nu, Mirceo! Visul tău a fost măreț
Când ai prețuit iubirea pe-un așa de mare preț.
De n-ai dat-o-n astă-noapte pentru scaun și coroană,
Mie vii să-mi ceri iertare?... ție, eu să-ți fac dojană?
Nu! nu! De e vină-acilea și de va să fii iertat,
E de slava ta, de care pentru-amor te-ai lepădat...
Și, de-ai fi tu, Basarabe, azi să simți aci rușine
E că mai presus de slavă, Mirceo, tu m-ai pus pe mine.

MIRCEA: Anco! Anco!

ANCA: Da, iubite; mult mai mult azi te iubesc,
De tot prețul jertfei tale cată să te răsplătesc.

MIRCEA: Oh! oh! farmec al iubirii, vrajă plină de lumină,
Ce fac dintr-un rău un bine, și o slavă dintr-o vină!

(Ei stau un moment strâns îmbrățișați în tăcere. Dar ușa din fund se deschide.)

UN COPIL DE CASĂ *(anunțând)*: Curtea.

(Mircea și Anca se despart ca din vis și se duc spre pridvor.)

SCENA VIII

(Intră c u r t e a. Boierii sunt în straie bogate și nearmați. Ei formează grupuri, se închină unii la alții, își dau mâna și par bucuroși a-și împărtăși o știre. Mai la urmă intră G r o z a cu V l a d și ceilalți. Mai apoi, C o s t e a și fiii săi. Un boier, zărind pe Groza, se înaintează repede spre el, urmat de alții.)

ÎNTÂIUL BOIER: Ah! jupâne Grozo, din adânc te fericesc
De-nvoiala dobândită de la vodă; și, doresc
Să mă numeri și pe mine în oștirea boierească
Ce, sub Costea, la Moldova, duce legea strămoșească.
Am arcași treizeci și ghioage și mai multe.

AL 2-LEA BOIER. Ceata mea
E călare, poartă suliți, și, de lente de curea
Însolzite-n fier și-aramă, buzdugane năstrugite
Cu mâner de corn.
AL 3-LEA BOIER: Jupâne, eu îți dau securi călite
Doar în apă nenceputǎ, apă vie de izvor;
Nu e pavăză să nu se sfarme sub ciocnirea lor
Când flăcăii mei le-aruncă, hăulind!
UN BOIER BĂTRÂN: Eu, zece care
Cu opt junci – hrăniți în pajiști, buni de jug și de mâncare –
Și-ncărcate toate zece cu mălai[1] și grâu bătrân.
De n-ar fi înghețat-o vârsta, ți-aș da inima din sân.

(Groza dă mâna cu ei, rând pe rând, mulțumindu-le. Intrând Costea, toți îl înconjoară, îl fericesc etc. Ei formează un grup către fund. În acest timp intră, din dreapta, Clara-doamna, Kaliany, Pala, jupânese etc.)

UN COPIL DE CASĂ *(anunțând)*: Doamna Clara.

(Curtea se închină, dar boierii din grupul lui Costea aruncă priviri de ură asupra noilor veniți.)

KALIANY *(intrând cu doamna)*: Vodă pune temei mare pe-ncuscrirea sa cu Stareț.
CLARA *(arătându-i pe Mircea, care face cu Anca un grup pe pridvor):*
Uite colo. Ca să dărâm clădirea
Ce-o zidește un fățarnic pe-un atât de-adânc temei,
E de-ajuns să se înțeleagă două inimi de femei,
Anca și cu mine: dânsa cu iubirea, eu cu ura,
Și clădirea și temeiul se rostogolesc de-a dura.
Ce-ai de zis?
KALIANY: E de minune.
CLARA *(așezându-se pe jețul din dreapta):* Ah! de-ncearcă vodă Vlad
Împotrivă-mi să ridice ziduri, zidurile cad;

---

[1] Pe atunci, *meiul* se numea mălai (n.a.)

Și, sub pietrele și colbul din clădirile surpate,
S-or afla, cândva, voivodul și coroana, sfărâmate.

(O scurtă tăcere ca de așteptare. Se deschide ușa din stânga.)

UN COPIL DE CASĂ *(de la ușa din stânga)*: Vodă.

(Intră vodă urmat de Miked și de toți marii dregători.)

VODĂ: Bun venit cu toții!

(Curtea se închină. Vodă merge la jețul unde șade Clara-doamna și îi sărută mâna.)

CLARA: Fiul meu...
VODĂ *(după ce s-a așezat pe jețul din stânga, către curte, voind să dea impresia că nu se ocupă de politica externă)*:
Aflu, dragi boieri, că iestimp a dat bunul Dumnezeu
An mănos în țara noastră; că pătulele sunt pline
De bucate; că-n podgorii, viile se-arată-n bine;
Că,-n sfârșit, livezi și lanuri – din senin cum și din plug –
Slavă Domnului, sunt toate bucurie și belșug.
Așa spune Grue.
CLARA *(atacând)*: Dacă țara e pe veselie,
Dă prilej și curții tale astăzi veselă să fie.
VODĂ: Bucuros.
CLARA: Domnița Anca, fiica mea și sora ta
Preaiubită, este-acum în vârstă de-a se mărita,
Și, de vrei să fie astăzi zi de mare mulțumire,
Îi vom da domniței Anca pe alesul ei de mire...

(Schimbând tonul:)

Te uimești?
VODĂ *(surprins)*: He!... da... desigur... Doamne! cum n-aș fi uimit?
Așa știre... dată astfel... în vileag...
CLARA *(căutând să forțeze mâna lui vodă)*: Fii liniștit.
De n-ar fi ales copila mire vrednic de-o domniță,
Lăstar mândru ce răsare din chiar mândra voastră viță,
Și de nu ne-ar fi el nouă cum îi e și dânșii drag,

N-aş fi dat eu, Clara-doamna, aşa ştire... în vileag.

(Încet către Kaliany, care stă la stânga jețului ei:)

Oh! aveai dreptate: vezi-l cât e de uimit.

(Către vodă, cu insistență:)

Ei bine,
Nu mă-ntrebi pe cine-ales-a fiica mea?
VODĂ *(în silă):* Ba da. Pe cine?
CLARA *(arătând pe Mircea, care s-a înaintat)*: Iată-l.
VODĂ: Mircea?!
CLARA: Da, el însuşi! El, viteazul tău nepot,
Căruia cu drag i-aş zice fiul meu.
VODĂ *(aparte)*: Vai! Vai! De-un ciot
Să se poticnească, Doamne, viitorul țării!
ANCA *(care a venit în dreapta jețului mamei sale)*:
Mamă, de ce tace vodă?
CLARA *(tare și cu intenție)*: Vodă tace că, de bună seamă,
N-are nici o-mpotrivire la căsătoria ta.

(Către vodă, insistând.)

Nu-i aşa?
VODĂ *(încolțit)*: Ba... chiar aşa e... Totuşi, muma va ierta
Dacă fratele, ce-n suflet e cuprins de bucurie,
Vrea să ceară de la vodă, pentru-aşa căsătorie,
O părere chibzuită.
CLARA *(izbucnind)*: Dar ce ai de chibzuit!?
Mircea pe-Anca o iubeşte și de ea el e iubit;
El e Basarb ca tine: ce mai vrei?
VODĂ: E cinste mare
Ce râvneşte el. N-ajunge să gonească de-a călare
Cerbul, lupul sau mistrețul, sau să săgeteze-n zbor
Vulturul, sau să-ncolțească urşii-n vizuina lor;

(Mircea face un pas, vodă cuvântează către el:)

Nici n-ajunge, când vrăjmaşul pune ochii pe moşie,
Să-ncingi paloşul pe zale și să lupți cu bărbăție;
Nu, n-ajung acestea toate ca să fii, vreodată,-n drept
Să ridici până la dânsa dorul tânăr ce-ai în pept;

Anca nu e numai sora mea și fiica doamnei Clara;
E a țării, și pe dânsa n-o mărită decât țara;
Numai țara va alege Anchii ginerele ei;
Și-l vrea domn! Fii domn tu, însuți, soțul ei să fii de vrei.

ANCA *(îndurerată)*: Mamă! Mamă!

CLARA *(încet)*: Kaliany, vezi-l cum se dezvelește!

MIRCEA *(care, cătând în juru-i, a aflat îmbărbătare în ochii tovarășilor săi; către vodă)*:
Dacă țara, muma Anchii ce prin gura ta vorbește,
Vrea pe fruntea mea de mire o coroană ca a ta,
O voi dobândi, ca Anca să-mi ajute-a o purta.
Mă-mboldeai adese-n vremuri să vreau slavă și mărire;
Eu nu le voiam, că-n mine nu-ncăpea decât iubire.
Dar iubirea – ce visasem într-al fericirii somn –
E prea sus de mine? Fie: pentru ea m-oi face domn.
Costea, Groza, Vlad, Algiu, mândră ceată boierească,
Mă mai vreți în capul vostru?

BOIERII *(cari l-au înconjurat pe Mircea)*:
Să trăiască! Să trăiască! Mircea-vodă!

VODĂ *(uimit)*: Mircea-vodă?

GROZA *(către vodă)*: Da! Pristana ce ne-ai dat
Dă Moldovei domn pe Mircea și lui Mircea voivodat.

CLARA *(uimită, și ea, către Kaliany)*: Cum? Ce zici?

BOIERII: Să trăiască Mircea-vodă!

KALIANY *(semeț)*: Ce trădare!

CLARA: Le dăduse și pristană, Kaliany!

KALIANY *(pășind înainte)*: Prin urmare,
Vlaicu Basarab-voivodul – ce-alianță a jurat
Cu voivodul din Moldova și slăvitul împărat
Ludovic, *stăpânul nostru* – azi, pe față îi trădează,
Și, la curtea sa din Argeș, pe rebeli îi înarmează?

VODĂ *(aparte)*: Oh! trei zile!

KALIANY: Să se știe!

(Boierii, cari au ascultat întâi, cu surprindere, cuvintele lui Kaliany, încep a murmura și privesc solul cu amenințare. Dar, la glasul lui vodă, surprinderea și amenințarea se schimbă în uimire, apoi într-o deznădăjduire adâncă.)

VODĂ *(prefăcut, ca ieșind dintr-un vis)*:
Ce-auzii?... Ce vor?... Ce spun?
Mi s-a turburat auzul? Sau visez? Or sunt nebun?
Mă-nșelai sau zisu-mi-s-a c-aş fi pristănit izodul
Cu menire să răstoarne la Moldova pe voivodul
Laţcu, bunul meu-prieten? Cum că – însumi eu – am dat
O asemenea învoială? Cum că, deci, eu am trădat?
Şi aceasta mi se spune chiar în faţă! Ce-ndrăzneală!
Cine-a zis c-am dat eu, vodă, o asemenea-nvoială?
Cine? Vreau să ştiu.
GROZA: Măria-ta...
VODĂ *(prefăcut și executându-și planul)*:
Tu, Grozo? Cine! Tu?
Dar de unde născocirea-aceasta? Cum îți abătu
Să te-ntreci – cu mine faţă – să strecori aşa minciună?
GROZA: Doamne...
VODĂ *(idem)*: Ca rostită astfel lumea să ţi-o ia de bună
Şi să crează că-n izodul – ce sub mână-l unelteai –
Însuşi pe voivodul ţării de tovarăş îl aveai.
Astfel că, primit la curte de miloasa-mi îndurare,
Mă făceai încet cu-ncetul o unealtă de trădare!
Oh! ce viclenie!
GROZA: Doamne...
VODĂ *(idem)*: Taci, îţi spun că ai minţit
Când ai zis că vreo pristană ție eu ți-am slobozit.
GROZA: Dar n-am zis că chiar din gura însăşi a măriei-tale...
VODĂ *(idem)*: Ah! dai îndărăt acuma? Încolţit, găseşti cu cale
S-arunci vina ta pe altul?...
GROZA: Doamne...
VODĂ *(idem)*: Dar nu vreau să ştiu.
Nu-i scăpare-n mişelie; eşti de vină şi te ţiu.
Pârcălabe, strejuieşte-l! Vreau de obşte să se vadă
Cum Vlad Basarab-voivodul pedepseşte o dosadă.
Du-l în temniţa din culă ce, prin uşa de stejar,
Dă-n odaia mea. Acolo îi voi fi chiar eu strejar.

(Groza, însoțit de pârcălab și înconjurat de streji, iese prin stânga. Vodă urmează către Mircea și ceilalți, idem:)

Iară tu și voi, tovarăși ai dosadei făptuite,
Și tovarăși mai cu seamă în zavistii ticluite,
Împotriva unui vodă mie aliat cinstit,
Ar fi drept de Moldoveanul să nu vă fi despărțit,
Ca, precum porneați cu dânsul uneltirile rebele,
Să purtați tot împreună, astăzi, lanțurile mele.
Dar din ruga doamnei noastre – sufletul îi e prea bun –
Uit și iert! Ca fiu cucernic, dar, se cade să v-o spun,
Nu ca domn.

(El privește toată curtea, de jur împrejurul său, apoi pășește cu smerenie către Clara-doamna:)

De-acuma, doamnă, spune, ți-este potolită
Supărarea? și de fiul tău smerit ești mulțumită?

CLARA *(cu o ironie pe care n-o poate stăpâni)*:
Te-ai ținut de vorbă, Vlade; ești bun fiu.

(Vodă îi sărută mâna și pornește spre stânga.)

VODĂ: Boierii mei, pace vouă!

(Către Miked:)

Vino, bane.

(Miked s-apropie de el, mirat; dar vodă îi zâmbește prietenos. Apoi, pe când curtea se închină, el iese sprijinit pe Miked și urmat de marii dregători, și zice, ca aparte, dar și pentru Miked:)

Oh! trei zile! Încă trei!

(Cum a ieșit vodă, o mișcare ca de ușurare se face printre curteni. Anca, pe care o-năbușa plânsul, se aruncă la sânul mamei sale.)

ANCA: Mamă!...
CLARA *(dezmierdând-o)*: Anca mea, n-ai grijă de nimica.

(După ce Anca a ieșit prin dreapta:)

Kaliany,
Vino să croim de lucru șarpelui de Vlad.

(Iese cu Kaliany tot prin dreapta. Curtenii încep a porni spre fund, lăsând locului grupul lui Mircea, abătut și încremenit.)

ÎNTÂIUL BOIER *(privind acel grup)*: Sărmanii!
Într-o clipă se dărâmă, ca din trăsnet, visul lor!
AL 2-LEA BOIER: Ce vis mândru!
UN BOIER BĂTRÂN: Niciodată n-a fost astfel vodă.
ÎNTÂIUL BOIER: Mor
De necaz că sfatul doamnei iarăşi l-a răpus.
UN BOIER BĂTRÂN: He! vere,
Vai de omul ce zăbunul şi-l împarte cu-o muiere!

(Curtenii ies cu toţii. Grupul lui Mircea a rămas neclintit.)

SCENA IX

(Rămaşi singuri, conjuraţii se întreabă din ochi. După o tăcere:)

NICODIM *(încet)*: Vodă Vlad trădează legea.
MANEA *(idem)*: Neamul!
VLAD *(idem)*: Ţara!
ALGIU *(idem)*: Şi-a pierdut dreptul la credinţa noastră.
VLAD *(idem)*: El pe Groza l-a vândut papistaşilor.
NICODIM *(idem)*: Şi, mâine, asculta-vom, cu de-a sila:
«Io, Vlad sin Alexandru, voivod şi domn cu mila...»
MIRCEA *(întrerupându-l, tot încet)*:
Jurământul ce-mpotriva Laţcului, ieri, l-aţi jurat,
Îl veţi ţine şi-mpotriva Vlaicului?
TOŢI *(afară de Costea şi cu glas înăbuşit)*: Neînduplecat!
MIRCEA *(idem)*: Haidem dar.
COSTEA *(oprindu-i şi idem)*:
Oh! nu, prieteni. Ieri juram o războire
Sfântă; iar ce faceţi, astăzi, e cumplită răzvrătire...
MIRCEA *(întrerupându-l, idem)*: Am jurat.

(Către ceilalţi:)

Veniţi la mine, astă-seară.
BOIERII *(idem, afară de Costea)*: Vom veni!
MIRCEA *(idem)*: Pe diseară.

COSTEA *(idem)*: Mirceo!

(Mircea îi răspunde printr-un gest hotărât și iese prin fund, urmat de toți boierii.)

COSTEA *(încearcă zadarnic să-l înduplece, apoi, rămas singur, rostește în aparte)*:
Doamne, de-am știut îmbătrâni
În cucernicia credinței și cu sufletul pe față,
Mă ferește de-o ispită, mă-narmează cu-o povață
Să nu fiu nici lor, nici țării, nici lui vodă trădător,
Și să-i scap de-o crimă, Doamne, și, pe domn de ura lor.

(Cade cortina.)

ACTUL III

(Scena reprezintă odaia lui Mircea, în casa lui. În fund, la stânga, o fereastră adâncă în ogivă bizantină, cu pervaz în coloane de marmoră, și despărțită în două printr-o coloană. În planul al doilea pe peretele din stânga, o icoană mare cu iconostas și epitrafil mascând o ușă secretă. La dreapta, în fund, ușa odăii. În față, către stânga, un jeț, către dreapta o masă, scaune etc.)

SCENA I

Mircea, Pala

(E în apusul soarelui. Mircea șade pe un jeț, lângă masă, cu capul în mâni. Pala șade pe răzămătoarea ferestrei. El are de gât o lăută.)

PALA *(după ce a privit lung la Mircea)*: Doamne Mirceo!
MIRCEA *(fără a mișca)*: Ce?
PALA: Stăpâne, a-nserat. Cu blânda noapte,
Se strecoară-n orce suflet ale mângâierii șoapte;
Singur, sufletu-ți respinge restihnit de-amar și chin,
Roua răcoroasă-a nopții, alinarea din senin.
Vin-aci, lângă fereastră. Uite: dincolo de zare,
Unde se lovește cerul cu pământul în hotare,
Din ce-a fost o zi întreagă, mai măreț, mai lucitor.
Dintr-un soare, ce rămâne? Mohorâtul unui nor.
După-o clipă de-ntristare firea-și uită mândrul astru;
Stele mii răsar cu-ncetul, ochi ai cerului albastru.
Și spun lumii că sunt toate cum sunt aștrii, trecători:
Ce se stinge-n murgul serii renviază către zori.
Fă și tu cum face firea, întristarea ți-o curmează;
Sufletul în noi e soare: de se stinge, renviază.

MIRCEA: E rănit, al meu, de moarte. Cu-o scânteie l-au aprins
Licăriri amăgitoare, cu-o suflare mi l-au stins.
M-au urcat pe culmea slavei, într-un rai de strălucire,
Şi m-au prăbuşit în sorburi de-ntuneric şi-amăgire.
Deşteptându-mă deodată din al fericirii somn,
Au trezit în mine-o râvnă neîmpăcată: a fi domn!
A domni, a fi puternic de-o putere uimitoare;
A privi o lume-ntreagă jos, departe, sub picioare;
A fi omul fără seamăn într-o ţară şi-un popor;
A fi sufletul, şi gândul, şi voinţa tutulor;
A meni orce mărire, a porni orice ispravă;
A fi dătător de lege, şi de datini, şi de slavă;
A nu fi robit de nimeni şi pe toţi a-i stăpâni;
A voi, a putea toate, a fi totul... a domni!...
Domn! Domn! Înţelegi?... Ce groaznic muşcă râvna de mărire!...
Eram vrednic de-aşa râvnă, vrednic de aşa menire.
Oh! Cu Anca mea iubită cât am fost de fericit!
Dar mi-au luat-o, mi-au răpit-o, şi deodată-au veştejit
Floarea sufletului tânăr ce-nflorea la-al slavei soare
Şi se răcorea cu roua dragostei, sărmana floare!
Dibuind păşesc acuma de-al orbirii sorb cuprins:
Steaua dragostei şi-al slavei soare de pe cer s-au stins,
Călăuze! Călăuze!...

(El cade cu capul pe mâini, înecat de plâns)

PALA: Aibi nădejde. După ploaie
Mult mai limpede-i seninul, stelele mult mai vioaie;
Şi luceafărul, ce-acuma ţi s-ascunde sub un nor,
Poate răsări, pe cerul limpezit, mai lucitor.
Fii bărbat. Domniţa Anca te iubeşte. Cine ştie,
Dacă frământări de-acestea nu-s izvor de bucurie?
MIRCEA: Oh! de-ar fi!
PALA: Cu vremea, poate, vodă se va-ndupleca...
MIRCEA *(tresărind)*: Vodă!... Îl urăsc pe vodă ce nu ştie ridica
Pururea tăcuta-i voce, pururea smerita-i frunte

Decât către cei cucernici ce nu cată să-l înfrunte.
Îl urăsc pe vodă!... Şi, deoarece mi-a-nveninat
– Cu făţarnica-i sfidare de-a fi domn încoronat –
Cuget, inimă şi râvnă, vreau putere, vreau mărire!
Da, orcum, prin orice mijloc, prin trădări, prin răzvrătire
Vreau domnia, da, orunde; vreau coroana, pe-a orcui.
Vodă sprijinind pe Laţcu, vreau de-acum coroana lui.
PALA *(după o tăcere)*: Fie. Sunt al tău, stăpâne. Fă ce vei voi cu mine:
Ţi-s dator cu viaţa, numai ea mă va plăti de tine.

(Dă-n genunchi şi sărută mâna lui Mircea, care îi zâmbeşte dureros. Dar uşa secretă din stânga se deschide-ncet. Anca se arată, priveşte un moment în cameră, apoi se coboară în scenă.)

SCENA II

Aceiaşi, Anca

ANCA: Mircea!
MIRCEA *(tresărind)*: Anco!

(El aleargă la dânsa şi o ia în braţe. Pala se duce de se aşează iarăşi la fereastră.)

ANCA *(îmbrăţişată)*: Da, iubite, strânge-mă la piept, că sunt
Rătăcită de durere şi că groaznicul pământ
Mi-e pustiu, şi că mi-e frică, fulg uşor furat de duhuri,
Vai! să n-am de ce mă prinde, bântuită prin văzduhuri.
Dar te aflu, simt în tine reazămul obişnuit,
Şi, ca iedera, mă mlădii pe stejarul meu trăsnit.
MIRCEA: Anca mea!

(O aşează pe jeţul din stânga şi se îngenunche la picioarele ei.)

ANCA *(dezmierdându-l)*: Oh! dragă Mirceo, ne fu dat de sus cu bine
Inimile noastre pururi una pe-alta să se-aline.
Sunt a ta pe-ntotdeauna!
MIRCEA: Anca mea!

ANCA: Să ne iubim
Toată viața!
MIRCEA *(în extaz)*: Da!

(O lungă tăcere. Dar un gând străbate mintea lui Mircea.)

Dar vodă!
ANCA: Ce ne pasă!

(Mircea s-a despărțit de Anca, pornit pe gânduri. Ea se scoală, îl urmează, se alipește de el.)

Să fugim!...
Vino... Vom fugi departe, toată noaptea, orșiunde,
Până când în codrii tainici dragostea ne-o vom ascunde!...
Vino!...
MIRCEA *(aparte, luptând)*: Doamne sfinte!
ANCA: Vino, vino să fugim de-aci... Vino!
MIRCEA *(dezbărându-se de ea)*: Anco! taci!...
că mintea-ncepe-a mi se rătăci!...
Simt că se ridică-n mine nu știu ce străveche zgură;
Peste lacu-mi de iubire a plouat potop de ură:
Și vârtejul – ce chiar astăzi pe-amândoi ne-a-mpresurat –
Lacul limpede și-albastru până-n fund l-a turburat;
Simt în mine o nevoie, simt un dor de răzbunare
Împotriva-acelui suflet, fără nici-o milă, care
Mi l-a chinuit, Ancuța, mi l-a pălmuit pe-al meu.

(El cade pe jețul de lângă masă, cu capul în mâini.)

ANCA *(dezmierdându-l)*: Mirceo, uită!...
MIRCEA *(depărtând-o)*: Ah! ce-ar zice curtea, lumea, dacă eu,
Basarab, primind în față așa groaznică dosadă,
D-o cumplită zăcășeală lumii-ntregi n-aș da dovadă!...
Oh! d-ar zice că nu-s vrednic de-al meu nume, de-al
meu neam!..
Vreau o răzbunare, Anco! – cum o fi – dar o s-o am.
ANCA *(gingașă din voință)*: Cum o fi?... Iubite, uite,
răzbunarea eu ți-oi da-o:
Vodă Vlad nu-ți învoiește de soție pe-Anca? Ia-o.
Ți-e alături, te iubește, chiar în ciuda lui te vrea;

Ia-o, şi-ţi iei totodată răzbunarea ta cu ea.
Nu-i aşa?
MIRCEA: Oh! Anco! Anco!
ANCA: Lasă-ţi inima, iubite,
Să vorbească tare-n sfatul gândurilor înăsprite;
Să rostească dânsa vorba cea din urmă.
MIRCEA: Nu! Nu vreau
Sub ascuns să-mi iau soţia ce-s în drept, făţiş, s-o iau.
ANCA: Vai!
MIRCEA: M-aş învoi-ndeobşte, însumi eu, cu-aşa ruşine!
Însumi eu mi-aş face-o singur, de-aş primi să fug cu tine.
ANCA: Mirceo, vai!...
MIRCEA: Nu! nu! copilă: De-aşa scârbă m-oi ferí,
Nu te dă, de voie bună vodă?... Te voi cuceri!
Dar să fur ce-mi este dreptul, să te fur că nu-mi eşti dată!
Nu! Nu vreau. Această faptă pe-amândoi ar fi o pată.
ANCA *(îngenunchind lângă jeţ)*: Mirceo! fie-ţi milă...
MIRCEA *(zdruncinat)*: Anco, taci!...
ANCA: Oh! nu mă mai iubeşti?
MIRCEA *(luându-i mâinile şi atrăgând-o)*: Cum ai zis? Eu...
ANCA: Mi-a spus Costea; altele de-acum râvneşti!...
MIRCEA: Taci! oh! taci!... Nu căta vină într-o răzvrătire dreaptă.
ANCA: Nu mă mai iubeşti!...
MIRCEA *(lăsând-o de mâini)*: Oh! Doamne!

(El îşi ascunde capul în mâini. Anca zace plecată pe braţul jeţului şi plânge. O tăcere. Deodată, Pala, care i-a privit cu înduioşare, începe a cânta, ţinându-şi hangul pe lăută.)

PALA *(cântând)*:

Iarba rea, cum năpădeşte
Câmpul de mohor,
Câmpul tot îl otrăveşte,
Florile de mor,
Râvnă-n gheare cum apucă
Sufletul uşor,
Sufletul îl şi usucă
Recele-i fior.

(Mircea și Anca, auzind cântecul, au ridicat capetele, dar Mircea se-ntunecă și mai mult.)

ANCA *(observându-l, aparte)*: Sună, dulce viers, deșteaptă
Biata-i inimă-amorțită de prea multele dureri.

PALA *(urmând)*:

Lasă paloș, lasă zale,
Celor ce le vor;
Ia, cu mândra-ți, altă cale:
Calea codrilor.

De e soarele-n mărire,
– Soarele-arzător –
Sub sprinceana ei subțire
E o stea: amor.

(Mircea rămâne neclintit, cu capul pe brațe. Anca îl privește, palpitând de nădejde; apoi deznădăjduită.)

ANCA: Mirceo! Mirceo! n-auzi glasul dorului!...
MIRCEA *(zbuciumându-se)*: Vai! vai!

(El se luptă cu sineși; în sfârșit se hotărăște, se scoală și trece pe dinaintea Anchii, îngenuncheată lângă jeț.)

Ce ceri de la mine nu se poate, nu!

(Către Pala:)

Cântarea ți-e isteață
Dar mi-e dor de răzbunare și vreau sprijin, nu povață.

ANCA *(care s-a sculat și-și stăpânește durerea)*: Oh! rănitu-m-ai în suflet, Mirceo.

MIRCEA *(aparte, tresărind)*: Doamne!

ANCA: Dar prea mult
Te iubesc, ca-n mine glasul zăcășelii să-l ascult.
Nu. Mă duc... Rămâi cu bine...

ANCA *(mergând spre ușa secretă)*: Fie pe-a ta voie;
Anca ta-ți va da și sprijin de-i avea de el nevoie.

MIRCEA *(făcând un pas după ea, oprindu-se)*: Anca mea!

ANCA *(lângă ușă)*: Mă duc.

MIRCEA *(aruncându-se la picioarele ei)*: Ancuțo!... iartă-mă!

ANCA *(fericită)*: Oh!

(Ea se-ntoarnă către el, îl sărută pe frunte, aşteptând urmarea primului îmbold; dar el nu face nimic ca să o reţină.)

Te-am iertat... Te-am iertat... mă duc... Oh! Mirceo!

(Înăbuşind-o lacrimile, iese repede.)

SCENA III

Mircea, Pala

(Mircea, adânc mişcat, stă o clipă la-ndoială, apoi se scoală din genunchi, face un pas către uşă, ca şi cum ar urma pe Anca, însă iarăşi se-ndoieşte, se opreşte şi caută să-şi adune gândurile.)

PALA *(care-l observă)*: Cel din urmă sărutat.
MIRCEA *(trezindu-se)*: Cum!... Te-nşeli, te-nşeli. Nu. Anca
mă iubeşte, mă-nţelege,
Ştie că ne e mândria sfântă, dar cumplită lege;
Şi-Anca – crede-mă, copile – mirele nu şi-ar uita.
Crede-mă.
PALA: Te cred. Cred încă că acela ce iubeşte
Într-adevărat, iubirii sale orşice jertfeşte.
MIRCEA: Vrei să zici...
PALA: S-a stins amorul! Spun că nu o mai iubeşti
Pe domniţa Anca.
MIRCEA: Pala, aiurezi!
PALA: Oh! nu!
MIRCEA: Ba eşti
Un copil. Iubesc pe Anca cu-o mai straşnică dorinţă!
Nu mi-e dată? Voi avea-o; dar prin drept de biruinţă,
Vei vedea!

(Se aud paşi în afară.)

Ascultă... Paşii, ce se-apropie uşor,
Îmi aduc îndeplinirea necuratului meu dor;
Sunt iubiţii mei tovarăşi ce-mi vor da, dintr-o lovire,
O coroană şi pe Anca, slava mea şi-a ei iubire.

SCENA IV

Aceiași, Nicodim, Vlad, Manea, Baldovin, Român Herescu, Murgu, Aldea, Algiu

MIRCEA *(alergând înaintea lor)*: Bun sosit, iubiți prieteni.
NICODIM: Doamne Mirceo, bun găsit.

(El intră, își dau mâna cu Mircea și se coboară-n scenă.)

VLAD: Îți aducem știri urâte.
MIRCEA: Cari știri?
VLAD: Am auzit
Că,-nchinat pân' la rușine, azi, de maștera maghiară,
Vodă-n loc să se răscoale, i s-a dat mai mult pe gheară;
C-a-nvoit lui Kaliany, fără știre, fără sfat,
Să clădească cetățuie pentru unguri în Banat;
Și-n sfârșit, că, din îndemnul Clarei, s-a rostit că-i vreme
Să golească prin secure temnițele unde geme
Floarea boierimii. Groza, vai de el! cu viața-i chiar,
Poate să plătească doru-i pentru țară și altar.
MANEA: Suntem toți loviți într-însul.
NICODIM: Toți... și-ntreaga ohridime,
Legea noastră.
VLAD: Împrejurul nostru mișuie-o mulțime
De iscoade, de streji mute ce-o simțim, în orce loc,
Sfredelindu-ne din spate sufletul cu ochi de foc.
ROMÂN HERESCU: Vezi cât de puțini venirăm.
BALDOVIN: Mulți se țin închiși în casă.
ROMÂN HERESCU: Straja curții e-ndoită.
MURGU: În ogradă ei se-ndeasă
Două sutășii călare, înarmate de război.
NICODIM: Doamna stă păzind pe vodă.
VLAD: Iară solul pe-amândoi.
BALDOVIN: Răul e c-au prins de veste.
MANEA: Că ni se cunoaște gândul.
MURGU: Și că n-avem sorți de-acuma decât să ne-ajungă rândul
Să-l urmăm pe bietul Groza în uitarea vreunui beci...
VLAD: Ce călăul va deschide, călăuza pentru veci.

NICODIM: Stăm în mâna lor.
ROMÂN HERESCU: Doar fuga ne rămâne.
MANEA: Nu-i scăpare altfel.
VLAD: Ne-or suna şi ceasuri bune.
MANEA *(urmând)*: Căci pe răzbunare
Dacă-o fi pornită doamna, oh! de noi, amar şi rău.
VLAD: Da, suntem pierduţi!
MIRCEA *(uimit de ce aude, izbucnind)*: Oh! Doamne!... Şi cu ochii pe călău,
Ca cireada de tăiere, ca lăstarul de pădure,
Noi, bărbaţi, privim cum rândul ne soseşte la secure!
Ce fel? Voi, viteji de viţă, voi, boieri între boieri,
Voi, ce sufletele voastre le-mbătaţi cu slavă ieri,
Voi, ce prapurele legii vreaţi să-l înălţaţi la soare:
Ce ziceaţi că râvna voastră paloşul să v-o măsoare...
Ah! v-o spun aci, menirea cu mândria v-a-ncetat
Vouă, ce măreaţa-i ţintă de pe Groza l-aţi uitat,
Vouă, ce priviţi o fiară cum de soarta voastră-şi râde
Vouă, ieri cumetrii morţii, zăluziţi acum de-un gâde,
Căruia-n tocmeala-n care capul vi-l răscumpăraţi,
Drept zălog, ca să mai rabde, pe-al lui Groza l-aruncaţi.
NICODIM: Doamne!
VLAD: Doamne!...
MIRCEA: Ah! vă pare că mi-e vorba prea sireavă:
Nu, zău! mai puţin, desigur, decât fapta vă-i mârşavă.
NICODIM: Doamne!...
MIRCEA: Oh! lăsaţi încalte să vă spun ce-aţi făptuit,
Doar să vă roşiţi de vorbă dacă fapta v-a priit.
Da, pe Groza voi, voi singuri, morţii-l aruncaţi în pradă,
Voi loviţi menirea noastră cu ruşine şi dosadă,
Voi, nu vodă, de credinţă şi de neam v-aţi lepădat,
Voi, nu vodă, voi, nu vodă, sângele vi l-aţi trădat!
Dar nu eu!... Un glas în mine îmi şopteşte datoria
Şi-acel glas – ce nu s-aude de-orce suflet – e mândria!
Şi mândria porunceşte, celor ce-o aud cu dor,
Să privească-n faţă moartea când în joc e ţara lor.

(Doamna Clara se iveşte pe pragul uşii şi ascultă ce urmează, neobservată de nimeni, decât de Pala, căruia îi face semn să tacă.)

Ascultând acea poruncă, eu mă pun în răzvrătire
Cu voivodul cel nemernic ce ne mână la peire,
Ce – smerit, viclean, fățarnic, închinându-se orcui –
E-o primejdie de-a pururi pentru noi și țara lui.
Voi, plecați-vă dar capul și fugiți! Eu vreau prietini
Neclintiți, cum stau sub soare și sub trăsnet mândrii
cetini!
Sus mi-e fruntea-n zile line, sus și-n zile de nevoi.
Ști-voi, față de restriște, să fiu singur.
DOAMNA CLARA: Vom fi doi.

SCENA V

Aceiași, doamna Clara

NICODIM: Doamna Clara!
VLAD: Doamna Clara!
CLARA *(înaintând)*: Ce-i această turburare?
Oare-s de prisos acolo unde voi vă strângeți? Oare
Când pe noi toți ne apasă a lui vodă mână grea,
Doar primejdie v-anunță printre voi venirea mea?
VLAD: Doamnă...
CLARA: Haide, haide! Domnul Mircea vă-ndemna prea bine
Și potrivnicii lui vodă sunt tovarăși, azi, cu mine.
NICODIM: Cu măria-ta?
CLARA: Cu mine, da, cu mine! C-am jurat
Să nu las să surpe nimeni lucru mare ce-am durat:
O puternică domnie, pe mărire-ntemeiată,
Care-n viitoru-i mândru-i călăuză luminată,
Să-ndrumeze liniștitul mers al dragei noastre țări
Pururi pe-ale propășirii lungi și netede cărări,
Astăzi rodul muncii mele, fătul ce-am crescut din fașă,
Într-o clipă să-l răpuie Vlaicu, inima pizmașă?
N-oi răbda!... Nici voi, boieri ai țării, nu puteți răbda
Îndrumarea păcătoasă ce se-ncearcă țării-a da
Duhu-mpovărat de ciudă, sorbul de ticăloșie,
Vlaicu-vodă, domnul nostru din a cerului urgie.

(Văzând boierii uimiți, dar nicidecum înflăcărați de zisele sale, doamna rămâne-ncremenită.)

Ce fel? Nu răspundeți?...

VLAD *(dumerit în sfârșit)*: Doamnă...
NICODIM *(idem)*: Doamnă, ți-o mărturisim,
Nu credeam, lovind în vodă, azi alăturea să fim
Cu măria-ta, ce-n locu-i cârmuiești de-o vreme țara.
CLARA: Cum!
NICODIM: La spatele lui vodă noi vedeam pe doamna Clara.
CLARA *(aparte)*: Ah! nemernicii, mișeii!...
VLAD: Doamnă, vodă n-ar fi rău,
Dac-ar asculta de păsul țării, el și sfatul său.
CLARA *(uimită, dar reculegându-se)*: Sfatul său? Ah!
e destoinic și ne face treabă bună
Când îl sprijină pe Vlaicul în pornirea lui nebună
De-a se război-mpotriva celui mare cu cel mic,
De-a fi aliat cu sârbii și certat cu Ludovic.
NICODIM *(surprins și zărind, în sfârșit, adevărul)*: Vodă Vlaicu face-aceasta?
CLARA: Da: Pe Groza de-l jertfește
Bănuielilor ce-n Gomneh și-n Suceava-ncep a crește;
Totuși, el se dă cu Stareț și, în duhu-i fără șir,
Uită că zac robi la Gomneh fiica mea și Strașimir;
Uită că, din munți, voivodul Mikloș-hertzeg cată-n zare
Un prilej, bun, rău – ce-i pasă – din hotar să se coboare,
Ca, la rândul ei, oștirea-i, năvălind și ea la noi,
Să ne joace-aceeași horă ce-n Ardeal jucat-ați voi;
Vodă uită tot. Dar țara, îndrumată la peire,
Cată să-i curmeze calea fie chiar prin răzvrătire,
Da, da! steagul răzvrătirii îl desfășur azi și eu;
Vodă e vrăjmașul vostru, el e și vrăjmașul meu;
Toți cunoaștem păsul țării și de-aceea vă zic iarăși
Că potrivnicii lui vodă sunt cu mine azi tovarăși,
Precum eu cu ei.
NICODIM *(după o tăcere)*: Pe vodă, doamnă, nu-l învinuim
Decât doar că nu ne-ajută țara să ne-o mântuim
De străini și de catolici.
CLARA *(aparte)*: Câine! Oh! te-oi ține minte
Și pe tine. Dar... răbdare!

(Tare:)

Te-nțeleg, preasfânt părinte:
Sunt catolică, așa e, și pe față, nu pe-ascuns;
Dar străină nu sunt țării, dovedit-o-am de-ajuns;
Și i-o dovedesc și-acuma, când lui Mircea-mi dau copila.

(Apăsând pe cuvinte:)

Ce... după-un străin vrea Vlaicu s-o mărite cu d-a sila.
MIRCEA: Ce? ce-ai zis?
CLARA: Am zis că Vlaicu vrea să dea după-un străin
Pe domnița Anca.
MIRCEA *(aparte)*: Doamne! Teasul e de-acuma plin.
VLAD: Doamnă, știrea-aceasta poate să nu fie...
CLARA: Dovedită?
Ba e lucru sigur. Anca e de mult făgăduită Craiului sârbesc.
VLAD *(buimăcit)*: Lui Stareț?
CLARA: Da! și, credeți ce vă spui,
Vlad le-a chibzuit pe toate fără știrea nimănui.
Zilele-astea, mâine poate, e-așteptată o solie
Care pe-Anca o va cere pentru Stareț de soție.
MIRCEA: Zici că mâine?...
CLARA: Chiar și mâine. Trebuie să fi trecut
Dunărea de ieri solia.

(Boierii se înțeleg din ochi, înțeleg în sfârșit, dar par nedumeriți.)

MIRCEA: Oh!... Dar ce e de făcut!...
CLARA: Ce e de făcut? O, Doamne! Mai nimic. Ce-ntrebare!
Mai nimica, zău! Ca dânșii, să te-arăți că ai răbdare;
Și, căzând adânc pe gânduri, să respingi și tu, ca ei.
Sprijinul ce ți-l trimite Anca prin chiar muma ei.
Ce să faci? Ca dânșii, rabdă să vă piarză, Vlad moșia!
Ce să faci? Ca dânșii, uită-ți numele și vitejia;
Ce să faci? Sărută mâna omului pizmaș și rău
Care sfâșie deodată două suflete-ntr-al tău!
Ce să faci? Când Vlaicu țara și iubirea ți-o sugrumă,
Să te pleci ca să se vadă o femeie – dar o mumă –

Dintr-atâţi boieri de frunte singură cum va lupta
Ca să-ţi apere, voivode, ţara şi iubirea ta.

MIRCEA: Taci! oh! taci!

(Către boieri:)

Boieri, prieteni, n-auziţi, nu vă tresare
Sufletul de-aşa restrişte? Doamne! Cum! Şi Groza-n fiare,
Şi zdrobita noastră râvnă, şi surpatul nostru vis,
Şi durerea mea, vai! toate, toate de nimica vi-s?
Aldeo, Murgule, Române, vere Vlade, Baldovine,
Nici o mână, vai! nici una nu se-ntinde către mine?

VLAD *(hotărându-se şi întinzându-i mâna)*: Mirceo, iartă-ne.

MIRCEA *(luându-i-o)*: Oh! Vlade.

VLAD *(lămurind simţimântul tuturor)*: Duhul nostru, zbuciumat
De-alte gânduri ce de-aseară ni-l frământă, necurmat,
Nu luă seamă că-ntre oameni cum suntem, de boierie,
Nu domneşte mai măreaţă şi mai sfântă datorie
Decât sprijinul, de-a pururi de credinţă, către-acel
Ce ni-l cere, când restriştea dă năvală peste el,
Sunt cu doamna şi cu tine, pentru Groza şi domniţa.

ALDEA *(idem)*: Sunt şi eu!

MANEA *(idem)*: Şi eu!

ROMÂN HERESCU *(idem)*: Cu toţii, toţi boierii...

BALDOVIN *(idem)*: Toată viaţa!

NICODIM: Oh! boieri, dar nu se cade, pe-un prilej aşa uşor,
Să dăm pradă răzvrătirii o domnie şi-un popor.
Răzvrătirea, grea furtună, cată-n norii ei să poarte
Râvne mari şi-nalte ţinte – slavă veşnică sau moarte!
Şi nu te-ar ierta moşia,

(Către Mircea:)

Ba te-ar ţine chiar de rău
De i-ai sângera ogorul numai pentru păsul tău.

MIRCEA: Nicodime!

CLARA *(pentru a slăbi efectul produs de aceste vorbe asupra boierilor. Către Nicodim)*: Sufletul ţi-l linişteşte, bun
părinte.
Răzvrătirea voastră vede ţinte-nalte, scopuri sfinte;
Ea e lupta mântuirii pentru noi şi ţara ta,
Şi-unei frunţi fără-njosire ea coroana i-o va da.
NICODIM: Ţie poate.
CLARA: Ba lui Mircea.
MIRCEA: Mie!
CLARA: Da.
NICODIM: Lui Mircea!
CLARA *(către Mircea)*: Ţie,
Suflet netemut de nimeni, deşi plin de bărbăţie,
Şi pe care zăcăşeala-l face cel mai nendurat
Din vrăjmaşii ce lui Vlaicu astăzi ură i-au jurat.
VLAD: Ai dreptate. Să trăiască vodă Mircea!
BOIERII *(afară de Nicodim)*: Să trăiască
Vodă Mircea! Ura!
MIRCEA *(aparte)*: Doamne! Fie voia ta cerească
Pururea slăvită!
VLAD *(închinându-se doamnei Clara)*: Doamnă, sunt de-acum urmaşul tău.
NICODIM *(aparte)*: Ah! năpârca! Cum strecoară sub coroană capul său!
MIRCEA *(închinându-se şi el doamnei Clara)*: Mamă, care-mi
dai cu-o vorbă fericire şi coroană,
Îţi închin pe totdeauna sufletu-mi ca la icoană.
BOIERII *(către Clara)*: Cinste ţie! Cinste ţie!
CLARA *(ademenitoare)*: Cinste vouă, vă zic eu,
De vă-i tare hotărârea pe cât ceasul e de greu.
Oh! da, cinste cui se-ndrumă hotărât într-o voinţă,
Pironind în ţintă ochii, credincios în biruinţă,
Cinste lui! Şi cinste vouă dacă – hotărât – voiţi
Şi voinţa voastră-n ţintă c-un pumnal o pironiţi.
NICODIM *(aparte)*: Unde tinde!
ALDEA *(către Clara)*: Porunceşte! Vom voi.

CLARA *(se reculege în tăcerea îngrijorată a tuturor, apoi)*:
Boieri, nu-i vreme
De pierdut. Nu-ncape vorbă de răscoală: Vlad se teme
De ceva, se pregătește. L-am răzbi desigur, știu...
Dar e Groza... Dar e Anca... Am ajunge prea târziu!
Nu, nu. Să nu pierdem vreme: noaptea care ne-mpresoară
Fie cea din urmă pentru Vlaicu.
VLAD *(buimăcit)*: Ce fel?... Vrei...
CLARA *(dezvelindu-și gândul)*: Să moară.

(Boierii se indignează, dar ascund indignarea față de Clara-doamna.)

MIRCEA *(îngrozit)*: Un omor!
CLARA: Împrejurarea poruncește.
MIRCEA *(și mai îngrozit)*: Un omor!
CLARA *(pledând)*: Un omor, de fericire, de domnie dătător;
Un omor ce va deschide țării calea ei măreață;
Un omor ce pentru-atâția fi-va dătător de viață.
Ascultați. Vă duc, eu însămi, până-n chiar odaia lui,
Printr-o trecere deschisă, fără știrea nimănui,
De-Alexandru, răposatul vodă, pentru el și pentru mine.
Am tăcut această taină Vlaicului și-mi prinde bine.
Pe când doarme, voi cu-ncetul să v-apropiați de domn;
Nu-l mai deșteptați: cu milă, dați-l veșnicului somn;
Iară zorile de ziuă, mâine, mulțumită vouă,
Arăta-vor într-o slavă țării o domnie nouă.

(Boierii se-nfioară de-așa faptă. O tăcere.)

VLAD *(exprimând sentimentul tuturor)*: Slavă roșie de sânge.
NICODIM: Mohorâte zori de zi
Sub a căror raze, mâine, țara ni se va trezi.
VLAD: Nu e treabă *boierească* să ucizi un om ce doarme.
MURGU: Purtăm paloșe, și-acestea, doamna noastră, nu sunt arme
De-ucigași.
VLAD: Dar poruncește! și, cu toții, ne-nvoim
Pe vrăjmaș, *în luptă dreaptă*, față-n față, să-l lovim,
Boierește!

CLARA *(batjocoritoare)*: Oh! minune! Duhuri mândre și senine,
Suflete neprihănite! De omor vă e rușine.
Când omorul se îndreaptă către-o viață de bărbat,
Însă ucideați, în codru, fără grijă de păcat,
Un copil!

(Arată pe Pala.)

NICODIM: Copil? Nu, doamnă; o năpârcă doar, menită,
Când călcâiul vrea să-l muște, de călcâi a fi strivită.
CLARA *(agățându-se de o ultimă nădejde)*: Mirceo, tu nu spui nimica?
MIRCEA *(muncindu-se sub întrebarea mută a tuturor)*:
Doamnă, gata sunt să mor,
Dar nu vreau nici fericirea, nici domnia pe-un omor.
NICODIM: Bine, doamne Mirceo, bine!
CLARA *(decepționată, izbucnind)*: Tu, m-ascultă, Basarabe!
Pentru frânele puterii mâinele ți-s încă slabe.

(Către ceilalți:)

Iar voi, suflete plăpânde, voi viteji? Niște mișei!

(Către Pala, încet, ca să nu fie auzită de ceilalți:)

Vino, Pala. *Tu* vei face ce nu știu să facă ei.

(Iese urmată de Pala.)

SCENA VI

Aceiași, afară de doamna Clara și de Pala

NICODIM *(rupând tăcerea uimită a tuturor)*:
Dragi boieri, în ce greșeală, vai! cădeam și noi, și țara!
Toți ați înțeles ce țintă urmărește doamna Clara;
Că, sătul ca noi, e vodă de robie, și că vrea
În sfârșit, să sfarme jugul ce de mult îl dobora.
Dânsa l-a simțit. Și-aicea, dezvelindu-și fiara gândul,
Ne-nvrăjbea ca, doară noi pe vodă ucigându-l,
Ea s-apuce iar domnia, ea cu Kaliany ei,
Pe când noi să fim, cu toții, robi la dânsa, robi la ei!

VLAD: Ai dreptate.
MURGU: Ai dreptate.

(Mircea, care mai nădăjduia un ajutor din partea tovarăşilor săi, merge deznădăjduit la jeţul din stânga şi cade pe el, doborât de durere.)

NICODIM *(zărindu-l, se apropie de el)*:
Doamne Mirceo, vai! sărmane
Suflet, vas luptând în valuri pe o mare de prihane,
Oh! nu te-ndoi de viaţă, nici de bunul Dumnezeu
Ce chemarea-ţi dureroasă ţi-o aude, fătul meu.
Să ne ducem toţi la vodă să ne spovedim la dânsul
Toată vina, tot păcatul. El se va-ndura de plânsul
Nostru drept, şi plin de jale, şi din inimă rostit:
Şi te va ierta, pe tine, căci ai fost nedreptăţit,
Şi pe noi, căci remuşcarea e destul de grea povară,
Şi că toată vina noastră e şi-a lui: e dor de ţară.

ALDEA: Ai dreptate.
MURGU: Da.
VLAD: Să mergem toţi, ca-n vremuri de nevoi!
MANEA: Să ne-asculte.
ROMÂN HERESCU: Să ne ierte.

(Boierii încep a porni spre uşă.)

VLAD *(observă că Mircea a rămas pe jeţ, napoindu-se la el)*:
Mirceo, tu nu vii cu noi?

(Mircea îi face semn că nu, că să-l lase.)

Eşti îndurerat! N-ai grijă de nimic... Rămâi cu bine...

(Iese după ceilalţi.)

SCENA VII

Mircea, singur, apoi, Anca, pârcălabul, Pala, streji

MIRCEA *(după o lungă tăcere)*: Oh! durere! De-acum toate sunt sfârşite pentru mine...

(El cade cu capul pe masă plângând încet. Dar uşa secretă se deschide cu grijă, Anca apare, se asigură că Mircea e singur, se apropie de el, şi, cu degetul pe buze, îl cheamă:)

ANCA: Mirceo!
MIRCEA *(îmbrățișând-o)*: Anca! Tu!
ANCA *(arătând spre ușa secretă)*: Tăcere!... Oh! de-acolo-am auzit
Tot! tot! tot!... Să vezi, căzusem... lângă ușă... M-a trezit
Glasul mamei! Mamei mele!... Oh! Ce-a zis!... Ce grozăvie!...
Dar tu n-ai voit, iubite, sufletu-ți curat să fie
Prihănit! Oh! Mircea, Mircea!
MIRCEA *(strângând-o în brațe)*: Anco! Anco!
ANCA: Să fugim.
MIRCEA *(luându-și manta și cușma)*: Da.
ANCA *(îmbrobodindu-se cu un văl ce-l avea pe umeri)*: Să nu fiu al lui Stareț.
MIRCEA *(terminându-și pregătirile)*: Nu!
ANCA *(aruncându-se din nou la pieptul lui)*: Cât o să ne iubim.
MIRCEA: Da! departe de-astă curte.
ANCA: Și departe de-orce jale.
MIRCEA: Vino.

(Ei pornesc spre ușă. Aceasta se deschide și intră pârcălabul curții, urmat de numeroase streji cari ocupă fundul scenei.)

PÂRCĂLABUL: Mirceo Basarab, în numele măriei-sale domnului, predă-te.
ANCA *(înspăimântată)*: Mircea! Mircea!

(Cade leșinată în brațele lui Mircea, care o depune binișor pe jețul din stânga.)

MIRCEA *(îngenunchind lângă jeț)*: Oh! aș vrea să mor.
PALA *(care s-a furișat printre streji, vine pe din dosul jețului și, susținând capul Anchii, își arată sperghia și zice încetinel lui Mircea)*: Mergi în tihnă, până-n ziuă, vei fi domn stăpânitor.

(Mircea îi face semn că a-nțeles, o lasă pe Anca în grija lui și iese, urmat de pârcălab, pe când cortina cade.)

ACTUL IV

(Odaia lui vodă. În fund, fereastra mare îndoită, ca cea din actual al treilea, dar mai largă și mai bogată. La stânga, în planul al treilea, patul domnesc, ridicat cu o treaptă, cu urasnisc purtat de coloane de lemn toarse, și perdele mari coborând până pe lespezi. El e cu latura la păretele din fund, dar nelipit. Lângă căpătâi și înăuntru uraniscului, icoană, cu iconostas, epitrafil, candelă mare și bogată. La piciorul uraniscului, flamura basarabească albastră; în mijlocul ei, pe fund roșu, trei capete de arabi privind către stânga. La dreapta, în fața patului, o ușă mare. În planul întâi, la stânga, o ușă mică de stejar ferecată. Către dreapta, în planul întâi, un jeț mare cu o strană. Alte jețuri mici în odaie, din care unul înăuntrul uraniscului. Păreții sunt pardosiți, la înălțime de om, cu pardoseală de stejar vechi, lustruit. Deasupra, covoare. Tavanul, cu grinzile vedețe, e bogat zugrăvit, în dreapta și în stânga ferestrei, trofee de arme. Prin fereastră se vede biserica domnească, luminată de lună, și mai departe târgul. E noapte; torțe ard în sfeșnice de fier bătute în pereți deasupra pardoselei. În colțurile din fund, lampadare cu torțe aprinse.)

SCENA I

Vodă, banul Miked, Nicodim, Vlad, Manea, Baldovin, Român Herescu, Murgu, Aldea Algiu

(La ridicarea cortinei, vodă șade pe jețul de sub uranisc, cufundat pe gânduri. Miked, în picioare lângă el. Ceilalți în genunchi, afară de Nicodim, privesc îngrijorați la fața încruntată a lui vodă.)

NICODIM *(rupând tăcerea)*: Doamne, nu te-nduri?
MIKED *(după o nouă tăcere)*: Stăpâne, la genunchii tăi privește
Vinovatul, ce cu lacrimi de păcat se spovedește:
Iartă, doamne, precum iartă cerul, care-a poruncit
Tatălui să-i fie milă de copilul rătăcit.
MURGU: Iartă-ne, stăpâne!

VLAD: Iartă-ne de groaznica orbire
Unde dorul slavei tale şi a neamului iubire
Ne-au împins.
MANEA: Oh! fie-ţi milă!
ROMÂN HERESCU: Oh! îndură-te de noi!

(Vodă ridică capul. Toţi întind spre el braţele rugătoare.)

VODĂ: Voi v-aţi îndoit de mine: să nu mă-ndoiesc de voi?
VLAD: Nu! pe sfântul ochi-al lumii care sufletul ni-l vede!
NICODIM: Nu! pe însuşi acest suflet ce de-acum în tine crede
Ca-n Isus mântuitorul!
BALDOVIN: Fă din noi de-acum ce vrei...
ALDEA ALGIU: Îţi îmbrăţişăm genunchii!
NICODIM: Suntem robii, robii tăi.
VODĂ *(pe gânduri, şi, ca şi cum ar vorbi pentru sine)*: Ea
s-aţâţe răzvrătirea! Ea să vrea să mă doboare
Din domnie!
VLAD: Da, stăpâne.
VODĂ *(idem)*: ...Ea să vrea să mă omoare!
NICODIM: Ne-am cutremurat.
VODĂ *(Idem)*: ...Pe mine, care-i sunt aproape fiu.
MIKED: E-nfiorătoare fapta ce povăţuia.
VODĂ *(idem)*: Să fiu
Omorât de chiar aceea care-mi ţine loc de mumă!
NICODIM: Mumă ea? Oh! nu: o fiară ce chiar puii şi-i sugrumă
De turbare.
VODĂ: Ce e domnul? O păpuşă fără preţ.
Spargeţi-o: ne-om face alta!
VLAD: Oh! stăpâne!
VODĂ: Ce dispreţ!

(Îngăimând, ca pentru sine, părerea emisă de Clara la act.II)

Când nesocotirea sapă scaunul, oblăduirea,
Vinovate-s deopotrivă gândul şi înfăptuirea.
NICODIM: Da, măria-ta, aşa e.
VODĂ *(privindu-i adânc)*: Da, aşa e, v-o spun eu.
NICODIM: Noi ne pocăim...

VODĂ: Dar dânsa e-mpietrită-n gândul rău.

(Sculându-se.)

Deci vă iert pe voi.
VLAD: Oh! doamne...
VODĂ: Dar pe dânsa o așteaptă
Crâncenă pedeapsă!
NICODIM *(milostiv)*: Doamne!
VODĂ *(coborând de sub uranisc)*: Ce fel? Oare n-ar fi dreaptă?
NICODIM: Dreaptă-ar fi chiar capul nostru, doamne, dacă l-ar lovi.
VODĂ: Da. Dar pocăința voastră vreau, măreț, a o slăvi:
Voi veți pedepsi.
VLAD: Noi, doamne?
VODĂ: Voi!... Ah! mașteră haină,
Însăși tu ales-ai pentru mine grâul de neghină.

(Scoate de la brâu o cheie, merge la ușa ferecată și o arată boierilor.)

În această culă neagră bob cu bob am adunat
Rodul bun, întru iubirea de moșie semănat
Și cernut la ciurul aprig al credinței prigonite.
De-acum, iasă la iveală: vremile sunt împlinite.

(Deschide ușa.)

Hei! vitejii mei prieteni, v-am adus tovarăși noi!

(Cei din culă ies, liberi și înarmați, iar cei din scenă îi recunosc și aleargă către ei.)

MURGU: Golea!
ALDEA ALGIU: Crețu!
VLAD: Moș Ivașcu!
NICODIM: Groza!
GROZA *(ieșind din culă)*: Și Miked cu noi?

(Ei se îmbrățișează cu lacrimi.)

VODĂ *(zâmbind)*: Ce zici, bane, se ghicise taina mea, când, bunioară,
Se zvonea c-aici, în culă, *adunasem o comoară?*

MIKED: Doamne, ești adânc și mare.
VODĂ: Împotriva celor răi
Ei mă apără pe mine, zi și noapte, eu pe ei.
NICODIM: Fii blagoslovit în veacuri, păzitor al celor sfinte:
Crucea, neamul și moșia.
VODĂ *(scoțându-și cușma)*: Și cu Dumnezeu-nainte!

(El se închină către icoane. Toți urmează pilda. Dar ușa se deschide. Intră Grue. E plin de pulbere, cu părul lipit de sudoare pe frunte. Vodă, cum îl vede, aleargă la el și îl aduce-n scenă.)

Grue!... Cetele sunt gata?

(Grue face semn că da.)

Dragomir?

(Grue arată cu capul ușa.)

A și sosit?

(Grue face semn că da.)

Adu-mi-l încoa.

(Grue iese.)

Ce oameni! Ah! de-acum sunt liniștit.
Dragi boieri, ne lipsea unul dintre-atâți viteji de seamă,
Cel mai strașnic. El aleargă când nevoia țării-l cheamă.

(Arată ușa, pe care intră un călugăr catolic.)

NICODIM: Un catolic!
VLAD: Un călugăr minorit!

(Vodă merge la călugăr să-i descopere capul.)

MIKED: E Dragomir!
VODĂ: Iar v-ați îndoit de mine!
DRAGOMIR: Iată-i. Vezi, și eu mă mir.
De porunca ce mi-ai dat-o mie, cuvioasa slugă
A Ohridei, să-mi vâr capul sub acest otrep de glugă.
VODĂ *(luându-l de mână)*: Nici o slavă, nici un nume nu deschide-atâtea porți,
Azi, la curtea mea, ca zdreanța ce cu-atâta scârbă porți.

Leapăd-o de-acum. E semnul să se lepede şi ţara
De smerenia sub care se-ascundea de doamna Clara.
Şi, făţiş, de mâine iarăşi, vel-spătare, vom purta
Gluga noastră cea de zale.

DRAGOMIR *(sărutându-i mâna)*: Să trăieşti, măria-ta!

(Intră Grue care spune ceva încet lui vodă.)

VODĂ *(încet)*: Anca?... Vine să se roage pentru... O aştept. Să vie.

(Iese Grue. Către boieri, arătându-le cula.)

Voi intraţi aci, prieteni. Dar vegheaţi!

(Ei fac un gest de întrebare.)

Eh! cine ştie
Ce prăpăstii blânda noapte-acoperă cu vălul său...

(Boierii intră-n culă. Vodă împinge doar uşa după ei. Apoi merge de se aşează pe jeţ, şi cade pe gânduri. După un timp, Grue deschide uşa, se asigură că vodă e singur, introduce pe Anca şi iese.)

SCENA II

Vodă, Anca

(Anca în costumul şi cu vălul de la actul al treilea stă puţin, îşi dezveleşte capul, apoi dureros.)

ANCA: Vlade!
VODĂ *(tresărind)*: Anco!

(Merge repde la dânsa şi o îmbrăţişează.)

Surioară!
ANCA *(plângând)*: Vlade!
VODĂ *(aşezând-o lângă el)*: Pentru Dumnezeu!
Ce ai? De ce plângi, Ancuţa mea? Vorbeşte. Nu mai plânge,
Copiliţa mea iubită. Uite, pieptul mi se frânge,
Când te văd plângând. Hai! spune, spune. Sunt neliniştit.
Ce ţi s-a întâmplat?
ANCA: Vai!... Mircea...

VODĂ *(sculându-se violent)*: Mircea!... E un răzvrătit.
ANCA: Eu sunt singură de vină, Vlade.
VODĂ: Ce fel, tu? Ce glumă!
ANCA: Da! Sunt pricina, pricepe, sunt pornirea ce-l îndrumă
Pe căi rele.
VODĂ: Tu, Ancuţo?
ANCA: Mircea nu s-ar fi-nvrăjbit
Până la răscoală, Vlade, dacă nu m-ar fi iubit.
VODĂ: Va să zică, cu cât Mircea te-ar iubi mai mult pe tine
S-ar cădea să mă urască mai nenduplecat!... Prea bine!
ANCA: Oh! Îndură-te de mine, cel puţin: sunt sora ta.
VODĂ: Să mă-ndur? Dar ce pot face pentru tine?
ANCA: Poţi ierta.
VODĂ: Tu nu mi-ai greşit.
ANCA *(articulând cu greu)*: Şi, totuşi, fiind singură de vină,
La porunca ta domnească vin să mă supun, senină,
Dacă-acest păcat al nostru singură l-aş ispăşi;
Dacă, singură, pe drumul chinurilor aş păşi.
VODĂ: Cum să-l ispăşeşti?
ANCA: Prin jertfă! Mi se spune, astă-seară,
Că soseşte o solie de la Stareţ să mă ceară...
VODĂ: Anco!
ANCA: Fie! fi-voi preţul... Mă-nvoiesc, da!... Mă-nvoiesc.
Numai, numai ca pe dânsul, ca pe Mircea să-l feresc
De urgia ta, ce-l mână – cine ştie? – la peire!
– Nu că-i vinovat, sărmanul, dar că l-am ales de mire! –
VODĂ *(îmbucurat de întorsătura ce iau lucrurile)*:
Fie dar. N-aibi grijă, Anco, nu-l ajunge nici un rău...
ANCA *(fericită, întrerupând)*: Vlade. Oh!...
VODĂ *(terminându-şi fraza)*: Pe câtă vreme nu mai e alesul tău.
ANCA *(deznădăjduită, dar mai încercând o rugă)*: Da, da, nu
mei e! aşa e. Oh! ce-aş da să fie iarăşi
Ce mi-a fost întodeauna, bunul, dragul meu tovarăş!
VODĂ *(neţinând seamă de ruga Anchii, insultând)*:
Nu mai e! Şi, vreau s-o afle de la tine. Să nu-i spui
Nici că iei pe Stareţ, nici că nu mai eşti mireasa lui.
ANCA: Nu!... Dar ce?

VODĂ: Nu! Spune-i numai că... iertarea dobândită
Ți se datorește ție, surioara mea iubită.
ANCA: Mie, da.
VODĂ: Căci așa crime nici un domn nu le-ar ierta!
Și, nici eu, decât ca frate-nduplecat de ruga ta.
Nu-i așa?
ANCA: Așa e.
VODĂ: Grue! – Șterge-ți ochii, Anco.

(Către Grue care intră:)

Cheamă-ne pe domnul Mircea.

(Grue iese. Către Anca:)

Șterge-ți ochii. Eh! de bună seamă,
Nu s-ar crede că lui Mircea o să-i dai o veste rea?
ANCA: Nu e rea. Dar ce-mă-neacă, Vlade, e durerea mea.
VODĂ *(înduioșat)*: Stăpânește-ți-o. Pe marea vieții, când te duce vântul,
Fie-ți cârmă cugetarea de ți-e pânză simțimântul.
Și, cu cât mai aprig vântul umflă valul furtunos,
Mai cu grije strânge pânza, cârma ține-o mai vânjos.

SCENA III

Aceiași, Mircea introdus de Grue.

(Mircea intră mândru, dar stă locului văzând pe Anca.)

MIRCEA *(aparte)*: Anca!
VODĂ *(după ce face semn lui Grue să nu iasă)*: Haide, Anco, spune-i ce făcut-ai pentru dânsul.
ANCA *(cu intenție)*: Mirceo, m-am rugat de vodă să te ierte. Vezi-mi plânsul
Și-nțelege cât ne costă pe-amândoi greșala ta.
VODĂ *(încet, cu imputare)*: Anco!
ANCA: Nu știi ce-ndurare...
VODĂ *(asemenea)*: Anco!
ANCA: Mirceo, nu uita!

VODĂ *(trecând)*: Tu n-ai şir în cuvântare. Ian ascultă. Eu i-oi spune
Lucrul neted şi băiatul va pricepe de minune.
ANCA *(aparte, înspăimântată)*: Oh! ce zice...
MIRCEA: Doamne... Anca...
VODĂ: Anca, Mircea, a venit
Să se roage pentru tine, pe-o cărare rea pornit.
Te-am iertat.

(Cu intenţie:)

Dar mai sunt alţii pentru cari ruga-i blândă
În zadar mi-ar fi închinată ca să-i scape de osândă.
ANCA *(aparte, pricepând)*: Dumnezeule puternic! Mama!
VODĂ: Mirceo, te-am iertat
După ruga ei, şi pentru că ţi-e sufletul curat.
El te-a deslușit că fapta bună, chiar nerăsplătită,
E o mândră bogăţie ce de cer e socotită;
El ţi-a dat acea povaţă să respingi un ajutor
Care-ndrumă zăcăşeala spre trădare şi omor.
ANCA *(ca mai sus)*: Mama!
VODĂ: Totuşi, mulţumeşte-i Anchii.
MIRCEA *(îngenunchind pe loc)*: Oh! ce bucurie
Sufletul îmi înviază, Anco, mulţumită ţie
Pentru *slava,* ce dă cerul, *fericirea,* ce tu dai,
Şi ce se sfârşeau cu viaţa-mi, dacă tu nu mi-o scăpai.
ANCA: Viaţa, slava, fericirea! Oh! cât le plătesc!
VODĂ *(încet cu intenţie):* Ia seama!
Ai de dobândit iertarea şi-altui osândit.
ANCA *(asemenea)*: Oh! mama,
Mama! Dar ce mai pot face?
VODĂ *(asemenea)*: Alt nimic decât să faci
Ce-ai făgăduit. Atâta tot!...
ANCA *(asemenea)*: Oh! mama!
VODĂ *(asemenea, terminându-şi fraza)*: ...şi să taci!
MIRCEA *(aparte)*: Ce şoptesc?
VODĂ *(încet către Anca)*: E vinovată!
ANCA: Vlade!

VODĂ *(tare, ducând-o spre ușă)*: Draga mea copilă, e târziu.
ANCA *(dureros)*: Oh! Mircea! Mircea!
VODĂ *(încet)*: Ah! ia seama!
ANCA *(încet)*: Fie-ți milă!
VODĂ *(încet)*: Pe-amândoi de-acum ne leagă un același jurământ!
Cum te porți, mă port.
ANCA *(aruncă ochii la Mircea, apoi, ieșind)*: Vai!... Fie!
VODĂ *(aparte)*: Se va ține de cuvânt.

SCENA IV

Vodă, Mircea, Grue, la ușă

VODĂ: Mirceo, mergi cu bine.
MIRCEA: Doamne, nu m-am încrezut în tine.
Bunătatea-ți îndoită-mi face vina.
VODĂ: Mergi cu bine.
Vina ta ți-o ispăși-va pocăința, fătul meu:
Ce să iartă, să se uite – vorbă de la Dumnezeu.
MIRCEA: Oh! m-am înșelat amarnic! Dar îmi voi plăti greșala
Fără preget. Doamna Clara, unchiule, i-a dat lui Pala
Sarcina să făptuiască ce-ntâi mie mi-a propus:
Este-o ușă, doar de dânsa cunoscută, cum a spus,
Și pe unde poate-n taină să răzbească pân' la tine.

(Vodă, zâmbind, face semn că știe.)

Deci la noapte...
VODĂ *(tresărind uimit)*: Cum? La noapte? Astă-noapte?
MIRCEA: Zis-am bine!
Pala, însuși adineauri, lucrul mi l-a povestit.
VODĂ *(nerăbdător să afle)*: Da, și... ce fel?
MIRCEA: Că la noapte, când va fi tot liniștit,
Doamna, chiar aci, la patul tău, pe Pala îl va duce
Să te-njunghe.
VODĂ: Ah! fiară! Dar mă jur pe sfânta cruce...
Bine.

(Vodă zâmbește încruntat, stă puțin la îndoială, apoi merge la ușa culei și o deschide. Se văd boierii din ea.)

Uite, Mirceo, unde stau apărătorii mei.
Intră-aci. De-acum ești vrednic să te numeri printre ei.
Mergi.

(Mircea, care s-a sfiit mai întâi, recunoaște pe cei din culă și aleargă la ei. El e primit cu un vuiet bucuros. Vodă se mai gândește puțin, apoi:)

Mikede, Dragomire, voi veniți încoa. De sfatul
Vostru-avem nevoie.

(Cei doi sfetnici intră în scenă. Ușa culei se închide.)

SCENA V

Vodă, Miked, Dragomir, Grue

(Vodă se așează pe jeț și cade pe gânduri.)

DRAGOMIR: Doamne?...
VODĂ: În primejdie e statul.
MIKED: În primejdie?
VODĂ *(înjghebând un plan)*: Miked, cam ce ceas o fi?
MIKED *(cătând pe fereastră)*: Mai sunt
Două ceasuri pân' la noapte.
VODĂ: Două?
MIKED: Da.
VODĂ *(pe gânduri)*: Mă-ncrunt,
Când gândesc cu ce-ndrăzneală...

(După o tăcere, către Miked:)

Ce crezi? Oare-o fi culcată
Doamna Clara?
MIKED: Nu cred, doamne, i-e fereastra luminată.
VODĂ *(după o tăcere, către Grue)*: Grue, roag-o să poftească
pân-aci.

(Iese Grue. Vodă urmează, aparte, hotărându-și planul.)

Da, s-o-ndârjesc
Dezvelindu-mi, către dânsa, gândul tot, s-o hotăresc
Să n-amâne nici o clipă moartea mea... Și se va prinde

Singură, aci, la noapte, chiar în cursa ce-mi întinde...
De n-ar bănui!... De unde?

(Tare, mai mult către Dragomir:)

Doamnei, dragi boierii mei,
Înainte de-a purcede la înlăturarea ei
De la cârmuirea țării, mi se pare că e bine,
Lămurit, dar fără ură, să-i vorbim cum se cuvine.
Să păstrăm cu grijă legea Domnului Isus Cristos
Care vrea ca vinovatul, cu cât e mai păcătos,
Cu atât mai mult să afle mângâiere și iubire,
Ca de sine să-și îndrume sufletul spre pocăire.
Îi veți spune păsul țării, păsul vostru, păsul meu...
Și, de n-o ști să-nțeleagă, fie ce-o vrea Dumnezeu!

DRAGOMIR: Dar-ar Domnul s-o pătrunză milostiva-ți bunătate!
Dar mi-e teamă că-i e duhul prea cuprins de răutate.
Totuși, ne-om rosti cucernic, doamne, mai ales că-n ea
Văduva lui Alexandru-vodă pururi vom vedea.

VODĂ: Da, pe tatăl meu, slăvitul, mult iubitu-l-ai, spătare,
Și cules-ați împreună dafini mulți...

SCENA VI

Aceiași, Clara-doamna

CLARA *(intrând îngrijată)*: Ce-mprejurare
Grabnică te face, Vlade, să mă chemi; așa târziu,
La un ceas când...

(Vodă i-a ieșit înainte. Ea vede pe Dragomir.)

Ah! Spătarul? Tu în Argeș? Pe cât știu,
Oropsitu-te-am în valea Dâmboviței. Cu ce voie
Vii la curte?

(Dragomir dă să răspunză, dar vodă îl oprește din gest.)

VODĂ *(aparte)*: N-are nici o bănuială.

(Tare, către Clara:)

Am nevoie,
Doamnă, într-o-mprejurare unde scaunul e-n joc,
Unde poate să se-arunce ţara-n sabie şi foc,
Să ne sfătuim tuspatru, fără ciudă, fără ură,
Ca să iau cea mai cuminte şi mai rodnică măsură.

CLARA: Ce cuvinte sunt acestea? Scaunul în joc?

VODĂ: Mai mult.
E-n primejdie chiar ţara.

CLARA *(aparte, aşezându-se pe jeţ)*: Ce-or mai fi urzit!

(Tare, către vodă:)

Te-ascult.

VODĂ: Doamnă, sunt aproape patru ani de când războiul
Cu crăimea ungurească săvârşitu-s-a în toiul
Biruinţelor române repurtate pe deplin
Din Vidin la Alba Mare, din Ardeal la Severin,
Şi de când, într-o unire, cei de-o limbă şi de-un sânge
S-au silit, luptând alături, jugul craiului a-l frânge.
Biruiserăm. Vrăjmaşul, pretutindeni fugărit,
Ne lăsa stăpâni la dânsul pe ţinutul cucerit,
Şi, cu iarna, când de obşte, orce luptă-i amânată,
Mă făleam să-mi văd, statornic, stăpânirea-ntemeiată,
Pe când tu la Curtea de-Argeş cârmuiai în locul meu,
Totul m-ajuta; deodată, iacă vine ceasul rău:
Mulţi din căpitanii oştii din Ardeal, sub Nicolae,
Frate-meu, îl părăsiră, chiar în ziua de bătaie,
Luând cetele. Aceasta, din porunca ta în scris.
Doamnă, oastea-i fu zdrobită-n acea zi, şi el ucis.

CLARA *(îngrijată de dezgroparea acestei vechi afaceri)*: Dar,
ţi-am spus că vream la Alba să trimit...

VODĂ: Mi-ai spus, aşa e.
Dar şi-acuma plânge neamul pe voivodul Nicolae
Şi-i sărută piatra în mănăstirea de la Câmpulung!...
Din această biruinţă, oştile crăieşti ajung

(urmându-şi vorbirea de mai sus)

La hotarul ţării noastre! Făr-a mă-ntreba pe mine,
Domnul, ai trimis solie ca crăimei să se-nchine

Şi să milogească pacea ce ea însăşi milogea!
În acelaşi timp, oştirea, ce prin ţară se strângea,
Tu o slobozeai, în locu-i, chiar la curtea mea domnească,
Stabileai pe Kaliany cu oştire ungurească!
Şi mă părăseai pe mine, oropsit, la Făgăraş,
Şi, biruitor, dat pradă biruitului vrăjmaş!...
Dar puterile maghiare, din noroc, erau sleite
De războaiele din urmă până-n Bosnia pornite;
Astfel că, scăpai din gheara morţii. Pacea se făcu!
Iar crăimea, Făgăraşul, totuşi, mi-l recunoscu!...
„Din atare războire, din atare vitejie,
Din avântul cel mai straşnic repezit de-o vijelie,
Ce foloase mândre tras-ai?" strigă morţii din mormânt.
– Ce? Mi-am închinat moşia pe-o prăjină de pământ!...
Da, de-atunci, de tine, doamnă, e moşia mea-nchinată!
Kaliany-aci domneşte! şi chiar sora mi-e lăsată,
Ca ostatic de credinţa-mi şi zălog de viaţa lui.
Iacă ce-a ajuns domnia! Mi se cade să ţi-o spui:
De-o aşa călăuzire ţara noastră e sătulă!
Căci a fost hrănită pururi cu mândrie, nu cu hulă,
Şi c-a învăţat din datini date de strămoşii mei
Numai Domnului din ceruri să închin coroana ei.

CLARA: Iacă zisă vorbă mare: datină! Dar ce e, Vlade,
Datină ce-ntruna-n faţă mi-aruncaţi? Eh! mi se cade
Să vorbesc de ea şi mie: am păscut-o de ajuns
Douăzeci de ani ca toată taina să i-o fi pătruns.
Ce e datina? O lege! zi o lege strămoşească!
Bună-n vremuri, dar ce poate să nu se mai potrivească
Celor ce cu propăşirea s-au născut în vremea lor.
Dânsa-i o cătuşă pusă propăşirii de picior.
Am făcut, vă zic, prea bine, în mănoasa-mi cârmuire,
Când am rupt acea cătuşă pentru-a ţării propăşire!
Voi, în graniţele voastre de cu veacuri îngrădiţi,
Că scimbatu-s-a la faţă lumea nici că bănuiţi
Şi-n voi înşivă privind-o v-aţi închipuit, fireşte,
Că, de stă pe loc românul, niminea nu propăşeşte.

Dar eu vreau, din adormirea-i, țara voastră s-o deștept,
Către-apus, unde-i știința și lumina, să v-o-ndrept.
Sufletu-i pătat de schism, duhu-i de-ndărătnice,
Prin botezul mântuirii să le spăl pentru vecie.
Eh, ce-mi pasă, când e vorba de-un folos așa măreț,
Dacă vi se pare vouă că-l plătesc prea mare preț.
Și când cumpăr Făgărașul, un ducat atât de mare,
Dacă vă tocmiți pe-o vorbă, vorbă seacă, o-nchinare!
Și-apoi, de-i sătulă țara de călăuzirea mea,
Fie. Fac ce vreau: păstreze-și legea datinei, de vrea;
Și hrănească-și-o cu fală, și adape-și-o cu jale,
Dar s-o țină mai departe, și să nu mi-o pună-n cale,
C-o sfărâm.
MIKED: Nu se sfărâmă veacurile ce-au trecut!
Și cu veacurile-acelea datina ni s-a făcut.
Doamnă, datina străbună e mai mult decât o lege.
Domnul ce-și cunoaște țara, din chiar traiul ei culege
Obiceiuri de tot felul, trebuințe de-orce soi,
Năzuințe, doruri, vise, ure, patime, nevoi.
El le cerne, le frământă, le topește, le strecoară,
Și le toarnă, ca-ntr-o matcă, în cuvântu-i către țară,
Din aceste vorbe-nalte ale domnilor români,
Timp de veacuri, neamul țese datina de la bătrâni.
Pruncul de la sân o soarbe-n fiecare strop de lapte;
Leagănul, în care doarme, i-o șoptește-n blânde șoapte;
I-o mai spune vechiul basmu de bunică povestit;
Doina lung i-o cântă-n frunză când e vârsta de iubit;
Arcul, ghioaga din perete pururi i-o aduc aminte;
O citește-n pomenirea de pe lespezi de morminte.
Și, sub pajera cu cruce, dezmierdându-și visul său,
Sufletul i-o face una cu credința-n Dumnezeu!
CLARA: Fie. Dar, la urma urmei, ce voiți?
VODĂ: Ascultă, mamă,
Țara, ce te roagă, astăzi, dar ce, mâine...
CLARA: Ah! ia seamă.
Mi se pare că ameninți!

VODĂ: Nu amenint, dar îți zic
Că prea mare e povara urii ca s-o mai ridic.
Uite, Dragomir e solul celor oropsiți...
CLARA: E vrednic. De așa solie!
DRAGOMIR *(violent)*: Doamnă!...
VODĂ *(întrerupându-l)*: Ei mă roagă, preacucernic,
Să-ți înduplec zăcășeala! și, cu dânșii, să te-mpac,
Să deschizi această culă unde cei mai mândri zac.
Iartă-i. Stăpânește, mamă, prin blândețe: ar fi vreme;
Peritoare-i cârmuirea când sub dânsa țara geme.
CLARA: Las' să geamă, dacă geme după niște oameni răi!
Sunt dușmanii țării, Vlade, cei ce sunt dușmanii mei.
Iacă legea cârmuirii, călăuza judecării.
DRAGOMIR: Să-i spun eu măriii-tale cari sunt dușmanii țării,
Doamnă, și, prin care semne,-n neamul nostru românesc,
Credincioșii și vrăjmașii țării se deosibesc.
Uită-te la mine, doamnă: pe-acest piept, pe-această frunte,
Urma rănilor, în slove serbede, alt' dată crunte,
Spune, celor de pe-acuma că spătarul Dragomir
Și-a văzut de datorie patruzeci de ani în șir;
Că hotarele domniei sunt de spada-i rotunjite,
Și că orce biruințe sunt pe trupu-i răbojite!
Patruzeci de ani, albastrul astei flamuri azurii,
Cu credința noastră,-n slava cerului îl primenii!
Patruzeci de ani, alături cu-alții – țara și-azi îi plânge –
Letopisețul moșiei scrisu-l-am cu-al nostru sânge!
Iată ce-au făcut cu mine, timp de patruzeci de ani,
Cei ce legea cârmuirii îi numește azi dușmani.
CLARA *(sculându-se)*: E prea mult!
DRAGOMIR *(violent)*: Nu încă, doamnă.
CLARA: Oh!
DRAGOMIR: Nu! Iat-acum spuza
De drept-credincioși adusă, până-n sfat, de călăuza
Judecării.
CLARA: Ah! spătare, înc-o dată, e prea mult!
Depășești orce măsură! – Tu taci, Vlade!

VODĂ: Eu ascult, Mamă.
CLARA *(așezându-se la loc pe jeț)*: Mamă? Fiu netrebnic!...
Fie, dar voi ține minte.
DRAGOMIR: De-ar fi să le uiți vreodată n-aș rosti așa cuvinte!
Dar îți spun ce am pe suflet și mă jur pe Dumnezeu
Că nu-ncape nici minciună, nici trădare-n gândul meu.
Mă uimesc acele soiuri de boieri ce te-nconjoară!
Nu e unul să nu fie pripășit de din afară!
Unguri, mai cu seamă, lifte de-orce fel, toți papistași,
Toți străini de noi, iar legii noastre cei mai cruzi vrăjmași.
Sunt deștepți, așa e, doamnă: dar cu mintea lor isteață,
Ei întind pe noi o largă mreajă, deasă ca o ceață,
Ce supune la robie, doamne Vlade, neamul tău,
Năbușindu-i simțul pentru țară, domn și Dumnezeu.
Ei vor ranguri, avuție; încruntată sau smerită,
Mâna lor despoaie țara ca pe-o țară cucerită.
Și ce treburi de ispravă au făcut în viața lor
Ca românul să-i primească, ospătos și-ndurător?
Unii, slugi fără credință, condotieri, a lumii spumă,
Au prădat, cu foc și sânge, pentru bani, chiar țara mumă.
Alții, trădători ca Iuda – să-ți numesc de-acei vicleni? –
Și-au vândut, pe ranguri, neamul, frații lor, pe ardeleni
Și cu-acești ereți de curte ai voi să fii stăpână
Pe-acei mândri șoimi de plaiuri și-n chiar țara lor română?
Lasă-te de-așa nădejde: din acest al său pământ,
La vrăjmași nu dă românul decât locul de mormânt.
CLARA: Începând printr-o dosadă nici că se putea, spătare,
Să n-alunece vorbirea-ți până la o-amenințare.
Dar ce-mi pasă! nu mi-e teamă! Fac ce vreau: voi cârmui
Cu ereții! Și, zadarnic, șoimii tăi m-or pizmui.
DRAGOMIR: De rămâi cu dânșii, doamnă, cârma ți-o luăm din mână.
CLARA *(sărind în picioare și izbucnind)*: Îndrăznețe! Cum? În față... Uiți că sunt aci stăpână!
Cine să cuteze?...

DRAGOMIR: Țara, din boier până-n popor.
CLARA: Vlade, taci și-acuma?
VODĂ *(care își vede planul izbutind):* Doamnă, eu sunt de
părerea lor.
CLARA *(încremenind mai întâi; apoi, într-un hohot de biruință):*
Ah! de mult te-nțelesesem! În sfârșit te dai pe față!
Îndrăzneala lor mârșavă ție ți-a cerut povață!
Și nu m-ai chemat aicea sfatul spre-a mi-l asculta,
Ci, ca doi mișei să-și verse ciuda pe stăpâna ta.
Răzbunare de nevrednic!... Răzvrătire de fățarnic!
Dar te-oi face răvrătirea să ți-o ispășești amarnic.

(Către cei doi sfetnici:)

Voi, la temniță!
MIKED: Uiți, doamnă, ce ți-am spus adeseori.
Că sunt nume ce sparg ziduri și nu-ncap în închisori.
CLARA *(scoasă din fire, pare că-năbușe o clipă; apoi):*
Hei! Strejeri!
VODĂ: Degeaba, doamnă, i-ai chema: tu știi prea bine
Că, de-afară, nu se-aude ce se face-aci la mine.
CLARA *(pentru sine):* Ah! de-afară nu se-aude... Minunat!

(Tare:)

M-oi duce dar
Să chem însămi eu de-afară strejile...
VODĂ: Tot în zadar:
Nimeni nu va pune mâna, doamnă, fără mișelie,
Pe-un boier ce l-al meu scaun e trimis cu o solie.
CLARA *(voind să meargă spre ușă):* Nimeni din ai tăi:
eu însă...
VODĂ *(tăindu-i calea și categoric):* El în tihnă va pleca.
Cine-ar îndrăzni porunca mea de domn a o călca!

(Doamna se dă înapoi, uimită. Vodă urmează, către Dragomir, apropiindu-se de el:)

Către cei ce te trimis-au pleacă dar cu vorbe bune,
Vel-spătare, de la mine, domnul țării, și le spune
Că se va deschide cula, mâine chiar, în zori de zi!

(Încet, ducându-l la ușă:)

Săi călare, dă năvală curții cum de-i auzi
Clopotul cel mare...

(Ei vorbesc încet și Dragomir iese.)

CLARA *(aparte)*: Mâine? Cât de scurtă, tot e lungă –
De ajuns – această noapte... ceasul rău ca să te-ajungă!
VODĂ *(coborând)*: Bane, mâine dimineață, sfatul îl vei aduna
Când de sfânta liturghie clopotele vor suna.

(Miked se-nchină și iese.)

Doamnă, e aproape miezul nopții. Să cătăm odihnă,
Ca de treburile țării, mâine, să vedem în tihnă.
CLARA: Mâine?
VODĂ: Da! Și până mâine-n zori, uitasem să ți-o spui,
Nici-o poartă-a curții nu se va deschide nimănui.
Grue, asta mi-e lozinca.

(Grue iese, o clipă, și reintră.)

CLARA: Bine, Vlade, foarte bine!
Însuți tu pornişi războiul între mine și-ntre tine;
Însuți, preț al luptei noastre, aruncași toiagul tău;
Însuți, hotărându-mi ura, înarmat-ai brațul meu!
În acest locaș de unde nici un zgomot nu răsună
– În afară – noapte bună, doamne Vlade, noapte bună.

(Iese, la un semn al lui vodă, Grue o urmează.)

SCENA VII

Vodă, boierii, apoi Grue

VODĂ *(spre ușa pe unde a ieșit Clara)*: Ah! te-aștept! Într-o
capcană bine-ntinsă vei pica!

(Merge la ușa culei și o deschide.)

Ascultați, boieri.

(Toți intră în scenă și înconjoară pe vodă.)

La noapte, doamna Clara va-ncerca
Să-și îndeplinească crima. Maneo, ș-încă trei cu tine

– Aldea, Murgu şi Herescu – veţi rămâne-aci, cu mine.
Iacă uşa.

(Le arată o parte de foi din pardoseala păretului din dreapta.)

Vlad s-o-nchiză, când aci vor fi pătruns
Ucigaşii.

(Către ceilalţi:)

Voi fiţi gata dacă nu vom fi de-ajuns.

(Boierii pornesc spre culă, vodă vede pe Grue, care intră şi aleargă la ei:)

Ei?

(Ei vorbesc puţin încet.)

Prea bine!

(Către boieri:)

Doamna Clara ţine sfat la ea, cu Pala.

(Către Grue, care îi îndeplineşte porunca:)

Stinge tot.

(Către boierii cari, cu spadele goale, îşi iau posturile şi se ascund sub perdelele uraniscului; Vlad lângă uşa tainică din dreapta.)

De-acum, tăcere!... să nu dea cu bănuiala
Că nu sunt cu totul singur.

(Toţi dispar. Scena rămâne luminată numai de candela icoanei de la capul patului domnesc şi de strălucirea cerului prin fereastra din fund. Vodă duce pe Grue înăuntrul uraniscului, lângă iconostas.

Grue, credinciosul meu,
Tu aci.

(Grue îi sărută mâna. Vodă mai priveşte o dată în preajma sa, apoi se întoarce către icoană, îşi scoate cuşma.)

De-acum, Stăpâne, luminează robul tău.

(Vodă intră sub uranisc şi se-ngenunche pe iconostas. Grue trage perdeaua. După o tăcere, se aude glasul lui vodă, rugându-se:)

Tatăl nostru cel din ceruri ce priveşti cu bunătate
Sufletul pătruns aievea de cereasca Ta dreptate,
Dacă-n cumpăna de faţă în ispită am căzut
Şi-n al legii păs şi-al ţării pe-al meu numai l-am văzut;
Dacă crima pregătită încă nu-i aşa de mare,
Ca,-n sfârşit, să-ndrituiască dorul meu de răzbunare,
Dacă, către ei şi Tine, însumi am păcătuit
Într-atât că chiar eu crima să le-o fi îndrituit;
Dacă rea mi-e judecata, dacă fapta lor e bună,
Atunci, lasă, Doamne drepte, junghiul lor să mă răpună.
Însă – dacă datoria mi-am făcut-o pe pământ;
Dacă m-am ţinut, apururi, de cerescul Tău cuvânt;
Dac-am suferit destulă umilire şi ocară
Pentru sfânta Ta credinţă, pentru-această blândă ţară;
Dacă vremea e-mplinită, dacă ceasul a sunat,
Capul să-l ridic deasupra celor ce l-au închinat –
Atunci, Doamne-atotputernic, fie-mi şi-astăzi de izbavă
Pentru-a ţării, a domniei şi-a credinţei Tale slavă...

(Urmează o lungă tăcere. Apoi uşa tainică se deschide încet. Intră doamna Clara, Pala şi alţi doi ucigaşi; ei se apropie cu grijă de patul domnesc, doamna trage perdeaua, ucigaşii dau să năvălească, dar încremenesc văzând pe vodă în genunchi, cu ochii pe icoană. Doamna îi asmute, smulge pumnalul din mâna unuia din ei şi se repede; dar Grue îi sare înainte şi o duce de braţul înarmat pe când boierii se năpustesc asupra ucigaşilor. Cortina cade repede, astfel ca să nu se poată vedea desluşit măcelul ce urmează).

N.B. În ultimul timp, unii spectatori mi s-au plâns că întunericul din scenă nu le-a permis să vadă amănuntele acţiunii mimate după sfârşitul rugăciunii lui vodă. Dibăcia regizorilor constă a se folosi de rivălţi şi de rampă astfel încât să fie lumină destulă pentru ca spectatorul să nu piardă nimic din această scenă mută. A nu se uita că teatrul nu dă realitatea, ci iluzia realităţii *(n.a.)*.

ACTUL V

(Acelaşi decor ca în actul al doilea. Afară însă e noapte. Torţele şi lampadarele din sală sunt aprinse.)

SCENA I

Vodă, Mircea, Muşat, Groza, Vlad, Manea, Aldea, Român Herescu, Murgu, Baldovin, pârcălabul curţii

(Lume multă purtând arme: boieri, căpitani, streji etc. Pe prispa din afară se văd câţiva crainici şi pristavi domneşti. La ridicarea cortinii se aud sunând clopotele de pe la biserici. Vodă îmbrăcat cu mantia domnească stă pe gânduri, în jeţul de la dreapta. deodată se aud trâmbiţe. Vodă cată spre uşă cu grijă. Intră Dragomir, Miked, boieri în arme.)

DRAGOMIR: Doamne, fostu-ţi-a porunca-ndeplinită cu-nlesnire,
Căci, de cele petrecute, nimeni n-avea nici o ştire.
Kaliany, cu hotnogul său călare, s-a predat
Şi, sub pajera domnească, armele le-a lepădat.
Iar vrăjmaşii tăi şi-ai noştri duc la rândul lor povara
Lanţurilor făurite pentru noi de doamna Clara.
Clopotele şi pristavii spun uimitului norod
Din ce cursă mişelească a scăpat al lui voivod.
Gloata-ntreagă cere moartea, moartea fără judecată,
A tâlharilor de cari aşa crimă fu-ncercată.
VODĂ: Ei şi-au ispăşit-o-ndată.
MIKED: Dar nu toţi.
VODĂ: Voi pedepsi!
Oh! şi pentru dânsa ceasul ispăşirii va sosi.
MIKED: Cred. Dar pentru ce la curte slobodă şi-acum să fie
Oare, încă se mai cade către ea mărinimie?

Doamne, pune-o-n neputință de-a mai face-o faptă rea:
Strejuiește-o.
VODĂ *(cu intenție)*: Las-o, bane, să se piarză, dacă vrea.

(Sfetnicii se-nchină dumeriți. O tăcere. Sunetul clopotelor a încetat treptat.)

Aduceți-mi pe baronul Kaliany.

(Pârcălabul iese de îndeplinește porunca. Intră Kaliany, dezarmat, între două streji. Pârcălabul îi poartă spada.)

SCENA II

Aceiași, Kaliany

(El se înaintează către vodă care șade pe jeț, cufundat pe gânduri. La apostrofa lui, vodă ridică capul și-l privește liniștit.)

KALIANY: Doamne Vlade,
Mi se pare că la curtea-ți nu se știe ce se cade
Unui sol trămis de craiul, unui sol imperial,
Către tine, Basarabe – domn, ce-i drept, dar domn vasal.
BOIERII *(amenințători)*: Ah!

(Vodă le impune tăcere cu gestul; apoi, îi face semn solului să urmeze.)

KALIANY: Oh! mie nu mi-e teamă de necazul curții tale;
Apărat sunt de solia-mi ca de nestrăpunse zale!
Și resping orce-apărare, fie clipa cât de grea,
Câtă vreme am pe-aceea ce mi-o dă solia mea.

(Același joc de scenă ca mai sus din partea curții și a lui vodă.)

VODĂ *(după o tăcere)*: Știu c-ai depășit adesea dreptul dat de o solie;
C-ai cătat, aci, să zdruncini scaunul din temelie;
Că te-ai dus chiar până-acolo să dai mână de-ajutor
Ucigașilor ce-asupră-mi încercat-au un omor;
Știu că crime sunt acestea, și c-ar fi dreptate dreaptă
Să te dau, ca pe-un nemernic, pradă gâdelui ce-așteaptă;
Știu, dar nu vreau!... Până-n ziuă de la curte vei ieși...
În trei zile cată bine peste graniță-a păși.

Singur vei pleca, căci singur ești sub pavăza soliei;
Ceilalți sunt zălog la mine, de credința-mpărăției.
Tu la Ludovic vei merge: îi vei spune craiului
Că n-a fost – și nu e – vodă Vlad vasalul lui;
Că nu mai domnește sluga lui în Țara Românească,
Ci eu, care-am ars, în vremuri, Alba Iulia crăiască;
C-amândoi ne-om înțelege după placul meu și-al lui:
De-o vrea pace, pace fie; iar de-o vrea război, să-i
C-am aflat la el ducaturi, țări mănoase, scumpe scule,
Și că-n, țara mea străbună, mai sunt Gherghițe[1] destule.

(Către pârcălab:)

Dați-i spada...

(Către Kaliany:)

---

[1] *a)* Ludovic I, *Laios* în ungurește (1326–1382) zis cel Mare, e succesorul tatălui său, Carol Robert, care, voind să cucerească Valahia (Muntenia), își văzuse armatele zdrobite la *Gherghița* (întâia treime a veacului XIV) de către Alexandru-vodă Basarab, tatăl lui Vladislav IV Basarab (Vlaicu-vodă).

Rege al Ungariei în 1342, Ludovic fu proclamat împărat în 1370, după anexarea Bosniei, Herțegovinei și Dalmației. Voind să cucerească și Muntenia, el nu a fost mai fericit decât tatăl său, deoarece armatele crăimii fură învinse de Vlaicu-vodă căruia, pentru a obține pace, îi recunoscu ducatul Făgăraș.

b) Mulți cititori – unii erau chiar istoriografi – m-au întrebat:

– Ce e *Gherghița?*

– E numele unei victorii splendide a românilor contra crăimii, în întâia treime a veacului XIV.

Faptul atâtor întrebări dovedește că nu se înțelege astăzi aluzia făcută de vodă la un eveniment pe atunci cunoscut bine de toată lumea și, prin umare, și de Kaliany (probabil, în viață, când se dăduse bătălia de la Gherghița).

Să lămurim dar această aluzie.

Gherghița era o mănăstire clădită pe piscul Carpaților, în codri, cam în actualul județ Jiu. În această localitate s-a înfăptuit, de către Alexandru-vodă Basarab, tatăl lui Vlaicu, cea mai crâncenă înfrângere a ungurilor. (Actualul spătar Dragomir luase și el parte la această bătălie.) Acolo a pierit mai toată nobilimea ungară din armată crăiască, marele cancelar al Ungariei și alți doi prinți palatini. Vodă Alexandru, pentru a pomeni locul acestei lupte glorioase, ridică din stânci de piatră, nu departe de mânăstire și cu fața spre Ungaria – trei stâlpi de piatră, pe cari erau săpate numele celor trei prinți palatini. Istoriograful ungur Engel (pe la sfârșitul veacului XVIII, deci aproape 5 veacuri mai târziu) povestește că a văzut însuși acești stâlpi, mâncați de rugina vremii. Mânăstirea Gherghița însă fusese mistuită de un incendiu. Vezi Șincai *(n.a.)*.

Mergi. La curte până mâine vei şedea.

(Kaliany iese. Către Dragomir:)

Pân' la Făgăraş să-l ducă un sutaş, din streaja mea.

SCENA III

Aceiaşi, fără Kaliany

VODĂ *(către pârcălabul curţii, luându-l deoparte)*: Când porneşte-ntâia ceată de robiţi la mânăstire?
PÂRCĂLABUL: Cum s-o face ziuă.
VODĂ: Dânsa... ştie?
PÂRCĂLABUL: I s-a dat de ştire
Ca de-o taină ce din gura-ţi un prieten ar fi prins.
VODĂ: Bine, bine.

(Se duce pe pridvorul din fund.)

Ce de facle! parcă târgul s-a aprins.

(Boierii, cari au făcut loc lui Vodă, se cobor în grupuri.)

MANEA *(către Vlad Dobceanul)*: De ieri pân-acuma, vere, ce de fapte!
VLAD: Ce de fapte
Încă pot să se ivească în acest sfârşit de noapte!
BALDOVIN *(în alt grup, alături de Mircea)*: Bietul Pala. Vezi!
Ieri moartea nu degeaba l-a-ncercat.
Astăzi l-a lovit.
ROMÂN HERESCU: Aşa e.
MURGU: Ce frumos cânta!
ALDEA: Păcat.
MIRCEA *(aparte)*: Da, păcat! Oh, simt în suflet că al meu păcatul este;
Eu l-am omorât.
BALDOVIN: Dar dacă vodă nu prindea de veste,
Hei? Aşa-i că unguroaica-l ucidea prea frumuşel?
MURGU: Chiar aşa, bătu-o-ar focul!
BALDOVIN: Eu nu mă pricep de fel
De-a ieşit din vălmăşeală teafără...

ALDEA: Ba, mie-mi vine.
Că de-o ajungea vreun paloş, vodă mi-l ţinea de bine.
BALDOVIN: De! mai ştii?
MIRCEA *(aparte)*: Oh, au dreptate! Vodă Vlad îşi răzbuna.
Şi trădarea mea pe doamna-n gheara morţii o mâna!
Ea pe Anca mi-o dăduse!... Dacă vodă mă înşeală!...
Câte chinuri într-un suflet!... Îndoială, îndoială!...

(Se aude din afară mugetul mulţimii, un zgomot de luptă. Grue intră repede şi vorbeşte cu vodă.)

VLAD *(în grupul său)*: Ian-ascultă!
MANEA: Ce se-ntâmplă?
VLAD: Parcă e oraşu-n foc!

(Vodă s-a coborât în mijlocul scenei şi a vorbit animat cu pârcălabul.)

VODĂ *(încet pârcălabului)*: Înţelege-mă!
PÂRCĂLABUL: Da, doamne.
VODĂ: Fie-ţi mâna cu noroc!...

(Pârcălabul iese grabnic. Vodă urmează tare către Dragomir:)

Tu, la tabără: hotnogul de-o mişca măcar din deget...
Fără milă! În această noapte mila e un preget.

(Dragomir iese, urmat de câţiva căpitani. Vodă vorbeşte către cei de faţă, desluşind ce se petrece.)

Nişte venetici de-ai doamnei, streji, călugări, slujitori,
Cari-ncearcă să sloboadă capii lor din închisori.

(Boierii fac o mişcare ca cum ar fi gata să dea piept; vodă îi potoleşte cu gestul.)

Pentru cine vrea să intre, uşa temniţei se lasă
Larg deschisă; dar, se-nchide, pentru cine vrea să iasă.
N-aveţi grijă: pârcălabul e om meşter la nevoi.
Şi, la urmă, Grue spune că norodul e cu noi.

(El se urcă, cu Grue, spre pridvor şi cată mereu în afară cu nerăbdare. Boierii rămân în planul întâi.)

BALDOVIN: Vodă, zău, mă bate gândul că le-a-ntins înc-o capcană.

ROMÂN HERESCU: Prada de călău, fârtate, se alege pe sprânceană.
ALDEA: Ce călău? Eh! știu eu cine-o să le facă de prohod:
N-a umblat degeaba Grue toată noaptea prin norod.
MIRCEA *(aparte)*: Vai! ce groază!
MURGU: Grue ăsta știe multe.
VLAD: Multe face.
MANEA: Îl și prețuiește vodă.
BOIERUL BĂTRÂN: Că-l pricepe și că tace, tace...

SCENA IV

Aceiași, Anca urmată de Sanda

(Anca intră într-o fugă din dreapta. Vede pe vodă și se aruncă la picioarele lui.)

VODĂ *(ridicând-o)*: Anca? ce te-aduce?
MIRCEA *(aparte)*: Anca?
ANCA: Să fii bun pân' la sfârșit: Mama!
VODĂ *(făcându-se că nu înțelege)*: Mama ta?
ANCA: Oh! Vlade, cât de crâncen ți-a greșit,
Iart-o, scap-o! – Pentru mine, pentru dragostea fierbinte
Ce ți-o port.
VODĂ: Să scap pe doamna? De ce lucru?
ANCA: Doamne sfinte!
E-n primejdie de moarte! Ce? Nu știi? Nu ți s-a spus?
VODĂ: Nu, nimica.
ANCA: De la curte a fugit, în târg s-a dus...
VODĂ: Ce?
ANCA: Da, cu câțiva tovarăși... Dar norodul, în vâlvoare,
I-a recunoscut! Și-acuma...

(Afară, strigăte de biruință și răcnete de moarte.)

Oh! n-auzi!... O să-i omoare!...
VODĂ: Unde? Ce fel?
ANCA: Nu știu! Scap-o, scap-o, pentru Dumnezeu!
VODĂ: I s-a-ntors în mână fierul ce-ndreptase-n pieptul meu.
Fie!

(Către boieri:)

Alergați!... Cu viața, înc-o dată, să-mi rămână
Dar datoare.

(Boierii s-au repezit, dar se întâlnesc în ușă cu pârcălabul.)

Pârcălabul!
PÂRCĂLABUL: Doamne, mi-au scăpat din mână.
Câțiva temniceri, de doamna, cum se vede, cumpărați,
La porunca-i, slobozirǎ papistașii-ntemnițați;
Dar norodul, ce-auzise clopotele, se-adunase;
Îi văzu, dădu năvală cu topoare și cu coase,
Astfel că răzvrătitorii, de mulțime fugăriți,
Erau pân'la cel din urmă, când sosii, măcelăriți.
ANCA *(sfâșietor)*: Mama! Doamne sfinte! Mama!
VODĂ *(mângâind-o)*: Surioară...
PÂRCĂLABUL: Doamna Clara
A scăpat cu viață.
ANCA *(tresărind de bucurie)*: Mama?
VODĂ *(pe jumătate mulțumit de aceasta)*: Ah?...Mi-ai ridicat povara
După suflet, pârcălabe. Da. Și... ce fel a scăpat?
PÂRCĂLABUL: Mulțumită însăși urii ce norodul i-a jurat:
El n-a sfâșiat-o-ndată, căci voia s-o arză vie,
Rugul se și ridicase, se-aprindea...
ANCA: Ce grozăvie!
PÂRCĂLABUL: Într-o clipă doamna Clara răsticnită fu pe el.
Dar, deodată, prin mulțime, năvăli un căușel,
Străbătu la rug, din flăcări smulse jertfa leșinată,
Și, pe când dădeau străjerii piept cu gloata-nverşunată,
El, amenințat cu moartea de norodul răsculat,
Izbuti s-adăpostească viața doamnei în palat.

(Arată spre fund.)

ANCA: Oh! alerg la ea.
VODĂ: Da. Du-te.

(Anca iese repede prin fund. Vodă șade pe jeț și se cufundă pe gânduri. Dar se face o mișcare în fundul sălii: boierii se dau îndărăt uimiți și apare în ușă doamna Clara, despletită, cu straiele în dezordine, rupte și pătate de tină, sprijinită pe Anca și urmată de câteva femei. Ea înaintează în tăcere până la jețul lui vodă. Într-un grup, unde se discută, Aldea exclamă, arătând pe pârcălabul.)

ALDEA: El; mă prind că, de-astă dată,
N-a brodit-o.
BALDOVIN: De ce, vere?
ALDEA: Că nu trebuia scăpată.

SCENA V

Aceiaşi, doamna Clara etc.

CLARA: Doamne Vlade, mă priveşte.
VODĂ *(sărind în picioare)*: Doamna Clara! Tu aci!
CLARA: A mă mai lupta cu tine nu m-oi îndărătnici.
VODĂ: Ucigaşa!
CLARA: Da. Ascultă. Suntem două inimi crunte
Noi, şi-aceleaşi gânduri negre ni se zugrăvesc pe frunte.
Milostiv te crede lumea, dar nu eu, căci te ghicesc.
Nu mai sunt primejdioasă, deci am voie să trăiesc.
VODĂ: Sfânt se face orce mijloc pentru-a ţării apărare!
Şi, că ţara mi-am scăpat-o jur aci păcatul mare:

(Curtea îşi manifestă zgomotos bucuria. Când zgomotul se linişteşte, vodă continuă, adresându-se Clarei:)

Ucigaşă! Tu cu junghiul încercaşi a mă lovi,
Eu, mă fac călău, de-e vorba neamul a mi-l izbăvi!

(Curtea îşi manifestă zgomotos aprobarea.)

CLARA *(într-un răcnet)*: Vorbe late! Vorbe late!

(Către vodă:)

Oh! făţarnic! tot făţarnic,
Dar o să te-ajungă, doamne Vlade, ceasul cel amarnic!
Toţi, ca mine-n astă noapte, Vlade, nu vor fi trădaţi;
Toţi, toţi, fără să lovească n-o să cadă-njunghiaţi.
Unul va fi mai destoinic, va străbate pân'la tine
Şi... Atunci îţi vei aduce-aminte, poate, şi de mine.

(Pentru a curma o scenă între mumă-sa şi frate-său, scenă dureroasă pentru ea, Anca trage şi pe Clara spre ieşire.)

Iacă ruga ce voi face pururi domnului ceresc
Din tot sufletul cu care te urăsc, da, te urăsc!

(Iese prin dreapta, cu Anca şi urmaşele lor. Boierii, învrăjbiţi, se năpustesc înspre uşă.)

SCENA VI

Aceiași, afară de doamna Clara, Anca etc.

VODĂ *(oprește boierii; apoi către pârcălab)*: Pârcălabe,
Știi porunca, te privește: mâine seară,
Vreau să știu c-a fost închisă la Snagov această fiară!

(Intră Dragomir. Vodă merge la el cu aer de-ntrebare.)

DRAGOMIR: Parte-n beciuri, parte...
VODĂ: Bine – Costeo, Grozo, dragii mei...
Mergeți la Moldova soră pentru mântuirea ei;
Ce-ați văzut c-aci făcut-am, noi, în Țara Românească,
O veți face voi acolo, pentru legea creștinească,
Pentru sfântul drept al țării, pentru neamul ei străbun,
Căci e sfântă râvna voastră și nu-ngăduie răsbun[1].
COSTEA: Fii slăvit, în duhu-ți ager ce-n adânca-i prevedere,
Doamne, pentru neamul nostru pregătit-a o-nviere.
Dar, în cumpăna de față, când te bat așa nevoi,
Nu se cade vrăjmășia s-o lovim întâi la noi?
VODĂ: Mergi în tihnă la Suceava; să n-ai grijă despre mine;
Pentru Mikloș palatinul am eu tot ce se cuvine.
Te trudește papistașa cu grozavul ei blestem?
Zică! Dumnezeu n-ascultă de păgâni, deci nu mă tem.
Nu mai sunt, aci, în juru-mi, decât suflete curate.
Lasă. Biruiește-acolo precum eu aci, Mușate.
COSTEA: Voi căta măreața-ți pildă s-o urmez. Dar ce voivod
Ai menit Moldovei?
VODĂ: Pregătește-ntâi acest izod!
Și, când totul va fi gata, fii pe pace, ți-l voi spune.

(Vodă lasă pe Costea și merge spre fund, unde vorbește cu Grue și cu Dragomir. Costea se înclină și merge spre boieri, care-l înconjoară și-l felicită, ca și pe Groza.)

MIRCEA *(aparte)*: Se codește... nu răspunde la-ntrebarea ce i-o pune
Costea. Pentru ce? Mă-nșeală! Da, mă-nșeală! I-am scăpat

---

[1] Scris cu *s*, *răsbun* e un substantiv care înseamnă întârziere, răspuns, păsuială *(n.a.)*.

Viața și mă-nșeală! Pentru ce? De ce sunt vinovat?
Să-mi răzbun? Să mai îngădui? Până când? Oh! ce rămâne
De făcut?... Blestemul doamnei?... Luminează-mă, stăpâne,
Luminează-mă!

(Se aude un sunet de bucium la poarta curții.)

VLAD *(ascultând buciumul de afară)*: Ascultă!
MANEA: Glas de bucium a sunat!
VLAD: Cine-o fi?
MURGU: În toiul nopții!
ROMÂN HERESCU: Și la curte!
VLAD: E ciudat.
VODĂ *(care s-a coborât cu Grue)*: L-a găsit pristavul nostru, Grue.
UN COPIL DE CASĂ *(intrând)*: Doamne, o solie
De la kralul Simon Stareț, aliatul tău.
VODĂ: Să vie.
MIRCEA *(aparte)*: Ah! voi ști dar adevărul! Îndoiala va-nceta!

(La un semn a lui vodă, boierii se grupează în jurul jețului din dreapta, pe care se așează el. Intră solul sârbesc.)

SCENA VII

Aceiași, solul sârbesc

(El intră cu urmașii săi, vine până în fața lui vodă, și i se îngenunche.)

VODĂ: Bun sosit la curtea noastră.
SOLUL: Să trăiești, măria-ta!
VODĂ: Scoală. Sufletul mi-e dornic să te-asculte. Cuvântează.
SOLUL: Preaslăvitul Simon Stareț, kralul nostru, îți urează,
Pentru tine, mare doamne! cum și pentru neamul tău,
Zile line și mănoase întru bunul Dumnezeu.
După ce-ascultă scrisoarea-ți îndelung porni a plânge,
Dar, apoi, dădu poruncă oaste grabnic a se strânge
Ca s-alerge, fără preget, la iubitul său vecin
Și să-i curețe moșia de păgân și de străin.

„Mergeți – zise el – răpuneți ungurească vrăjmășie,
Ca și el să tragă spada pentru dulcea mea moșie
– Căci năprasnicul aține pururi calea orișicui –
De cumva cumplita soartă mi-ar lovi-o ca pe-a lui."
Astfel se rosti voivodul. Și dorind, prin înrudire,
Mai desăvârșit a strânge o statornică unire
– care-n chiar urmașii voștri roduri veșnic va purta –
El îți cere de soție pe domnița, sora ta.

MIRCEA *(aparte)*: Oh! de-acum atârnă soarta de-un cuvânt!...
Ce va răspunde?

VODĂ: Cuvântarea ta, jupâne, în adâncul meu pătrunde.
Inima-mi e-nduioșată când, în clipa cea mai grea,
Văd cum dragostea lui Stareț înfășoară țara mea.
Măgulit sunt eu pe Simon să-l aud zicându-mi frate!
Iar moșia mea va ține ca, la rându-i, să se-arate
Credincioasă, dacă soarta și pe el l-ar prigoni:
Măgulită-i și domnița, sora mea, de-a se uni
Cu bărbatul care pune, pe-a ei frunte fecioarească,
Cu cununa de soție și coroana sa domnească.
Mâine, te-oi primi, cu falǎ și mai cuvenit alai,
Ca-nvoiala mea domnița s-o-ntărească din viu grai.

MIRCEA *(aparte)*: Totul s-a sfârșit!

VODĂ: Acuma, dragă oaspete, mergi cu bine.

SOLUL: Să trăiești, mărite doamne!

MIRCEA *(aparte)*: Ba să moară! Și, prin mine...

(Solul iese cu urmașii săi.)

SCENA VIII

Aceiași, afară de solul sârbesc

VODĂ: Pârcălabe, vreau poporul meu să fie-nștiințat
De unirea și-nrudirea care-aci s-au încheiat
Ca să pomenească țara, ca pe-o zi de praznic mare,
Ziua când din letopiseț și-a șters anii de-nchinare,
Iar eu m-oi ruga la Dumnezeu și-i voi mulțumi, smerit,
Că de mâna ucigașă-n astă-noapte m-a ferit.

În biserica domnească să mă-nconjure norodul;
Nicodim va zice slujba.

(Senzație. Boierii, comentând, formează grupuri.)

MIRCEA *(aparte)*: El îți va sluji prohodul.
MANEA *(în grupul din extrema stângă)*: Veste bună pentru țară.
VLAD: Pentru țară, așa e.
Pentru domnul Mircea, însă, nu prea.
MANEA: Dar de ce?
VLAD: Căci iubește pe domnița Anca.
MANEA: Și?
COSTEA MUȘAT: Iubirea
E putere foarte mare. Prin ea ni se schimbă firea:
Dintr-un om cinstit, s-ajunge cine știe ce pungaș;
Din boier înalt la suflet, un mișel, un ucigaș.
Vezi, amorul zăpăcește. Câteodată ne învață
Să facem o nebunie, cel puțin o boroboață.

(Pârcălabul a ieșit, cu crainicii și pristavii. Vodă, sprijinit de Grue, se urcă pe pridvor prin care se vede cerul înălbit de zorile zilei. Mircea îi urmărește mișcările, strecurându-se printre grupuri.)

VODĂ *(pe pridvor)*: Grue, vechiul meu tovarăș, pavăza și brațul meu,
Iacă zorile ce-n neguri le zăream doar tu și eu.

(S-aud afară trâmbițele crainicilor. Ca însuflețit:)

Mi-am redobândit coroana, iar sunt domnul țării mele!
Uite cum se șterg, pălite, de pe boltă, mii de stele,
Când de zori s-anunță firii soarele biruitor,
Astfel, când se-nalță fruntea mea de domn stăpânitor,
Pier în preajma mea dușmanii, mi se luminează zarea!
Tot se-nchină, se-ngenunche tot, tot, tot.
MIRCEA *(sărind la el, cu pumnalul ridicat)*: Uiți răzbunarea!

(El se năpustește asupra lui Vodă. Dar Grue, care-i observă apucăturile de la începutul actului și-l pândește din ochi, se repede înaintea lui. Se produce o vălmășeală, boierii sărind din toate părțile.)

VODĂ: Ah! mişelul!
VLAD: Stai!
MANEA: Păzeşte!
MURGU: Doamne Mirceo!
BALDOVIN: Nu lăsa!
ROMÂN HERESCU: Ţine-l bine!
COSTEA: Ticălosul!

(Boierii au apucat şi dezarmat pe Mircea. Vodă se coboară în scenă, înconjurat de câţiva.)

GROZA: E rănit măria-sa!
VODĂ: Nu, nu sunt rănit!
MIKED: Dar iată sânge.
COSTEA: Mâinile ţi-s pline.
VODĂ: Da, adevărat! De unde? Eu nu sunt rănit. Dar cine,
Cine? Căutaţi!...

(Boierii se privesc şi vodă, întorcându-se spre fund, vede pe Grue, care coboară spre el, înpleticindu-se.)

Ah! Grue! Grue! El! El!

(Vodă aleargă la Grue, îl primeşte în braţe şi vine în faţă, sprijinindu-l.)

Eşti rănit, Grue? Vorbeşte...

(Grue face o sforţare, dar se prăvăleşte la pământ.)

Grue! *(Vodă se-ngenunche, susţinându-l.)* Doamne!
cum a-ngălbenit!
Oh! mi l-a ucis, desigur! Grue!

(Îl ridică în braţe. Grue fac o mişcare de durere.)

Da, te doare...
Stai! aşa!

(Îl aşează binişor cu capul pe genunchiul său. Grue îi caută mâna.)

Ce vrei?

(Grue, care i-a luat mâna, o duce la gură şi o sărută lung.)

Răspunde, e mai bine?

(Grue răstoarnă capul, se întinde, își dă sufletul.)

Grue! Moare!
Moare!... Grue! Doamne sfinte! Moare! Grue!

(Îl ridică-n brațe, îl pipăie.)

Mort! e mort!
Oh! deșert va fi de-acuma sufletul ce-n mine port!
Oh! oh! Grue! Vai de mine! Grue!... Doamne,
mi se frânge
Inima! Oh! Oh!...

(Toți cei de față dau în genunchi.)

MIKED *(care a-ngenuncheat lângă mort)*: Stăpâne...
VODĂ: Plângi, Mikede? Oh! va plânge
Obștea-ntreagă-a țării noastre, din român pân' la boier,
Când va ști ce suflet mare napoiatu-s-a la cer.

(Vodă se scoală din genunchi, își scoate dulama de domn și o azvârlă pe trupul lui Grue.)

Bane, vreau să i se facă pogribanie domnească,
Iată-i giulgiul.

(Câțiva boieri ridică trupul lui Grue și ies cu el prin stânga. Vodă, cu brațele întinse, cuvântează:)

Grue! Grue! ca pe veci să pomenească
Datina moșiei tale dragostea ce i-ai purtat,
Fi-vei la piciorul stranei domnilor înmormântat.
Căci în tine, biet Române Grue, fost-au întrupate
Însușirile de suflet în popor adânc săpate!
Și, prin tine-n el găsit-am, când restriștea mă lovea,
Singurul statornic reazăm ce-am avut în țara mea.

(Boierii fac către vodă un gest de mâhnire: el le răspunde:)

Da! căci v-a citit în suflet inima-mi îndurerată:
Toți v-ați îndoit de mine, toți m-ați renegat vreodată,
Pentru toți, cândva, cocoșul lui sân Petru a cântat...
Numai el, poporul, fostu-mi-a statornic nencetat,
El, ce sufere, ce tace, ce iubește și ce *crede*
Fără-a cerceta, în domnul pus de datină, Mikede!

Şi ce, pururi, cade jertfă când, în vremuri de nevoi,
Dezbinarea se strecoară sângeroasă printre noi!
Grue, Grue! Vai! sărmanul!

(Îşi întoarce ochii şi vede pe Mircea între streji. Într-un imbold îşi trage paloşul şi se repede la el răcnind:)

Câine!

(Miked, Dragomir şi alţii îl reţin. Toţi s-au sculat în picioare. El atunci se stăpâneşte, îşi pune paloşul în teacă.)

Da, aveţi dreptate:
Aşa crime nu se cade să rămână nenfierate,
Nici să piară osânditul de-aşa paloş fulgerând,
Ci de funia menită ucigaşilor de rând.

(Mircea face un gest de revoltă.)

Ah! te doare, te răneşte, ţi-e osânda grea şi crudă.
Nu? dar spune, suflet negru, cuget buimăcit de ciudă,
Ca să făptuieşti aceasta, ce duh rău te-a prididit?
Spune!
MIRCEA: Vrednic sunt de moarte, dar să mor nedosădit.
VODĂ: Moartea? Zău? Pentru-aşa crime crezi că e-ndestulătoare?
MIRCEA: Chinuri? Nu mă tem, în mine, chinuri port cotropitoare,
Le-am cătat tămăduire-n răzbunare-asupra ta,
Dar de ele numai moartea, blânda moarte, m-a ierta.
VODĂ *(pauză. Apoi cu exaltare)*: Chinuri? Tu vorbeşti de chinuri?
Chin, a inimii bătaie?
Chin? O clipă de nădejde, o-mboldire, o văpaie
Ce s-aprinde cu-o privire, ce cu-o lacrimă s-a stins
Şi din care numai rodul fără vlagă iese-nvins!
Chinuri! Dar deşteaptă-ţi mintea, dar te uită-n neagra zare!
De eşti om, fă-ţi ochii roată peste ţară şi hotare.
Chinuri!... Dar priveşte sânul bietei noastre de moşii.
Numără, de poţi, pe dânsul urmele de vrăjmăşii;

Prin palaturi, prin colibe, la şesuri, sus, la munte!
Despicate de cu veacuri, rănile-i sunt încă crunte;
Sabie şi foc, din vale, din deal, sabie şi foc!
Ani de groază şi de sânge mulţi!... de linişte, deloc!
Veşnic lupta pentru lege, veşnic lupta pentru nume,
Mor flăcăii înainte de moşnegi şi chiar de mume!
Roşul focului pe ceruri, roşul sângelui pe-ogor;
Dacă mor de fier sau pară, chiar ei nu o ştiu, dar mor;
Şi, murind, sărută sânul ţării mume, căci îi doare
Plânsul ei bătrân pe-obrajii încă-a unui fiu ce-i moare!
Şi sunt veacuri de când unii după alţii anii fug
Şi de când această ţară nu e, vai! decât un rug
Unde mucenicii noştri, muritori într-o credinţă,
Moştenire-şi lasă vlaga şi nădejdea-n biruinţă!
Rug pe care se tot urcă, nesătui, moştenitori,
Ucenicii biruinţei amânate-atâtea ori!...
Iată chinurile noastre, şi cu ele, doruri, vise,
Pe moşia strămoşească-n lung şi lat, cu sânge scrise!
Iată chinurile mele, ale unui domn român,
Basarab, de sine vrednic şi de numele-i bătrân,
Pe când tu, tu... Ce văd... plânge?
MIKED: Doamne!
DRAGOMIR: Doamne!
MIRCEA: Mi-e ruşine.
MIKED: Pocăinţa este cazna sufletului.
VODĂ *(îndurerat, ca pentru sine)*: Grue!
DRAGOMIR: Cine n-a păcătuit...!
COSTEA: E tânăr.
VODĂ *(idem)*: Grue! Vai!
MIRCEA *(sculându-se)*: Măria-ta,
Sunt nevrednic, şi nevrednic fi-voi chiar de m-ai ierta!
Dar să-ngăduie mărirea sufletului tău, stăpâne,
Să mă urc şi eu pe rugul vitejiilor române!
De rugina mişeliei să nu-mi fie gergul ros!
Să nu mi se stingă viaţa, cât o fi, făr' de folos!
Să simţesc, şi eu, ca tine, chinurile ţării mele!
Rănile-i de veci deschise, lacrimile-mi să le spele!

Și să mor ca morții noștri, după pilda ce au dat,
Plâns de tine, cum e Grue, și de Dumnezeu iertat.
VODĂ *(idem)*: Grue, vai!
MIKED: Mărite doamne, miluiește-atâta jale.
COSTEA: Duhul lui văzu lumina.
DRAGOMIR: S-a robit măriei-tale.

(Toți întind mâini rugătoare. Vodă face un gest solemn de tăcere.)

VODĂ: Toți v-ați îndoit de mine...

(Către Mircea:)

Să te crez?
MIRCEA: Pe Dumnezeu...
VODĂ *(întrerupându-l)*: Nu, taci!

(Tainic luându-l la o parte:)

Mi-ai ucis pe Grue, pavăza și brațul meu!
Mă pricepi! Fii... ce-a fost Grue!

(Joc de scenă. Mircea face un gest ca și cum ar întreba: „Eu?" Vodă răspunde din cap: „Da.")

MIRCEA: Te-nțeleg și jur!
GLOATA *(afară)*: Trăiască Vodă Vlaicu!

(Vodă, sprijinit de Mircea, îndemnat de Dragomir și de Miked, merge cu ei la pridvor și se arată poporului. Se face tăcere.)

VODĂ: Să trăiască Țara noastră Românească!
GLOATA *(afară)*: Să trăiască! Să trăiască! Ura!
VODĂ: Drag norodul meu,
Ține datina străbună ca credința-n Dumnezeu!
E nemernic cine-o uită! Datina e legătura
Sfântă dintre domn și tine...
GLOATA *(afară)*: Ura! Ura! Ura! Ura!

(Cortina cade în timpul uralelor.)

AL. DAVILA – *VLAICU-VODĂ*

REFERINȚE CRITICE

selecție

«Unica dramă a lui Davila, **Vlaicu-vodă,** bănuită odată, fără dovezi, a fi sustrasă din cartoanele lui Al. Odobescu, e o capodoperă. Ea analizează scenic și cu o maturitate tehnică desăvârșită arta de guvernare a unui Domn. Eroul nu este numai un om de voință și un fin diplomat, ci și un voievod român, pus adică în niște condițiuni politice tragice, în care e nevoie de simulație și mai ales de răbdare și de înfrânare a mândriei. Vlaicu-vodă e în mâinile mamei sale vitrege Clara, o unguroaică, ce-l ține vasal regelui Ludovic. Domnul ar rupe jugul însă sora și cumnatul său stau ostateci la Craiu. El izbutește, jucând umilința, să recapete rudele zălogite, cu riscul inerent oricărei dibăcii, de a fi suspect tuturor, boierilor, familiei, Clarei. La un moment dat toți se unesc împotrivă-i să-l doboare. Cu mari suferințe, după ce jucase pe ascultătorul de Doamna Clara, față de boieri, spre a risipi bănuielile, și pe conspiratorul cu boierii împotriva Doamnei, sosind ceasul hotărât, când ostatecii sunt în afară de orice primejdie, Vlaicu se dă pe față și-și exprimă aprigul punct de vedere: **„Ucigașă! Tu, cu junghiul încercași a mă lovi, / Eu, mă fac călău, de-i vorba neamul a mi-l izbăvi!“**

Vlaicu e întruparea **Principelui** lui Machiavelli pe pământ românesc. El nu e așa cum văd mulți pe conducătorul machiavellic, aruncând, asupra lui veșmântul Renașterii, cinic, mizantrop, ipocrit. Vlaicu e dimpotrivă un voievod trist de mizeriile patriei, unit în conspirație cu boierii, gata el însuși de orice jertfă. Nepotului său Mircea, contrariat că nu i se dă în căsătorie sora Domnului, Anca, făgăduită din motive politice Craiului sârbesc, îi face o lecție sublimă de abnegație, rezumând destinul negru al țării...»

(G. Călinescu – **Istoria literaturii române de la origini până în prezent,** Fundația regală pentru literatură și artă, 1941, p. 579)

«Lui Alexandru Davila (1862–1929) care publică în „Sămănătorul“ balada **Strămoșii** i se datorește cea mai bună dramă istorică românească, **Vlaicu-vodă** (1902). Acțiunea se petrece în al șaselea an al domniei lui Vlaicu, fiul lui Nicolae Alexandru Basarab, în 1370,la Curtea de Argeș. Doamna Clara, mama vitregă a lui Vlaicu, nobilă marchiză catolică, obținând rolul de regentă, urmărește să aservească interesele statului român regatului maghiar. Ea aduce la curte pe baronul Kaliany, reprezentant al regelui ungur Ludovic, și încearcă să obțină consimțământul lui Vlaicu de a înființa un episcopat catolic la Severin. Pentru a câștiga timp, Vlaicu lasă pe doamna Clara să creadă că acceptă înființarea episcopatului catolic și-și salvează astfel sora și cumnatul zălogiți regelui Ludovic. Apoi, când ostatecii sunt aduși în țară, își schimbă brusc atitudinea, dându-și opoziția pe față. Boierii trec de partea sa și doamna Clara se decide să-l surprindă, dar Vlaicu e prevenit de nepotul său Mircea și apărat de omul său de încredere Rumân Grue. Doamna Clara e închisă la Snagov și Mircea speră să obțină de la Vlaicu mâna sorei sale, fiica doamnei Clara, Anca. Însă Vlaicu a promis pe Anca țarului sârb Simion Stareț. Crezându-se trădat, Mircea vrea să înjunghie pe Vlaicu, dar lovitura o primește Rumân Grue. Vodă vrea să dea ucigașului o pedeapsă umilitoare, Mircea cere o moarte vrednică de chinurile lui sufletești. După ce într-un discurs patetic îi arată micimea acestor chinuri față de suferințele țării și ale domnitorului ei, Vlaicu îl iartă și-l numește în locul lui Rumân Grue. Voievodul nu e numai un prinț machiavellic, disimulat și abil, dar și un patriot ardent, gata oricând el însuși de sacrificiu în numele intereselor țării. Versul trohaic de 16 silabe (metrul **Scrisorilor** lui Eminescu) are o curgere naturală, impecabilă...»

(Al. Piru – **Istoria literaturii române de la început până azi,** Editura Univers, București, 1981, pp. 222–223)

«...Drama lui Davila începe printr-un act întunecat, oarecum greoi: complotul din pădure al boierilor.

De la actul al doilea, însă, acțiunea pornește să se strângă, să se lumineze, să se întraripeze. Pe măsură ce înaintăm în desfășurarea evenimentelor, atât versul cât și intriga se limpezesc, se fac mai sprintene, cuceritoare.

Interesul merge crescând, ca să culmineze în ultimele două acte: uneltirile criminale ale Clarei și ispășirea ei.

Alexandru Davila, și-a scris poemul istoric cu meșteșugul unui adevărat om de teatru, după regulile clasice ale dramaturgiei eroico-romantice. El însuși mi-a mărturisit că a luat model pe Victor Hugo, al cărui suflu, ale cărui tirade îmbracă, în **Vlaicu-vodă,** o formă autohtonă de avânt.

O lucrare solid închegată după un plan bine chibzuit și realizată de un meșter arhitect.

Prin purtarea conflictului, prin intensitatea crescândă a acțiunii, prin meșteșugita împărțire a actelor, prin evoluția gradată a personajelor și armonioasa distribuție a scenelor capitale și a celor de legătură, piesa lui Davila rămâne un model de construcție dramatică.

Teatrul are mai multă legătură cu arhitectura decât cu literatura. Reguli care sunt mai mult ale inginerului decât ale poetului prezidează la elaborarea și desăvârșirea unui edificiu scenic. Fără această armătură, neconsolidat cu fierul și betonul armat al tehnicii, edificiul e amenințat cu prăbușirea, oricâte frumuseți literare l-ar împodobi. Prin masiva lui execuție, **Vlaicu-vodă** a înfruntat vremea.»

(V. Eftimiu – **Oameni de teatru,** Editura Meridiane, București, 1965, pp. 172, 186)

«Aplaudată călduros la premieră, dar respinsă un an mai târziu de la premiul Academiei, drama istorică **Vlaicu-vodă** s-a bucurat de-a lungul anilor de succese statornice. În 1918, o anchetă a revistei „Scena" dovedea că Davila este dramaturgul român contemporan preferat: în seara de 27 septembrie 1925 Teatrul Național din București reprezenta pentru a suta oară piesa **Vlaicu-vodă,** iar pentru realizarea acestei drame Alexandru Davila primea, cu întârziere, în 1929, în preajma morții, recunoașterea oficială: premiul național pentru poezie, alături de Liviu Rebreanu care obține premiul rezervat prozei) [...].»

(Tiberiu Avramescu, în prefața la volumul – **Vlaicu-vodă,** Editura de stat pentru literatură și artă, col. Biblioteca pentru toți nr. 19, București, 1960, p. XXII)

«Teatrul nostru istoric, începând cu stângaciul **Grigore-vodă** al lui Depărățeanu, continuând prin greoiul în construcție și retoricul **Despot-vodă** al lui Alecsandri, prin și mai retoricul **Răzvan și Vidra** al lui Hasdeu, atinge cele mai înalte realizări prin **Apus de soare** al lui Delavrancea, **Vlaicu-vodă** al d-lui Davila și **Letopiseții** d-lui Sorbul; încercările d-lui Eftimiu și A. de Herz pot fi ușor ignorate, iar și mai

repetatele încercări ale d-lui N. Iorga nu sunt decât străduințele unui erudit fără viziune dramatică [...].

Alecsandri, Hasdeu, Delavrancea și Alexandru Davila pornesc de la un fond național: conflictul între dușmanul etern sau aventurierul intrus, între boieri și domn, între străini și acesta, spijinit întotdeauna pe națiune.

Drama noastră istorică e astfel romantică și democrată, e națională și patriotică, punând pe primul plan interesul obștesc al neamului și apoi tragedia intimă a eroului, e o dramă socială [...].

Simetric construit, lucid în scopul artistic pe care-l urmărește, poate chiar prea lucid, vădind o inteligență artistică remarcabilă, deși nu e un mare temperament dramatic, **Vlaicu-vodă,** prin ideea întrupată în domnul țării și prin viabilitatea caracterului său, cu toată convenționala idealizare a personagiilor, rămâne cea mai valoroasă dramă istorică în repertoriul atât de sărac al teatrului nostru.

Prin frumusețea versului, eleganța limbii și unele lapidare întorsături aforistice ale stilului, este o operă literară de o deosebită distincție, cu mult superioară verbalismului declamatoriu al lui Hasdeu și Vasile Alecsandri.»

(**Pompiliu Constantinescu** – *Scrieri,* Editura pentru literatură, București, 1967, vol. II, pp. 417–418)

«Dacă în Vlaicu dramaturgul a creat un caracter pe care cu greu l-am putea integra într-o serie tipologică, cel puțin în cuprinsul literaturii române, doamna Clara îmbogățește o galerie de figuri feminine voluntare, ca Vidra lui Hasdeu, doamna Chiajna a lui Odobescu, cărora aveau să li se adauge Ringala lui Victor Eftimiu, Vitoria Lipan a lui Sadoveanu ș.a. Asemenea acestora, eroina piesei lui Davila este o femeie energică, dârză, în stare să-și urmărească scopurile cu perseverență, neintimidându-se în fața obstacolelor. E. Lovinescu vede în doamna Clara o „mulier impotens“, „mai mult trufașă decât diplomată“, vrând să stăpânească nu prin șiretenie, ci prin silnicie și prin afirmarea voinței (E. Lovinescu – **Critice,** vol. III, editura Ancora, p. 27) [...].

Piesa, în cuprinsul căreia se conturează personajele puternic reliefate, veridice, a cărei acțiune se desfășoară într-un ritm dramatic susținut, scrisă într-o limbă miezoasă, plină de prospețime și de vigoare, cu evitarea abuzului de arhaisme, supărătoare fiind doar anumite inversiuni nefirești de ajuns de dese, din păcate: „ne cruța-vor

papistașii?Î, „pe vodă Lațcu doborâ-va-n țara lui", „ne purta-va" etc. drama **Vlaicu-vodă** se așază printre cele mai de seamă realizări ale dramaturgiei românești de inspirație istorică.»

(**Dumitru Micu** – *Început de secol. 1900–1916. Curente și scriitori*, Editura Minerva, București, 1970, pp. 532–538)

«Există în piesa lui Davila un personaj care nu scoate de-a lungul acțiunii nici un cuvânt. Numele lui este Rumân Grue. El simbolizează poporul. El e acela care face legătura între Vlaicu și mase; el comunică doleanțele maselor; el duce la îndeplinire poruncile lui Vlaicu. Fără îndoială, concepându-l, într-un anume fel, în afara conflictului, Davila s-a orientat greșit. Subliniind însă dragostea nemăsurată pe care i-o purta lui Grue, dramaturgul a semnalat de fapt legătura strânsă pe care Vlaicu o avea cu masele. Referindu-se, la un moment dat, la acest Grue, domnul se adresează boierilor astfel: „Toți v-ați îndoit de mine, toți m-ați renegat.../ Numai el, poporul, fostu-mi-a statornic ne-ncetat".»

(**Aurel Martin** – *Vlaicu-vodă de Alexandru Davila, la Teatrul Armatei*, în „Viața Capitalei" din 7 februarie 1954)

«Determinând direct sau indirect acțiunile celorlalte personaje, în centrul piesei se află Vlaicu, alias Vladislav al IV-lea Basarab, fiul lui Alexandru Basarab, învingătorul glorios al lui Carol Robert, tatăl lui Ludovic I, suveranul maghiar contemporan cu Vlaicu. Domnul Țării Românești reprezintă tipul de guvernare care-și găsește un fond universal într-un machiavellism aproximativ, echivalent însă unui orientalism specific și, în identitatea națională, particularitățile relevante. Prin el literatura română își are primul personaj care se află în fața marilor probleme eterne: unificarea teritoriilor de limbă română, alianțele posibile pentru apărarea integrității ființei naționale, colaborarea în Balcani. În acest nod de complicații și de instabilități funciare, condiția de existență a suveranului este minată și de relativa sa determinare în raport cu celelalte pături sau clase care-l pot priva de exercițiul funcțiunii: „Ce e domnul? O păpușă fără preț./ Spargeți-o; ne-om face alta!" Reflecția aceasta, datorată domnitorului, nu este mai puțin a oricărui personaj similar dintr-o piesă istorică shakespeariană. Într-o țară aservită, când boierii nu au destulă competență pentru

marile jocuri politice, când însăși familia „suveranului" este divizată după interese mai mult sau mai puțin personale, domnul trebuie să se gândească singur la destinul țării, care nu e mai puțin șansa sa de a exista superior, dar care altfel se poate confunda cu destinul propriei familii. „Sfânt se face orice mijloc pentru a țării apărare!" este deviza domnitorului, o deviză machiavellică ce trebuie fără îndoială puțin retușată. Practic, Vlaicu este promotorul apărării prin dismulare, prin supralicitări ale supunerii, prin refuzul agresivității exterioare. El vrea să câștige fără lupte inutile, fără glorie antumă, prin diplomația echilibrului. Orice zăngănit de arme, afirmă el, ar deștepta atenția celor de afară. E fericit atunci când nu e obligat să dea o decizie categorică într-o situație dilematică, dar el însuși devine astfel un complex de tensiuni, de iradieri dilematice. Conduita față de doamna Clara e smerită; el își arată cealaltă ipostază în raporturile cu Grue, oglinda sa. Față de boieri e binevoitor, înțelegător, probând o ambiguitate marcată prin chiar univocitatea masei boierești incapabile să prindă sensul complexității dualității. Aflat undeva deasupra tuturor, înțeles de ceilalți întotdeauna în funcție de un moment anume și niciodată în viziune, Vlaicu în ipoteza lui Davila aparține rasei marilor conducători pentru care raționamentele politice se bizuie pe scepticismul superior care face din oamenii supuși și chiar din sine nu atât personalități cât figuri și instrumente de manevrat într-un uriaș și frumos spectacol colectiv. În acest sens Vlaicu poate fi comparat cu Cezar văzut de Shakespeare sau cu Romulus cel Mare văzut de Dürrenmatt; iar dacă piesa este considerată în aspectul ei pur fictiv, comparația își poate găsi un termen în Prospero din **Furtuna** shakespeariană.»

(Postfața lui **Marian Popa** la volumul *Vlaicu-vodă* de Alexandru Davila, Editura Minerva, seria Arcade, București, 1971, pp. 243, 263)

«Între Doamna Clara din **Vlaicu-vodă** și Chiajna sunt atâtea asemănări sufletești, încât putem afirma că, fără nuvela lui Odobescu, eroina d-lui A. Davila n-ar fi pornit de la aceleași postulate psihologice. Prin această eroină, literatura română s-a îmbogățit cu o femeie defeminizată în care inima e înlocuită prin minte și jocul slobod al sentimentelor femeiești printr-o bărbătească ambiție de a domni și de a țese intrigi politice; ca și Chiajna și Vidra, Doamna Clara e tot o **mulier impotens,** dar, pe când Chiajna fusese aprigă, crudă și nesățioasă de domnie, iar Vidra numai ambițioasă, deși, urmărind anumite planuri politice și religioase, Clara-doamna e mai mult trufașă

decât diplomată; mamă vitregă a unui domnitor slab și prefăcut, ea îl strivește sub greutatea autorității de fostă soție de domn cu o trufie atât de nedibace încât ne îndoim de simțul ei politic [...]

După cum Chiajna își măritase fata cu bătrânul Andronic Cantacuzino, Clara e bucuroasă și ea să dea pe Anca lui Mircea, spre a zădărnici planurile politice ale lui Vlaicu [...]»

(**E. Lovinescu** – *Scrieri*. Ediție și studiu introductiv de Eugen Simion, Editura pentru literatură, vol. I, București, 1969, pp. 85–86)

«Lupta patriotică pentru apărarea independenței naționale și a integrității spirituale o regăsim la baza piesei **Vlaicu-vodă** de Al. Davila, una dintre cele mai rezistente drame istorice naționale. Momentul ales de autor este străbătut de mari tensiuni sociale și politice. Tânărul stat al Țării Românești era supus pe vremea lui Vlaicu-vodă (1346–1374) unei duble presiuni de dezintegrare: una internă, a forțelor feudale care dorind să-și consolideze puterea, se opuneau tendințelor voievodului de a centraliza autoritatea statală; a doua, externă, a tendințelor anexioniste ale Imperiului Otoman și ale Ungariei care doreau să subjuge țara. Biruința lui Vlaicu în confruntarea cu doamna Clara, catolica lui mamă vitregă, sprijinitoare a ambelor tendințe dizolvante, este triumful necesității istorice, a idealurilor poporului, pe care domnul le-a slujit cu inteligență, credință și curaj. Piesa, de o remarcabilă construcție dramatică, legitimează în Vlaicu-vodă un erou de un caracter ferm și un relief impresionant, de o subtilă complexitate, uman și titanic deopotrivă, expresie caracteristică a spiritualității acestui popor.»

(Prefața lui **Constantin Măciucă** la *Antologia de dramaturgie românească*, Editura Ion Creangă, București, 1973, 2 vol.)

«...Davila a scris o piesă întru totul frumoasă, **Vlaicu-vodă,** pe care o revistă populară, însetată după senzațional și ieftinătate de procedee, a declarat-o, fără dovadă, furată. Atunci, noi am luat apărarea întreagă a celui suspectat, cu bucurie. Un lucru era sigur în ipoteza că **Vlaicu-vodă** nu putea să fie a lui Davila, imposibilitatea lui Odobescu de-a o fi scris. Altă minte, alte procedee, alt sistem de imaginație. Pentru că trebuia născocit încă un al treilea autor improbabil, acuzația fu părăsită tocmai atunci când amenința cu dovezile decisive.

Curios complex, omul asasinat. Mâna lui a știut să organizeze Teatrului Național și să-l facă productiv. Dacă un director printre cei de ieri, de la Stăncescu încoace, a însemnat ceva pentru teatru, apoi acela a fost Davila. Teatrul avea un stăpân și scena un paznic intuitiv priceput și dârz.

Ceea ce constituie caracteristica admirabilă a acestui om e însă facultatea prețioasă a reînnoirii, atât de absentă contimporanilor noștri, istoviți la netimp, veștezi în plină floare, uscați în dezvoltare. Alexandru Davila a fost personificarea ideii că niciodată și nimic nu este prea târziu. Fiece zi venea la el cu o dorință nouă și cu o încordare nouă, și tinerețea lui curmată de un cuțit aruncat în creier e produsul întreg al acestei năzuințe de a se reface nevătămat și nou.

P.S. Articolul de mai sus a fost să fie necrolog... Alexandru Davila, mort câteva ore, a trecut și peste moarte... Medicii l-au regăsit în viață! Păstrăm articolul așa cum a fost scris când Davila murise.»

(Tudor Arghezi – *Tablete de cronicar*, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1960, pp. 213–215)

«Dintr-o proiectată trilogie dramatică, **Mirciada** (care trebuia să includă piesele **Vlaicu-vodă, Dan-vodă, Mircea cel Bătrân),** singura piesă încheiată e **Vlaicu-vodă.** Un act în versuri dintr-o altă dramă **Sutașul Troian,** tipărit târziu (în „Scena“, an I, nr. 34–43, 1911), dezvoltă episoade din secolul al cincisprezecelea, agitat de lupte intense între Dănești și Drăculești. Înainte de a fi o dramă istorică, **Vlaicu-vodă** e o dramă de conștiință, cu un erou central complicat ale cărui reacții sufletești cuprind avansuri și retractări prudente. Tactica privește aici un conflict politico-diplomatic, într-o epocă de urzeli, la un secol după întemeierea Țării Românești. La Curtea de Argeș, „pe la 1370“, se duce o luptă subterană pentru acapararea puterii. Un episod similar, din istoria Moldovei, fusese schițat de Eminescu într-o dramă neterminată, **Bogdan Dragoș.** Istoricește despre doamna Clara se cunosc extrem de puține lucruri, distanța în timp lăsând liberă ficțiunea. Fostă a doua soție a lui Alexandru Basarab și mamă a domniței Anca, Clara, descendentă din conții Doboka, vrea să dețină puterea absolută. Perspicace, Vlaicu, fiu vitreg, se menține într-o necesară defensivă. Lupta politică are și un substrat religios, căci, susținătoare a politicii maghiare și maghiară ea însăși, Clara urmărește aservirea Valahiei regelui Ludovic de Anjou și intereselor catolice. Fapt istoric sigur, papa Urban al V-lea elogia zelul catolic al bigotei Clara. Lui Vlaicu, papa îi propunea la 1370 trecerea la

catolicism, însă, conciliat de călugărul Nicodim de la Tismana, domnul refuză. Portretul psihologic al lui Vlaicu se conturează în funcție de evenimente, văzute din unghiuri multiple, într-o fină alternanță de clar-obscur.

Dramaturgul își pune, evident, problema reconstituirii istorice, schițând atmosfera epocii și tendințele politico-sociale caracteristice. Piesa încântă însă sub alt aspect, acela al construcției personajelor centrale, fizionomiile captând curiozitatea pe plan etic-psihologic.»

(*Literatura română între 1900 și 1918* – capitolul Alexandru Davila în posteritate de **Constantin Ciopraga** –, Editura Junimea, Iași, 1970, pp. 603–611)

«Prin **Vlaicu-vodă,** locul pe scena teatrului românesc, dominat până atunci de starurile supradimensionate ale unor eroi de tip romantic, ale unor mari neînțeleși în acțiunile lor de o îndrăzneală și o grandoare sfidând realitatea, îl ia omul de stat: omul pentru care binele țării este mai presus de fericirea lui personală și de orgoliul propriu; omul care își chibzuiește toate acțiunile cu luciditate și le pregătește cu răbdare până în cele mai mici amănunte; omul care rabdă îndelung toate umilințele, până la a fi disprețuit și a ajunge în conflict cu cei mai credincioși boieri ai săi, iubindu-și țara ca și el, dar nevăzând atât de departe; omul care jertfește fericirea în iubire a nepotului și a sorei lui, în numele rațiunii de stat. Pentru a sublinia mai bine realismul lui Vlaicu și în același timp despărțirea lui, ca autor, de drama romantică, Davila îl așază pe domn în antiteză cu Mircea, singurul român care nu îl înțelege până la sfârșit, deși ar fi trebuit să-i fie cel mai aproape, prin același sânge al Basarabilor, care trebuia să vorbească și în el. Antiteza este cu atât mai dramatică cu acest tânăr focos, care, ajungând să renunțe la tronul Moldovei și să încerce uciderea unchiului său, nu e altul decât cel ce va fi Mircea cel Bătrân, domnul care a continuat și a dus spre împlinire viziunea politică atribuită aici de Davila lui Vlaicu.

În felul acesta, Davila a închegat construcția unei drame de o mare intensitate de viață scenică. Conflictul e complex și crâncen. Domnul e singur, în realismul politicii lui de stat bizuindu-se cu desăvârșire pe forța perenă a „datinei“ și pe unicul credincios la modul absolut, Grue, simbolizând poporul și virtuțile lui de înțelepciune, statornicie și tărie. Sprijinit pe această forță imensă, inflexibilă în sobrietatea ei, Vlaicu acționează învățând de la omul din popor să tacă, să rabde, să aștepte momentul prielnic. În felul lui – oricât ar părea de surprinzător faptul – Vlaicu este o reeditare a Ancăi din **Năpasta,** creier tot atât de lucid,

până la aparența lipsei de sensibilitate afectivă, ființă înzestrată cu aceeași răbdare de fier și aceeași putere disimulatoare [...]

Analiza psihologică a complexității de caracter a lui Vlaicu, ca și a acțiunilor sale sinuoase, făcută de Davila cu multă finețe, în trăsături sobre și puternice. Trufașa Clara – feudala dezumanizată prin pasiunea politică – e desenată în caracterul și gesturile ei cu atâta precizie artistică și economie verbală, încât nu trezește nici un moment impresia neverosimilului. Dimpotrivă, Mircea și Anca au tot patosul eroilor romantici, justificabil nu numai prin necesitățile de construcție ale piesei, ci și prin faptul că un asemenea patos e inerent vârstei lor, vârsta febrilă a tinereții. Prezență simbolică de la început până la sfârșit, Grue rămâne mut, vorbind numai prin câteva gesturi și atitudini statuare. Intensitatea de viață a apariției lui e realizată numai prin semnificațiile largi și profunde pe care i le conferă Davila prin glasul lui Vlaicu. Boierii sunt foarte puțin reliefați prin trăsături personale. Toți au ținuta rectiliniară și patosul eroic în vorbire, ei sunt nuanțați din punctul de vedere al lucidității politice – mai bine zis, al încrederii în patriotismul domnului – în două grupe: aceia care-l sprijină fără rezerve și aceia care se îndoiesc adesea. Ei formează astfel, în arhitectura piesei, două coloane masive între care se mișcă personajele principale. În final, moartea lui Grue nu e numai un moment de mare tensiune dramatică, ci și un simbol al gândirii care străbate întreaga teatrologie a lui Davila: convingerea că ciocnirile de ambiții ale clasei conducătoare le plătesc prin cele mai mari jertfe țara și poporul.»

(*Istoria teatrului în România*, vol. II – capitolul Alexandru Davila – *Vlaicu-vodă* de **Ovidiu Papadima** –, Editura Academiei R.S.R., București, 1971, pp. 196–203)

«...**Vlaicu-vodă** întrunește toate cerințele unei drame menite să rămână: calități literare și calități dramatice. Autorul acestei drame e un adevărat poet care prin imagini noi și bogate, prin cuvinte expresive știe să zugrăvească oameni, fapte, locuri, timpuri. Limba lui e o comoară pe care doar la Odobescu o mai găsim. Împerecherea neologismelor cu arhaismele dă o culoare delicată și, în același timp, dă putere de expresivitate frazei. Împerecherile acestea, desigur, le găsim și la Odobescu, dar d-l Davila a știut să le înmulțească și să le rafineze. Un patetism sincer, firesc, înalță parcă și valoarea cuvintelor și a frazelor. Tiradele, chiar cele mai lungi, sunt clădite cu o artă de compoziție deplină, cu o putere de convingere rară, așa că efectul lor e

puternic, înălțător. Emoția artistică cuprinde pe spectator și-l ține toată vremea cât aude vorbele înțelepte, românești, ale figurilor de pe scenă. Și pe urmă sentimentele cuminți, neaoșe, care sunt presărate aproape în fiecare replică.

Versul de șaisprezece silabe întrebuințat de d-l Davila însă mi se pare cam obositor atât pentru actor, cât și pentru spectator, deși acest vers are avantajul de-a putea exprima mai precis patetismul unei tirade, de pildă. În schimbul acestui avantaj, însă, rămâne cam colțuros, lipsit de mlădiere și neputând sublinia variația de sentimente ce se cuprinde într-o dramă.

Dar și ca teatru **Vlaicu-vodă** are calități excepționale. Autorul este un om de teatru care știe să construiască drama, care știe să mânuiască efectele. Fiecare act, fiecare scenă în sine e un tot întreg. Poate chiar că, ocupându-se prea mult de detalii, a neglijat totalitatea dramei. După actul de expunere, care este un adevărat cap de operă, actul al doilea lâncezește. Conflictul se înnoadă anevoie și cam meșteșugit. Și mai ales eroul principal, Vlaicu, nu prea are caracteristica unui erou. Vlaicu e bun, e nobil, iubitor de țară, de neam, de credință strămoșească. Singurul lui cusur e doamna Clara, adică slăbiciunea. Un astfel de domn nu prea e erou, fiindcă emanciparea lui de subt stăpânirea mumei sale nu e o faptă eroică. Vlaicu este poate cusurul de căpetenie al dramei d-lui Davila, precum efectele sunt iarăși calitățile ei teatrale de căpetenie.

Cu toate observațiile, mai mult sau mai puțin însemnate, **Vlaicu-vodă** rămâne o podoabă a literaturii noastre dramatice prin patetismul cald și comunicativ, prin frumusețea limbii și a versurilor, prin puterea de evocare a unei epoci frământate, prin măiestria de amănunt cu care e construită, prin efectele dramatice și prin patriotismul cald și cuminte ce transpiră dintr-însa.

Ca atare, **Vlaicu-vodă** nu numai merită, dar trebuie să figureze totdeauna în repertoriul Teatrului Național alături de dramele lui Alecsandri, Caragiale, Hasdeu și ale lui Delavrancea.»

(**Liviu Rebreanu** – *Teatrul Național: Vlaicu-vodă,* articol publicat în „Rampa" nr. 532 din 8 oct. 1913, p. 2)

ALTE REFERINŢE CRITICE
(Bibliografie selectivă)

În volume:

Elena general Petricari Davila – *Din viaţa şi corespondenţa lui Carol Davila*, Fundaţia pentru literatură şi artă Carol al II-lea, 1935;

Elena general Petricari Davila – *Amintiri din copilărie*, Casa şcoalelor, 1940;

C.I. Nottara – *Amintiri din teatru ale lui...*, Editura Adevărul, 1937, p. 147;

G. Călinescu – *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundaţia regală pentru literatură şi artă, 1941;

Al. Ciorănescu – *Teatrul românesc în versuri şi izvoarele lui*, Casa şcoalelor, 1943, pp. 141–148;

Şerban Cioculescu, Tudor Vianu, Vladimir Streinu – *Istoria literaturii române moderne*, Casa Şcoalelor, 1944;

Simion Alterescu şi Florin Tornea – *Teatrul Naţional „I.L. Caragiale"*, Editura Academiei R.P.R., 1955, p. 194;

Mihai Vasiliu – *Alexandru Davila*, studiu monografic, Editura Meridiane, Bucureşti, 1965;

Virgil Brădăţeanu – *Drama istorică naţională* (Vlaicu-vodă, capodoperă a dramaturgiei naţionale), Editura pentru literatură, Bucureşti, 1966, pp. 184–185; 194;

Mihail Dragomirescu – *Scrieri critice şi estetice* (Paternitatea lui *Vlaicu-vodă*), Editura pentru literatură, Bucureşti, 1969, pp. 100–105;

Dan Grigorescu – *Shakespeare în cultura românească (Richard al II-lea, Doamna Clara, Despot Vodă)*, Editura Minerva, 1970; pp. 126–127, 185;

Ioan Massoff – *Teatrul românesc – privire istorică,* Editura Minerva, București, 1972, vol, IV, pp. 27–30; 115–119; 192–214; 273–289;

Mircea Zaciu – *Bivuac (un personaj balzacian: Alexandru Davila),* Editura Dacia, Cluj, 1974, pp. 98–107;

*** *Mărturii în contemporaneitate,* Editura Minerva, București, 1974, pp. 40–43.

Nicolae Barbu – *Momente din istoria teatrului românesc.* (După Răzvan, Despot și apoi Vlaicu-vodă). Editura Eminescu, București, 1977, pp. 123–126; 142–144;

În publicații periodice:

Ion Bianu – *Alexandru Davila – Vlaicu-vodă,* dramă în cinci acte în versuri, Raport în „Analele Academiei" seria II, vol. XXV, 1902–1903, pp. 335–338;

George Ranetti – *Cronica teatrală – Teatrul Davila,* în „Universul" din 16 februarie 1902, pp. 2–3;

Ilarie Chendi – *În chestia „Vlaicu-vodă"* în „Viața națională" din 4 octombrie 1905, p. 1;

P. Locusteanu – *În jurul lui Vlaicu-vodă,* în „Voința națională" din 18 sept./ 1 oct. 1905;

N.D. Cocea – *Cronica teatrală: Teatrul Davila,* în „Viața românească" nr. 9 din 1909, pp. 443–448;

I.L. Caragiale –*Un nou teatru,* în „Noua revistă română" nr. 12 din 1909, pp. 179–180;

Nicoară al Lumei (N.D. Cocea) – *Alexandru Davila,* în „Facla" nr. 39 din 1911, pp. 242–243;

Tudor Arghezi – *Cronica teatrală,* în „Viața românească" nr. 9 din 1912, pp. 352–356;

Dinu Dumbravă – *Solemnitatea de la Teatrul Național, Instalarea noului director general,* în „Rampa din 21 oct. 1912;

Liviu Rebreanu – *Noul director,* în „Rampa" din 1 noiembrie 1912;

P. Locusteanu – *Putea să scrie Odobescu pe Vlaicu-vodă,* în „Flacăra" din 14 dec. 1913;

Al. Şerban – *Odobescu şi Vlaicu-vodă* (Concluzii), în „Flacăra“ din 22 februarie 1913, p. 77;

E. Lovinescu – *Încă un nedreptăţit: Mircea cel Mare al d-lui A. Davila,* în „Flacăra“ din 27 iunie 1915, pp. 383–384;

Ion Marin Sadoveanu – *Spre lăcaşul de vecie al lui Al. Davila,* în „Rampa“ nr. 3527 din 1929, p. 3;

Ion Manolescu – *După 25 de ani,* în „Rampa“ din 13 septembrie 1934, pp. 1–2;

Ioan Massoff – *Un om care a suferit mult,* în „Rampa“ din 13 septembrie 1934, p. 1;

Victor Eftimiu – *Vlaicu-vodă de Al. Davila,* în „România liberă“ din 10 ianuarie 1954;

George Vraca – *Munca de creaţie a rolului lui Vlaicu-vodă,* în Informaţia Bucureştiului din 27 ianuarie 1954, p. 2;

Lucian Raicu şi Ion Dodu-Bălan – *Semnificaţia dramei lui Vlaicu-vodă,* în „Viaţa românească“ nr. 4 din 1954, pp. 269–277;

Romulus Vulpescu – *Al. Davila,* în „Ateneu“ nr. 7 din 1967, p. 2;

Constantin Ciopraga – *Al. Davila în posteritate,* în „Cronica“ nr. 45 din 1969, p. 8.

BARBU DELAVRANCEA

(1858–1918)

TABEL CRONOLOGIC BIOBIBLIOGRAFIC

1858 – La 11 aprilie se naşte, la Bucureşti, Barbu, al nouălea copil al Ianei şi al lui Ştefan Tudorică Albu, starostele orzarilor din Delea-Nouă coborâtor dintr-o familie de vrânceni, tatăl figurând şi cu alte nume: Gheorghe Ştefan Şohăţeanu, Gheorghe Ştefan, Ştefan Plugaru, Gheorghe Ştefănescu.

1866 – Barbu este elev al şcolii sucursale de băieţi nr. 4, ale cărei clase le absolvă în 1870.

1870–1877 – Se înscrie ca bursier la liceul Sf. Sava, având ca dascăli pe Massimu, D.A. Laurian, Anghel Demetrescu şi Vasile Ştefănescu. Este talentat la desen şi greoi în asimilarea limbilor străine.

– În 1877 se înscrie la Facultatea de Medicină ale cărei cursuri le întrerupe înscriindu-se la Faculatea de Drept. În acelaşi an apare, în „România literară“ din 9 iunie, poezia *Stanţe dedicate Măriei Sale Carol I şi ofiţerilor români,* semnată Barbu.

1878 – Apare la Editura Haimann placheta *Poiana lungă,* cuprinzând versuri ale lui Barbu scrise între anii 1876–1878. În acelaşi an îi apar versuri în publicaţiile „România liberă“, „Familia“ de la Budapesta şi în „Femeia română“.

– Cunoaşte familia Elenei Miller Verghy, directoarea pensionului de fete „Modern“, care va avea o influenţă deosebită în formarea tânărului student. Barbu ţine conferinţe la acest pension pe teme literare sau evocând mari personalităţi ale culturii universale.

1882 – Trece examenul de licenţă cu teza *Pedeapsa, natura şi însuşirile ei.* Obţinând o bursă, pleacă în primăvara aceluiaşi an la Paris, „Oraşul lumină" copleşindu-l prin bogăţia spirituală a aşezămintelor sale de cultură – o impresie profundă făcându-i Muzeul Luvru, pe care l-a vizitat de nenumărate ori. Este perioada în care scrie foiletoane pe care le publică în „România liberă", semnate cu pseudonimul Argus, precum şi o suită de corespondenţe pariziene semnate cu acelaşi pseudonim.

– În acelaşi an, în suplimentul literar al ziarului „România liberă", apare nuvela *Sultănica.*

1883 – În redacţia ziarului „România liberă" se întâlneşte cu Duiliu Zamfirescu şi Al. Vlahuţă, cu acesta din urmă legând o strânsă şi frumoasă prietenie, căreia i se adaugă aceea a lui Caragiale – trăită la Dragoslavele din Vrancea, la Gambrinus – berăria lui Caragiale, la mănăstirea Agapia.

1884 – Apare în acelaşi supliment literar nuvela *Iancu Moroiu,* semnată pentru prima oară *De la Vrancea.*

1885 – Apar: volumul *Sultănica,* având în cuprins nuvela cu acelaşi titlu, poemul *Fanta Cella,* basmul *Palatul de cleştar,* tragedia *Răsmeriţa* şi o suită de amintiri publicate sub titlul *Odinioară,* la Tipo-litografia St. Mihăilescu, Bucureşti. În acelaşi an se căsătoreşte cu Maria Lupaşcu, nepoată a Elenei Miller Verghy. Vor avea patru fete: Cella, Margareta, Niculina şi Henrietta; cea dintâi o remarcabilă muziciană şi scriitoare, profesoară a unora dintre marii pianişti români, între care se distinge Dan Grigore; celelalte fiice devenind personalităţi de marcă, slujitoare ale arhitecturii şi ale artelor frumoase româneşti. Dragostea şi atenţia deosebită pe care Delavrancea le manifestă faţă de soţie şi fiicele sale se desprind din bogata corespondenţă pe care soţul şi tatăl o poartă cu familia.

– În acelaşi an devine membru al partidului liberal, aflat în opoziţie, desfăşurând de-a lungul a opt ani o susţinută activitate politică, având, în acelaşi timp, preocupări consacrate studiului poeziei noastre, pe care o ridică „prin aprecierile lui pe înălţimile frumosului, neatinse de alte neamuri în poezia lor".

– Colaborează la „Epoca".

1886 – Publică articole consacrate artelor plastice și literaturii în ziarul „Românul".

1887 – Apare *Trubadurul,* cuprinzând proză scurtă presărată cu amintiri din viața sa de student.
– Scoate revista „Lupta literară", la care colaborează Al. Vlahuță, Petre Ispirescu, C. Mille și a cărei apariție încetează după doi ani; colaborează el însuși la „Revista nouă" a lui B.P. Hasdeu, până în 1895.

1888 – Activează ca redactor la „Democrația", apoi la „Voința națională". Îl suplinește pe V.A. Urechia, ca profesor, la Universitatea din București.

1890 – Apare broșura literară *Carmen Sylva, Neagoe Basarab și Meșterul Manole.*

1892–1893 – Apar volumele de proză *Paraziții* (1892) și *Între vis și viață* (1893), imagini profunde și cu exigență colorate ale societății românești în care a trăit autorul – Ed. Ig. Haimann.
– În același an apare revista săptămânală ilustrată „Vieața", condusă de Al. Vlahuță și V.A. Urechia, la care colaborează și Delavrancea.

1896–1903 – Delavrancea este deputat liberal și vicepreședinte al Ligii culturale a lui V.A. Urechia; ocupă funcția de primar al Bucureștilor. În acest timp, arhitectul Ion Mincu construiește Palatul Municipal.
– În 1902 ia apărarea lui Caragiale în celebrul proces intentat contra calomniilor lui Caion.
– Delavrancea părăsește partidul liberal, neîmpărtășind părerea lui Dimitrie Sturdza față de problema națională. Se înscrie în partidul conservator.

1904 – Apare nuvela *Hagi-Tudose.* Delavrancea este ales deputat de Vaslui; doi ani mai târziu devine vicepreședinte al Camerei Deputaților, iar în 1908 este ales deputat al Putnei Milcovului.

1909 – Apare drama în IV acte *Apus de soare.* Editura Socec; ed. a II-a, București, 1912.
– La 4 februarie se reprezintă pe scena Teatrului Național din București poemul dramatic *Apus de soare,* prima parte a trilogiei istorice, urmată de *Viforul* și *Luceafărul.* În același

an poemul dramatic *Apus de soare* îi va aduce autorului său Premiul „Năsturel" din partea Academiei Române.

1910 – Apare, în Editura Socec, drama istorică *Viforul*, reprezentată pe aceeași scenă, căreia îi urmează, în același an, *Luceafărul*, ultima parte a trilogiei; Editura Socec, București.

1911 – Apare volumul de proze intitulat *Liniște, Trubadurul, Stăpânea odată*, Editura Socec, București.

1912 – Se reprezintă pe scena Teatrului Național din București piesa *Hagi-Tudose*, prelucrare dramatică după nuvela cu același titlu. Apare *Irinel*, comedie în 3 acte, Editura Socec, București.
– Este numit ministru al Lucrărilor Publice.

1913 – La 22 mai, la recomandarea lui Iacob Negruzzi, este ales membru al Academiei Române, discursul său de recepție intitulându-se *Din estetica poeziei populare*. În același an apare *Hagi-Tudose*, comedie în patru acte. Editura Minerva, București.

1915 – La 15 decembrie Delavrancea propune să fie primiți în parlamentul României poetul Octavian Goga și preotul greco-catolic Vasile Lucaci – luptători ardeleni neobosiți pentru drepturile românilor din Transilvania.

1916 – Este numit ministru al Industriei și Comerțului.

1917 – La 6 mai este ales membru în comisia însărcinată cu elaborarea proiectelor privind modificarea articolelor din Constituție, modificare determinată de știrbirea granițelor României. În același an, în ședința Camerei de la 9 iunie, rostește discursul pentru susținerea și votarea reformelor agrare; discursul este tipărit la Iași în același an.

1918 – La 2 februarie rostește, în Parlament, un discurs împotriva cedării ungurilor și bulgarilor a unor teritorii românești.
– La 1 aprilie, Cella, fiica lui mai mare, notează în carnetul său intim începuturile bolilor crunte și vijelioase, care aveau să-l doboare: anghină pectorală și uremie.
– La 29 aprilie, în zorii zilei, se stinge din viață, la București, poetul George Coșbuc, iar la două și jumătate noaptea, trece hotarele vieții pământești spre cea veșnică, Barbu

Ştefănescu Delavrancea, fiind înmormântat la Cimitirul „Eternitatea" din Iaşi.

- Cella descrie ultima imagine a tatălui său, înainte de a fi încredinţat ţărânei din care a apărut: „Era palid, capul drept, cu o neştearsă expresie de blândeţe şi seninătate pe faţa lui. Niciodată n-am văzut un mort atât de blând. N-avea severitatea ostilă a cadavrelor... Niciodată n-am văzut pe tata nemişcat atât de mult!"

EDIŢII POSTUME

Sultănica – Editura Socec, Bucureşti, 1921; Editura Cultura naţională, Bucureşti, 1922; Editura Cugetarea, Bucureşti, 1941, 1946;

Linişte, Trubadurul, Stăpânea odată – Editura Socec, 1922; Editura Cugetarea, 1944;

Între vis şi viaţă – Editura Viaţa românească, 1922; Editura Socec, 1928, 1933, 1940;

Hagi-Tudose – Editura Socec, f.a. (3 ediţii);

Apus de soare – Editura Socec, f.a. (3 ediţii);

Viforul – Editura Socec, 1921, 1928, 1940;

Luceafărul – Editura Socec, 1931;

A doua conştiinţă – Editura Cultura naţională, 1923;

Opere – Ediţie îngrijită, prefaţă şi bibliografie de Aurel Martin. Vol. I – **Proză,** vol. II – **Teatru.** Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1954;

Scrieri alese – Ediţie îngrijită de Elena Beram, cu un studiu introductiv de Al. Săndulescu. Vol. I – **Proză,** vol. II – **Teatru.** Editura de stat pentru literatură şi artă, 1958;

Sultănica – nuvele. Cu o prefaţă de Emilia Şt. Milicescu. Editura pentru literatură, col. Biblioteca pentru toţi nr. 83, 1961;

Teatru – Text stabilit de Emilia Şt. Milicescu. Prefaţă şi note de Al. Săndulescu. Editura tineretului, col. Lyceum, Bucureşti, 1970;

Opere – Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi variante, glosar şi bibliografie de Emilia Şt. Milicescu. Editura pentru literatură, col. Scriitori români, vol. I–V, 1965–1969;

Apus de soare – teatru. Ediţie îngrijită de Emilia Şt. Milicescu. Prefaţă şi tabel cronologic de Teodor Vârgolici. Editura Minerva, colecţia Biblioteca pentru toţi, nr. 196, Bucureşti, 1971;

Sultănica – Ediţie îngrijită de Emilia Şt. Milicescu. Prefaţă de Şt. Cazimir. Editura Minerva, 1972;

Hagi-Tudose – Postfaţă şi bibliografie de Valentin Silvestru. Editura Minerva, seria Arcade, 1974;

Nuvele şi povestiri – Antologie, postfaţă şi bibliografie de Victor Atanasiu. Editura Minerva, seria Arcade, 1975;

Teatru – Ediţie îngrijită de Emilia Şt. Milicescu. Repere istorico-literare alcătuite în redacţie de Mihai Dascal. Editura Minerva, seria Patrimoniu, 1975;

Discursuri – Antologie, postfaţă şi bibliografie de Constantin Călin. Editura Minerva, seria Arcade, 1977;

Vlaicu-vodă – Antologie de dramaturgie românească. Ediţie, prefaţă şi note finale de Constantin Măciucă. Editura Ion Creangă, col. Biblioteca şcolarului, 2 vol., vol. II cuprinde şi poemul dramatic **Apus de soare,** Bucureşti, 1973;

Dramaturgia istorică românească – Ediţie îngrijită, prefaţă, cronologie şi note de Ion Nistor. Editura Albatros, col. Lyceum, vol. I cuprinde şi poemul dramatic **Apus de soare,** Bucureşti, 1981;

Teatru – Postfaţă şi bibliografie de Constantin Cubleşan. Editura Minerva, seria Arcade, Bucureşti, 1978; ed. a II-a 1983;

Paraziţii – nuvele şi povestiri. Tabel cronologic de Ion Buducă. Editura Minerva, col. Biblioteca pentru toţi, nr. 1099, Bucureşti, 1982.

Domnul Vucea şi alte nuvele – Ediţie îngrijită, prefaţată şi cu un tabel cronologic de Emilia Şt. Milicescu. Editura R.A.I., – Imprimeria „Coresi“, Colecţia Scriitori Clasici, Bucureşti, 1996.

BARBU DELAVRANCEA

APUS DE SOARE

1503–1504

Dramă în 4 acte

Ştefan cel Mare
Bogdan
Logofătul Tăut
Postelnicul Toader
Vornicul Jurj
Hatmanul Arbore
Pârcălabul Dragoş
Pârcălabul Alexa
Pârcălabul Grumază
Pârcălabul Şandru
Pârcălabul Costea
Pârcălabul Negrilă
Bătrânul Şteful, fost pârcălab
Bătrânul Hrăman, fost pârcălab
Paharnicul Ulea
Clucerul Hrincovici
Vameşul Chiracola
Clucerul Moghilă
Stolnicul Drăgan
Jitnicerul Stavăr
Petru Rareş
Doftor Ieronimo da Cesena
Doftorul Şmil
Doftorul Klingensporn
Ţugulea Moghilă
Un pietrar
Un curtean
Doamna Maria
Irina, fata pârcălabului Dajbog † 1476
Reveca, fata comisului Huru † 1476
Bălaşa, fata pârcălabului Oană † 1484
Ilinca, fata pârcălabului Gherman † 1484
Domnica, fata hatmanului Arbore
Ancuţa, fata pârcălabului Toader
Oleana, fata vornicului Duma
Fira, fata pârcălabului Dragoş
Lisandra, fata pârcălabului Alexa
Joiţa, fata pârcălabului Ivanco
Neaga, fata pârcălabului Şandru
Ileana, fata pârcălabului Ivaşcu
Hera, fata pârcălabului Grumază
Stănişoara, fata pârcălabului Ieremia
Oana
Dochia
Căpitani, copii de casă, aprozi, hotnogi, hinsari etc.

ACTUL I

În stânga, o aripă a castelului din Suceava, cu ferestre cu grătii de fier, sfârşindu-se cu o terasă pusă pe tălpi de piatră. O uşă dă pe terasă. Mai departe se vede turnul castelului. În dreapta, o poartă. Ceva mai în fund, un puţ cu două roate şi cu un colac de piatră. O albie cu apă de nălbit. Lângă puţ o salcie pletoasă. Ograda domnească, cu arbori şi copaci bătrâni, înconjurată cu ziduri vechi. Jeţuri, scobite în piatră, la umbra copacilor. În fund, o parte din oraşul Suceava şi valea râului Suceava şerpuind dinspre munte. E o zi de toamnă. Vântul suflă. Frunzele cad.

SCENA I

Irina, Reveca, Bălaşa, Ilinca, Ileana, Domnica, Ancuţa, Oleana, Fira, Lisandra, Joiţa, Hera, Neaga, Stănişoara, Oana, Dochia şi Ţugulea, Moghilă

(La ridicarea cortinii toate lucrează.)

IRINA: Cum, cum?

FIRA: Ei, aşa... Zic, se duse, se duse, până dete d-un balaur...

JOIŢA: Mai încet, Hera. Dai peste ţeavă... De un ce, Zamfiro?.. Şi tu, Lisandra, bate mai domol... Na! iar ai încurcat firele...

LISANDRA: De un balaur... Staţi... A sărit tindechea...

ILEANA: Cu gândul la Orhei. D-a mai sări o dată, să ştii că rămâi, ca mine, fată bătrână.

REVECA: Ba ca mine...

IRINA: Ba ca mine...

BĂLAŞA: Ca voi... ca noi...

ILINCA: Dumnezeu să ţie pe pârcălabul Alexa din Orhei.

NEAGA: Lasă focului basmul. La noapte. Vântul se umflă. Frunzele cad. Va fi numa bine: noapte, vijelie, basm, şi eu să mă ghemuiesc lângă dada Irina.

(S-aud: toaca şi clopotile.)

REVECA: Mamă Dochio, e vremea la toacă. Adu bostanul fiert şi fagurii de miere, şi ulciorul cu apă rece.

DOCHIA: S-aducă mama, bunica maichii.

IRINA *(către Ţugulea)*: Şi tu? Ce stai ca un ţap logodit?... Eşti mândru... Ai sabie... Şi ce-ai să faci cu ea?

ŢUGULEA *(face cu mâna ca şi cum ar tăia)*: Să...

IRINA: Măăăă...

ŢUGULEA: Hî, hî...

IRINA: Când?...

ŢUGULEA: Iacă ş-acuma...

IRINA: O! bătu-te-ar potca! *(Îl mângâie.)* S-ajuţi mamii Dochii. Dar, vezi, ţine-ţi firea, nu-ţi pune mintea cu bostanul.

(Fetele râd.)

ŢUGULEA: Apoi... dă... maică, maică! *(Iese.)*

SCENA II

Cele de sus, afară de Ţugulea şi Dochia

LISANDRA: Am ţesut bine, dadă Reveca?

REVECA: Nu bate într-o parte. Apucă spata drept de mijloc.

ANCUŢA: Dar eu?

REVECA: Mai bine... Nu strânge cârligele... Aşa... Mânele-n voie... ca şi cum te-ai juca.

DOMNICA: Verdele ăsta or ăsta, dadă Reveca?

REVECA: Priveşte firea... Aci, şcoala şi învăţătura. Primăvara toate sunt proaspete dar nu depline, vara toate coapte şi vii, toamna toate pălesc, prind un fel de rugină, se învechesc... şi nimic murdar... Da, bine...

STĂNIŞOARA: Uf! Doamne, Doamne!

REVECA: Ce, moţato? Ţi s-a urât? Binişor. Gherghetul e de răbdare.

JOIŢA: Iacă şi barba părintelui Ivaşcu din Hotin...

IRINA: Ba părul tău de oaie creaţă.

HERA: Am isprăvit. Nu mai am ţevi.

BĂLAŞA: Da, dar pe dinafară cine-a dat?
HERA: Numai la două. Le desfac şi le fac.
OLEANA: E bine, Reveca?
REVECA: A! o minune! Ai zice că de când te-ai născut ţii furca-n brâu. Da... da... Inul curge din caier pe fus ca un fir de păr. Nici o gâlcă. Deştele tale mulg caierul, şi caierul se topeşte, şi fusul zbârnâie şi pluteşte parc-ar avea aripi. O! ciută zglobie, tu, ai să ţii casa c-un fus... Dar tu, Oană, ce ispravă mi-ai făcut?
OANA: Mai am puţinel şi le nălbesc. Prea multe. Şi nu mă plâng că sunt prea multe, dar pentru că sunt multe mă pui pe gânduri...
REVECA: Mă băiete – că porţi părul bălan ca plăieşii – ce spui? Ce gânduri?
OANA: Nu vedeţi ce de făşii? Şi încă trei cămăşi de in, d-ale doamnei, să le rup pentru slăvitul domn ăl mare...
ILINCA: Fa, Oană, ţie ţi-e lene.
OANA: Ba...
BĂLAŞA: Fa, Oană, ţie ţi-e foame.
OANA: Ba...
BĂLAŞA: Fa, Oană, pe tine te ţine degeaba la curte.
OANA: Dă...
IRINA: Fa, Onişor, cin' ţi-a dat ţie betele astea de argint?
OANA: Slăvitul.
REVECA: Daţi pace fetei... Ce e, Oană, cu gândurile tale?
OANA: Ce să fie?... Prea multe făşii... Prea multe...
REVECA: Nu-i trebuie?... De ce te plângi?
OANA: Da... îi trebuie... Dar, de ce aşa de multe?... Şi buna doamnă, când mi le-a dat, mi-a zis: „Până diseară să le faci... Şi mai lungi, Oană, mai lungi". Şi-a oftat. Şi plecânnd, am văzut-o făcându-şi cruce.
TOATE: Făcându-şi cruce?
OANA: Da... Mie îmi miroase a război...
TOATE: A!
ILINCA: Război... că de mult nu fusese... Aproape de doi ani... Şi se-mplinesc douăzeci de ani de când pârcălabii Gherman – bietul tata – şi Oană, tovarăşul lui, picară din turnul Cetăţii Albe... Şi-a zis Oană lui Gherman: „Scapă tu!... Şi-a răspuns Gherman lui Oană: „Ba, tu!"... Şi s-au

grijit amândoi, şi şi-au iertat păcatele unul altuia... Şi-a zis Gherman lui Oană: „Amin!"... Ş-au pierit ei cu toţi ai lor...

IRINA: Sunt douăzeci şi şapte de ani încheiaţi de când pieri floarea Moldovei la Războieni. Trosnea cetatea ridicată-n pripă de slăvitul nostru voievod... Flacările se-nălţau până la cer... Şi el ţipa: „Nu vă lăsaţi!" Şi pârcălabul Dajbog, bietul tata, i-a zis: „Nu ne-om lăsa, dar du-te"... Şi comisul Huru, şi postelnicul Hrâncu îl târâră afară din luptă, rupându-i vestmintele de pe el, şi i-au zis: „Du-te, că Moldova nu piere d-om pieri noi"... Şi s-au stins şi Hrâncu, şi Huru şi Dajbog, cu toţi boieri mari şi mici, bătrâni şi tineri, până la unul, că Mohamed văzându-i a şoptit lăcrămând: „Oh! ţara aceasta nu va fi a mea!"... Şi sfântul s-a dus ş-a adunat plăieşii, şi-a adulmecat pe Mohamed lovindu-l de dinapoi şi din lături pân' l-a trecut Dunărea... Şi-a pus piatra săpată unde a dat bătălia, mărturisind lumei: „Aici, eu am fost frânt, să cunoască şi să ştie toată lumea din ţară că a fost cu voinţa lui Dumnezeu ca să mă pedepsească pentru păcatele mele, şi lăudat fie numele lui în veacul vecilor".

TOATE: Amin!

REVECA: În patruzeci şi şase de ani, treizeci şi trei de bătălii, două fără izbândă şi treizeci şi una de buruinţi! El să trăiască şi Moldovei i-e bine!

ILEANA: Va trăi cât Matusalem, ştiu eu...

DOMNICA: Şi eu...

LISANDRA: Şi eu...

JOIŢA: Şi eu...

HERA: E-nzăoat!

NEAGA: Când s-a născut l-a scăldat în sânge de şerpoaică...

IRINA: Şi de vultur... Să se strecoare şi să se înalţe...

SCENA III

D o c h i a aduce, p-un cârpător, bostanul spart în bucăţi. Ies aburi. Ţ u g u l e a , pe două tăvi de argint, faguri de miere, pere şi struguri. O a n a se duce cu un vraf de făşii la puţ şi le-aşează în albie.

ŢUGULEA: Loc, loc... struguri muscaţi... parcă ar fi lacrămi... şi faguri cu miros de sulcină... şi pere ca...

REVECA: Cum?
ȚUGULEA: Iacă o vorbă.
REVECA: De unde știi? Șterge-te la nas... Uf! și ai și sabie... Multe urzici ai tăiat...
ȚUGULEA: Sunt moldovean... Țugulea al lui Moghilă... Să nu râzi de mine... Măria sa doamna m-a pus să-nvăț slujbă domnească... Pân' la sabie...
REVECA: Sât!... Vine...

SCENA IV

Ștefan vine de la dreapta din ogradă. Mustățile și părul aproape albe. C-o mână ține pe Doamna Maria, cu alta o sabie dreaptă cu mânerul cruce. La câțiva pași câțiva curteni și aprozi în haine împodobite.

ȘTEFAN: Ce e tăcerea aceasta, fetelor? Parcă sunteți pui de găină când trece uleul... Parcă sunteți un stol de vrăbii încremenite în stuhăraia din iazuri când aude chiotul... Parcă sunteți niște flori de luncă când n-adie vântul... Smerite? Mie nu-mi plac oamenii smeriți... Veniți să vă blagoslovesc. *(Fetele se apropie sfioase.)* Împrejurul meu... așa... așa... ca ierburile crude de pe bătrânul turn al Sucevei... Da... da... sărută mai bine, nu te sfii, Ilinco... mai bine, fata pârcălabului Dajbog... Da... da... pe rând... Ileană, erai mică când pieri Hrâncu... Și tu, Oleană, ai să vezi pe tat'tău Duma. *(Toate sărută mâna domnului. Țugulea nu se mișcă, încremenit.)* Dar tu? Tu ești stană de piatră? Ai sabie? A? Bine. Din Moșoroi, Moghilă. *(Vede pe Oana înlemnită cu fâșiile în mâini.)* Dar tu? Băbătie! Ce speli? Știi tu pentru cine nălbești?
OANA: Da...
ȘTEFAN: Pentru cine?
OANA: Pentru preaslăvitul nostru stăpân...
ȘTEFAN: Pentru preaslăvitul nostru stăpân... Pentru osul lui. De câte ori îmi înfăș pulpa dreaptă zic doamnei: „Oana, piciorul meu. Piciorul meu, vrednic ca Oana." *(Scapă sabia într-adins.)* Oană... *(Oană ridică sabia, i-o dă și dă să-i sărute mâna, dar n-o ajunge.)* Să mă cobor la tine or să te-nalți la mine? Privește drept în dreptul ochilor mei.

A! tu plângi, Oană? Şi de ce? Aide... vino încoace... bătrâna mea prietenă. Pe creştetul tău să cază sărutatul voievodului ca ploaia peste holdele verzi... *(O sărută în creștet.)* Destul aţi lucrat. *(Face semn să se ducă. Fetele se duc binişor şi în ordine.)* Apune soarele pe după trâmbele fumurii. Să lucrăm şi noi. *(Se uită lung după ele, mai ales după Oana.)*

DOAMNA MARIA: Seamănă cu măria ta... Ca două picături de apă...

ŞTEFAN: Una care pică acum şi alta care a picat odinioară... Abur... risipit... Pe una o văz...pe cealaltă...

SCENA V

Ştefan şi Maria

DOAMNA MARIA: Stăpânul meu, toamna a sosit, soarele apune trist şi în urma lui o baltă de sânge. Vremea o să se strice.... Ploi subţiri cari pătrund... frig... viscol... Rămâi, sfântul meu stăpân...

ŞTEFAN *(trăgându-se pe un jeţ)*: Te rogi ca un copil... întâiaşi dată...

DOAMNA MARIA: Întâiaşi dată... *(Îi ia mâinele amândouă.)* Ah! Moldovo, căci nu ţi-e milă...

ŞTEFAN: Milă?

DOAMNA MARIA: De mine...

ŞTEFAN: De tine şi de Moldova. De una fără alta, nu... nu-mi stă-n putinţă. Domnul care dăsparte ce e al lui de ce e al ţării...

DOAMNA MARIA: Dar nu vezi, măria ta...

ŞTEFAN: Că sunt bătrân...

DOAMNA MARIA: Nu...

ŞTEFAN: Că sunt bolnav...

DOAMNA MARIA: Nu... nu... adică...

ŞTEFAN: Adică, da...

DOAMNA MARIA: Abia te văzui mai bine...

ŞTEFAN: Mario, Mario, ce bolnav? Ce picior? Uită-te la mine... Aşa priveşte un om bolnav? Şi nu merg bine?

(Face câțiva pași apăsând ceva mai adânc pe piciorul drept.) Ieri, nu-mi zâmbiși când încălecai pe Voitiș?

DOAMNA MARIA: Da... Păreai un arhanghel!

ȘTEFAN: Ei...

DOAMNA MARIA: Rămâi, stăpâne! Îngrijești de Moldova, îngrijind de sănătatea ta...

ȘTEFAN: Pocuția...

DOAMNA MARIA: Iarnă... viscole...

ȘTEFAN: Ah! Pocuția!

DOAMNA MARIA: Să înceapă primăvara...

ȘTEFAN: Iarnă e aici *(arată părul)* și niciodată primăvara nu va mai sosi. Iarna, călăreți moldoveni străbat codrii, s-amestecă cu viforul și cad asupra cetăților și turnurile lor să năruie. Viforul are ochi! Și pe când ai noștri deschid pârtii prin nămeți, leșii să cocoloșesc la Halici, la Lew, care pe unde apucă.

DOAMNA MARIA: Măria ta!

ȘTEFAN: A... Doamnele nu sunt femei... Femei sunt destule...

DOAMNA MARIA: Nu, măria ta... *(surâde.)*

ȘTEFAN: Așa da, Mario! Râsul tău... Erai de paisprezece ani când mi-ai râs întâi... Ah! Munteanco! nu-mi strica socotelile... Mai târziu oi fi or n-oi mai fi...

DOAMNA MARIA: O! ce zici...

ȘTEFAN: De douăzeci de ani turcii stăpânesc Chilia și Cetatea Albă, că leșii n-au ținut învoiala. Atins la miazăzi, poporul ăsta trebuie să se ridice la miazănoapte. Sunt vro șase ani... Ioan Albert... Iagelonul... craiul Polonii... ca un hoțoman năvălește în Moldova. Îl izbesc la Cosmin, în Dumbrava Roșie, și-l duc învins, bolnav, umilit, până aproape de Lew. Doborâi trufia Iagelonului. A îngenuncheat la Colomeia Ștefan în fața Poloniei, îngenunche Polonia în fața lui Ștefan!... Pui stăpânire pe Pocuția. Primesc judecata craiului Ungariei, a lui Vladislav, a frățâne-său. Să aleagă el hotarele și să ne facă lege. Și la ziua pusă împuterniciții lui nu vin. Și tocmai acum îmi dă de veste Ion Grumază, pârcălabul din Cernăuți, că leșii se arată pe supt poalele Haliciului. Apoi nu, Mario, nu se poate, trebuie să stăpânim Pocuția, că

această bucată de pământ e mai mult moldovenească ca leşească, ş-o ţinem zălog pe bani buni din punga strămoşilor, ş-o avem cu armele noastre, şi Ştefan n-a murit încă...

UN CURTEAN: Măria ta, pârcălabii.

ŞTEFAN *(face semn să vie)*: Mario... lasă... lasă...

(Doamna Maria iese pe uşa din stânga.)

SCENA VI

Ş t e f a n , hatmanul A r b o r e , pârcălabul N e g r i l ă , pârcălabul D r a g o ş , pârcălabul A l e x a , pârcălabul C o s t e a , pârcălabul Ş a n d r u , fostul pârcălab bătrânul H r ă m a n , vornicul J u r j

(Toţi intră pe poarta din dreapta.)

ŞTEFAN: Bine-aţi venit, boieri d-voastră.

TOŢI: Să trăieşti, măria ta!

ŞTEFAN: Cu toţi. *(Dă mâna pârcălabilor şi ei i-o sărută.)* A! şi moş Hrăman! Gata! Venişi! E nuntă! Pe frunte semn... la ceafă semn... umărul drept mai jos... mâna stângă ca un arc... deştele zdrobite... abia te mai ţii... Ce mai vrei, bătrâne? N-ai văzut dăstule?

HRĂMAN: Nu mi-e dat să vreau sau să nu vreau. Voinţa măriei tale, voinţa ţării. De vrea pace, pace, de vrea război, război. De n-aş fi venit n-aş fi vrut ce vrea măria ta... Ş-apoi asta nu pot...

ŞTEFAN: E, cum stau hotarele, pârcălabi, că după cum închideţi ochii aşa doarme şi ţara.

PÂRCĂLABUL NEGRILĂ: Eu lăsai pe...

ŞTEFAN: Toader.

PÂRCĂLABUL NEGRILĂ: Da, la Hotin. Bine. Litvanii şi ruşii sunt cu minte de când i-ai cuminţit măria ta.

PÂRCĂLABUL ALEXA: Din turnul de la Orhei nici un semn de ropot. Senin cât bate ochiul. Ai liniştit pustietăţile d-a lungul Nistrului. Ş-apoi am lăsat pe...

ŞTEFAN: Pe pârcălabul Ivanco.

PÂRCĂLABUL ALEXA: De trei ori a cetit cartea măriei tale, tot i se părea că-l chemi pe el.

PÂRCĂLABUL COSTEA: În Soroca ne-ntărim mereu și bună pace.

PÂRCĂLABUL ȘANDRU: Romășcanii ce ară și seamănă toamna, seceră și treieră vara. Se-mbogățesc, dar nu se dau lenii. Din Crăciuna vești bune. Nimic d-a lungul Milcovului. Așa îmi scrie starostea Buhor.

VORNICUL JURJ: În țara de jos, tihnă. Negoțul se petrece fără cârcotă. În Chilia și Cetatea Albă – că de prin partea locului viu – numai doi subași cu roatele de turci, cât să păzească cetățile.

PÂRCĂLABUL DRAGOȘ: Ungurii mai mult ar asculta de cuvântul măriei tale ca de cuvântul craiului lor. Și pârcălabii din Cicei și Cetatea de Baltă, ca la ei acasă în mijlocul ungurimii.

ȘTEFAN: Da, pace de jur împrejurul țării ca și înlăuntrul ei. Da... *(trage sabia pe jumătate)* să mișcă și stă cumpănă la odihna țărei... Dar i-a venit iar rândul... Gata, Luca?

HATMANUL ARBORE: Gata!

UN CURTEAN: Măria sa Bogdan.

SCENA VII

Cei de sus, Bogdan, bătrânul logofăt Tăut, bătrânul postelnic Șteful, pârcălabul Grumază, clucerul Hrincovici, vameșul Chiracola, postelnicul Toader, paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan, jitnicerul Stavăr, clucerul Moghilă, Petru Rareș, mai mulți căpitani, hânsari etc.

TOȚI: Să trăiești, măria ta.

ȘTEFAN: Cu toții, boieri d-voastră. *(Să repede spre Bogdan, șchioapătă și să oprește.)* Ah! am să te îndrept eu! *(Îmbrățișează pe Bogdan.)* Măria sa vodă Bogdan! De pe drumuri... Însemnat în bătălii înainte d-a domni singur... Firește că singur... Așa se cuvine unui fecior de domn moldovean... Ești mai răsărit ca mine...

BOGDAN: Cin' să te-ajungă pe măria ta!

ȘTEFAN: Tu!... Și să mă-ntreci... Tu, sfios ca o fecioară, nu ești sfios când dai drumul calului și sabia vâjie și luminează

ca fulgerul... Da, da... Ce e, Grumază, pe la Cernăuţi şi dincolo?

PÂRCĂLABUL GRUMAZĂ: Bine-ar fi... Ce zici, clucere Hrincovici?

ŞTEFAN: Ei...

CLUCERUL HRINCOVICI: Pocuţia aşa ş-aşa...

ŞTEFAN: Pocuţia numai aşa să fie!

CLUCERUL HRINCOVICI: Că leşii se trag la judecată la căpitănia Haliciului, rusnecii şi moldovenii se supun legilor ţării noastre.

ŞTEFAN: Dar vămile?

VAMEŞUL CHIRACOLA: Unii plătesc, alţii zic c-au plătit cardinalului...

CLUCERUL MOGHILĂ: Alea-s vămile văzduhului...

ŞTEFAN Cardinal, iagelon, bolnav, trufaş, leah... Ce nu e din câte n-ar trebui să fie? Şi nimic din câte ar trebui să fie... Şi tu, Tăut? Şi tu, Ştefule? O! prietenii mei, cu bărbile până în pământ, nămeţi neînvinşi de oameni, albiţi de griji şi de vremuri...

LOGOFĂTUL TĂUT: Cu tinereţea, măria ta...

POSTELNICUL ŞTEFUL: Aşa, bat-o pustia...

PÂRCĂLABUL HRĂMAN: Vărul Tăut zise o vorbă... Că de la Dumnezeu este...

ŞTEFAN: Postelnice Toader, ce ştiri de pe unde-ai umblat? Ai adus... Ai vorbit cu dogele? Te-a blagoslovit sfântul de la Roma?

POSTELNICUL TOADER: Adus, măria ta. Om iscusit şi cu ştiinţă. Veneţia ca şi cum ai visa. Noul doge să logodea cu marea.

CLUCERUL MOGHILĂ: Frumoasă mireasă!

ŞTEFAN: Arunca inelul în valuri...

CLUCERUL MOGHILĂ: Bună de strâns în braţe!

POSTELNICUL TOADER: Şi numele tău cinstit şi lăudat...

ŞTEFAN: Ştiu... Dar bani...?

POSTELNICUL TOADER: De...

CLUCERUL MOGHILĂ: Ce e cu banii ceia?... Cam de mult îi aşteptăm...

ŞTEFAN: Negustori, Moghilă... Nu mi-au dat ei nici la Baia, nici la Podu Înalt, nici la Războieni, dovedind lumii că nu sunt omul lui Matiaş. Acum la... *(Se priveşte.)* Negustorii au dreptate!... Ei, la Roma?

POSTELNICUL TOADER: La Roma...

ŞTEFAN: Blagosloveniile urmaşului lui Sân-Petru, mie, sabia lui Cristos... Doamne, iartă-mă... Şi cum îl cheamă pe doftor?

POSTELNICUL TOADET: Ieronimo da Cesena.

CLUCERUL MOGHILĂ: După nume trebuie să aibă o barbă cât toate zilele...

POSTELNICUL TOADER: Ras şi cu plete lungi.

ŞTEFAN: Acum la ale noastre. Boieri, ştiţi că Alexandru al Poloniei iar a cerut zi, zi peste zi, lege peste lege, că n-ar fi fost faţă. Iar să ne judece frăţâne-său Vladislav. La 2 noiembrie. Degeaba s-a pus. Iacob de Buczacz, omul cardinalului, n-are să vie, ca şi omul lui Ion Albert. Noi s-aşteptăm în Cernăuţi cu 5 000 de oaste aleasă. Toţi călări. Soseşte, bine – nu? o plimbare-n toată Pocuţia ş-o raită până la Halici, şi poate şi mai sus. Ş-apoi se va şti cine e pârcălab acolo şi cine nu e, cui se cuvine adunarea vămilor şi cui nu.

TOŢI *(afară de paharnicul Ulea, de stolnicul Drăgan şi de jitnicerul Stavăr)*: Da, măria ta.

ŞTEFAN: Nu, măria ta?... *(Apucă pe paharnicul Ulea de guler.)*

PAHARNICUL ULEA: Am socotit...

ŞTEFAN: Ce-ai socotit?

PAHARNICUL ULEA: Că... cu sănătatea măriei voastre...

ŞTEFAN: Ce?... Boieri, cine e mai bolnav din noi amândoi?

CLUCERUL MOGHILĂ: Aci *(arată piciorul)* oleacă, măria ta... Aci *(arată la cap)* să se-ngrijească vărul Ulea...

ŞTEFAN: Ei, nu uiţi că am tăiat pe din două moşiile Gădinţii, Storpul şi Madravilele, după dreptate, jumătate ţie şi jumătate răzăşilor. Şi te-am făcut paharnic, şi ţi-am dat viaţa mea pe mâna ta. Tustrei ţineaţi ochii în pământ, ştiind că, mie, nu-mi plac oamenii cari se uită în jos. Frunţile sus... Aşa, că sus e luna, stelele, soarele şi cerul...

de sus ne vine harul... de sus, cearta... şi sus e mântuirea şi iertarea păcatelor noastre... *(S-aud cântări nedăsluşite din depărtări. A început să se coboare întunecimea.)* Ai aprins focurile, Arbore?

HATMANUL ARBORE: De trei nopţi, ard.

ŞTEFAN: Ia?... Rareş, repezi...

(Rareş se duce-n fugă. Se urcă pe zid.)

RAREŞ *(de pe zid)*: Abia să văd... Vin... Din Scheia... din Lisaura... din Ciritei... de pretutindeni...

ŞTEFAN: Oh! săracii... Săracii mei ş-ai voştri!... Săraci şi voi şi eu... Ce bogată e Moldova!

(Ştefan şi boierii să reped la zidul care înconjoară ograda, afară de paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan şi jitnicerul Stavăr.)

PAHARNICUL ULEA *(încet)*: Aţi văzut?

STOLNICUL DRĂGAN: Văzut.

PAHARNICUL ULEA: Nu mai e Ştefan!

JITNICERUL STAVĂR: Dar cine e?

PAHARNICUL ULEA: Umbra marelui Ştefan.

(Tustrei se duc şi s-amestecă cu ceilalţi.)

PÂRCĂLABUL GRUMAZĂ *(de pe zid)*: Ca nişte nori albi ce se târâie pe pământ...

ŞTEFAN: Da...

HATMANUL ARBORE: Ca nişte turme de berbeci...

ŞTEFAN: Da... da...

HRĂMAN: Parc-auz ceva... dar nu-i văz...

ŞTEFAN: Parcă văz ceva... dar nu-i auz...

LOGOFĂTUL TĂUT: Nu-i aud şi nu-i văz... dar îi simţ...

ŞTEFAN: I-auz şi-i văz, îi văz şi-i auz... O! cum se varsă apele în Siret, aşa vin şuvoaiele în Suceava la chemarea voievodului lor!... Auziţi?... „Supt poale de codru verde..."

HRĂMAN: Încep să-i şi văz...

ŞTEFUL: Încep să-i şi auz...

ŞTEFAN *(trage sabia şi face semn în depărtare)*: O! mai sunteţi?... Să nu mai sece izvorul vostru!...

ACTUL II

Acelaşi tablou ca în actul întâi, cu deosebire că e vară şi arborii încărcaţi cu fructe, unele coapte, altele pârguite, altele verzi. S-aud păsările cântând.

SCENA I

Doamna Maria, Irina, Reveca, Ileana, Bălaşa, Hera, Oleana, Oana, Ţugulea Moghilă, Dochia

DOAMNA MARIA: O, fetele mele iubite, mai lăsaţi lucrul... De-o lună Ştefan nu dă semn de viaţă... Ce-a putut să i se întâmple?... Dar ce n-a putut?... Bolnav... Abia să sculă din pat, şi porni cu iarna-n cap... Doamne!

IRINA: Frumoasa mea doamnă...

DOAMNA MARIA: Până acum o lună primeam veşti peste veşti... Bine... sănătos... zdravăn... aşează ţara... întocmeşte Pocuţia... va sosi... biruitor ca totdeauna... Îmi creştea inima... Şi de *(înnumără pe deşte)*... da... de treizeci de zile, nimic...

IRINA: Frumoasa mea doamnă...

DOAMNA MARIA: S-a dus frumuseţea. Uită-te la părul meu. S-a lăţit şuviţa albă cu două deşte de când nici o veste... Auziţi cum cântă de te slăvesc... Sunt aceleaşi... Cântaţi, păsări ale cerului, nepăsătoare la durerile noastre. A căzut omătul, a suflat vântul de primăvară, au încolţit mugurii, a dat frunza, au spuzit florile, a legat iarăşi rodul... Şi toate, numai pentru voi. Partea noastră? Răbdări şi lacrimi. De ce omul n-a fi putând a fire ca stejarul? Iarna să-l scuture, vara să-i puie la loc mândreţea şi bărbăţia!

REVECA: Ce nu se schimbă, stăpâna mea a bună! Frunzele cresc și nu sunt aceleași. Stejarul are și el o margine. Grâul e tot grâu, dar nu mai e același. Doar glasurile rămân la păsări; ele se duc, altele vin... Și noi trăim cu părerea că numai omul îmbătrânește, să scutură și cade.

DOAMNA MARIA: Da, Reveca. Gânduri, nimicuri. Să-l văz pe viteazul meu... să-i fac patul... să-l culc... „Adormi, măria ta, n-a fost nimic... O gâză bate în geamuri..." Ce somn ușor în grijile grele... Î, muiere rea! Uitasem pe Bogdan, odorul meu. Pe urmele tată-său calcă. Păcat că și-a pierdut ochiul. Eu am doi. La ce-mi slujește? Și cu unul v-aș vedea pe lângă mine. Am două picioare zdravene. Să împart: un ochi lui Bogdan, un picior lui Ștefan... Aș întineri...

HERA: Și eu... când m-ar lăsa doamna... ce-aș mai săruta?

DOAMNA MARIA: Tu?

OLEANA: Și eu, când vrea doamna, cu cine aș mai umbla?

DOAMNA MARIA: Tu... O! Mușatină! Aș lua de la mine și-aș da la ai tăi...

ILEANA: Ție Domnul pe domnii noștri, doamna!

DOAMNA MARIA: Numele Tatălui... ș-al Fiului... ș-al Sfântului Duh... amin... Țugulea!

ȚUGULEA: Poruncă doamnă.

DOAMNA MARIA: Ce?

ȚUGULEA: Da... măria ta...

DOAMNA MARIA *(făcându-se supărată)*: Sabia... cu care te-am încins eu...

ȚUGULEA: Da, măria ta!

DOAMNA MARIA *(pare necăjită)*: Și de ce n-o mai porți?

ȚUGULEA: Ele știu... Să spuie Bălașa...

BĂLAȘA: Șotii, măria ta... Zice c-aș fi zis eu, că de ce nici la 14 ani, aproape împliniți, nu s-a dus la război cu tat'său Moșoroi, asta, Moghilă...

ȚUGULEA: Ai zis, ați zis, ați râs, și știați bine c-am dat în genunchi la măria sa Bogdan și la tătuca... Și ei au râs, dar nu ca d-voastră... cu moșoroi... cu vătrar... cu potcă... și câte și mai câte... C-am zis: săracum de mine, n-o mai port... Și n-o mai port!

DOAMNA MARIA *(ascunzându-și surâsul)*: Altă dată să mi le spui mie.
ȚUGULEA: Iacă le spui...
DOAMNA MARIA: Mă băietane, pune sabia, că va sosi și ceasul tău. Și s-o porți...
REVECA: Până când țara va avea nevoie de ea...
ȚUGULEA: Uf!
DOAMNA MARIA *(către Reveca)*: Inimos și mucalit ca tat'său... Țugulea, să dai ajutor Dochiei. Mamă Dochio...
DOCHIA: La poruncí.
DOAMNA MARIA: A fiert grâul cu lapte?
DOCHIA: Iacă-l aduc. Acuși.

(Dochia și Țugulea ies.)

SCENA II

Doamna Maria, Oana, Irina

DOAMNA MARIA: Oană, Oană, ce robotești?
OANA: Spăl, măria ta.
DOAMNA MARIA: Ce speli, Oană?
OANA: Pentru împăratul nost'... Să fie gata pân-o veni...
DOAMNA MARIA: N-ai isprăvit?
OANA: Isprăvit... Le-am luat a doua oară...
DOAMNA MARIA: Cum îți zice el, Oană?
OANA: Băbătie, măria ta.
DOAMNA MARIA: De ce, Oană?
OANA: Fiindcă așa-i place, măria ta.
DOAMNA MARIA: Dar ție, cum îți place, Oană?
OANA: Cum îi place și lui, măria ta.
DOAMNA MARIA: Și cum te mai alintă, Oană?
OANA: Dă, măria ta...
DOAMNA MARIA: Dă... cum, Oană?
OANA: Cum, măria ta?
DOAMNA MARIA: A! nu vrei să spui doamnei?
OANA: Cum să nu, măria ta. Până acum doi ani mă suia pe genunchiul drept... ba nu, pă-l stâng, și mă juca și zicea: „Oană, Oană, bărlăoană, Onoi, bârloi, oi, moi..." De doi ani îmi zice: „Băbătie, cum o mai duci cu bătrânețile?" –

„Bine, zic." – „Ai zis bine?" – „Nu, rău, că sunt rele bată-le focul." Aşa, măria ta.

DOAMNA MARIA *(luând la o parte pe Irina)*: Ce vrei, Irino... Om de război... Trei luni acasă şi nouă pretutindeni, numai acasă, nu.

IRINA: Sufletul măriei tale ca chipul măriei tale... Maica Domnului, adusă de la Roma de postelnicul Purcevici.

DOAMNA MARIA: Soţie de domn şi mumă de domn, da Maica Domnului nu, Irino.

IRINA: Buuuno!

SCENA III

Celc de sus. Dochia intră aducând p-o tavă de porţelan albă cu margini albastre, grâul fiert. Ţugulea Moghilă încins cu sabia.

IRINA: Cine să guste întâi, măria ta?

DOAMNA MARIA: Ilinca.

ILINCA: Buuun, măria ta.

DOCHIA: Grâul, spălat în zece ape, uscat, frecat, dezghiocat, puţintică miere şi scorţişoară. Talgerile, boier Ţugulea.

ŢUGULEA: Iacătă-le. Cel cu aur al măriei sale.

DOAMNA MARIA *(luând din grâu, scapă talgerul şi-l sparge)*: Ah! semn rău!... Mă gândii la Ştefan, la piciorul lui, la bătrâneţea lui... Ia!... ascultaţi...

SCENA IV

Cei de sus. Clucerul Moghilă vine într-un suflet.

DOAMNA MARIA: Ah! Moghilă! Ce e? Bine?

CLUCERUL MOGHILĂ: Sărutăm dreapta, bine. Vine. Ce păcatele suflu aşa...

DOAMNA MARIA: Spune, degrab...

CLUCERUL MOGHILĂ: Spui îndată, acuşica... Cât ai bea o oca de vin şi e aici. M-a trimis înainte să vă spui. Calul mi-a şchiopătat, c-aş fi fost de mult...

DOAMNA MARIA: Mai iute, Moghilă, mai iute!

CLUCERUL MOGHILĂ: Nu e nici biruit, nici rănit...

DOAMNA MARIA: Cum e?
CLUCERUL MOGHILĂ: Biruitor și cu rana veche ceva mai înrăită ca-n trecut...
DOAMNA MARIA: A!
CLUCERUL MOGHILĂ: Și ceva mai potolită ca acum șapte zile. Bogdan, slava Domnului... Mă... Țugulea taichii... Acum pe șart, măria ta.
DOAMNA MARIA: Da, da, Moghilă.
CLUCERUL MOGHILĂ: Mătură tot înaintea lui. Și toți îi jurară credință, și moldoveni, și rusneci, și leși. Să fi văzut, doamnă, p-ai craiului Lixandru... *„în eternitate fidelitas, nos et descendentes nobis...“*[1]. Să muie gerul. Să topiră zăpezile. Să umflară apele. El... porunci să stăm pe loc... Să retraseră apele... Să mergem înainte, până supt Halici. Acolo se deschide o vale lărguță. Întâi sta Luca Arbore, peste o mie de călăreți. Mai departe, El, cu altă mie. Și, în fund, Bogdan, cu trei mii, pitulat într-un zăvoi care închide valea despre răsărit... Caii noștri odihniți și iuți... Ne pomenirăm cu patru inși c-un ștergar alb în vârful suliții. Luca Arbore le deschise drum până la El. Aci descălicară. Scoaseră căciulile încondurate, îi sărutară mânele și-i dădură o carte ca din partea I.P.S. cardinalului... Și Văzurăm pe domn ca pământul, că pământul nu l-ar fi încăput... Atât le zise: „Încălecați și haiti“... Veniseră potolit și să duceau într-o prăfăraie... Să tot fi trecut ca de când am început, și se porniră lungi șiruri de călăreți. Leșii... Când să se ciocnească cu Luca Arbore, moldovenii să desfac în două și apucară unii într-o parte și alții într-alta. Dușmanii să reped. El... face fața dos și dosul față, și-o ia la fugă stăpânită, ceva mai iute ca leșii... În apropierea zăvoiului, se desfac în două, unii într-o parte și alții într-alta... Până să se oprească leșii, înfierbântați ca de biruință, s-aruncară valurile lui Bogdan chiuind, și-i izbiră. Luca Arbore îi ia pe la spate, iar din coaste îi fulgeră ai domnului...
DOAMNA MARIA: Ei, ș-apoi?

---

[1] Credință veșnică, noi și urmașii noștri... (lat.)

CLUCERUL MOGHILĂ: Prinși de toate părțile, azvârliră armele jos. Și curse sânge până la țurloaiele cailor... Strașnic răcnea leul Moldovei, că auia valea și codrii... Și vitejii crezură că urlă a război... Și el, pasămite, îi ținea de rău... Așa se stinse ca la jumătate de leși, până prinseră de veste care era porunca domnului... omul în frământarea luptei nu mai e om. Îl lovești, nu-l doare. Cade și alții îl calcă, nu simte. Tot să pierde ca în genunea morții!... Numai după ce încetează bătălia... Oh! doamnă!... să ridică de pe câmp atâta jale, că nu poți... Și curg lacrămile, și plângi fără să știi pe cine... Dădu poruncă să alegem și să îngropăm pe morții noștri. Puțini picară, dar mari suflete. Ca la două sute... Aci închiseră ochii postelnicul Șteful și pârcălabul Hrăman. Că le zise milostivul: „Stați, moșilor, că nu e de voi!" Ei, aș!... Apoi intrarăm în Halici cu vro trei mii de prinși. Aci le dădu drumul și le zise: „Spuneți cardinalului să aibă pe suflet sufletele morților din valea Haliciului". Și înapoindu-le cartea le zise: „Asta s-o scrie popilor, iar nu domnilor, și nu domnului!"

DOAMNA MARIA: Ei, ș-apoi...

CLUCERUL MOGHILĂ: Apoi porunci halicenilor să-i care piatră. Și cioplirăm cu toții, vro două săptămâni, bourii Moldovei. Și eu cioplii, măria ta, că domnul văzându-mă nu-și putu ține râsul, și zise: „Meștere Moghilă, capul bourului tău, ca coada lui Voitiș al meu... Mai grea dalta ca sabia, Moghilă."

DOAMNA MARIA: Apoi?

CLUCERUL MOGHILĂ: Apoi, făcurăm moșoroaie și pietruirăm Pocuția cu bourii noștri, adânci d-un stânjen, ducând dâră oablă din apa Nistrului până-n muntele ăl mare ce stă ca șira spinării la apusul Moldovei. În sus al lor, în jos, de supt pădurea de fagi a Haliciului, al nostru. Și...

DOAMNA MARIA: Și...

CLUCERUL MOGHILĂ: Și, după ce așeză țara, lăsă pârcălab pe Hrincovici și vameș pe Chiracola. Și ne înșiruirăm călări, și plecarăm înapoi cu voievozii noștri înainte. Și începurăm să cântăm: „Doină, doină, nu te duce de la mine, doină, nu fugi de bine, doină". Într-o zi – Duminica

Rusaliilor – sta soarele să scapete – ajunserăm p-o cărăruie de piatră. O ploiţă caldă stropise făşia de drum. Voitiş, într-un ceas rău, alunecă de picioarele de dindărăt. Domnul îi puse pintenii. Calul sări şi căzu, apucându-i piciorul supt el...

DOAMNA MARIA *(cu spaimă)*: Cel cu rana?

CLUCERUL MOGHILĂ: Da...

DOAMNA MARIA: Oh!

CLUCERUL MOGHILĂ: În stânga prăpastie, în dreapta piept de munte. Voitiş tremura... Când l-am scos,. sângele pătrunsese prin legături... L-am dus pe mâini... El atât a zis: „Unde e aţa mai subţire, acolo se rupe“... Doftorul Cesena aci... Până a doua zi piciorul se făcu butuc... Boli, aiuri – ierte-mă Dumnezeu – se făcu mai bine, şi de şapte zile pe drum.

DOAMNA MARIA: Ah!

CLUCERUL MOGHILĂ *(auzind buciumele)*: Dar, iată-l... Răsare soarele, şi încălzeşte şi pe boieri şi pe oase-goale, fără deosebire, că nimeni nu s-a plâns de judecăţile lui în vreme de pace, ori că-n războaie n-a sărit unde a fost mai greu, însufleţind pe cei cu inima scăzută... Doamnă, să plece fetele...

(Doamna face semn fetelor să se ducă.)

OANA *(furişându-se)*: Să nu-l văz? Mai bine oarbă decât să nu-l văz! *(Se dă după colacul de piatră al puţului.)*

SCENA V

Ş t e f a n, alb ca zăpada, vine rezemat la braţul doftorului C e s e n a, B o g d a n, logofătul T ă u t, vornicul J u r j, hatmanul A r b o r e, postelnicul T o a d e r, pârcălabii C o s t e a, D r a g o ş, A l e x ă, Ş a n d r u, paharnicul U l e a, stolnicul D r ă g a n, jitnicerul S t a v ă r, şi mai mulţi curteni, căpitani de oaste, copii de casă, hotnogi, hânsari etc.

ŞTEFAN *(intră prin poarta din dreapta cu tot alaiul)*: Staţi, copii! Opriţi unde am văzut pe doamna!

DOAMNA MARIA: Măria ta...! *(I s-aruncă-n braţe.)*

ŞTEFAN: Ea, ca cea dintâi rândunică, îmi vesteşte primăvara... Cătaţi supt piciorul drept, şi de-ţi găsi cărbune, să-l beau în paharul meu de sărbătoare că e bun de friguri; de-ţi găsi plumb să-l topim, să-l turnăm într-o cană cu apă neîncepută, şi, din ce se va închega, voi vedea ce va veni mai apoi... *(Şade pe o laiţă de piatră.)*

DOAMNA MARIA: Ţi-e cald, măria ta?... Ai căldură... năduşeşti...

ŞTEFAN: Vrei să-mi fie frig? Cesena, cum e mai bine: cald ori frig?

IERONIMO DA CESENA: Mai bine cald ca frig, *ma preferisco recorito senza sentir il freddo*[1].

PETRU RAREŞ: Cărbune, măria ta.

ŞTEFAN: A, e negru, dar mai negre sunt sprincenele doamnei... Cine-ar avea inima aşa de mică şi aşa de neagră ca să ţie pică domnului lui?... Mario! Fii mândră de Bogdan al nostru... Io, Ştefan voievod, m-am pus la porunca lui, ca şi portarul Sucevei, ş-a biruit tocmai cum aş fi biruit şi eu... Nu e aşa, boieri? Nu e aşa, paharnice Ulea?... Nu e aşa...?

DOAMNA MARIA: Îl uitasem pe el, măria ta... Bogdane!

(Bogdan dă-n genunchi lângă doamna).

ŞTEFAN: Să-mi dea vin de Cotnar... Vreau să beau în sănătatea doamnei ş-a fiului ei...

CESENA: Vin, pentru ce vin? *Non, serenissime*[1].

ŞTEFAN: Rareş! *(Rareş se duce repede pe uşa de pe terasă.)* Doftore, te-am ascultat până azi... Mi-e sete... Nu vezi pe cine am la genunchii mei? Pe muma care a purtat în pântecele ei pe domnul de mâne al Moldovei... Voitiş?... E bine?... El nu are abur, ci suflet... Să-l plimbe în fitece zi până m-oi întrema... *(Rareş vine cu trei pahare, două de argint şi unul de alabastru, frumos, ca un potir. Ştefan fărâmă între deşte cărbunele şi-l pune în paharul de alabastru. Doamna şi Bogdan iau paharele de argint.*

---

[1] Dar prefer să mă răcoresc, fără să simt frigul (it.).

[1] Nu, prealuminate (it.). Corect: *Non, serenissimo.*

Ștefan ridică pe al său:) În sănătatea... Ah! *(Lasă paharul în jos.)*

DOAMNA MARIA: Ce te doare, păcatele mele?

ȘTEFAN: Nimic pe domnul Moldovei... Ce e durerea?... Și toate pe Ștefan Mușatin, fiul lui Bogdan și nepotul lui Alexandru cel Bun... Dă de dușcă, Bogdane... *(Ștefan soarbe paharul.)* Cald...

CESENA Să ne odihnim, *serenissime.*

ȘTEFAN: Să te odihnești, doftore... În Italia să odihnesc mult principii... îi!... Ce-o fi durerea?

CESENA: Odihnă, *serenissime.*

ȘTEFAN: Mă voi odihni, dar nu acum.

DOAMNA MARIA: Te rog... să mergem...

ȘTEFAN: Mă rogi?... Neadormitul Ștefan a ajuns lăuza Moldovei... Moghilă, să-mi aduci pricinile ce-a judecat Bogdan și-a rămas fără pecetea domnească... O!... *(Ștefan iese la brațul doftorului Cesena și la al Mariei pe ușa de pe terasă, urmat de toți.)*

SCENA VI

Paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr. Oana privește în toate părțile, vrea să se ducă și se teme să n-o vază.

PAHARNICUL ULEA: În curând scaunul Moldovei e văduv. Piciorul lui Ștefan obrintește. Încheieturile lui sunt prinse. Bietul domn! Mare a fost... că de mărirea lui nu mai sufla nici un boier... Ei, ce ziceți?

STOLNICUL DRĂGAN: Ce să zicem?... Bogdan?... De viteaz n-are cum mai fi. Dar crez că după datină ar avea drept Ștefăniță, din Țarigrad, fiul răposatului Alexandru, feciorul cel mai mare al lui Ștefan...

JITNICERUL STAVĂR: Ș-apoi domn schilod cine a mai văzut? Chior? treacă-meargă... dar orb? Că n-are un ochi deloc. I l-a scos cu sulița un călăreț teuton la Cosmin... O! să-l fi văzut cu ochiul scurs pe obraz, ca un ou cu puiul prins spart de-o cloșcă nedibace, cum răgea snopind

pe duşmani... ai fi zis că vedea mai bine cu un ochi decât cu doi...

PAHARNICUL ULEA: Ţara are nevoie de tihnă. Cu Bogdan iar războaie.

STOLNICUL DRĂGAN: Ştefăniţă e nevrâstnic. Vom alcătui o epitropie...

JITNICERUL STAVĂR: Din cei mai de seamă boieri... Pârcălabul Arbore, pârcălabul Grumaz şi d-ta, paharnice Ulea...

PAHARNICUL ULEA: Sâât! Nimic lui Arbore. Până n-o închide ochii şoimanul, să nu vorbim decât boierilor cu meteahnă. Din sfatul domnesc... lui Gavril Lepădatu şi comisului Roată. Atât. Ochiul vulturului bătrân clipeşte încă... Vărsa văpăi, mă frigea privirea lui... Sâât!

(Tustrei ies pe poarta din dreapta.)

SCENA VII

O a n a singură, apoi P e t r u R a r e ş

OANA: O! Doamne, Doamne! Să schimbe ei ursita? Cine să închiză ochii? Domnul cel sfânt? N-are sfârşit cel care are milă de toţi! *(Dă să iasă pe după castel şi se întoarce la glasul lui Rareş.)*

PETRU RAREŞ *(ieşind din castel):* Ce, fugi, Oană?

OANA: Nu, Rareş.

PETRU RAREŞ: De ce-ţi sunt ochii roşii? Ai plâns?

OANA: Nu...

PETRU RAREŞ: Ba da... Ochii tăi sunt turburi...

OANA: Ce ochi să rămâie senini, când ai bunului Ştefan ard!

PETRU RAREŞ: El are nouă suflete, Oană. Ploile, zăpezile, zbuciumul şi drumul lung şi greu... Olecuţă de odihnă şi să întremează zmeul bătrân.

OANA: Da, Rareş, da...

PETRU RAREŞ: Şi se face bine...

OANA: Bine?... Bine să-i dea Dumnezeu... Bine...

PETRU RAREŞ: Şi ţie, Oană...

OANA: Şi d-tale, Rareş...

PETRU RAREȘ: Și nouă, amândurora...
OANA: Și, Rareș, și...
PETRU RAREȘ: Dă-mi o mână, Oană...
OANA: De ce?...
PETRU RAREȘ: Așa, că mi-e dragă...
OANA: O!... *(Râde.)*
PETRU RAREȘ: Ce râzi? Nu ți-am mai spus?
OANA: Ba mi-ai spus... de câte ori... În urmă mai ales...
PETRU RAREȘ: Și dreapta mi-e dragă, și stânga mi-e dragă, și amândoi ochii cu lumini adânci, și părul tău rătunjit pe spate și învolt ca un fum auriu, și gura ta cu buze ca măceșa, și mijlocul tău ca trestia de baltă, și mersul tău ușor ca de presură, și toată ființa ta...
OANA: O! Rareș... *(Râde.)* Și toată ființa mea... *(Râde.)*
PETRU RAREȘ: Toată ființa ta mi-e dragă, că te iubesc, Oană!
OANA: Cum, Rareș?... *(Râde.)*
PETRU RAREȘ: Întruna te-am visat, Oană... Și te-am văzut întruna la război... Când porneam cercetașii, când mă băteam, când mă culcam, când mă sculam, călare, pe jos, la șipote, în codru, neostiat în fața ochilor mei...
OANA: Ca p-o soră, Rareș.
PETRU RAREȘ: Nu ca p-o soră...
OANA: Și de când, Rareș?
PETRU RAREȘ: De când împliniși 14 ani... De pe la Paște...
OANA: Mi-ești drag, Rareș, dar...
PETRU RAREȘ: Dar...
OANA: Nu ții minte când mă ridicai în brațe să rup para cea mai coaptă, când te cățărai în vârful copacilor ca să-mi dai pui de stăncuță...
PETRU RAREȘ: Da... și te sărutam...
OANA: Da, și mă sărutai... Ș-acum... na... sărută... *(Râde.)*
PETRU RAREȘ: Nu, Oană, nu așa!
OANA: Dar cum, Rareș, cum?... Ca p-o miluită fără părinți?
PETRU RAREȘ: Nu...
OANA: Ca p-o pripășită la curtea doamnei Maria?
PETRU RAREȘ: Ah! nu...
OANA: Ca p-o pasăre pribeagă?... Și nu uita, că tu ești boier, Rareș.

PETRU RAREŞ: Ce boier?... Al Mariei ş-al lui Rareş, pescarul din Hârlău.

OANA: Eşti căpitan de oaste şi prieten al domnului Bogdan...

PETRU RAREŞ: Sunt ce sunt, şi fără tine mai bine să nu fiu!

OANA: Doamne, Rareş... Dar tu mi-eşti ca un frate... Eu mireasă? N-ai nici cui să mă ceri.

PETRU RAREŞ: Stăpânului a toate, ca unui drept părinte.

OANA: A! nu, Rareş, nu!... Nu simţ nimic în mine... Mi-eşti drag ca un frate, dar nu te iubesc... Şi domnul e bolnav...

PETRU RAREŞ: Domnul e bun, milostiv şi îndurător... *(O sărută pe amândoi obrajii şi pleacă repede.)*

OANA: Ciudat!... Dar să nu uit pe paharnicul Ulea! *(Iese prin stânga pe după castel.)*

SCENA VIII

Ştefan, cu piciorul înfăşurat, iese şchiopătând puţin la braţul Doamnei Maria; Ieronimo da Cesena

ŞTEFAN *(se aşează pe laiţa de piatră de supt copacul din mijloc)*: Aşa... Aer, doftore, aer... *Cosi*[1], *serenissime... non, serenissime... si*[2], *serenissime...* pentru o zgaibă... Parc-aş fi copil...

CESENA: *Serenissime,* nici o mişcare...

ŞTEFAN: Zău...

CESENA: *Parole non più*[3]...

ŞTEFAN: *Non più...* Ca un mort... uf!... Când voi avea nevoie de d-ta, doftore, te chem...

(Doftorul se duce în castel.)

DOAMNA MARIA: Ascultă-l...

ŞTEFAN: Eu?... S-ascult?

DOAMNA MARIA: Măria ta...

ŞTEFAN: N-am ascultat de tătari, de leşi, de unguri, de turci... şi s-ascult d-un veneţian... a! ha!...

---

[1] Aşa (it.).

[2] Da (it.).

[3] Nici un cuvânt... (it.).

DOAMNA MARIA: De când ai început să vorbeşti a crescut căldura...
ŞTEFAN: Şi va veni ş-un doftor de la Nürenberg şi altul de la Mengli-Ghirai... Îmi scrie că ştie şi toaca-n cer... Un evreu...
DOAMNA MARIA: Mai puţin, măria ta...
ŞTEFAN: Puţin, puţin... Toţi doftorii la capul unui bolnav...
UN CURTEAN: Măria ta, foaia judecăţilor.
DOAMNA MARIA: Ah!
ŞTEFAN: Clucerul Moghilă? Să...

SCENA IX

Ştefan, Doamna Maria, clucerul Moghilă

CLUCERUL MOGHILĂ: Măria ta...
ŞTEFAN: Judecăţile dezlegate.
CLUCERUL MOGHILĂ *(citeşte)*: Oancea cu văduva lui Isaia pentru o fâşie de moşie. Prigonitorul pierde. Pan Miräuţ nu dă depline socoteli ipitropisiţilor săi nepoţi. E osândit să le plătească 100 de galbeni genovezi şi să nu mai ipitropisească pe vreunul din neamul lui au din prietenii lui. Obştea răzăşilor Pătrăşcani pentru 12 000 de fălci, cu munte, cu stâni, cu ţărcători şi cu ocini. Judecata, peste altă zi nehotărâtă...
ŞTEFAN: De ce?
CLUCERUL MOGHILĂ: Prealuminatul Bogdan s-a făgăduit că va merge însuşi la faţa locului.
ŞTEFAN: Bine.
CLUCERUL MOGHILĂ: Vornicul Duma, fiul lui Vlaicu, vărul măriei tale, cu şapte sate omeneşti pentru robire de mori. Vornicul Duma pierde.
ŞTEFAN: Cine pierde?
CLUCERUL MOGHILĂ: Vărul măriei tale.
ŞTEFAN: Bine!
CLUCERUL MOGHILĂ: Pârcălabul Ieremia cu popa Frusănel ˑntru vaduri de pive. Frusănel rămâne pe pan Ieremia. ˑanul Dugea cu satele ruseşti de lângă Roman pentru ˑ0 de stânjeni. Hatmanul rămâne pe ruşi.

ŞTEFAN: Î... î... î... rău... Bine a judecat, dar rău... Ştiu... Spune-i lui Bogdan să taie din moşia mea Trifeşti 3 000 de stânjini şi să dea ruşilor...
DOAMNA MARIA *(la urechea lui Moghilă)*: Scurtează.
CLUCERUL MOGHILĂ: Să nu ies eu scurtat, doamnă.
ŞTEFAN: Ei?
CLUCERUL MOGHILĂ: Cele criminaliceşti. Din douăzeci de pricini, două mai însemnate. Un nărăvit hoţ, tăierea mâinilor. Un ucigaş, zobirea capului cu buzduganul. Toate au fost prefirate cu de-amăruntul de înţeleptul Bogdan vodă.
ŞTEFAN: Bogdan... Război şi dreptate... Război împotriva oricărui duşman şi dreptate faţă de oricine... de neamurile tale... de tine chiar, deşi după legea pământului nu se cuvine să judeci. Domn d-ai fi... să stai doparte... Alţii să aleagă.
DOAMNA MARIA: Măria ta, prea mult...
ŞTEFAN: Dacă Cesena ar avea chipul Mariei or Maria ştiinţa lui Cesena, m-aş vindeca într-o clipă şi m-aş îmbolnăvi în cealaltă. Adu mâna, Mario. Mai am căldură?
DOAMNA MARIA: Nu, măria ta.
ŞTEFAN: Atunci?... Ce mai e, Moghilă?
CLUCERUL MOGHILĂ: Pricinile de judecat.
ŞTEFAN: Le pui zi peste... azi e 30 iunie... Peste trei zile.

(Clucerul Moghilă iese pe poarta din dreapta.)

SCENA X

Ştefan, Doamna Maria, Oana

UN CURTEAN: Oana, măria ta.
ŞTEFAN: Oana?... Să intre... *(Oana intră.)* A! băbătie... Cum o duci cu bătrâneţile?... Vino încoa... Aci... Jos... Mai aproape... *(Oana îi sărută mâinele şi le-aduce la frunte.)* O plută bătrână şi scorboroşită lângă un brăduţ verde, stufos şi drept! Cine te-aduse pe tine pe tărâmul ăsta? Şi de unde?

OANA: Măria ta... De unde?... Nu știu...

ȘTEFAN: Nu mai am căldură. Sunt bine. uite, Mario... De unde?... nu știi. Ia uită-te la mine... Așa... Tu ai ceva în capul ăsta... Mi-ascunzi ceva... Vrei să-mi spui și te oprești...

OANA: Aș vrea, măria ta...

ȘTEFAN: Rareș...

OANA *(tresare)*: Rareș?

ȘTEFAN: Da, Rareș, nu ți-a mai prins vro stăncuță... Da... da... s-a făcut mare... E căpitan... Să bate cu leșii și să bate zdravăn... O s-ajungă hatman... Căci n-am avut parte de copii... Alexandru... Iliaș... Petru... Cât să lungesc pomelnicul?... Și Olena, după fiul nebunului de cuscru al Moscovei... Îi moare bărbatul... Ea și fiul ei închiși într-un turn... Și eu...? Doar cu Bogdan...

DOAMNA MARIA *(arătându-i pe furiș pe Oana)*: Să nu mâniem p-Ăl-de-sus...

ȘTEFAN: Da... Partea mea a fost să sărut ce este al meu ca și cum n-ar fi al meu, să fur mângâierile și mângâiere să nu am... Ce-ai vrea să-mi spui, Oană?

OANA: Aș vrea, măria ta, să...

ȘTEFAN: Ei...

OANA: Aș vrea...

ȘTEFAN: Doamnă... să știi că fetișcana asta s-ascunde de tine...

DOAMNA MARIA: Da, Oană?... Vă las...

OANA *(coprinzând genunchii doamnei)*: Iartă-mă, doamnă!

(Doamna Maria o mângâie pe păr, surâde și iese.)

SCENA XI

Ștefan, Oana, mai târziu doftorul Cesena

ȘTEFAN: Mai aproape... mai... Spune-mi...

OANA: Sosiși, măria ta... Tare mi-era dor... Mă dădui după colacul fântânii... Ș-auzii tot...

ȘTEFAN: Tot și nimic...

OANA: Nu...

ȘTEFAN: Atunci nici tot, nici nimic... *(O mângâie.)*

OANA: Nu... Porni alaiul domnesc și trei boieri rămaseră...

ȘTEFAN: Trei boieri?

OANA: Da... Paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr...

ȘTEFAN: Paharnicul Ulea?

OANA: Vorbiră și-i auzii... O urzeală, măria ta...

ȘTEFAN: Împotriva mea?

OANA: Nu, măria ta...

ȘTEFAN: Atunci, împotriva cui?

OANA: Împotriva lui Bogdan...

ȘTEFAN *(sare în sus)*: Ce?

CESENA *(intrând repede pe ușa de pe terasă)*: *Basta*[1], *serenissime!*

ȘTEFAN *(pune mâna pe sabie)*: Ieși! *(Iese.)* Dă-nainte, Oană!

OANA: Vor s-aleagă domn pe nepotul măriei tale, pe Ștefan, fiul răposatului Alexandru.

ȘTEFAN: Și-n locul cui s-aleagă domn? Nu este domn?

OANA: După ce nu va mai fi... *(Își cuprinde capul în palme.)*

ȘTEFAN: Nici n-au treierat grâul din care să-mi fiarbă coliva și mi-o și-mpart! *(Ca și cum ar fi singur:)* Patruzeci și șapte de ani am dus țara cu noroc... *(Scuturându-se:)* Am s-o duc și când voi muri, și după ce vor pecetlui piatra pe deasupra mea!... Oană, bine-ai făcut... Să n-afle doamna... Îți poruncesc să nu mai știi nici tu!

OANA: Da... Ca și cum ar fi fost aici și c-o lingură aș fi luat... și-aș fi aruncat în foc... a ars... și-apoi, nimic... *(Își scutură palmele.)*

ȘTEFAN: A!... Așa... așa... Du-te. *(Oana se duce pe ușa de pe terasă.)* O! ce păcat că nu i-am mărturisit de unde e! *(Îl trec lacrămile.)* De! Nu fi muiere! *(Bate în palme. Un curtean intră din dreapta.)* Moghilă... Să vie îndată. *(Din întâmplare găsește o oglindă venețiană.)* Grozav am îmbătrânit!

---

[1] Ajunge (it.).

SCENA XII

Ștefan, clucerul Moghilă, venind pe poarta din dreapta

ȘTEFAN: Moghilă, lasă închinăciunile.

CLUCERUL MOGHILĂ: Să-mi spuie popa, nu te mai închina... bine or rău... Dar să iasă din icoana la care te închini o mână care să te ia de păr... O!...

ȘTEFAN: Poftă de glumă... Să glumim, clucere Moghilă.

CLUCERUL MOGHILĂ: Să glumim?

ȘTEFAN: Ah!... Nu e nimic... Unde-au ajuns slovenii cu letopisețul meu?

CLUCERUL MOGHILĂ: Abia la jumătate...

ȘTEFAN: La ce fapt?

CLUCERUL MOGHILĂ: La bătălia de la Cosmin.

ȘTEFAN: Ce spui...? Abia vro 39 de ani din viața mea. Și mai au...

CLUCERUL MOGHILĂ: Jumătate...

ȘTEFAN: Încă 39 de ani...

CLUCERUL MOGHILĂ: Dacă jumătatea d-a doua n-a fi ceva mai lungă ca cea dintâi.

ȘTEFAN: O! ho! ho!... Slovenii s-au pripit la scris... N-au greșit... presimțind că-n a doua jumătate... Cam grea răsuflarea de câteva zile... Moghilă, ce face Voitiș... bidiviul care m-a purtat în spinare doisprezece ani?

CLUCERUL MOGHILĂ: Ar face bine dacă n-ar fi pus picioarele în sus...

ȘTEFAN: M-a lăsat?

CLUCERUL MOGHILĂ: S-a dus bietul Voitiș... Cum ajunse în grajdul de piatră pică d-a-npicioarele, căscă gura, mai suflă o dată, și...

ȘTEFAN: Așa se cade să moară un domn... dar el...

CLUCERUL MOGHILĂ: Calul domnului, măria ta...

ŞTEFAN: Da, calul domnului... Ştefan fără picioare şi fără cal... O! şi cum mă ducea la izbândă... ca un vifor năpustit în valea Sucevei!... Semn rău...

CLUCERUL MOGHILĂ: Ei, aş...

ŞTEFAN: Semn rău, Moghilă!... Ce va să zică să mori de moarte bună?

CLUCERUL MOGHILĂ: Să mori în patul tău.

ŞTEFAN: Nu, Moghilă... Dumnezeu a dat omului simţurile prin care veghează sufletul. La o cârmire a vieţii, simţurile, unul câte unul, încep să se întunece. O sită se coboară pe ochi, vezi turbure, nu mai vezi... Să vătuieşte auzul. S-a dus ascuţimea lui... „Auz?... Ce zici?..." Nu mai aude... Şi când cercetaşii nu mai veghează, sufletul părăseşte stârvul acesta... asta e să mori de moarte bună... Eu auz şi văz ca la patruzeci de ani...

CLUCERUL MOGHILĂ: N-aveam dreptate?... Istoria a ajuns la jumătatea vieţii măriei tale.

ŞTEFAN: Aşa ar fi de n-ar fi şi peiri năprasnice... Nu de sabie, nu de apă, nu de foc, ci când piei ca mine... Nimic *(să sprijină pe Moghilă)*... cu sufletul întreg, cu dragoste pentru toată ţara cu tot coprinsul ei... oh!... Ascultă, Moghilă... Vorba de pe urmă a lui Ştefan e lege tuturora?

CLUCERUL MOGHILĂ: Sfântă ca sfânta cuminicătură din sfântul potir!

ŞTEFAN: Şi vouă, boierilor?

CLUCERUL MOGHILĂ: Boieri, curteni, răzăşi, ţărani, una, în faţa domnului.

ŞTEFAN: Să strângi pe boierii şi pe ostaşii ce-au mai rămas în Suceava, mâine, întâi de iulie, zi în care... Nimic... *(Să sprijină pe Moghilă.)* ...Eşti tu credincios, Moghilă?

CLUCERUL MOGHILĂ Ca-n faţa lui Dumnezeu şi a Domnului nostru Isus Cristos... Jur!

ŞTEFAN: Nu jura... Că n-are să afle nimeni din ce-i auzi?

CLUCERUL MOGHILĂ: Nimeni!

ŞTEFAN: Mâne sui în scaunul Moldovei pe Bogdan...

CLUCERUL MOGHILĂ: Doamne!

ŞTEFAN: Ce?

CLUCERUL MOGHILĂ: Doamne... facă-se voia ta...

ŞTEFAN: Am îmbătrânit... O! îndoială!... Şi-aş putea să scap... dar sufletul nu vrea şi trupul nu mai poate... *(Trage sabia pe jumătate.)* Nu... nu mă mai ascultă... degeaba o port... *(Se reazămă pe Moghilă.)* Şi poate să dau ochi cu Ăl-de-sus...

ACTUL III

Sala tronului. De jur împrejur câte două rânduri de jețuri în stil bisericesc. În dreapta, lângă tron, un jeț mai înalt cu stema Moldovei. Pe pereți se văd portretele străbunilor. În fund, în dreapta și în stânga tronului, două intrări. Pe latura din stânga, planul al doilea, o ușe. Ferestre în dreapta.

SCENA I

Doftorul Ieronimo da Cesena, doftorul Iohan Klingensporn, doftorul Șmil

(Fiecare păstrează puțin accent de vorbire, iar Cesena vorbește pe jumătate italienește.)

DOFTORUL CESENA: Rămâi ca marmora...

DOFTORUL KLINGENSPORN: Multă lume grijit la Nürenberg, dar ca palatinul n-am aflat... Așa de bolnav și așa de tare... Iesus Maria!

DOFTORUL ȘMIL: Oțelit... în aer, în luptă... Pe trupul dumnealui numai crestături... Am milă, n-am știință... Rana de la picior îi otrăvește trupul dumnealui... Și Mengli-Ghirai e tare, dar un guturai și la pat... Atunci să vedeți... „Unde e Șmilică?... Șmilică, ai mâncat?... Șmilică, ce, tu ești supărat?" – „N-am nimic." – „Vezi, eu am, Șmilică." În viteazul ăsta, o putere care scapă medicinii... O voință care a voit slobod până la sfârșit...

DOFTORUL CESENA: L-am văzut, amestecat cu nemeții. Gemea codrii de *freddo*. El ajuta și încuraja pe toți... Cu *miei occhi... come un fulmine dal cielo nella bataglia da Halicio... E ammalato, Dio Santo!*[1]

---

[1] Cu ochii mei... ca un fulger din cer în bătălia de la Halici... Și bolnav, Doamne sfinte! (it.)

DOFTORUL ŞMIL: Klingensporn, ce zici de rană?

DOFTORUL KLINGENSPORN: Ai dreptate. Peste şaptezeci de ani… hî… Să i-o ardem cu fierul roş…

DOFTORUL ŞMIL: Ei! prin câte focuri a trecut dumnealui... să treacă şi prin ăsta... O să vrea?

DOFTORUL CESENA: Să-l încredinţăm că e durere grozavă... *„Serenissime, ma che dolore...“ – „io voglio.“ „...Ho studiato, questo uomo meraviglioso“...*[1]

DOFTORUL ŞMIL: Sââât... Vine!

SCENA II

Cei de sus. Ştefan intră pe uşa din stânga, şi mai îmbătrânit, cu piciorul înfăşurat, la braţul Doamnei Maria. Doamna, îmbrăcată închis.

ŞTEFAN: Doftori... prieteni... sunteţi bine?... O! ce plecăciuni! Mă prinz că Şmil a măturat duşumeaua cu fruntea... Nu, Şmil... Mie nu-mi plac toate câte îi plac bunului meu prieten Mengli-Ghirai... niţică ştiinţă... Mario... Mario... ce tresari... *(La doftori:)* Am căldură?

DOFTORUL ŞMIL: Oleacă, măria ta.

ŞTEFAN: Arz?

DOFTORUL ŞMIL: Arzi?... A, nu...

ŞTEFAN: Dacă nu arz, ce vă-ngrijiţi? Cine nu arde nu să sfârşeşte...

DOFTORUL KLINGENSPORN: Mai multă odihnă, măria ta.

ŞTEFAN: De mâne încolo, pace cu ştiinţa... Mă voi odihni... Aşa... întins... nemişcat ca un mort... Nimic, Mario... Până mâne trebile ţării... Mario...

DOAMNA MARIA: Ce porunceşte preaslăvitul stăpân?

ŞTEFAN: Mai puţin ca o poruncă şi mai mult decât o dorinţă.

DOAMNA MARIA: Ascult, Ştefane.

ŞTEFAN: Aşa... aşa, dragă... Ah! e de mult de atunci... Prea eşti întunecată în straiele astea... Vreau ceva mai altfel...

DOAMNA MARIA: Mă duc şi mă întorc cum doreşti tu.

---

[1] „Prealuminate, dar ce durere...“ – „Vreau.“ „...Am studiat pe acest om minunat...“ (it.)

SCENA III

Ştefan, doftorul Ieronimo da Cesena, doftorul Klingensporn, doftorul Şmil

ŞTEFAN *(răsucind sabia)*: Cârjea mea, Şmil...

DOFTORUL ŞMIL: Cârjea?... N-aş vrea să iasă cârje din teacă...

ŞTEFAN: Niciodată n-am scos-o împotriva unui om cumsecade.

DOFTORUL ŞMIL: Niciodată n-am dorit să fiu mai cumsecade...

ŞTEFAN *(cu un surâs trist)*: Eşti cum eşti, cum ai ieşit din părinţii tăi... Şi cârjea mea e cum e, cum a ieşit din mâna genovezilor...

DOFTORUL ŞMIL: O! biată mamă, tare a ţipat înainte să mă scoaţă...

ŞTEFAN: Ce de ţipete până să scoată oţelul acesta, ce de lovituri, Şmil, primind la fiecare lovitură o parte din soarta ei viitoare.

DOFTORUL ŞMIL: Putea genovezii s-o bată cât ar fi voit, dacă nu te-ai fi bătut şi n-ai fi bătut măria ta cu ea... Asta e adevărata ei soartă!

ŞTEFAN: A! ştii tu, Şmil, că tu eşti ca sabia mea?

DOFTORUL ŞMIL: Ca sabie?... Eu?... Şi de ce?

ŞTEFAN: Ca şi ea eşti foarte ascuţit pe dinăuntru.

DOFTORUL ŞMIL: Ea taie totdeauna, eu vindec când pot.

ŞTEFAN: Când poţi. Şmil, dar când nu poţi?

DOFTORUL ŞMIL: Vindecă Dumnezeu unde nu putem noi...

ŞTEFAN: Dumnezeu... Şmil, din două picioare bolnave, tu poţi face numai unul dar zdravăn?

DOFTORUL ŞMIL: Asta?... Nu, măria ta.

ŞTEFAN: Dar din doi oameni sănătoşi ai putea să faci un bolnav?

DOFTORUL ŞMIL: Din doi oameni sănătoşi?... aş face şi doi bolnavi dacă m-ar lăsa inima.

ŞTEFAN *(răsuflând adânc)*: Ah... Răsuflarea... Aci.

DOFTORUL CESENA: *Non, serenissime, qui.*

ŞTEFAN *(punându-se pe un jeţ cu stemă)*: Îl simţ mai puţin. *(Se întinde.)* La braţul doamnei am venit până aici... Nu pricep...

DOFTORUL KLINGENSPORN: Te simţi mai bine, dar...

ŞTEFAN: Sunt mai rău. Ho! ho! Nu mai pricep... Sunt mai rău când sunt mai bine, mai bine când aş fi mai rău, şi bine de tot când aş pune mânele pe piept... *Signore*[1], dă-mi braţul... îîîî... Cu trei nu să poate să scap... *(Se duce în dreptul portretului lui Alexandru cel Bun.)* Acesta fu un om şi nu mai e de mult... Şmil, cum ţi să pare?

DOFTORUL ŞMIL: Parcă surâde... Bun şi milostiv...

ŞTEFAN: De unde ştii? Tu n-ai auzit de el. Poate că nici tat'tău nu se născuse pe când domnea el.

DOFTORUL ŞMIL: Ce poate fi rău în castelul acesta?

ŞTEFAN: Ai!... Nimic... „Şi dacă mâna ta cea dreaptă te sminteşte, tai-o pe ea, şi-o leapădă în foc..."

DOFTORUL ŞMIL: Da, în foc, dar nu s-o tai...

ŞTEFAN: Ce, Şmil, tu să îndrepţi Evanghelia?

DOFTORUL ŞMIL: Eu să-ndrept? Nu îndrept nimic dacă nu îndrept piciorul domnului la al căruia nume se închină stăpânul meu... Am cerca... dar sunt dureri... grozave dureri... o! brrr!

ŞTEFAN: Ce dureri, Şmil?

DOFTORUL ŞMIL: În loc să faci un foc mare, să tai piciorul şi să-l lepezi în foc, mai bine ar fi să iei tăria focului şi să arzi răul care se întinde... Brrr... grozave dureri!

ŞTEFAN: Brrr! Grozave dureri... Şi se sfârşeşte. O! ho! ho! prieteni, şi vă e milă?... Ardeţi stricăciunea de pe acest stârv care a fost odinioară nebiruitul Ştefan! Puneţi foc pretutindeni, ş-aici... ş-aici... ş-aici... până-ţi preface în scrum trecuta mărire de o clipă ce-a strălucit în faţa atâtor orbi, domnii creştinătăţii!... Şmil... a! Şmil... puteai să-mi spui d-a dreptul... Pe coconi să-i momeşti, dar nu pe Ştefan... Ardeţi degrab şi fără milă! *(Le face semn să se ducă.)* Să vedem dacă bătrâneţile mele s-or mai aprinde de focul vostru.

UN CURTEAN: Petru Rareş.

---

[1] Domnule (it.).

SCENA IV

Ștefan, Petru Rareș și, mai în urmă, Doamna Maria

ȘTEFAN: Ce vrei, Rareș?

PETRU RAREȘ: Doresc domnului nostru atotputernic sănătate și voie bună.

ȘTEFAN: Dorești...? Te crez... Domnului nostru... hî... Atotputernic când îi dorești sănătatea pe care nu o are...? Ce te sfiești ca o fecioară când dă cu ochii întâiași dată de ce i-e drag?... Rareș... de la cine-ai învățat tu să ții ochii în pământ? De la mine? Sau de la tătână-tău, Rareș?... Da... socul e plăcut... o fi dând trandafiri?...

PETRU RAREȘ: Stăpâne, n-am învățat știința ierburilor, dar, pe cât mă taie capul, socul n-a dat niciodată trandafiri.

ȘTEFAN: Dacă te-ar tăia capul cum taie brațul tău, dintr-un pescar ar ieși preț de ce-au prins toți pescarii de la începutul lumii și până s-ar sfârși și pești și pescari... Oh!... Cine vine?... Mi s-a părut...

PETRU RAREȘ: Doamne...

ȘTEFAN: Mai bine.

PETRU RAREȘ: Ce să fie mai bine?

ȘTEFAN: Rareș, tu nu ești un băiat cuminte... Pentru ce Oana... *(Rareș tresare)*... da... Oana mi s-a plâns că nu-i mai prinzi pui de sălbătăciuni... De ce?... Te-ai făcut mare... O s-ajungi hatman...

PETRU RAREȘ: Doamne...

ȘTEFAN *(îl mângâie)*: Oh! prostule... Ce te-aduce?

PETRU RAREȘ: Am venit...

ȘTEFAN: Dacă n-ai fi venit, n-ai fi aci.

PETRU RAREȘ: Să...

ȘTEFAN: Să?

PETRU RAREȘ: Iartă-mă, doamne, iubesc!

ȘTEFAN: A! ha! ba vezi c-o să mă îndrăgostesc eu!

PETRU RAREȘ: E fată bună...

ȘTEFAN: Bună și frumoasă, firește.

PETRU RAREȘ: Bună...

ȘTEFAN: Ca pita caldă.

PETRU RAREȘ: Bună... săracă... și fără părinți.
ȘTEFAN: A! fără părinți? Atunci cum s-a născut?
PETRU RAREȘ: Necunoscuți, măria ta.
ȘTEFAN: Ai dreptate, că tu cu tat'său d-ai vorbi nu l-ai cunoaște.
PETRU RAREȘ: Iubesc pe Oana, măria ta!
ȘTEFAN: Cum?... N-am auzit... O! ho! ho!... Cu bătrânețele... Da, Oana e fată bună și frumoasă, și cuminte... Piciorul meu știe, și Dumnezeu, și eu. Săracă și fără părinți... tu știi... Dumnezeu i-a aflat... Și eu mă îndoiesc... Tu mi-o pețești mie ca p-un copil... Și e copilă mititica... Biiine... Dar ei... i-ai spus?
PETRU RAREȘ: Da, măria ta.
ȘTEFAN: Și?
PETRU RAREȘ: Că mă iubește ca p-un frate, dar ea nu simte nimic... C-aș fi boier și ea...
ȘTEFAN: Aș, aș, aș! *(Doamna intră pe ușa din stânga.)* Doamnă... Ce frumos ești îmbrăcată... Rareș tocmai îmi povestea că iubește... Pe cine, mă?
PETRU RAREȘ: Pe Oana...
DOAMNA MARIA: Pe Oana?... Dar e un copil... Și săracă... Și...
ȘTEFAN: Un copil... Nici tu nu erai mai mare...
DOAMNA MARIA *(speriată)*: Ștefane! Măria ta! *(Îl trage d-o mână.)*
ȘTEFAN *(îi face semn de înțelegere)*: Nu-ți zisei d-asta ci d-astălaltă. Asta mă doare... Eu nu mă opui... Aș vrea să văz pe Oana alături de tine, s-o îngrijești, s-o aperi, să aibă și ea același nume ca tine. Când o zice cineva Oana să se gândească la Petru și mai sus... Rareș, dar și tu ești un copil. Abia să fi împlinit 21 de ani. Ei, tu știi din cine te-ai născut... și eu... Ia unul din caii mei care ți-o plăcea, fie și pe Voitiș...
DOAMNA MARIA: Voitiș?
ȘTEFAN: Știu... Să nu încalici pe Voitiș, ci să iei alt cal care să te ducă ca vântul pe fața pământului. Să nu ocolești nici deal, nici vale, nici munte, nici iaz, nici codri... până în Hârlău. Și să-i spui Rareșoaii așa: „Mamă mie mi-a venit

ceasul, vreau să mă însor, şi mireasa mea e bună şi frumoasă, fără părinţi, este Oana de la curtea Mariei, a bietului domn al Moldovei". Şi ce-o chibzui ea, să vii să-mi spui... Că despre mine, vă blagoslovesc p-amândoi!

PETRU RAREŞ: Zbor...

ŞTEFAN: Să te văz... *(Rareş dă să iasă repede şi se încurcă.)* Nu p-acolo, Rareş, că n-o să ieşi prin zid! *(Rareş iese în fugă.)* Patima, Mario. Ăst copil mi-aduce aminte vremile vechi. Îîîî... Nimic... trecător... Rău am făcut... I-am crescut în neştiinţă... Va afla tot... Săracul Petru... Să-l privim când pleacă...

(Se duc la fereastra din dreapta.)

DOAMNA MARIA: Să-l privim...

ŞTEFAN: Da, a luat pe Dereş... Pune şeaua... Strânge chinga să crape calul... Sus... *(S-aude un tropot de cal.)* De când sunt n-am văzut un călăreţ care să-nghiţă dăpărtările... Mă... multă sănătate Rareşoaii... O! iartă-mă, doamnă... O biată bătrână, bătrână... Pe după deal... la vale... ca o mogâldeaţă... Abia se mai vede... Nu se mai vede... Oh! Sângele Muşatinilor n-are astâmpăr, fierbe, năvăleşte ca haiturile de la munte!... Mario, o să vie boierii... Să ne-mbrăcăm de sărbătoare. Bogdan nu vrea. Opinteli zadarnice. Io, Ştefan voievodul, vreau!

DOAMNA MARIA: Să zic nu, m-aş uni cu duşmanii ţării în potriva copilului meu – să zic da, aş ţine cu copilul în potriva tatălui. Să năruie un tron din slava lui trecută şi un altul se ridică în strălucirea lui viitoare. Plâng pe unul, binecuvântez pe celălalt. Între aste două măriri inima mea de femeie nu găseşte mângâiere!

ŞTEFAN: Ştefan a trăit, Bogdan începe! *(Ies.)*

SCENA V

Stolnicul D r ă g a n , şi jitnicerul S t a v ă r intră prin dreapta.

STOLNICUL DRĂGAN: Văzuşi pe paharnicul Ulea?

JITNICERUL STAVĂR: Da, acum chiar.

STOLNICUL DRĂGAN: Tot aşa?

JITNICERUL STAVĂR: Şi mai dârj.
STOLNICUL DRĂGAN: A vorbit cu...
JITNICERUL STAVĂR: Da, cu cinci boieri mari, afară de cei doi din Sfatul domnesc.
STOLNICUL DRĂGAN: Ei, ce e?
JITNICERUL STAVĂR: Strună... Şi Ştefan din ce în ce mai rău.
STOLNICUL DRĂGAN: Aşa se zice.
JITNICERUL STAVĂR: Vor să-l arză.
STOLNICUL DRĂGAN: S-a mai vorbit ş-altădat, dar cum e el, ba azi, ba mâine, cu judecăţile, cu războaiele, cu trimeşii de la unguri, de la ţarul Ivan, de la leşi, de la Mengli-Ghirai, de la turci, de la munteni, a dat zi după zi, an după an, până l-a prididit boala.
JITNICERUL STAVĂR: Poi de l-o arde, cum e el de bolnav şi de bătrân...
STOLNICUL DRĂGAN: Şi de slab...
JITNICERUL STAVĂR: S-a dus Ştefan...
STOLNICUL DRĂGAN: Vecinica lui pomenire...
JITNICERUL STAVĂR: Dumnezeu să-l ierte...
STOLNICUL DRĂGAN: A fost bun... nu zic...
JITNICERUL STAVĂR: Şi drept...
STOLNICUL DRĂGAN: Cu ţara, da...
JITNICERUL STAVĂR: Pe noi ne-a cam scurtat...
STOLNICUL DRĂGAN: Boier, răzăş, ţăran, era totuna în faţa lui...
JITNICERUL STAVĂR: Moşiile le împărţea numai la ostaşi...
STOLNICUL DRĂGAN: Din supuşi îi făcea răzăşi, din răzăşi boieri sadea...
JITNICERUL STAVĂR: Ce era boierul de sfat, Cosma Şerpe? Nimic. Un răzăş. După bătălia de la Cosmin, îl boieri, ş-acum e în Divanul ţării.
STOLNICUL DRĂGAN: Şi cu munteanca ceea...
JITNICERUL STAVĂR: Jupânesele noastre, rar poftite la castel...
STOLNICUL DRĂGAN: Că de doi ani, de când l-a înteţit boala, deloc...

JITNICERUL STAVĂR: Ca o călugăriță... cu fetele, toată ziulica...
STOLNICUL DRĂGAN: De Rareș... ce zici?
JITNICERUL STAVĂR: Harnic flăcău... Bun de războaie... Portarul Arbore știe multe...
STOLNICUL DRĂGAN: He? ba să vezi că nu... Cu el a petrecut Ștefan în Hârlău... nu cu mine...
JITNICERUL STAVĂR: La frumoasa pescăriță...
STOLNICUL DRĂGAN: Păi, Rareș...
JITNICERUL STAVĂR: Așa să zice...
STOLNICUL DRĂGAN: Arbore știe bine... La naștere l-ar fi înfierat...
JITNICERUL STAVĂR: E!
STOLNICUL DRĂGAN: ...pe spata dreaptă c-un cerc.
JITNICERUL STAVĂR: Rareș o fi știind?
STOLNICUL DRĂGAN: Nu se află.
JITNICERUL STAVĂR: Rareș plecă mai adineauri... Unde-o fi plecat?
STOLNICUL DRĂGAN: Să ducea p-un Dereș de nu i se vedeau picioarele... Unde? Nu știu... Ulea vine?
JITNICERUL STAVĂR: Nu crez, poate da, poate nu. Mi-a zis să ne uităm bine la Ștefan, că el e cam bolnav...
STOLNICUL DRĂGAN: Hî!
JITNICERUL STAVĂR: Ai auzit c-ast' noapte o bufniță a țipat toată noaptea pe castel?
STOLNICUL DRĂGAN: Nu.
JITNICERUL STAVĂR: Buha... țipă, țipă, până despre ziuă... Când să zboare, o mâță neagră haț, ș-o mâncă. Mâța se spăla pe bot. Un vultur căzu săgeată și înhăță pe mâță. Pe vultur îl săgetă un curtean și, alergând după vultur curteanul căzu într-o prăpastie...
STOLNICUL DRĂGAN: Ce-o mai fi ș-asta?
JITNICERUL STAVĂR: Și azi-dimineață o vacă, din vitele domnești, a sângerat în șistar, pe când o mulgea...
STOLNICUL DRĂGAN: Ciudat!
JITNICERUL STAVĂR: Luna s-a arătat c-un cearcăn roșu; câinii au urlat; o femeie a născut un copil cu picioarele de ied...

STOLNICUL DRĂGAN: Urâte semne!

JITNICERUL STAVĂR: Ş-acum priveşte... *(Să uită pe fereastra din dreapta.)*

STOLNICUL DRĂGAN: Acuşica era senin, fără pic de nori, şi dodată să bolovăniră nori negri cum e catranul, că se-ntunecă ca noaptea... Şi colo, departe, departe, de unde izvorăşte Suceava, cerul e roşu, parc-ar arde o cetate.

JITNICERUL STAVĂR: Priveşte... Vezi tu un nor... ca un balaur? Cu cap, cu gura căscată, cu aripele întinse... cum să repede să înghiţă p-un moşneag cu plete lungi... Vezi?... aci... aci... ha... haiti... S-a topit moşneagul... Cine vine?

SCENA VI

Cei de sus, hatmanul Luca Arbore, postelnicul Toader, vornicul Jurj, pârcălabii Costea, Dragoş, Şandru şi Alexa vin din dreapta.

HATMANUL ARBORE: Bună ziua, frate Drăgan, bună ziua, Stavăr.

STOLNICUL DRĂGAN: Bună să-ţi fie inima.

JITNICERUL STAVĂR: Ca totdeauna...

POSTELNICUL TOADER *(se uită pe fereastră)*: Bună, bună şi nu prea bună...

PÂRCĂLABUL COSTEA: Ce? Inima lui Arbore?

POSTELNICUL TOADER: Aş... ziua de azi... Să zice că ziua bună să cunoaşte de dimineaţă... Până mai adineaurea senin, şi deodată s-a întunecat că abia să mai vede...

PÂRCĂLABUL DRAGOŞ: Era să plec la Neamţu... M-ar fi murat ca p-un câine...

PÂRCĂLABUL ŞANDRU: Înhămase la olac, când mă vesti Moghilă...

VORNICUL JURJ: Ce sărbătoare să fie azi?

HATMANUL ARBORE: Nici una.

VORNICUL JURJ: Moghilă mi-a zis să mă îmbrac ca de sărbătoare.

PÂRCĂLABUL ALEXA: Şi mie...

STOLNICUL DRĂGAN: Şi mie...
PÂRCĂLABUL ŞANDRU: Şi mie...
HATMANUL ARBORE: Cine ştie ce vrea domnul, ţie-l Dumnezeu să-l ţie...
POSTELNICUL TOADER: Că mult e bun...
PÂRCĂLABUL DRAGOŞ: Şi viteaz...
PÂRCĂLABUL ŞANDRU: Şi nepărtinitor...
PÂRCĂLABUL DRAGOŞ: Şi darnic...
VORNICUL JURJ: Ce e al lui e-al ţării... Ce e-al ţării e a lui Dumnezeu!
POSTELNICUL TOADER: Drepte ş-a făcut cărările lui... Şi bolnav, că mai bine aş fi fost eu...
HATMANUL ARBORE *(imitând pe Ştefan)*: „Nimic... Mario... ce tresari"... Mititelul!
STOLNICUL DRĂGAN: Că parcă n-ar mai fi el...
HATMANUL ARBORE: Cum n-ar mai fi el? Dar cine vrei să fie? Cine-ar răbda cum rabdă el? Cine nu s-ar odihni, în locul lui? Şi cine n-ar umplea lumea cu vaietele? S-a plâns cuiva, Drăgane?
STOLNICUL DRĂGAN: O vorbă, hatmane.
HATMANUL ARBORE: O vorbă neghioabă!
STOLNICUL DRĂGAN: Fie...
HATMANUL ARBORE: N-ar mai fi fost!
POSTELNICUL TOADER: Pace, fraţilor!

SCENA VII

Cei de sus, clucerul Moghilă, intră răsuflând repede, prin dreapta.

CLUCERUL MOGHILĂ: Ei, asta nu înţeleg! Să mă tai şi să mă presari cu sare pe crestături şi tot nu înţeleg!
POSTELNICUL TOADER: Ce, Moghilă, ce nu-nţelegi?
CLUCERUL MOGHILĂ: Da d-ta, că eşti tobă de-nvăţătură, înţelegi?
POSTELNICUL TOADER: Ce, mă omule, ce să-nţeleg?
CLUCERUL MOGHILĂ: Ai dreptate, că nu e de-nţeles... Mă duc la el. Se plimba prin casă. Cum mă văzu, zbughea în

pat: Şi: „Aoleo, păcatele mele... ce am... ce am..." iacă nu-nţeleg, şi pace!

(Toţi boierii se uită cruciş la Moghilă.)

POSTELNICUL TOADER *(surâzând)*: Păi, nici eu nu-nţeleg.
CLUCERUL MOGHILĂ: Nu spui eu?
POSTELNICUL TOADER: Moghilă, vino-ţi-n fire! Ce-ai spus? Cine a zis, ş-a făcut, ş-a dres?
CLUCERUL MOGHILĂ: Nu vă spusei?... Adevărat... Capul meu îl zăpăci. Paharnicul Ulea, frate...
MAI MULŢI: Paharnicul Ulea?
CLUCERUL MOGHILĂ: Spus din fir-a păr... Cum Al-de-sus vrea... El, aş... „ce am... ce am..." Dar mort d-ai fi şi la aşa poruncă ar trebui să te scoli şi să umbli ca-n ziua d-apoi...
HATMANUL ARBORE: Sâăât!

SCENA VIII

Ştefan intră la braţul Doamnei Maria, îmbrăcat în zale de argint c-o mantie de postav roşu blănită cu cacom. Galben la faţă şi cu cearcăne la ochi. Şchioapătă. Doftorul Ieronimo da Cesena, doftorul Klingensporn, doftorul Şmil.

(Vin pe uşa din stânga.)

ŞTEFAN: Sunt între două săbii... Doamna, ş-asta... Amândouă m-au slujit cu credinţă... P-amândouă mi-am pus nădejdea. *(Schimburi de închinăciuni.)* Vedeţi cum mă sprijin... Ş-amândouă mă ţin... Una d-ar fi ceva mai slabă, m-aş prăvăli de pe scaunul Moldovei drept la mânăstirea Putnei în rândul strămoşilor... O! lasă, Şmil, n-ai grije... *(se uită printre boieri)* voi fi al vostru... *(Caută cu ochii.)* Da... Şmil, da... Ai zis ceva?
DOFTORUL ŞMIL: Eu? Nu, măria ta.
ŞTEFAN: Parcă vedeam bine... *(Să freacă la ochi. Către un curtean:)* Să vie boierii. Între ei nu era. Drăgan mai încoa. Stavăr mai aproape... *(Caută cu ochii.)* Paharnicul Ulea n-a venit? Moghilă...

(Boierii se uită încurcaţi.)

CLUCERUL MOGHILĂ: Aici, măria ta.
ŞTEFAN: N-ai fost?...
CLUCERUL MOGHILĂ: Fost, măria ta...
ŞTEFAN: A plecat... Ţi-am spus să te duci îndată...
CLUCERUL MOGHILĂ: Îndată... măria ta...
ŞTEFAN: Nu l-ai găsit?
CLUCERUL MOGHILĂ: Găsit, măria ta... E cam bolnav...
ŞTEFAN: Ce?... E bolnăvior, bietul paharnic... Cine să-mi guste vinul de Cotnar?... Îl doare capul... Oh-hô!... Îl doare... Îl doare... Şi ce-l doare?
CLUCERUL MOGHILĂ: ce că-l ia cu frig, că-l ia cu călduri, şi stă ghemuit în pat...
ŞTEFAN: Îl doare capul!
CLUCERUL MOGHILĂ: De cap nu mi-a vorbit, măria ta.
ŞTEFAN: Îl doare capul! La cap e stricăciunea... Nu e la locul lui... Hatmane Arbore, să vie şi ostaşi... Nimic, doamnă... Ce fulgere... Ca afară... Moghilă!
CLUCERUL MOGHILĂ: Ascult, doamne.
ŞTEFAN: Ascultă, până mai ai când... Du-te la paharnicul Ulea... Şade lângă castel... Cine mă iubeşte e-aproape de mine... Nu e aşa, stolnice Drăgan?
STOLNICUL DRĂGAN: Da, măria ta.
ŞTEFAN: Du-te de-i spune că eu şi jitnicerul Stavăr dorim să-l vedem... Nu doreşti, Stavăr?

(Boierii se uită unii la alţii.)

JITNICERUL STAVĂR: Cum zici, măria ta.
ŞTEFAN: Dar tu, cum zici?... *(Lui Moghilă:)* Că e rău să puie pe Drăgan şi pe Stavăr în potrivă cu vorba lor şi vorbele lor în potrivă cu ei înşişi... *(Joc de priviri între boieri.)* Că Ştefan n-ar sta la îndoială de ceea ce ar trebui să hotărască dacă sufletul lui ar vrea...
CLUCERUL MOGHILĂ: Preaslăvite doamne...
ŞTEFAN: N-ai înţeles?
CLUCERUL MOGHILĂ: Iacă sabia... taie-mă, omoară-mă...
ŞTEFAN: Aşa de curat? *(Jocul privirilor se înteţeşte.)* Nimeni din voi n-a... Cum să pricepeţi ceea ce nu e de priceput?

După patruzeci și șapte de ani de domnie... A! *Signore*, să mă razim de brațul tău... Moghilă...

CLUCERUL MOGHILĂ *(tresărind)*: Aci, doamne!

ȘTEFAN: Ce strigi așa de tare?... Du-te și-i spune să vie până să nu vin eu!... *(Moghilă se duce repede. Din partea dreaptă intră Sfatul țării, se închină și s-așează în jețuri.)* Ce de judecăți am vânturat împreună... *(Intră ostași prin partea stângă din fund.)* Ce de bătălii... *(La sfetnici:)* Senini și fără interes... *(La ostași:)* Cu patimă și cu interes... Și toate cu aceeași țintă... *Signore*, treci de partea astălaltă... *(Intră paharnicul Ulea și clucerul Moghilă prin partea dreaptă.)* A! Paharnice... scumpa d-voastră sănătate...

PAHARNICUL ULEA: Abia mă țin picioarele...

ȘTEFAN: Schimbă-le cu ale mele... Fii, mă omule, tânăr, voinic, ca un brad, fii ca mine... Ei, oleacă suflarea... oleacă piciorul... oleacă de căldură... oleacă încheieturile... dar încolo... aproape nimic... *(încearcă sabia.)* Nu vrea să iasă... Nu vreau să vrea să iasă... Și de ce-aș vrea? *(Către Ulea:)* Să spui feciorului tău să nu stea cu capul în jos... *Signore*, mută-te în partea astălaltă... *(Bogdan vine din fund trist, îmbrăcat în zale de sus până jos, cu mai mulți ostași.)* Pe cine zăresc? Pe tine te mai așteptam... *(Ștefan se suie în jețul cu stemă din dreapta tronului... Bogdan dă să-i sărute mâna. Ștefan îl oprește.)* Prea e caldă și nădușită... Așteaptă să se răcească... *(Către doamnă și Bogdan:)* Ce tresăriți?... Da, văz o doamnă care să plimbă pe lângă castel...

DOAMNA MARIA *(îndurerată)*: Nu e nimeni, măria ta!

ȘTEFAN: Nimeni... *(Doftorul Șmil se pleacă la urechea domnului. Îi șoptește ceva:)* N-ai grije... Voi fi al tău sau al doamnei...

DOFTORUL ȘMIL: Al doamnei?... Al doamnei Maria, măria ta...

ȘTEFAN *(se ridică din jeț)*: Maria și Moldova e totuna... Ostași, boieri, curteni, v-am adunat aci să stați mărturie după ce n-oi mai fi. Sunt patruzeci și șapte de ani... mulți

și puțini... de când Moldova îmi ieși înainte cu mitropolit, episcopi, egumeni, boieri, răzăși și țărani, în câmpul de la Direptate, și cum vru Moldova așa vrusei și eu. Că vru ea un domn drept, și n-am dăspuiat pe unii ca să îmbogățesc pe alții... că vru ea un domn treaz, și-am vegheat, ca să-și odihnească sufletul ei ostenit... că vru ea ca numele ei să-l știe și să-l cinstească cu toții, și numele ei trecu granița, de la Caffa până la Roma, ca o minune a Domnului nostru Isus Cristos...

HATMANUL ARBORE: Numele tău, măria ta!

TOȚI: Așa e!

ȘTEFAN: Nu... nu!... Eu am fost biruit la Războieni și la Chilia, Moldova a biruit pretutindenea! Am fost norocul, a fost tăria!... Sunt bătrân... *(Se întoarce și privește grupul unde stau paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr.)*

MULȚIMEA: Nu! nu!

ȘTEFAN: Oh! pădure tânără!... Unde sunt moșii voștri? Presărați... la Orbic, la Chilia, la Baia, la Lipnic, la Soci, pe Teleajen, la Racova, la Războieni... Unde sunt părinții voștri? La Cetatea Albă, la Cătlăbugi, la Scheia, la Cosmin, la Lențești... Unde sunt... bătrânul Manuil și Goian, și Știbor, și Cânde, și Dobrul, și Juga, și Gangur, și Gotcă, și Mihai spătarul, și Ileana Huru comisul, și Djabog pârcălabul, și Oană, și Gherman, și fiara paloșului... Boldur?... Pământ!... Pe oasele lor s-a așezat și stă tot pământul Moldovei ca pe umerii unor uriași! *(Se oprește ostenit.)* Suflarea... bătrânețea... *(Săgetează cu privirile grupul lui Ulea.)* C-am cercat să unesc Apusul într-un gând, că zic că sunt creștini, și trimeșii mei au bătut din poartă în poartă, rugându-se mai mult pentru ei ca pentru noi să lase războaiele de zavistie și să se ridice împotriva primejdiei obștești a creștinătății... Le trebuia un om?... Era... A fost... Acum e bolnav... Văzând că rămâi cu făgăduielile, am căutat să unesc Răsăritul. *(Fulgeră, plouă repede.)* Ș-am trimes la unguri, la leși, la litvani, la ruși, la tătari... Au făcut cărări bătând drumurile

pustii oamenii mei, și degeaba. Învoieli cu peceți-n calapoade, iscălituri, iscălituri fudule... Și praful s-a ales de învoieli. Vladislav, un molâu, un întristat; Alexandru, un fudul, un Iagelon, o slugă a popii de la Roma; Ivan, un năuc, căzut în copilărie... *(Un tunet urmat imediat de un trăsnet.)* Când voi fi în fața lui, voi îndrăzni să-i zic: „Doamne, tu singur știi ce-a fost pe inima mea, că-n tine am crezut, că nici o deșărtăciune nu s-a lipit de sufletul meu, că am stat zid neclintit în fața păgânilor... Dar toți m-au părăsit... Doamne, osândește-mă după păcatele mele, ci nu mă osândi de pacea cu turcii spre mântuirea sărmanului meu popor!" *(Fulgere și tunete.)* Bogdane, turcii sunt mai credincioși ca creștinii cuvântului dat... Țineți minte cuvintele lui Ștefan, care v-a fost baci până la adânci bătrânețe... că Moldova n-a fost a strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu e a voastră, ci a urmașilor voștri ș-a urmașilor urmașilor voștri în veacul vecilor... Ah!... nimic... Bătrân, bolnav și neputincios... Mantia asta e prea grea... S-o poarte altcineva mai tânăr... *(Mișcare în mulțime. Mirare.)* Bogdane!... *(I-o pune pe umeri.)* Și voi, mărturie a ceea ce ați văzut, spuneți țării *(tunetele se întețesc)* că voința mea e să se ungă Bogdan de când sunt în viață... Că voința mea ș-a ei a fost pururea una. *(Capetele boierilor se pleacă în semn de ascultare.)* *Signore,* dă-mi mâna. *(Ștefan trage pe Bogdan spre tronul Moldovei.)* Bogdane... vino... suie-te... așează-te... pune coroana... Bine... *(Îngenunche.)* Doamne, binecuvântează... *(Dă să-i sărute mâna.)* Ah! *(Să rostogolește de pe treptele tronului în brațele Mariei ș-a doftorului Cesena.)*

MARIA: Ștefane!

DOFTORUL ȘMIL: Altfel nu s-ar fi putut!

HATMANUL ARBORE: A murit?

CLUCERUL MOGHILĂ: Cine să moară? Soarele nostru n-a apus încă!

ACTUL IV

O cameră a castelului. În fund un pat de stejar cu perdele de in. Perdelele acoperă patul. Lângă pat o piele de urs și două de lup. O masă. Pe masă felurite doftorii și paharul de alabastru. În fundul patului, Domnul nostru Isus Cristos pe cruce. O ușe de paraclis. Un iconostas. În stânga o ușe cu trei trepte și o fereastră care se deschide în curtea castelului. Intrare în dreapta. Să crapă de ziuă. La început s-aud păsările cântând. Un scaun cu stema Moldovei în planul întâi.

SCENA I

Doamna Maria, Irina, Reveca, Oana

IRINA: Culcă-te, frumoasă doamnă, n-ai închis ochii toată noaptea...

REVECA: Măcar un ceas, doamnă.

DOAMNA MARIA: Să-l fi văzut, o! Irino! Cu ce foc vorbea ascunzându-și durerile... părea un sfânt!... Cu câtă lepădare de sine și-a scos mantia domnească și-a pus-o pe umerii lui Bogdan... A târât pe Bogdan pe tron, a îngenuncheat, a dat să-i sărute mâna... și s-a rostogolit... O!...

IRINA: Osteneala, măria ta.

REVECA: De când se-ntoarse din pustia de Pocuția...

DOAMNA MARIA: Sât... Să nu te auză că vorbești așa.

OANA *(se duce în vârful picioarelor la pat)*: Doarme, domnul, doarme.

IRINA: E zobit de osteneală.

REVECA: A adormit? Se face bine.

DOAMNA MARIA: Să te-auză Maica Domnului! *(S-aude gemând. Doamna Maria se duse binișor la pat.)*

OANA: Doarme?
DOAMNA MARIA: Doarme, bogdaproste!
IRINA: Odihnă sufletului fără odihnă!
DOAMNA MARIA: De două nopți n-a dormit atât de liniştit. Cum ațipea, lega vorbe fără şir cu unele gânduri întunecate... „A! paharnice, vrei ipitropie la scaunul Moldovei..." Şi ieri, toată vremea cu ochii la paharnicul Ulea... O fi ceva... Ce să fie?...
REVECA: Nu e nimica...
IRINA: Ca om bolnav...
DOAMNA MARIA *(se duce la fereastră)*: Şi ce bucurie!... Păsările au început cu limbuția lor... Cucul s-aude cântând... Soarele răsare aurind munții... Cerul senin... Şi Ştefan zace... Ce nepăsare! *(Plânge năbuşit.)*
IRINA: Culcă-te, frumoasă doamnă!
REVECA: Ei da, da...
DOAMNA MARIA: Fie... În odaia d-alături... Rămâi tu, Oană... Cum s-o scula să-mi dai de veste... Auzi?
OANA: Da, doamnă.
DOAMNA MARIA: Mititica, nu se cunoaşte că n-a dormit...

(Ies pe uşa din dreapta.)

SCENA II

O a n a, Ş t e f a n, într-un veşmânt de borangic

OANA: Dă-i, Doamne, somn dulce şi mai dulce, ca la un copil de țâță scăldat şi primenit!... Ce zile posomorâte şi ce nopți lungi... Toată nopticica m-am rugat... Să vedem ce face... *(Se duce binişor la pat şi desface perdelile.)* A!...
ŞTEFAN: Ce, te-ai speriat, Oană?... Dă perdelile într-o parte...
OANA: Credeam că dormi, doamne, credeam că dormi...
ŞTEFAN: Vino-ncoa... aşaaa... *(Oana îngenunche lângă pat.)* Aşaaa...
OANA: Credeam că dormi...
ŞTEFAN: Dormii, ş-am să dorm, ş-am să dorm... Doamna?
OANA: Acum ieşi. Nu crez să-şi fi scos haina... *(Să scoală.)* Mi-a zis s-o vestesc.

ŞTEFAN: Lasă, Oană, pe biata doamnă să se întinză oleacă... Pe doftori până i-am făcut să iasă... În curând au de lucru. Oană, ţie nu-ţi place să vorbeşti cu mine?

OANA: Stăpâne...

ŞTEFAN: Nu, băbătie, nu aşa... Aci... da...

OANA: Cum vrei, măria ta...

ŞTEFAN: Vreau să vorbim... mult... mult...

OANA: Cum vrea măria ta aşa vreau şi eu... Voinţa măriei tale nu-mi dă pas să voiesc altfel... Şi mi-e aşa de drag!

ŞTEFAN: Ce ţi-e aşa de drag?

OANA: Când simţ că-ţi fac plăcere... când îmi zici cum îmi zici...

ŞTEFAN: Băbătie?... Oh! nimic...

OANA: Ah!

ŞTEFAN: Ce? Boala mea?... Nu, n-am să mai bolesc multă vreme...

OANA: De ce?

ŞTEFAN: Cum de ce?... Nu vrei să-mi treacă?...

OANA: O! ba da!... Dar, măria ta, ai zis tocmai de la lingurea... „N-am să mai bolesc multă vreme..." că... *(Oana să şterge la ochi).*

ŞTEFAN: Mie nu-mi plac...

OANA: Nici mie... Iacă aşa, ca o proastă...

ŞTEFAN: Î... î... Să te sărut...

OANA: Aş vrea...

ŞTEFAN: Ce?

OANA: Să te faci la loc, să-ncalici pe Voitiş...

ŞTEFAN: Da, da, pe Voitiş...

OANA: Şi să te duci, să te duci, şi să te-ntorci iarăşi biruitor ca totdeauna...

ŞTEFAN: Să mă duc, să mă duc şi să mă-ntorc iar pe Voitiş...

OANA: Iar... În fiece zi de la Dumnezeu, noi, fetele, vorbim de biruinţele măriei tale, parcă am spune nişte basme vechi...

ŞTEFAN: Da, da... Mâna şi piciorul ăsta blestemat...

OANA: Nu zice aşa, măria ta... De multe ori mă gândesc că de ce nu fusei eu un băiat... Nu m-aş fi dezlipit de măria ta... P-un cal ca un zmeu... c-un paloş ca o limbă de foc... Şi

mi-ai fi zis: „Ioane... vezi bulucul cela? Să nu mai fie!“ Şi unde m-aş fi săltat în scări, şi m-aş fi făcut nevăzut, şi m-aş fi întors năduşeală şi sânge, şi aş fi zis: „Nu mai sunt, măria ta!“... Ba, uneori visez... Dacă...

ŞTEFAN: Oană, ce suflet e-n tine!

OANA: Se vede că tata – cine-o fi fost – a fost ostaş.

ŞTEFAN *(se scoală într-o rână)*: Da... şi ce ostaş!

OANA: L-ai cunoscut?

ŞTEFAN: Fireşte!... Era un om... de măsura mea... Cu mustăţi aduse... Tocmai ca mine... Cu părul alb... asta... nu... cu părul cărunt şi-l purta lunguleţ... ca şi mine...

OANA: Bietul tata! Şi cum a murit?

ŞTEFAN: Rănit la picior... ca şi mine... Ce fulgere!

OANA: Nu fulgeră, măria ta...

ŞTEFAN: Ca şi mine... Dă-mi un pahar cu apă...

OANA: Mă duc s-aduc proaspătă de la izvor... *(Iese prin stânga.)*

ŞTEFAN: Ăstor doi copii nu le-am spus... păcat!... Şi mi-e aşa de dragă ca ochii din cap... Î... Şi poate să mă duc călare pe Voitiş... E sângele meu în ea... Să-i mărturisesc barim ca-n vis, până mai e vreme... *(Se aude Oana suind repede scările.)* În inima mea, ca o dulce moleşeală...

(Oana vine c-un urcior de argint. Ia paharul de alabastru şi toarnă de sus.)

OANA: Ce rece şi limpede e!

ŞTEFAN: Limpede ca privirile tale, ca sufletul tău, ca vorbele tale... numai că privirile, sufletul şi vorbele tale sunt calde ca lumina soarelui de dimineaţă...

OANA: O! măria ta!

ŞTEFAN: Paharul...

OANA: Dar nu bea repede... e prea rece...

ŞTEFAN: Nu... *(Ştefan bea şi începe să caşte.)* Mi-e somn... Îmi cad pleoapele... Oană... *(Oana vrea să tragă perdelele.)* t un aromitor... Du-te la fereastră, Oană... *(Cască.)* Deschide fereastra... Aerul bun, dimineaţa... Soarbe-l pe gură... Răsuflă bine... *(Cască, se face că*

adoarme, apoi începe să vorbească ca-n vis, rar și cu glasul schimbat:)... O!... Ce?... Nu vreau...

OANA *(sare de la geamuri)*: Măria ta!

ȘTEFAN: Pe valea unde se-ntinde umbra norilor ca un ogheal...

OANA: A adormit? Așa de repede? Ca un copil la sânul mă-sei... Visează...

ȘTEFAN: ...Zidăria cenușie... Departe... Castelul meu din Hârlău...

OANA: L-am turburat cu vorba mea, ca o seacă... Ce să fac? Îl iubesc așa de mult... Aș vrea să fiu pielea de urs pe care calcă, veșmintele cu care se-mbracă, sabia de care nu se desparte...

ȘTEFAN: ...E demult... Nu... Rărețoaia... cânta de te slăvea cântece bătrânești... Tot am uitat... Peste câteva luni născu o fată... Da... eu... Ștefan... tatăl bun al ei...

OANA: De multe ori visezi ce cu gândul n-ai gândi.

ȘTEFAN: ...La doi ani o iau ș-o aduc la curte... Mărturisesc doamnei... Cum e ea bună... o crește ș-o îngrijește ca pe copilul ei...

OANA: Ce Dumnezeu! *(Să uită lung la Ștefan)*: Răsuflarea grea... Doarme...

ȘTEFAN: ...N-a înțeles... De unde?... Să face mare... Ochii verzi, părul rotunjit pe spate și galben ca spicul copt... Oana!

OANA: Poruncă, măria ta! O! cum mi se bătu inima! Îmi vine să-l deștept. Mânile mi s-ar topi ca ceara... În vis multe spune omul...

ȘTEFAN: ...Mângâierea mea... Rodul meu din urmă... Visul meu... Căci nu i-am spus... Poate să mor...

OANA*(se închină)*: Ferească Maica Domnului de jaful tătarilor și de moartea voievodului nostru!

ȘTEFAN: ...Pe umărul stâng are un luceafăr... semn că este ea...

OANA: Doamne!... Doarme... Visul lui mă arde... Mâna dreaptă îmi furnică... Ochii verzi, părul rotunjit, doi ani, crește la castel, nu i-am spus... E vis?... N-am voință... Și-n vis vorba lui e poruncă... Să caut... Să mă uit... Ah! Rupeți-vă încheieturi dacă nu vă desfaceți... Oh! D-aia îl iubeam, nu

ca roabă, ci ca copil!... *(Ş-acoperă ochii şi plânge năbuşit.)*
ŞTEFAN: Î... î... î...
OANA: Ce, măria ta?
ŞTEFAN: Ah! Ce vis frumos... ş-odată într-unul urât... Cum mi se bate inima... apă... apă...
OANA: Apă, domnule! Bea apă, să-ţi treacă!
ŞTEFAN: Oană, Oană! Vino încoa, aici... *(Îi ia capul în mâini, o priveşte ţintă şi lung, ş-o sărută de mai multe ori, pe păr, pe obraji, pe frunte.)* Ai înţeles, Oană?
OANA: Da, măria ta! *(Îi curg lacrămile.)*
ŞTEFAN: Nu plânge...
OANA: Nu plâng... Sunt fericită şi nefericită... Fericită de vis, nefericită că suferi aşa de mult...
UN CURTEAN: Rareş vrea să intre cu d-a sila... I-am spus...

SCENA III

Ştefan, Oana şi Petru Rareş, prăfuit şi noroit

PETRU RAREŞ *(vine din stânga)*: Doamne!
ŞTEFAN: O! Rareş, eşti ca un câne scăpat din jujău... O! ho!
PETRU RAREŞ: M-a dus iubirea ca vântul şi m-a întors grijea ca gândul. Am trecut râuri, iazuri, mocirle, viroage. N-am ocolit nici deal, nici vale. Mi-a plesnit calul, am prins altul... Al cui o fi? Nu ştiu. Ş-am ajuns.
ŞTEFAN: Tot?
PETRU RAREŞ: Tot, măria ta!... Oană, să mă iubeşti ca p-un frate.
OANA: Cum ţi-am spus, Rareş.
PETRU RAREŞ: Ca p-un frate bun, din aceeaşi mamă şi din acelaşi...
OANA: Cum?
PETRU RAREŞ: Din aceeaşi mamă...
OANA: Da, frate...

(Se îmbrăţişează.)

ŞTEFAN: Două ramuri ale aceluiaşi stejar bătrân! Rareş, grozav te aşteptam... Ai! ai!...
OANA: Ce?
ŞTEFAN: Nimic... *(Lui Rareş:)* Na. Ia cartea asta. Bag-o în sân. Ia seama la pecetie. Pune caii la un olac. Alege unul bine ferecat. Şi la drum. Zi şi noapte. Schimbă caii din popas în popas. Şi să nu te opreşti decât în Ţarigrad. Acolo s-o dai în mâna marelui vizir. Şi să veseşti tuturora – să nu uiţi pe Ştefănel al răposatului Alexandru – că ieri am pus pe Bogdan în scaunul Moldovei şi azi, 2 iulie, să strâng glasurile ţării să-l aleagă, şi mitropolitul Gheorghe să-l ungă.
PETRU RAREŞ: Da?
ŞTEFAN: Da ce te uiţi aşa?
PETRU RAREŞ: Poi...
ŞTEFAN: Poi?
PETRU RAREŞ: Măria ta...
ŞTEFAN: Nu vezi suflarea mea? Nu simţi încheieturile mele?... Cum să le simţi... Ai!... Ai auzit pe Ştefan văietându-se vreodată?
PETRU RAREŞ: Nu, măria ta...
ŞTEFAN: L-ai văzut vrodată lungit în pat?
PETRU RAREŞ: Nu, măria ta...
ŞTEFAN: Mi-a venit veleatul... O tărie mai am: să nu mi-ascunz sfârşitul... *(Oana plânge năbuşit.)* Ah! Oană, Oană... vino încoa... trăieşte, trăieşte moş Ştefan... Rareş, ca vântul!
PETRU RAREŞ: Ca vântul.

SCENA IV

Ştefan, Oana, un pietrar

UN CURTEAN: Meşterul pietrar...
ŞTEFAN: Cine?... Să intre... Piatra care s-acopere ce a mai rămas din deşertăciunea omului...
OANA: Deşertăciunea omului?
ŞTEFAN: Deşărt ca merticul cu boabe când ai golit merticul...

OANA *(se silește ca să-l înțeleagă)*: Când ai golit merticul?

ȘTEFAN: N-ar fi totuna... Sunt deșert, dar de deșertăciuni niciodată n-am fost plin.

MEȘTERUL PIETRAR: Doamne, iacă ce-am făcut. *(Desfășură un pergament.)*

ȘTEFAN: Tu?

MEȘTERUL PIETRAR: Din câte mi-ai spus, măria ta.

ȘTEFAN: Slovele prea mari și prea mic chenarul.

MEȘTERUL PIETRAR: Să sporesc chenarul.

ȘTEFAN: Piatra e mărginită de... *(S-arată.)* Dacă sporești chenarul în măduva slovelor ca să mărești... *(pe furiș de Oana)* tocmai când... ai!... se micșorează... Că se duce din el ceea ce a fost silnic și abia așteaptă să izbucnească slobod... el... ai!... dar nu eu... Dacă mărești piatra se supără cei din dreapta și cei din stânga... acolo sunt toți deopotrivă...

OANA: Cine se supără?

ȘTEFAN: Meștere, păstrează măsura. N-am vrut un lucru uimitor, ci cumpănit. Nu-ți dau pe mână sufletul, ci trupul.

(Meșterul pietrar iese prin stânga.)

OANA: Trupul?

ȘTEFAN: Cum? Să-i dau lui să-mi împodobească sufletul?

OANA: Sufletul? Dar ce om ar mai născoci când Dumnezeu n-a mai avut ce dărui?

ȘTEFAN: Taci... Simț ce e durerea...

SCENA V

Ștefan, Doamna Maria, îmbrăcată în alb, și Oana

DOAMNA MARIA *(vine din dreapta)*: De mult te-ai deșteptat? M-ai păgubit într-o clipă cu ce nu mi-ar da veacurile...

ȘTEFAN: Care veacuri, buna mea Marie? Ale trecute sau ale ce vor veni? Din ale trecute ai ieșit, nu puteai pierde din ceea ce n-ai învățat. Cele viitoare? Care înțelept nu va

zice cu ecleziasticul: „O sută de ani ca ziua de ieri?..."
Oană... un pahar de apă... o... o... o!... Aşa-mi placi,
Mario!

DOAMNA MARIA: Ce te-a durut, măria ta?
ŞTEFAN: Pe mine? Tot... Pe mine? Nimic...
DOAMNA MARIA: Ţi-e cald?
ŞTEFAN: Nu.
DOAMNA MARIA: Ţi-e frig?
ŞTEFAN: Nu.
DOAMNA MARIA: Cum te simţi?
ŞTEFAN: Ca doi oameni care ar ieşi din acelaşi om. Unul rănit, celălalt mândru. Mi-e milă de cel rănit, mă duc după cel mândru...

SCENA VI

Cei de sus, hatmanul Arbore, postelnicul Toader vin din stânga.

HATMANUL ARBORE: Ce mai faci, măria ta?
ŞTEFAN: Ce mai face paharnicul Ulea?
HATMANUL ARBORE: El? Sănătos.
ŞTEFAN: Adevărat? E mai bolnav ca mine?
POSTELNICUL TOADER: Mai mult se făcea...
ŞTEFAN: Ieri? Nu se făcea, se pregătea să facă... Umbla încet să nu-l simţă nimenea... Cum vi se pare vorba lui?
HATMANUL ARBORE: Nu i s-aude glasul. Şopteşte, nu vorbeşte.
ŞTEFAN: Şi ce şopteşte?
HATMANUL ARBORE: Nimicuri.
OANA: Nimicuri?
ŞTEFAN: Dar ce şopteşte, Oană?
OANA: Ştiu eu, măria ta?
ŞTEFAN: Fireşte că tu nu ştii, cum e firesc să ştie portarul Sucevei...
HATMANUL ARBORE: Ce să ştiu, măria ta?
ŞTEFAN: Luaţi seama la Ulea, la Drăgan şi la Stavăr... Bogdan ce face?

POSTELNICUL TOADER: Împotriva voinței lui, ceea ce i-a poruncit măria ta. Scrie lui Vladislav.
ȘTEFAN: Eu nu dau porunci domnului meu...
DOAMNA MARIA: Dar fiului tău?
ȘTEFAN: Până ieri el asculta, de ieri încoa eu ascult...
POSTELNICUL TOADER: Au să vie doftori, măria ta.
HATMANUL ARBORE: Și noi...
ȘTEFAN: O să s-adune țara, și voi slujiți domnului nu omului, lui Bogdan, nu lui Ștefan... Să nu se țeasă vro urzeală...
HATMANUL ARBORE: Împotriva cui?
ȘTEFAN: Împotriva voinței mele de când eram domn...
HATMANUL ARBORE: Voința ta, doamne? Ca apele Ceahlăului când se umflă primăvara. Ce zăgaz n-ar rupe? Cine să puie piepturile?
ȘTEFAN: Ulea... Drăgan... Stavăr...
HATMANUL ARBORE: Dar n-a ruginit sabia care a slujit lui Ștefan!
ȘTEFAN: Ho! domol, Arbore... domol... Vârâți-vă printre cei ce se adună, și spuneți că voința mea e să nu curgă sângele pe locașul meu ohavnic...

(Ies Arbore și Toader prin stânga.)

OANA *(lui Arbore)*: Temeți-vă de oamenii cari șoptesc.

SCENA VII

Ștefan, Doamna Maria, Oana, clucerul Moghilă, doftorul Cesena, doftorul Klingensporn și doftorul Șmil cu niște legături în mână.

(Toți intră prin dreapta.)

ȘTEFAN: Sunteți câteșitrei? Să cunoaște că v-ați culcat târziu...
DOFTORUL ȘMIL: Și după ce s-ar cunoaște, măria ta?
ȘTEFAN: Ochii trași... o! o! o!... Șmil... parcă un zugrav ți-ar fi încondeiat chipul... ca un mucenic...
DOFTORUL ȘMIL: Ca un mucenic? Eu! Ca un mucenic?
CLUCERUL MOGHILĂ: La măria ta nu să cunoaște.

ȘTEFAN: Nu se mai cunoaște... Nu te gândi la zilele d-acuși, ci la întruchipările de mai-nainte...
CLUCERUL MOGHILĂ: Totdauna, ai fost ca totdauna!
ȘTEFAN: Acu, ca niciodată... Șmil, dar ce sunt fașele acelea?
DOFTORUL ȘMIL: Astea? Pentru un copil sau pentru un om mare...
ȘTEFAN: A?... Pentru un bătrân căzut în copilărie... A?
DOFTORUL ȘMIL: Care bătrân? Care copil?
ȘTEFAN: Ho! Șmil... uită-te bine...
DOFTORUL ȘMIL: Iacă, mă uit...
ȘTEFAN: Și nu-i vezi?
DOFTORUL ȘMIL: Ce să văz?
ȘTEFAN: N-ai dormit bine, Șmil...
OANA *(nemaiputându-se stăpâni, cade în genunchi)*: Măria ta...
ȘTEFAN: Iacă bătrânul... Iacă și copilul... Un copil parcă ar fi al meu... parcă... *(îi bagă mâna prin păr.)* De mătase... învolt... ca un fum cald prin care ar trece razele soarelui...
OANA: Și ce vor doftorii, măria ta?
ȘTEFAN: Vor să te sărut... *(O sărută.)* Nu e așa, Șmil?
DOFTORUL ȘMIL: S-o săruți? La asta mă gândeam!
ȘTEFAN: Mario... Oană... *(oftează lung)*... ieșiți... Vă chem eu...
DOAMNA MARIA: Ah!
OANA: Cum oftă, milostivul...

SCENA VIII

Ș t e f a n, clucerul M o g h i l ă, doftorul C e s e n a, doftorul K l i n g e n s p o r, doftorul Ș m i l

ȘTEFAN: Gata?
DOFTORUL CESENA: *Si, ilustrissime.*
DOFTORUL ȘMIL: Gata?... Aproape gata... Dacă mi-ai da voie... să stai așa... cu fața în jos... Așa. Și dacă mi-ai da voie să trec pe supt măria ta fașa asta...
ȘTEFAN: O! ho! ho!... Dacă mi-ai da voie, ș-un laț de gât... Glumiți, Șmil...

DOFTORUL ŞMIL: Să glumim? E vreme de glumă? Şi cu măria ta?
ŞTEFAN: Desfă, Şmil, Ştefan al Moldovei n-are nevoie să fie legat!

(Doftorul Klingensporn aduce un mangal. În foc fiare cu mânerul de lemn.)

DOFTORUL ŞMIL: Să fie legat? Dar când vom trece cu para focului în sus şi în jos, ca să ardem bine... Cum să nu sară-n sus măria ta?
ŞTEFAN: Vreau! *(Doftorul Şmil îi desface legăturile. Ştefan îşi întoarce privirile spre icoană.)* Vedeţi?... Nici o legătură... A răbdat piroanele... A ridicat ochii-n sus şi-a zis „Iartă-i pre ei, Doamne, că nu ştiu ce fac!" Şi el a răbdat pentru alţii, şi eu să nu rabd pentru mine? *(Să închină, apoi se aşează cu faţa în jos.)*
CLUCERUL MOGHILĂ: O!
ŞTEFAN: Aide!

(Scena se petrece după perdele.)

DOFTORUL KLINGENSPORN: Acum încleştează mânele.
ŞTEFAN *(în torturi)*: „Otce naş ije esi na nebeseh...[1] Tatăl nostru, carele eşti în ceruri, sfinţească-se numele tău... Vie împărăţia ta... fie voia ta... precum în cer şi pre pământ... Pâinea noastră cea spre fiinţă, dă-ne-o nouă astăzi... Şi ne iartă nouă datoriile noastre, precum şi noi iertăm datornicilor noştri... Şi nu ne duce pre noi întru ispită... ci ne izbăveşte de cel viclean... Că a ta este împărăţia şi puterea... şi mărirea... şi mărirea... şi slava în veci... şi puterea..."
CLUCERUL MOGHILĂ: O! părintele nostru!
ŞTEFAN: ...Şi ne izbăveşte de cel viclean...
DOFTORUL ŞMIL: O! minunat om!
DOFTORUL CESENA: *Gesù Maria!*
ŞTEFAN *(se aude ca din depărtare)*: Petru Aron... la Răuseni... întinse cursă fratele său, tatălui meu Bogdan... Şi când îl

---

[1] „Tatăl nostru, carele eşti în ceruri..." (Slavă veche).

străpunse, Bogdan îi zise... „Câine, ce-ai făcut pe fratele tău..." Şi când îşi dete sufletul strigă... a! a! o! o!

SCENA IX

Cei de sus, Doamna Maria, Oana, Irina, Reveca vin din dreapta. La intrarea din stânga apare o clipă paharnicul Ulea şi stolnicul Drăgan

DOAMNA MARIA: Ştefan... ce e, Ştefane?
OANA: Măria ta... Ce e, măria ta?
PAHARNICUL ULEA: Ca şi mort... la lucru...
DOAMNA MARIA: E cald... *(Îi pipăie mânele şi le sărută.)* N-a murit...
OANA *(doftorilor)*: Nu e aşa că nu moare, că nu moare...
DOFTORUL ŞMIL: Nu moare... Are atâtea puteri... Aşa un suflet, Doamne...
DOAMNA MARIA: Cum îi picură năduşelile pe pernă... Ce mult a suferit...

(Reveca şi Irina, la iconostas, zic rugăciuni.)

DOFTORUL ŞMIL *(lui Klingensporn)*: Ai ars tot?
DOFTORUL KLINGENSPORN: Tot ce era de ars.
DOFTORUL ŞMIL: Scapă... *(Doftorul Klingensporn şi doftorul Cesena dau din cap.)* Ce? Nu?
DOFTORUL CESENA: *Si, signore.*
DOFTORUL ŞMIL: Când s-o deştepta... oleacă de vin... *(Oana se repede şi aduce vin.)* Aşa un vin tare, să puie la inimă...
DOFTORUL KLINGENSPORN: Şi linişte, linişte... Dumnezeu va face şi minunea asta...
OANA *(turnând vin în paharul de alabastru, îi tremura mâna)*: E Cotnar... d-ăl care-i place măriei sale...

(S-aude tumultul în depărtare.)

DOAMNA MARIA: Tocmai acum? Mâine nu s-ar putea?
CLUCERUL MOGHILĂ: Cum? Să ieşim din cuvântul lui?... Unde se află...
DOAMNA MARIA *(ascultă)*: Nu s-aude.

ŞTEFAN *(în toropeală)*: Mai repede... arde... O! o! flacări...
DOFTORUL ŞMIL: Unde e paharul?
OANA: Iacătă-l!
ŞTEFAN *(se mişcă)*: Ce foc! o! o!

(Tumultul s-aude din când în când.)

DOAMNA MARIA: Foc nestins!
ŞTEFAN *(se întoarce, deschide ochii, se uită la toţi)*: Maria... Oana... Şmil... N-am murit?
DOAMNA MARIA: Nu... nu... *(Plânge şi-i sărută mânele.)*
ŞTEFAN: Atunci, de ce plângeţi?
DOFTORUL ŞMIL: Măria ta, niţel vin...
ŞTEFAN: Şmil... *(Un zâmbet dureros. Soarbe vinul.)* Aaah! Dar ce mă arde aşa? Că bine ziceţi... Ce e focul ăsta pe lângă focul de pe inima mea... Ia! *(S-aude tumultul mai limpede.)* Ce?... N-auz bine? Ba, auz... Ce strigă?...
CLUCERUL MOGHILĂ: Aleg pe Bogdan, măria ta.
ŞTEFAN: Î... î... î... Parcă ş-un alt nume... Nu strigă toţi la fel... Cine să trăiască? *(Se scoală pe jumătate.)* Cine să trăiască?... Ştefan? Eu? Fiul cui?... Nepotul cui?... Moghilă, vezi ce strigă!... *(Moghilă se duce la fereastră şi se întoarce schimbat la faţă.)* Spune-mi vorba care ar ucide pe oricare altul în locul meu... Ce?...
CLUCERUL MOGHILĂ: Nedesluşit... Mă repez să aflu... *(Iese repede prin stânga.)*
DOFTORUL KLINGENSPORN: Orice mişcare...
DOFTORUL ŞMIL: E moartea!
DOAMNA MARIA: Auzi, măria ta!
ŞTEFAN: N-auz... S-a potolit... Iar încep?... A... a... a... a!... *(S-aude glasul lui Ulea cerând domn pe Ştefăniţă.)* Daţi-mi... ah!... daţi-mi...
DOFTORUL ŞMIL: Ce faci...

(Toţi îl înconjoară d-aproape.)

DOFTORUL CESENA: Nu!
DOAMNA MARIA: Nu!
OANA: Ah! nu!

REVECA: Nu!
IRINA: Nu!
DOFTORUL KLINGENSPORN: A! nu!
ŞTEFAN: Toţi, duşmani?... Şi tu, Oană? *(S-aude din nou strigând pe Ştefăniţă. Se ridică în picioare.)*
DOAMNA MARIA: Nu... nu te duce...
ŞTEFAN: Tu să schimbi ce-mi este scris... Oană! sabia... c-am să judec!... *(Oana îi dă sabia.)* Ştefan, nu Ştefăniţă... viu, viu, numaidecât! O! ho! ho! să se împlinească legea!... *(Ştefan pleacă repede şi, şchiopătând mai greu, iese prin stânga.)*
DOAMNA MARIA *(târându-se în genunchi)*: Ah! nu! nu te duce! *(Să ridică în picioare şi fuge la fereastră.)* A!... se duce ca un vifor... Ca un taur îndârjit în mijlocul mieilor!...
DOFTORUL ŞMIL: S-a sfârşit! Păcat!
DOAMNA MARIA: Ah! Doamne!
OANA: N-a picat?
DOAMNA MARIA: Da... păcătosul...
OANA: Un munte nu i-ar fi stat în faţă!
DOAMNA MARIA: Spune poporului ceva... *(S-aude:* „Să trăiască Bogdan!“) Se cutremură... Se întoarce... Vine...

(Toate izbucnesc în plâns.)

SCENA X

Ştefan se opreşte pe treptele intrării, cu părul în neorânduială, turburat, ca un halucinat. De pe sabie curge sângele.

(Toţi fac câţiva paşi spre el şi să opresc încremeniţi de durere şi de spaimă.)

ŞTEFAN: O! cine vrea pe Ştefăniţă, nepotul răposatului domn al Moldovei?... Cine a zis că sunt bătrân şi bolnav?... Pe Ulea l-am măsurat cu privirea... Murise înainte d-a-l izbi!... Picăturile astea sunt calde... În fiece ostaş e o fiară!... Iată-l... Pândeşte călare... Calul îi tremură şi

joacă... Bagă pintenii pân' la rădăcină... Chiuie de-nfioară valea Racovățului... Unde e mai greu acolo cade... Un leu în mijlocul dihorilor... Zboară capetele până nu mai simte mâna din umăr... Când mă văzu își coprinse fața cu amândouă mânele, și eu cu amândouă o învârtii și trecu prin el ca printr-un aluat ce se dospește... Dumnezeu să-l ierte... Dumnezeu?... Dar cine e de vină? Io, Ștefan voievod, am suit pe Bogdan pe tron... Io, Ștefan voievod, i-am așezat cu mâna mea coroana strămoșilor mei... El fu de față și văzu ce vreau eu, și tot Sfatul, și toată ostășimea... Sufletu-mi nu vrea și ca un scos din fire se aruncă în sabia mea... Cine e de vină?... se cutremura Moldova și-o prăpastie se deschise... Și cu acest sfânt oțel oprii cutremurul și umplui prăpastia! *(S-aude: „Să trăiască domnul Bogdan!")* Î... î... î... Da...! S-a împlinit legea! *(Scoboară treptele și aruncă sabia.)* Ți-ai împlinit menirea ca și mine! Maria... Oana... Răsuflarea... *(Cade pe brațele lor și-l duc pe scaunul cu stemă.)* Deschideți geamurile... Apă...

(Oana îi dă apă în paharul de alabastru.)

DOAMNA MARIA *(covârșită de durere)*: Măria ta, să te odihnești!

ȘTEFAN: Mă voi odihni...

DOAMNA MARIA: Bogdan e domn... Uită tot...

ȘTEFAN: Voi uita tot... nu-mi voi aduce aminte de nimic... *(Suflă greu. Pipăie pe Maria și pe Oana.)* Să dăruiți paharul acesta mânăstirei Putna... Nu vine?... Mai iute...

DOAMNA MARIA: Cin' să vie, măria ta?

ȘTEFAN: Nu, doamna aceea, înfășurată în negru... Ea o să vie mai degrab decât am dorit-o... Poftim... Te-am privit d-atâtea ori în față... Nu mi-e frică de tine... *(Sughiță.)* A! ci vin odată, Bogdane, că nu pot...

(S-aude la intrare: „Să trăiască vodă Bogdan!" Năvălesc Bogdan, hatmanul Arbore și toți ceilalți pârcălabi și Sfatul domnesc, ostași, popor și cad în genunchi.)

BOGDAN: A! Măria ta!

ŞTEFAN: E... *(Sughiţă.)* E... mă-ri-a ta!... Frig... frig... *(Se uită la doamnă, apoi se uită lung la Oana.)* Mai bine... *(Sughiţă.)* Mă... voi... odihni... *(Se întinde în şira spinării. Face cruce.)* O... o... o... Moldova... *(Îi cade capul pe pieptul Oanei.)*

(Din mulţime s-aude un geamăt lung.)

Cortina

B. DELAVRANCEA - *APUS DE SOARE*

REFERINȚE CRITICE

selecție

«Deși într-un fond fabulos și poetic, **Apus de soare** trăiește mai ales prin realitatea tipologică a eroului principal. S-a zis, și pe drept cuvânt, că această dramă desfășură conflictul dintre o mare energie ce nu vrea să piară și moarte. Însă interesul depășește simpla originalitate a subiectului și atinge valoarea unei creațiuni de întindere universală. În Ștefan cel Mare este exemplificată cu un rar noroc psihologia autocratului, a tatălui de familie absolut și în sfârșit a bătrânului. Cu toate deosebirile de aspect exterior o mare asemănare se poate observa între Ștefan și Taras Bulba. Ca tată, ca Domn, ca bătrân, Ștefan a atins limita de sus a autorității, zdrobind orice independență, devenind obiect de cult. Lumea îi zice „slăvitul", „sfântul", „Împăratul" și tremură numai la ideea ivirii lui. Vreo împotrivire din partea boierimii, nici nu se poate gândi, iar conjurația a trei boieri cari vor să aducă pe Ștefăniță pe scaun nici nu e împotriva lui Ștefan pe care-l cred mort, ori agonic, ci a testamentului său. E de ajuns ca Ștefan să apară și vinovatul se prăbușește de spaimă. Voința Domnului e abuzivă, egoistă, împinsă peste limitele morții și nu atât cu moartea luptă Ștefan cât cu ideea că cineva ar fi în stare să strice așezămintele sale. El privește țara cu același sentiment absolut de autoritate cu care, om de tip arhaic, își întreține familia și copiii. Îngenunchează înaintea lui Bogdan, transmițându-i puterile; și cu toate acestea nu abdică până la sfârșit la nici una din prerogativele sale. Nu moartea propriu-zis înspăimântă pe Domn, cât gândul încetării puterii, pe care caută a și-o prelungi prin dispoziții testamentare. Mai supărătoare pentru el este boala, pe care o privește cu mirarea oamenilor totdeauna sănătoși. Orgoliul său de stăpân și de războinic e rănit, și spre a nu cădea în slăbiciuni muierești Domnul ascunde durerea fizică prin acel mândru «nimic» spus după fiecare junghiu. E puțin fanfaron ca orice om de războiu, căci atunci când, tactic, Doctorul Șmil îi propune arderea

rănii, amintindu-i că vor fi «grozave dureri», Ştefan se supără la bănuiala de a fi crezut un «cocon» slab de înger...»

(**G. Călinescu** – *Istoria literaturii române de la origini până în prezent.* Fundaţia regală pentru literatură şi artă, 1941, p. 506)

«Trilogia Moldovei **Apus de soare, Viforul** şi **Luceafărul,** compusă în 1909–1910, este rodul unei înalte conştiinţe cetăţeneşti a scriitorului care a voit să pună în faţa contemporanilor săi o pagină din trecutul glorios al poporului nostru. Printr-un concurs fericit de împrejurări, piesa cea mai izbutită a trilogiei rămâne **Apus de soare,** capodoperă a genului, prin care Delavrancea stă alături de înaintaşi străluciţi, precum Alecsandri şi Hasdeu. Caragiale însuşi apreciase cu totul elogios această piesă a lui Delavrancea.

Sursele de informaţie pentru dramaturg sunt de aflat în **Letopiseţele Moldovei,** publicate de M. Kogălniceanu, în **Cronica românilor şi a mai multor neamuri,** de Gh. Şincai, în **Arhiva istorică a României,** scoasă de B.P. Hasdeu, şi mai cu seamă într-o carte a lui G. Esarcu: **Ştefan cel Mare, Documente descoperite în arhivele Veneţiei** (1874), unde scriitorul află o serie de amănunte deosebit de interesante, referitoare la ultimele zile din viaţa marelui voievod moldovean. E menţionată, în cartea lui Esarcu, o scrisoare din colecţia veneţianului Marino Sanudo, datată 21 august 1504, care pomeneşte de boala domnitorului, de arderea cu fierul înroşit în foc a ranei de la picior, de medicii care l-au îngrijit, de înscăunarea lui Bogdan, încă din timpul vieţii lui Ştefan, de un complot boieresc, înăbuşit în faşă etc.

E. Lovinescu contestă acestei piese conflictul dramatic şi acţiunea, în anume fel pe drept cuvânt. Însă **Apus de soare** trăieşte – aşa cum arată G. Călinescu – **„mai ales prin realitatea tipologică a eroului principal“.** Ştefan este o mare energie care nu vrea să piară, un autocrat de care a ascultat întreaga Moldovă şi de teama căruia au tremurat duşmanii din jur, mai multe zeci de ani în şir. Acest bărbat de stat şi general încercat în multe războaie, om de mari energii fizice şi morale, trăieşte drama bătrâneţii şi a sfârşitului inexorabil al vieţii. Conflictul, foarte puternic, este deci mai mult de ordin interior, constând în contradicţia dintre caracterul perisabil al omului Ştefan şi tendinţa de perpetuare a puterii domneşti, a voinţei voievodului, dincolo de moarte. Acest conflict, general-uman totodată, capătă o profundă semnificaţie social-istorică. Nu moartea – pe care a privit-o

de atâtea ori în față, în nenumăratele-i războaie – îl cutremură pe Ștefan cel Mare, ci ideea că autoritatea domnească s-ar putea prăbuși o dată cu dispariția fizică. Meritul mare al dramaturgului stă în aceea că a înțeles cu adâncime fenomenul istoric esențial al epocii și în faptul de a-și fi înzestrat eroul cu această înțelegere. Forța statului feudal moldav stătea, pe atunci, în autoritatea puterii domnești, centralizatoare. În politica lui înțeleaptă, voievodul se sprijinise pe mica boierime și pe răzeși, lovind în marii latifundiari cu tendințe dezagregante. Ca domn, Ștefan, ajuns la bătrânețe, atinsese treapta cea mai de sus a gloriei, a superiorității și autorității. Credincioșii și supușii îl numesc „slăvitul", sfântul", „împăratul", iar puținii uneltitori, precum paharnicul Ulea, stolnicul Drăgan și jitnicerul Stavăr, tremură la gândul sabiei scurtătoare de capete, punându-și nădejdea doar în boala, bătrânețea, moartea omului Ștefan Mușatin [...]

Din punctul de vedere al mijloacelor de expresie, **Apus de soare** este o capodoperă oratorică, întrunind totodată, într-o formulă unică până acum, multă observație umană la un loc cu poezia. Acest lucru este posibil – în literatură – o singură dată, – în cazul evocării – în ultimele apoteoze – a unei figuri istorice mărețe, precum aceea a lui Ștefan cel Mare. Talentul oratoric al lui Delavrancea s-a manifestat aici din plin, cu mari efecte scenice, spectaculoase. Aceasta pentru că teatralitatea, retorismul, grandoarea și solemnitatea se potrivesc personajului în chestiune, și nu numai acestuia. Aplicând procedeul și celorlalte două părți ale trilogiei, Delavrancea a izbutit incomparabil mai puțin. Numai lui Ștefan cel Mare, bătrân, în culmea gloriei, care s-a păstrat în conștiința tuturor generațiilor, i se potrivește a se exprima în chipul acesta retorico-poematic:

ȘTEFAN: **...De câte ori îmi înfăș pulpa dreaptă zic Doamnei: Oana, piciorul meu. Piciorul meu vrednic ca Oana** (scapă sabia într-adins) **Oană...** (Oana ridică sabia, i-o dă și dă să-i sărute mâna, dar n-o ajunge) **Să mă cobor la tine ori să te-nalț la mine? Privește drept în dreptul ochilor mei. A! tu plângi, Oană? Și de ce? Aide... vino încoace, bătrâna mea prietenă. Pe creștetul tău să cadă sărutul voievodului ca ploaia peste holdele verzi.** (O sărută pe creștet) [...]

Meșteșugul retoric – foarte rar utilizat în literaturile moderne – atinge sublimul în câteva din celebrele replici ale lui Ștefan cel Mare din **Apus de soare.** Exclamația și interogația, urmate de enumerarea numelor proprii celebre, cu sonorități istorice impresionante în gradul cel mai înalt, sunt de mare efect scenic, făcute anume spre a zgudui sala: Ștefan pare a se adresa parterului: **„Oh! pădure tânără!... Unde**

sunt moșii voștri? Presărați... la Orbic, la Chilia, la Baia, la Lipnic, la Soci, pe Teleajen, la Racova, la Războieni. Unde sunt părinții voștri? la Cetatea Albă, la Cătlăbugi, la Scheia, la Cosmin, la Lențești... Unde sunt bătrânul Manuil și Goian, și Știbor și Cânde, și Dobrul, și Iuga, și Gangur, și Gotcă, și Mihail Spătarul, și Ilea Hurul comisul, și Dajgob pârcălabul, și Oană, și Gherman, și fiara paloșului... Boldur?... (actul III, scena 8).

Se pare că majoritatea acestor nume nu sunt de invenție; în orice caz, ordinea lor în torentul retoric potopitor este studiată în vederea obținerii unui efect maxim [...]

În chip firesc, după vijelia de întrebări vine răspunsul scurt și peremptoriu: **„Pământ!“**, urmat de o metaforă extraordinară, de un retorism grandios: **„... Și pe oasele lor s-a așezat și stă pământul Moldovei, ca pe umerii unor uriași!“** [...]

Ștefan se impune astfel ca un conducător al poporului trimis de Providență, iar vorbele lui rămân săpate în suflet ca în granit: **„Țineți minte vorbele lui Ștefan, care v-a fost baci până la adânci bătrânețe... că Moldova n-a fost a strămoșilor mei, n-a fost a mea și nu e a voastră, ci a urmașilor voștri și a urmașilor urmașilor voștri, în veacul vecilor“** (ibid.) [...]

Shakespeariană ne apare în **Apus de soare,** vorbind în general, tendința, încununată de succes, de a întruni în eroul principal necesitatea istorică **cu eternul omenesc.** Izbânda dramaturgului român se datorează însă integrării lui în tradiție, în faptul că figura lui Ștefan cel Mare este evocată cu ochii poporului.»

(**Ion Rotaru** – *Analize literare și stilistice,* Editura Ion Creangă, col. Biblioteca școlarului, București, 1972, pp. 405–407; 409–411; 412–413; 417)

«...Delavrancea va da trilogia lui istorică, **Apus de soare, Viforul** și **Luceafărul,** drame susținute de o intuiție atât de justă a feudalității românești și în care scriitorul, evocând figura lui Ștefan, a lui Luca Arbore, atinge grandoarea. Inspirația populară a lui Delavrancea se adâncește acum în direcția tradițională și legendară și în aceste ultime opere ale lui, în care inspirația sa a ars cu flacăra ei cea mai înaltă, scriitorul a atins nivelul clasicismului național reprezentativ.»

(**Tudor Vianu** – *Studii de literatură română,* Editura didactică și pedagogică, București, 1964, p. 450)

«Teatrul lui Delavrancea supraviețuiește printr-o singură piesă, **Apus de soare** (1909). Autorul prezintă ultimul an din domnia lui Ștefan cel Mare, criza de autoritate in extremis a autocratului, „leul Moldovei“, care vrea să impună ca domn pe fiul său Bogdan. Piesa e un lung monolog al eroului principal, un formidabil discurs al marelui orator care a fost Delavrancea, studiat după toate regulile retoricei și pronunțat muntenește fără teama de a suna fals [...]

Cu sugestii din **Richard III, Macbeth** și chiar **Hamlet,** dramaturgul a vrut să facă într-o altă piesă, **Viforul** (1910), din nepotul lui Ștefan cel Mare, Ștefăniță, pe care boierii voiau să-l întroneze la moartea lui domn, spre a-l tutela, un voievod la fel de viteaz, sarcastic și crud, vorbind shakespearian: „Am zis că curat și murdar e totuna în Moldova“. Piesa n-a convins. **Luceafărul** (1910), narând epic viața lui Petru Rareș, e de o monotonie exasperantă și o afectare stilistică insuportabilă.

Delavrancea și-a dramatizat fără succes prozele, **Irinel** (1912) și **Hagi-Tudose)** (1913), și a lăsat în manuscris drama **A doua conștiință.**»

(**Al. Piru** – *Istoria literaturii române de la început până azi,* Editura Univers, București, 1981, pp. 176–177)

«O personificare a poporului este și Ștefan cel Mare, eroul piesei lui Delavrancea din **Apus de soare.** Deși prezentat în amurgul glorioasei sale domnii, cu trupul măcinat de suferință, Ștefan cel Mare dobândește, prin voința lui imensă, prin fermitatea cu care și-o impune, dimensiunea eroului baladesc. După ce-și domină conflictul interior – provocat de limitele condiției sale biologice, de boala sa, care-l împiedică să mai poată transpune în fapte temerarele sale gânduri – el îi înfrânge pe boierii doritori să înlăture autoritatea centralizată, înscăunându-l ca domn pe fiul său Bogdan. Meritoriu pentru arta dramatică a lui Delavrancea e faptul că latura eroică a lui Ștefan cel Mare nu acoperă, ci dezvăluie bogat, nuanțat, latura lui umană, conferind personajului o autenticitate incontestabilă.»

(**Constantin Măciucă,** în prefața la *Vlaicu-vodă,* antologie de dramaturgie istorică, Editura Ion Creangă, col. Biblioteca școlarului, 2 vol., București, 1973, p. 16)

«În **Apus de soare** Delavrancea îți fură sufletul, judecata rămâne în urmă, căci simțirea este atrasă irezistibil de marea figură a personajului său principal și spectatorul este transformat fără să-și dea seama, de pe scena teatrului pe scena nevăzută a sufletului, în care se luptă slăbiciunea omenească cu dârza hotărâre de a învinge a eroului, trecând peste lutul din care s-a plămădit ființa omenească, lutul în care sălășluiește suferința. Învingând-o el se ridică la sublimul zeilor.

Așa cum a fost prezentat de Delavrancea în **Apus de soare,** Ștefan cel Mare nu are pereche între figurile de stăpânitori create de imaginația scriitorilor lumii.

Impresionat de legenda domnului moldovean, autorul a făcut în piesa sa ceea ce imaginația populară a făcut în „calul care mănâncă jăratec". Din elementele reale, însemnate în istoria timpului, Delavrancea a creat un Ștefan cel Mare pășind pragul în lumea zeilor prin ceea ce autorul operei i-a dăruit din fantezia sa. Un ideal pe care oamenii nu-l pot ajunge și care totuși trăiește pe scenă, în viața căruia crezi, în lumea de idilă a căruia ai vrea să trăiești și tu, care te zguduie, te mișcă și te înfioară prin omenescul și dumnezeiescul ființei sale.»

(**Emilia Șt. Milicescu** – *Delavrancea, om – literat – patriot – avocat*. Editura Cugetarea – Georgescu Delafras, București, 1940, pp. 225–226)

«Despre drama **Apus de soare,** critica din trecut a emis părerile cele mai contradictorii. I s-a reproșat neveridicitatea istorică (Ilarie Chendi), i s-a contestat acțiunea și conflictul dramatic (Eugen Lovinescu); unii au prețuit poezia (M. Dragomirescu), alții elementul tragic modern (I. Trivale); unii au susținut caracterul epic al dramei (G. Bogdan-Duică), alții valoarea ei de poem liric (C. Moldovanu). În genere s-a spus cam tot ce se putea spune despre **Apus de soare,** și în bine și în rău, dar cu o mare lipsă de proporții în apreciere, cu exagerări, într-o direcție sau alta [...]

Poematică și răsunătoare de la un capăt la altul, drama lui Delavrancea pare că n-a fost scrisă, ci mai degrabă rostită și jucată inițial chiar de către autorul ei, care punea aici întreg talentul său de orator vulcanic. Tiradele se urmează o vreme liniștit și senin, ca să izbucnească apoi într-un formidabil bubuit de furtună. Cuvintele eroului se rostogolesc vijelioase ca apele unei cascade, potopind și cea mai mică împotrivire. În structura și în sacadarea frazei, în simetriile verbale și în aglomerările de epitete, în preferința pentru **fortissimum,** se recunoaște perfect autorul. **Apus de soare** constituie poate cel mai

însuflețit, cel mai sincer și cel mai de seamă discurs pe care Delavrancea l-a hărăzit posterității. [...]

Posteritatea primea din partea scriitorului o presigioasă moștenire literară, care avea să deruteze pe mulți dintre cercetători. Întrebare: unde se situează Barbu Delavrancea în istoria literaturii române? – a primit în genere un răspuns unilateral, cel mai adesea incert și ezitant. Foarte puține au fost studiile care să abordeze fenomenul în complexitatea lui contradictorie. Dintre ele sunt de amintit cele aparținând lui N. Iorga, Ov. Densusianu și G. Călinescu.

La prima vedere, Delavrancea ne apare ca un scriitor dificil de clasat. Interferența de metode și curente care-l caracterizează, oscilațiile între realism, naturalism și romantism dau impresia de incoerență. E aici un adevăr, care, însă, privit superficial poate să inducă în eroare. Pătrunzând bine în universul operei, ne convingem că scriitorul ocupă un loc important, după Caragiale și Slavici, integrându-se celei mai bune tradiții realiste.»

(Al. **Săndulescu** – *Delavrancea*, Editura pentru literatură, București, 1964, pp. 216, 218, 237)

«E suficient să pronunț numele tatălui meu, Barbu Delavrancea, ca să-mi năvălească amintirile cu puterea unei Niagare, înghesuindu-se într-un amestec ieșit din succesiunea timpului, acea infimă măsurătoare a vieții noastre, în care scapără din când în când lumina veșniciei.

Conturat suflețește ca să exprime în gradul cel mai exact noțiunea de armonie desăvârșită, era înalt și proporționat, bine legat, cu părul creț vâlvoi în jurul unui oval delicat care contrasta cu fruntea mare, puternic bombată, umbrind privirea verde ca fulgerul. Un scriitor francez, Robert de Flers, spunea: „Dacă aș vrea să personific un om de geniu, l-aș alege pe Delavrancea". Își purta însușirile multiple cu naturalețe – de aceea n-a fost niciodată îngâmfat, nici disprețuitor. Dar devenea tăios față de sentimentele josnice și rele care dezonorează pe om. A fost un prieten incomparabil, dăruindu-se fără a aștepta să i se răspundă în aceeași măsură, a apărat pe cei oropsiți de soartă și nedreptățiți de oameni. În slujba țării a muncit fără răgaz, dominat de dragostea pe care o purta țăranilor, cu care sta de vorbă frățește când avea timp să se odihnească la țară, la rude sau prieteni. [...]

Cea mai însemnată vacanță a fost lângă Iași, la Goiești, la nepoții tatii. Acolo a scris **Apus de soare** și **Viforul.** Sculat cu zorile, se așeza

la o masă în grădină, sub un imens sofora, o speţă de salcâm din ţările calde. Primele raze de soare îi rumeneau obrajii, roua îi ondula părul negru presărat cu fire argintii. Când noi eram cu toţii la cafea, pe ceardac, sosea şi tata, cu blocul de desen pe care scria. Tachina vesel pe toţi nepoţii – semn că era mulţumit de lucru. Când termina un act ni-l citea. Noi eram primii ascultători, răscoliţi de covârşitoarea frumuseţe a ideilor şi a stilului.

Avea chemarea să scrie trilogia măreaţă a voievodului. Păşind pe pământul moldovenesc, desigur că tresăreau în el străbunicii lui vrânceni, răzeşii lui Ştefan cel Mare, care trăiseră liniştiţi în munţii lor până la începutul secolului al XIX-lea când coborâseră în Câmpiile Dunării.

De piesele lui se ocupa cu meticulozitate – era şi regizor, şi actor – indica inflexiunile glasului, tempoul frazelor, hotăra culoarea, forma costumelor. Îşi impunea voinţa autoritar. Pentru **Apus de soare** citise tot ce apăruse despre Ştefan cel Mare, în latineşte, în limba polonă, în cea italiană [...]

Esenţa dramaturgiei lui Delavrancea este sentimentul patriotic, care se reflectă în toate replicile lui Ştefan cel Mare din **Apus de soare.** Sprijinit de adevărul istoric, Delavrancea susţinea puterea emoţiei prin contrastele din scena complotului, luminând apoteoza morţii voievodului care şopteşte într-un adio: „...O... o... o... Moldova...!“

În **Viforul,** acest sentiment de dragoste pentru Moldova este otrăvit în Ştefăniţă Vodă de o bănuială dusă la paroxism. El doreşte să domnească glorios, dar impetuozitatea lui nestăpânită îl duce la propria pieire.

După cele două drame furtunoase, a treia piesă, **Luceafărul,** apare ca un poem admirabil, în care se întrevede viitorul cu întruparea tuturor nădejdilor poporului nostru.»

(**Cella Delavrancea** – *Scrieri.* Ediţie, prefaţă, note, comentarii şi bibliografie de Valeriu Râpeanu, Editura Eminescu, Bucureşti, 1982, p. 337 şi 339)

ALTE REFERINȚE CRITICE
(Bibliografie selectivă)

În volume:

G. Călinescu – *Istoria literaturii române de la origini până în prezent,* Fundația regală pentru literatură și artă, 1941;

Șerban Cioculescu – *Viața lui Caragiale,* Fundația regală pentru literatură și artă, 1940; Editura Minerva, col. B.P.T., ed. a III-a, 1972;

Constantin Cubleșan – *Opera literară a lui Delavrancea,* Editura Minerva, 1982;

Ovid Densusianu – *Barbu Delavrancea,* discurs rostit la 31 mai 1919, Academia Română, Discursuri de recepțiune, București, 1919;

N. Iorga – *Istoria literaturii românești contemporane,* Editura Adevărul, 1934, pp. 339–346;

E. Lovinescu – *Istoria literaturii române contemporane,* Editura Socec, pp. 325–330;

Aurel Martin – *Literatura noastră clasică* (Părerile lui Delavrancea despre literatură și artă), E.S.P.L.A., vol. I, pp. 199–221;

Emilia Șt. Milicescu – *Delavrancea, om – literat – patriot – avocat,* Editura Cugetarea, 1940;

Emilia Șt. Milicescu – *Delavrancea,* monografie, Editura Dacia, Cluj, 1972;

Al. Piru – *Istoria literaturii române de la început până azi,* Editura Univers, București, 1981;

Ion Rotaru – *O istorie a literaturii române,* Editura Minerva, 1971, vol. I, pp. 580–588;

Al. Săndulescu – *Delavrancea,* Editura pentru literatură, 1964;

*** – *Delavrancea interpretat* de... Ediție îngrijită, prefațată, tabel cronologic și bibliografie de Al. Săndulescu, Editura Eminescu, col. Biblioteca critică, 1975, p. 228.

În publicații periodice:

G. Bogdan-Duică – *Apus de soare*, în „Semănătorul", 1909, pp. 163–167; 184–186;

G. Bogdan-Duică – *Viforul de B. Șt. Delavrancea*, în „Luceafărul", 1910, nr. 1, pp. 22–24;

G. Bogdan-Duică – *Luceafărul*, în „Luceafărul", 1911, nr. 2, p. 40;

G. Călinescu – *Delavrancea*, în „Contemporanul" din 4.IV.1958;

Ilarie Chendi – *Dramatizarea unui episod istoric: „Viforul"*, în „Cumpăna", 1909, vol. I., nr. 2;

Ilarie Chendi – *Delavrancea – Luceafărul*, în „Luceafărul", 1911, nr. 3;

Pompiliu Constantinescu – *Barbu Delavrancea*, în „Viața literară", din 19 mai 1928, p. 1;

Al. Davila – *Teatrul Național – Apus de soare*, poemă, în 4 acte de d. Barbu Delavrancea, în „Noua revistă română", 1909, p. 274;

Cella Delavrancea – *Amintiri*, în „Tânărul scriitor", 1956, p.11;

Mihail Dragomirescu – *Apus de soare de Delavrancea*, în „Convorbiri critice", 1909, pp. 101–106; 212–215;

Mihail Dragomirescu – *Viforul de Delavrancea*, în „Convorbiri critice" 1912, pp. 812–815;

Zoe Dumitrescu-Bușulenga – *Influențe shakespeariene în trilogia dramatică a lui Delavrancea*, în „Limbă și literatură", 1962, vol. VI;

N. Iorga – *De la Vrancea* – în „Lupta", 1890, nr. 1174, 1179, 1184 și 1190;

N. Iorga – *A. Vlahuță, Delavrancea*, în „Neamul românesc literar", 1909, nr. 4;

N. Iorga – *Delavrancea necunoscut*, în „Neamul românesc"; 1918, nr. 123;

Const. Mille – *Barbu Șt. Delavrancea*, în „Lupta", 1887, nr. 233;

Const. Mille – *De la Vrancea*, în „Adevărul literar", 1895, nr. 2178;

Emilia Șt. Milicescu – *Delavrancea și folclorul,* în „Limbă și literatură", 1956, pp. 245–264;

Corneliu Moldovanu – *Apus de soare,* în „Convorbiri critice", 1909, pp. 146–151;

Corneliu Moldovanu – *Viforul,* piesă în 4 acte de d. Delavrancea, în „Convorbiri critice", 1910, pp. 816–825;

Corneliu Moldovanu – *Luceafărul,* dramă în 5 acte de d. Delavrancea, în „Convorbiri critice", 1910, pp. 813–817;

Radu Popescu – *Sensul unei comemorări* (la 40 de ani de la moartea lui Delavrancea) în „Contemporanul" din 4 aprilie 1958;

Liviu Rebreanu – *Viforul* cu Tony Bulandra, în „Rampa", 1912, nr. 274;

Al. Săndulescu – *Delavrancea despre curentele literare,* în „Scrisul bănățean", 1960, nr. 9;

Tudor Vianu – *Delavrancea,* comunicare rostită cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la naștere. Analele Academiei R.P.R., vol. VIII, Editura Academiei R.P.R., 1958;

Al. Vlahuță – *Apus de soare,* în „Universul", 1909, nr. 46;

Al. Vlahuță – *Ștefan cel Mare în „Apus de soare",* în „Universul", 1909, nr. 53.

GLOSAR

A
alduire – binecuvântare
a nu face haz – a nu lua în seamă
apostazie – lepădare în public

B
bairactar – demnitar turc care prezenta noului domnitor, în numele sultanului, insignele domniei
banat – ţinut cârmuit de un ban
beilerbei – guvernator turc
berbântie – crailâc
buhnă – bufniţă
buluc – grămadă
bunt – răscoală
burghinion – originar din Bourgogne

C
cacom – hermină
capucin – călugăr
catastise – catastife, condici
căftan – manta boierească
călugăr minorit – călugăr franciscan
cârpător – fund de lemn
cirac – slugă de încredere
conabiu – vioriu
culă – visterie, turn

D
dârzoi – semeţ
dereş – cal cu păr roşu şi alb
destrămat – sărăntoc
diată – testament
dines – document
dosădit – chinuit, amărât, ocărât
drege – a turna

E
ecrin – casetă cu bijuterii
epitropie (ipitropie) – tutelă

F
fur – hoţ
furtivăl – pe furiş

G
gerg – emblemă, herb
globi – a amenda
groşiţă – monedă de argint

H
hait – puhoi de apă
halimá – poveste cu multe întâmplări
harambaşă – căpitan de haiduci
hânsar, hinsar – unul dintre cei 13 căpitani ai armatei vechi a Moldovei
hertzeg – duce, prinţ
hoină – oină, joc cu mingea
hotnog – căpitan, sutaş

I
ipitrop – tutore
ispisoc – hrisov, act vechi slavon
işlic – căciulă mare bărbătească
izod – exod, expediţie

Î

îmblăti – a treiera

J

judeţ – judecată
jujău – jug mic pentru porci şi câini

K

kral – crai, rege

L

lentă – fâşie de piele

M

maşteră – mamă vitregă
moroi – strigoi
moştean – moştenitor

N

năstrugit – necioplit
neostiat – continuu, necontenit

O

oghial – plapumă
ogoi – linişte, tihnă
ogur – prevestire
ohavnic – de veci
olac – căruţă de poştă

P

palatin – nobil din suita monarhului
pardoş – leopard
pelincă – scutec
pod – uliţă pardosită cu scânduri
pogribanie – înmormântare
potcă – ceartă, sfadă
prepuelnic – neîncrezător, bănuitor
pristană – învoire
pristav – crainic
proclet – tiran, scelerat

R

ramazan – luna a noua a anului musulman, în timpul căreia se posteşte
restignit – istovit

S

sculă – bijuterie
seimen – soldat infanterist mercenar de la curtea domnească
sinet – poliţă
sireav – aspru
smerin – supus, smerit
sorb – vârtej de apă, vâltoare
spată – sabie
sperghie – sabie
subaşă – primar al satului, şef al poliţiei

Ş

şart – rând, ordine
şip – surgucă – mănunchi de pene de struţ prins în turban sau căciulă

T

talâm – plecăciune
teas – talerul balanţei, pahar, ceaşcă de lut
tindeche – beţişoară cu dinţi care ţine pânza întinsă în războiul de ţesut
topuz – măciucă acoperită cu argint bătut cu nestemate
torsală – model decorativ asemănător frânghiei
tuieş – smintit

U

undi – a pescui cu undiţa
uranisc – baldachin
urgelnic – crud, nepăstuitor

V

vedeţ – la vedere, vizibil
vel-paharnic – mare paharnic

Z

zăblău – cergă de cal
zăcăşeală – răzbunare, ură
zăluit – năucit, înnebunit

CUPRINS

Culegere și paginare computerizată
Secția Fotoculegere – Imprimeria Coresi

Coli de tipar: 29,5
Bun de tipar: 11.11.2001
Tiparul executat sub comanda nr. 11 416

Compania Națională a Imprimeriilor
„CORESI" S.A. București
ROMÂNIA

Sistemul calității certificat SR EN ISO 9001

COLECȚIA SCRIITORI CLASICI se adresează *publicului larg,* dar, mai ales, *elevilor de gimnaziu* și de *liceu.* Volumele cuprind, alături de operele propriu-zise, prefețe, tabele cronologice și referințe critice. În afara titlurilor închinate unor autori români sau străini, vor apărea antologii alcătuite pe genuri literare.

Colecția constituie un sprijin prețios în cunoașterea și studierea operelor și autorilor care fac parte din *programa școlară de literatură română și străină.*

„Propunându-și, asemenea celorlalte cărți apărute în **Colecția «Scriitori clasici»**, să pună la dispoziția celor ce studiază istoria literaturii române cele mai reprezentative creații ale acesteia, prezenta antologie a dramaturgiei noastre istorice oferă, spre lectură și studiu, elevilor și studenților, patru dintre cele mai valoroase creații: **Răzvan și Vidra, poemă dramatică în cinci cânturi, de B.P. Hasdeu, Despot Vodă, legendă istorică în versuri, 5 acturi și 2 tablouri, de Vasile Alecsandri, Vlaicu-vodă, dramă în 5 acte, în versuri, de Alexandru Davila, și Apus de soare, poem dramatic în 4 acte, de Barbu Ștefănescu Delavrancea.**

Textele pieselor antologate de noi au fost stabilite pe baza confruntării celor mai reprezentative ediții apărute după cel de-al doilea război mondial cu ediții de bază apărute până în 1944, inclusiv, introducându-se astfel pasajele care au fost eliminate din texte de către cenzură.

Analiza atentă și profundă a trăsăturilor caracteristice, a valorii artistice și a importanței pe care aceste opere dramatice le au în contextul dramaturgiei noastre este oferită celor care își propun să le studieze în capitolele speciale de Referințe critice, selectate de noi din studii și articole apărute de-a lungul vremii în lucrări monografice, în istorii ale literaturii române sau în publicații periodice, aparținând unor personalități marcante ale criticii și istoriei noastre literare.

Referințele critice sunt însoțite de bibliografii selective cuprinzând, de asemenea, studii și articole apărute în volume sau în publicații periodice.

Au fost păstrate toate notele aparținând scriitorilor, adăugând acestora note pe care le-am considerat necesare îmbogățirii cunoștințelor unora dintre cititori, care sunt numerotate între paranteze la subsolul paginii.

Volumul se încheie cu un glosar al arhaismelor și al regionalismelor mai puțin cunoscute."

EUGEN BLĂJAN

Cartea a apărut cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor

I.S.B.N 973-570-192-8 **Lei 55 000**